

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YEREL YÖNETİMLER ANABİLİM DALI
KÜRESEL ŞEHİRLER VE İSTANBUL ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

İSTANBUL'DA YAŞAYAN SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME KATILIMLARI
BAĞLAMINDA UYUM VE KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ

Yüksek Lisans Tezi

FATMA YALÇIN

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YEREL YÖNETİMLER ANABİLİM DALI
KÜRESEL ŞEHİRLER VE İSTANBUL ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

İSTANBUL'DA YAŞAYAN SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME KATILIMLARI
BAĞLAMINDA UYUM VE KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ

Yüksek Lisans Tezi

FATMA YALÇIN

Danışmanı DOÇ. DR. SUNA GÜLFER IHLAMUR ÖNER

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

YEREL YÖNETİMLER Anabilim Dalı İSTANBUL ARAŞTIRMALARI Bilim Dalı
TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi FATMA YALÇIN'ın İSTANBUL'DA YAŞAYAN
SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME KATILIMLARI BAĞLAMINDA UYUM VE
KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 5.07.2017
tarih ve 2017-15/22 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek
Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 28.07.2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. SUNA GÜLPER İLLAMUR ÖNER	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. MERVE ÖZDEMİR KIRAN	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. YEŞER YEŞİM ÖZER YÜRÜR	

ÖZET

Bulunduğu coğrafi konum nedeniyle tarihi boyunca göç alan, göç veren ve göç yolunda transit ülke olan Türkiye 2011 yılından itibaren, II. Dünya savaşından beri görölmüş en büyük insani kriz olan Suriye iç savaşı nedeniyle dünyanın en büyük mülteci nüfusuna sahip ülkesi olmuştur. Kısa bir süre içerisinde yüzbinlerce sığınmacının ülkeye girmesiyle birlikte eğitim ve sağlık başta olmak üzere birçok soruna acil çözüm getirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerin yarısından fazlasının 18 yaş altında olması, eğitim konusunu üzerinde en fazla tartışılan konulardan biri haline getirmiştir. Büyük travmalar ve kayıplar yaşamış olan mülteci çocukların yeni geldikleri yerde ayrımcılıktan uzak ve güvence altına alınmış eğitim hakkına sahip olmaları uyum politikalarının başarılı olması için en önemli şartlardan birisidir. Türkiye açısından ise yaklaşık 3 buçuk milyon Suriyeli mültecinin yakın gelecekte ülkelerine dönemeyeceğini, savaş bitse dahi büyük bir kısmının bu topraklarda yaşamaya devam edeceğini göz önünde bulundurursak, gelecek günler için atılacak her olumlu adımın önemi çok büyüktür. Belirtmekte fayda var ki bu tez kapsamında İstanbul’da yaşayan Suriyeli çocukların eğitimi konusu üzerine yoğunlaşmıştır ancak Türkiye’de yaşayan diğer göçmen/mülteci ve dezavantajlı çocukların da eğitim özelinde önemli sorunları söz konusudur ve bu sorunların çözümü için olabildiğince hızlı adımlar atılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriye, Türkiye, İstanbul, Eğitim, Çocuk, Uyum, Kültürleşme.

ABSTRACT

With the escalation of the war in Syria, Since 2011 Turkey has become the biggest refugee receiving country as of World War II. In a very short time there has been the urgent and obligatory necessity to find a solution to the educational and health needs of the millions of asylum seekers entering into the country. More than half of the Syrian refugees under the temporary protection framework being at the age of 18, education has been one of the most discussed topics. If we assume that, many of them these refugees are not going to back their country, Turkey has to be find a solution aspecially education of Syrian children which is they future is depend on this. It is important to mention that this thesis mostly focuses on the education of Syrian children living in Istanbul for this resason. On the other hand an overall solution needs to be introduced to solve the education problem of migrant / refugee and disadvantages children in Turkey in general.

Key Words: Migration, Syria, Turkey, İstanbul, Education, Children, Integration, Acculturation.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

KISALTMALAR

1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Yöntemi	8
1.2. Çalışmanın Önemi	11
1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar	14
2. UYUM VE KÜLTÜRLEŞME	15
2.1 Göçmenlere Yönelik Uyum Politikaları	16
2.1.1 Asimilasyon	18
2.1.2 Entegrasyon	24
2.1.3 Çokkültürlülük	29
2.1.4 Dünya Örnekleriyle Göçmen Uyum Politikaları	32
2.2 Kültürleşme	39
2.2.1 Kültürleşme Yaklaşımları	42
2.2.1.1 Tek Boyutlu Kültürleşme Yaklaşımı	43
2.2.1.2 İki Boyutlu Kültürleşme Yaklaşımı	43
2.2.2 Kültürleşme Grupları	44
2.2.3 Kültürleşme Stratejileri	46

2.2.4	Kültürleşme Süreci ve Kimlik Seçimi.....	50
2.2.5	Kültürleşme Sürecini Etkileyen Faktörler.....	52
2.2.6	Kültürel Öğrenme.....	53
3.	TÜRKİYE’DE GÖÇ POLİTİKALARININ OLUŞUM SÜRECİ VE BU SÜRECİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	55
3.1	Türkiye’ye Düzensiz Göç.....	56
3.2	Türkiye’de Ulus Devlet Oluşumu.....	60
3.3	1951 Cenevre Sözleşmesi.....	64
3.4	1980 ve Sonrası.....	67
3.5	Türkiye’nin Göç Mevzuatı ve Uyum Politikası.....	71
4.	SURİYE’DEN TÜRKİYE’YE ZORUNLU GÖÇ SÜRECİ.....	81
4.1	Suriye İç Savaşı.....	81
4.2	Suriye’den Türkiye’ye Zorunlu Göç.....	84
4.3	Türkiye’de Suriyelilerin Statüsü ve Geçici Koruma Yönetmeliği.....	91
5.	TÜRKİYE’NİN GÖÇMEN VE MÜLTECİLERE YÖNELİK EĞİTİM POLİTİKASI.....	97
5.1	Göçmen ve Mülteci Çocukların Eğitimi.....	97
5.2	Türkiye Eğitim Sisteminde Azınlıklar ve Anadil.....	103
5.3	İstanbul’da Suriyeli Çocukların Eğitim Açısından Durumu.....	109
5.3.1	Geçici Eğitim Merkezleri (GEM).....	120
5.3.1.1	GEM’lerde MEB’in Uygulamalarına ve GEM’lerin Kapatılacak Olmasına	

Eleştiriler.....	129
5.3.2 MEB'in GEM'ler İçin Yaptığı Çalışmalar.....	134
6. ALAN ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	137
6.1 Suriyeli Mülteci Çocukların Kültürleşme Eğilimleri.....	137
6.1.1 GEM'lerde Eğitim Gören Çocuklar.....	138
6.1.2 Eğitime Ulaşamayan Çocuklar.....	147
6.1.3 Devlet Okullarında Eğitim Gören Çocuklar.....	152
6.2 Suriyeli Mülteci Çocukların Uyum.....	159
6.2.1 Dil Öğrenme ve Uyum.....	161
6.2.2 Sosyal İlişkiler ve Uyum.....	166
6.2.3 Kültürel ve Mekansal Bütünleşme.....	176
6.2.3.1 İstanbul'a Aidiyet.....	184
6.2.3.2 İstanbul'da Mekansal Kümelenme ve GEM'lerin Etkisi.....	187
6.2.3.3 Suriyeli Mülteci Çocukların İstanbul'da Mekan Kullanımı.....	190
6.2.4 Gelecek Kaygısı / Umut Düzeyi.....	198
7. SONUÇ.....	203
8. KAYNAKÇA.....	211

KISALTMALAR

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

GEM: Geçici Eğitim Merkezi

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

IŞİD: Irak Şam İslam Devleti

İMEM: İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (The Organisation for Economic Co-operation and Development)

OHCHR: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (United Nations Human Rights Office of The High Commissioner)

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

UNİCEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

YÖBİS: Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

Feyziye¹ 13 yaşında geçici eğitim merkezinde okuyor;

– **3 sene ara verdikten sonra bu sene mi başladın okula?**

– *Evet bu sene. Babam çok darda ya, para çok oluyo, babam beni tek bu sene okula koydu.*

– **Bu seneden sonra okulu bırakacak mısın?**

– *Evet bırakıcam.*

– **Kardeşlerin?**

– *Kardeşlerim de bırakacak.*

– **Okula devam etmek istiyor musun?**

– *Evet istiyorum.*

– **Türkçen çok iyi devlet okuluna gitsen, baban ister mi? Burası ücretli ama devlet okulunda ücret ödemezsiniz.**

– *E gittim kabul etmediler.*

– **Neden, kimlik belgen mi yoktu?**

– *Vardı ama kabul etmediler, bilmiyorum.*

– **Başka okul denediniz mi?**

– *Hayır.*

– **Bu okullar seni almak zorunda okulu bırakmana gerek yok.**

– *Ama zaten dedim ya ben çalışıyorum ya... Biz dört aile dört odalı bir evde oturuyoruz.*

– **Diğer aileler akrabaların mı?**

– *İki tane amcam, biri nanam (anneanne) ve halalarım, aynı evde 22 kişiyiz.*

Ahmet 9 yaşında okula gitmiyor;

– **İstanbul'un neyini seviyorsun?**

– *Buradaki herkes bana para veriyor, şu mahalledeki insanlar bana para veriyor.*

– **Neden sana para veriyorlar?**

– *Ben gidiyorum sigara alıyorum bana para veriyor.*

– **Bu sizin sardığınız sigaralardan mı?**²

– *Hayır bakkaldan alıp veriyorum.*

– **Senden sigara almanı istiyorlar sen de alıp veriyorsun, sana para veriyorlar öyle mi?**

– *Evet.*

– **Komşunuz mu peki sigara aldığın kişi?**

– *Evet ev sahibimiz. Kim varsa, perşembe günü onların eşyalarını taşıyorum bana para veriyorlar.*³

– **Ne taşıyorsun?**

¹Görüşme yapılan kişileri korumak amacıyla takma isimler kullanılmıştır ve orijinalliği bozmamak adına herhangi bir düzeltme yapılmayıp, konuşma diline sadık kalınmıştır.

²Annesi evde sigara sarma işinde çalışıyor, çoğu zaman çocuklar da bu işte anneye yardımcı oluyorlar.

³Semtte kurulan perşembe pazarından alışveriş yapan komşularının torbalarını taşımaktan bahsediyor.

– *Ne olursa taşıyorum?”*

Ekrem 13 yaşında, geçici eğitim merkezinde okuyor.

– ***Sence İstanbul'da yaşamak kolay mı?***

– *Hayır zor, niye çünkü pahalıdır!*

– *Çok pahalı yani. Ev kirası var, dükkan kirası var.*

– ***Kiranız yüksek mi?***

– *He vallah...!*

– ***Ne kadar?***

– *3 bin. Önce 2 bindi. Şimdi dedi 3 bin. Çok dolaştık baktık ev.⁴*

– ***Gelecekte ne olmak istiyorsun?***

– *Yani nasıl denir, bina yapıcam!*

– ***Mühendis ya da mimar mı olmak istiyorsun?***

– *Evet.*

– ***Bisiklet yapıyor olmandan belli mühendislikle ilgili bir alan seçeceğin.***

– *Çok şey yaptım ben, vantilatör yaptım, gemi yaptım.*

– ***Nasıl yaptın?***

– *Bir plastik getirdim, bir de araba motoru var ya, koydum onu, kapak kestim, çıkarttım sonra koydum oldu.*

– ***Neden mimar olmak istiyorsun?***

– *Daha iyi.*

– ***Geleceğini nerede görüyorsun? Türkiye'de mi, Suriye'de mi Avrupa'da mı?***

– *Suriye'de.*

– ***Neden?***

– *Hani ben dedim ya büyüyünce ne olacağımı, yani bina yapıcam ve bedava yapıcam yani herkese... Suriye iyi olsun, herkese yardımcı olacağım ve sonra herkesi Suriye'ye yollayacağım.*

2011 yılından itibaren ülkelerini etmek zorunda kalarak Türkiye'de yaşamaya başlayan Suriyeli mülteci⁵ çocuklarla yürütülen alan çalışması temelinde oluşturulan çalışmanın giriş bölümüne, yukarıdaki alıntılarla başlanmış olmasının nedeni, spesifik olarak İstanbul'da, genel olarak ise farklı yerlerde yaşayan tüm mülteci çocukların

⁴ Amcası, amcasının ailesi ve kendi ailesi aynı evde yaşıyorlar.

⁵ Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesinde mülteci tanımı şöyle yapılmaktadır. “İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişiler.” Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler, ilerleyen bölümlerde üzerinde detaylı olarak durulacağı üzere Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlama nedeni ile mülteci statüsüne sahip değildir. Ancak Suriyeli göçmenlerin durumu uluslararası hukuka göre mülteci tanımına uyduğu için Türkiye hukukundaki statüleri göz önünde bulundurulmayacak ve dolayısıyla kavram kargaşasına düşmemek için tez kapsamında mülteci olarak ifade edilecektir.

yaşadıkları eğitim, barınma gibi temel sorunları kendi dilleriyle çok net bir şekilde ifade etmiş olmalarıdır. Yukarıda görüşme alıntıları yapılan çocukların ikisi geçici eğitim merkezinde eğitim alırken, bir tanesi eğitimin dışında kalmış çocuklardandır.

Türkiye'de Suriyeli mülteci çocuklar resmi olarak okula gidebilmekteler, ancak okul çağında olup da okula gidemeyen çocukların sayısı okula gidebilenlerden çok daha fazladır. Ayrıca bu sayı resmi kayıtlarda var olan rakamların da üzerindedir. Çocukların eğitime ulaşmakta güçlük çekmelerinin başlıca nedenleri; statüsüzlük, ekonomik zorluklar, çalışmak zorunda olmaları, dil bilmeme, bilgiye ulaşamama, hukuki haklarının neler olduğunu bilmeme, psikolojik baskılar ve savaşın yarattığı yıkım ve travma halidir. Tüm bu sorunların başında en önemli sorun, mültecilerin yaşadığı statüsüzlüktür. Bu durum eğitim hakkından faydalanmalarını önemli ölçüde engellemektedir (Halkların Köprüsü Der. 2016).

Eğitim açısından Türkiye'de Suriyeli ailelerin önlerinde üç seçenek vardır. İlki Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesindeki Türkçe eğitim veren okullar, ikincisi MEB ile protokol imzalamış olan geçici eğitim merkezleri (GEM), MEB ile protokolü olmayan geçici eğitim merkezleri (GEM) ya da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü Kuran kurslarındaki eğitim faaliyetleridir. Çalışma kapsamında MEB okulları, MEB protokolü olan GEM'ler ve eğitime ulaşamayan çocuklar ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler çerçevesinde mülteci çocukların eğitim ortamına bağlı olarak uyum ve kültürleşme eğilimleri incelenmiştir.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) verilerine göre 3 milyondan fazla kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'de, 2017 yılının Mayıs ayında verilen son rakamlara göre 6-18 yaşları arasında kayıtlı 1.011.153 yani 1 milyonun üzerinde Suriyeli mülteci çocuğu ve ergen yaştaki mülteci eğitim çağındadır (İçişleri Bakanlığı, 2017). Gerçek rakamların resmi rakamların üzerinde olduğu ifade edilmektedir.⁶ Bu mülteci çocukların yaklaşık %90'ı kampların dışında, kentlere dağılmış durumdadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın idaresindeki 22

⁶“Türkiye'de Mülteci Sayısı 3,5 Milyon” başlıklı haberde İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun ifade ettiği üzere Göç İdaresi Müdürlükleri mobil araçlarla ve kayıt masalarıyla halen Suriyeli mültecilerin kayıtlarını almaya devam etmekte idiler. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/676613/Turkiye_deki_multeci_sayisi_3_5_milyon.html (Erişim Tarihi: 3-4-2017)

mülteci kampında bulunan okul çağındaki Suriyeli çocukların yaklaşık yüzde 90'ı düzenli olarak okula gidebilmektedir. Kentlerde ise bu oran 2015 - 2016 rakamlarına göre sadece %30'dur.⁷ Genel olarak bakıldığında kayıt oranları okul öncesi öğrenim kurumlarında %7, ilkokullarda %52, ortaokulun ilk sınıflarında %31, ortaokulların üst sınıflarında ise %10'dır (UNESCO, 2016; 6, Human Rights Watch, 2015; 2).

İstanbul'a baktığımızda İstanbul'un 39 ilçesinde 2016 yılı rakamlarına göre 394.587⁸ Suriyeli mülteci yaşamaktadır. İstanbul'da ikamet eden Suriyeli çocukların 109.532'si eğitim çağında olup, eğitime ulaşabilenlerin sayısı 43.798'dir. 65.734 çocuk ise eğitimin dışında kalmaktadır. İstanbul'da bulunan 73 GEM 2012 yılından bu yana eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunmaktadır (İstanbul İl MEM, 2016). Kademe kademe kapatılması planlanan GEM'ler MEB okullarının üzerinden önemli bir yükü almanın yanı sıra Suriyeli mülteci çocuklara ana dillerinde eğitim olanağı sunmaktadır. Okullarda eğitim dili Arapçadır ancak İngilizcenin yanı sıra Türkçe yabancı dil olarak öğretilmektedir.

Mülteciler ve sığınmacılar kültürleşme süreci öncesinde kayıplar, savaş, işkence, mahrumiyet, kıtlık gibi çok zor deneyimler yaşarlar ve bu yaşananların çocukların üzerindeki etkisi ise tamiri çok zor düzeyde olmaktadır. Mülteciler ve sığınmacılar kendi ülkelerinden zorunlu olarak göç etmek zorunda kaldıkları için göç ettikleri yerde zorunlu olarak bir kültürleşme sürecine girmektedirler. Yeni gelinen yerde ekonomik, sosyolojik birçok değişime uğramaktadırlar. Örneğin meslekleri, sosyal ağları, toplumsal statüleri değişmektedir. Kimi zaman da kimliklerine ters düşebilen değer, inanç, davranış farklılıkları ile karşılaşarak, yeni kültürün dilini, kurallarını ve değerlerini, öğrenmek zorunda kalmaktadırlar (Berry vd., 1997; Berry, 2006). Ülkelerini terk etme sürecinde travmatik deneyimler yaşayan mülteciler, politik, sosyal, tıbbi, ekonomik, eğitim vb. gibi birçok alanda kültürleşme süreci yaşadıkları için konunun geniş bir yelpazede ele alınması gerekmektedir. (Voulgaridou vd., 2006). Bu çalışmada eğitim bağlamında

⁷Konuyla ilgili farklı rakamlar zikredilmektedir. İçişleri Bakanlığı ve MEB'in rakamları paylaşma konusunda çekinceli davranması nedeniyle medyada yer alan farklı rakamlara da yer verilecektir. <http://www.hurriyet.com.tr/bakan-ayci-okul-cagindaki-suriyeli-cocuk-sayisi-756-bin-808-40095389>, Unicef'in Temmuz 2016'da açıkladığı rakamlar için bkz. http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiye'deki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar%20Bilgi%20Nottu_Temmuz_2016.pdf

⁸2017 Nisan ayı verilerine göre bu rakam; 478.350'dir. MEB 2017 yılının eğitim istatistiklerini paylaşmadığı için 2016 yılı rakamları veri olarak kullanılmaktadır. İllere göre dağılım için bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim Tarihi: 10-04-2017).

konuya yaklaşılabacaktır. Özellikle de dünyada örneğine pek rastlanmayan “geçici eğitim merkezleri” (GEM) konusu üzerine yoğunlaşarak bir çerçeve çizilecektir. GEM'ler için ayrı başlık oluşturularak, açıldığı günden günümüze kadar İstanbul özelinde etkileri, olumlu/olumsuz yanları üzerinde durulacaktır.

Türkiye'de 3 milyonun üzerinde⁹ Suriyeli mülteci yaşamaktadır ve bu mültecilerin yaklaşık bir milyonunun İstanbul ilinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Ancak İçişleri Bakanlığının verdiği, İstanbul'da ikamet eden kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı 2017 Haziran ayı rakamlarına göre 483.065'tir. En fazla Suriyeli mültecinin yaşadığı İstanbul ilini sırasıyla Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Bursa, İzmir ve Mardin illeri izlemektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017).

Farklı etnik ve kültürel geçmişleri olan grupların bir arada yaşamaya başlamaları bireysel ve toplumsal gruplar düzeyinde bir takım güçlükleri beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin ev sahibi toplumlara, ev sahibi toplumlarınsa tek kültürlü toplumlardan çokkültürlü topluma dönüşümünde ve doğal olarak uyumun gerçekleşmesi sürecinde önemli sosyal ve psikolojik sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010; 370). “Farklı kültürel geçmişlere sahip insanlar bir arada uyum içinde yaşayabilirler mi?” sorusu özellikle artan göçmen ve mülteci sayıları ile birlikte Türkiye’yi de artık daha fazla ilgilendirmektedir. Farklı kültürel geçmişleri olan bireylerin ve sosyal grupların yeni kültürel bağlamlarda uyum içinde yaşaması öncelikle psikolojik bir uyumu, karşılıklı kabullenmeyi ve kolaylaştırıcıları gerektirmektedir (Berry, Portinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2011'den aktaran; Sirkeci, Yüceşahin, Şeker, 2015; 4). Mülteci kimlikleri nedeniyle yaşanan tüm zorluklara rağmen çocukların uyum süreci yetişkinlere göre doğaları gereği daha kolay gerçekleşmektedir. Ancak eğitim olanaklarının yetersizliği, uyum süreçlerinin sağlıklı yürümesine engel teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında eğitim bağlamında birlikte yaşamayı ve uyumu kolaylaştıracak politikaların var olup olmadığı konusu da Türkiye'nin göçmenler için şimdiye kadar uyguladığı eğitim politikaları başlığı altında sorgulanacaktır.

Türkiye'nin göç geçmişine baktığımızda, Suriye'den gelen kitlesel göç hareketi Türkiye'nin ilk kez karşılaştığı bir durum değildir. Türkiye'nin çok zengin bir göç tarihi

⁹İçişleri Bakanlığı'nın verdiği resmi rakam 3.038.480' dir. (Erişim tarihi: 08-06-2017)

vardır. Ancak Suriye'den gelen son yüzyılın bu en büyük zorunlu göç hareketinin ardından Türkiye bir göç ülkesi olduğu gerçeği ile tam anlamıyla yüzleşmiştir. Türkiye için 1940'ların sonlarında başlayan ve hala devam eden kırsal alanlardan kentlerin merkezine yapılan iç göçler en baskın göçler olmuştur. Ülkeyi terk etmek zorunda kalan gayrimüslim azınlıklar ile 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa ülkelerine yönelen emek göçü de Türkiye göç tarihinde yer almaktadır. Avrupa'ya emek göçü nedeniyle göç yazınında Türkiye daha ziyade göç gönderen bir ülke olarak öne çıkmıştır. 1980'li yıllara dek Türkiye'ye yönelen göçmen ve sığınmacı hareketleri ağırlıklı olarak soydaş göçü kategorisindeyken, 1980 ve 1990'lardan itibaren Türkiye düzensiz göç¹⁰ ve sığınmacı hareketleri açısından güzergah ve hedef ülke haline gelmeye başlamıştır. Son 20 yılda artan bu göç hareketleri Türkiye'nin “göç alan ülke” olarak tanımlanmasına neden olmuştur (Kirişçi, Karaca, 2015; 297).

Suriyeli mültecilerin geçtiğimiz beş yılı kapsayan kitlesel sığınma hareketine benzer göç hareketlerini Türkiye daha önce de yaşamıştır. Türkiye'nin bu sığınma hareketleri karşısında takındığı farklı tavrı göstermek açısından iki örnek vermek doğru olabilir. Bu göçlerden biri 1989'da Bulgaristan'da komünizmin çöküşünden hemen önce, Türk ve Pomak kökenli 300 binden fazla Bulgaristan vatandaşının Türkiye'ye göçe mecbur bırakılmasıdır. Hemen ardından 1991 yılında Saddam Hüseyin ve ordusunun zulmünden kaçarak Türkiye'ye geçmeye çalışan çoğunluğu Kürt, yaklaşık yarım milyon Iraklı'nın kitlesel sığınmasıdır.

Bu üç kitlesel göç hareketi karşısında, Türkiye hükümetinin krizin kamusal yönetimine bakıldığında her bir kriz farklı şekilde değerlendirilmiştir (Kirişçi ve Karaca, 2015; 297). Bulgaristan'dan gelen göçte, Türkiye mültecilere sınırlarını açmış ve uyumlarını desteklemek için politikalar üretmiştir. Bu mülteciler etnik bakımdan soydaş olarak kabul edilerek, Türk vatandaşı olabilmeleri için gereken yasal mevzuat hızlı bir şekilde hazırlanmıştır. Kuzey Irak'tan gelen Kürt kitlesel göçü ise hükümet tarafından

¹⁰ Düzensiz Göç (irregular migration) olgusu gündelik uygulamalarla ilgilenen yöneticiler tarafından “yasadışı göç” olarak da tanımlanmaktadır. Genel olarak küreselleşmenin geniş kitlelerde yer değiştirme isteğini artırdığını, buna karşın yürürlükteki kral ve kurumların, bunun önünü açacak biçimde değişmediği açıktır. Son dönemlerde, hızla değişen ekonomik ve siyasal koşulların zorlamasıyla oluşturulan yeni küresel kural ve kurumlar, daha çok sermaye, mal ve iletişimin sınır ötesi hareketlerinin güvenle sürmesiyle ilgilenmektedir. Diğer taraftan, dünyada her şey değişirken insan hareketleri durdurulmaya çalışılmakta ve sonuçta nüfus hareketleri, kualsız ve düzensiz olmaya mahkum edilmektedir. (Sema Erder, 2010; 41, “Düzensiz” Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler, Türkiye'ye Uluslararası Göç, Ed. Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski, İstanbul, Kitap Yayınevi)

ulusal kimlik ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmış; çoğunluğu Kürt kökenli yarım milyon Iraklı'nın Türkiye'ye girişini engellemek isteyen yönetim sınır kapılarını açmamıştır. Ağır kış şartları bu kitlesel göç hareketini hızla büyük bir insani krize dönüştürmüş ve Türkiye Kürt mültecilere toprakları dahilinde koruma sağlamayı reddettiği için uluslararası toplum ve kuruluşlardan yoğun eleştiriler almıştır. Ancak kısa bir süre içinde, Türkiye hükümeti ve ABD arasında yoğun iletişim sonucu ABD liderliğinde Irak'ın kuzeyinde bir “güvenli bölge” oluşturulması ile sığınmacıların sınırın Irak tarafında oluşturulan kamplara nakli ile sorun çözüme kavuşmuştur (Kirişçi ve Karaca, 2015; 298).

Suriyeli mültecilerin kitlesel göçü karşısında Türkiye'nin tutumu daha farklı olmuştur. Bunda oluşturulan yeni yasal çerçeve ve kurumsallaşma çabalarının yanı sıra Suriye ile Beşar Esad döneminde yakınlaşmanın, vizelerin kaldırılması gibi kararların da etkili olduğunu söylemek mümkündür. 2011 yılında Beşar Esad'ın kendisine muhalefet edenlere baskıyı artırması neticesinde başlayan zorunlu göç ile Türkiye, Suriye rejimi ile diplomatik ilişkilerini keserek muhaliflere açık destek vermeye başlamıştır. Krizin ilk aşamalarındaki beklenti, Suriye rejiminin kısa sürede çökmesi ve yerini demokratikleşme sürecini yönetecek bir geçiş hükümetine bırakması yönündeydi. Dolayısıyla Suriyelilerin kısa bir süre sonra Suriye'ye dönecekleri bekleniyordu. Ancak bugün geldiğimiz noktada ülke kanlı bir savaşın içindedir ve kısa vadede Suriyelilerin geri dönüşü mümkün görünmemektedir.

Suriye'den zorunlu göç sürecinde, kitlesel Kürt göçünün tam aksine “açık kapı” politikası uygulanmış ve mültecilere uluslararası toplumun da takdirini toplayan hizmetlerin yanı sıra “geçici koruma” statüsü verilmiştir. Ancak geçen beş yılın ardından “geçici koruma”nın ötesine geçmek ve kalıcı bir çözüm olarak yerel entegrasyon/uyum yönünde politikalar geliştirmenin gerekliliği üzerine bir tartışma başlamıştır. Öte yandan, Türkiye'de yerel halk tarafından gösterilen nispeten olumlu toplumsal kabul düzeyi ve “misafirperverlik” mültecilerin sayısı arttıkça ve görünür olmaya başladıkça hızla düşmeye başlamıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015; 299).

Kısaca özetlenen; 1989'da Bulgaristan'dan, 1991'de Kuzey Irak'tan ve 2011'de Suriye'den gelen bu üç kitlesel göç hareketlerine Türkiye farklı biçimlerde yaklaşmıştır.

1934 tarihli İskan Kanunu'nun¹¹ yanı sıra 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesinde yer alan coğrafi çekince bu yaklaşım farklılıklarının temel sebeplerindendir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin göç politikası ve tarihi başlığı altında bu farklılıkların nedeni tartışılacaktır.

Son olarak alan çalışmasının değerlendirilmesi bölümünde eğitim tercihleri ekseninde İstanbul'da ikamet eden Suriyeli mülteci çocukların kültürleşme eğilimleri ve uyum düzeyleri incelenecek, eğitime ulaşabilmiş ya da eğitime ulaşamayan çocukların bulundukları bölgede sosyal ilişkileri, mekana aidiyetlerini destekleyen/engellenen unsurlar tartışılacaktır. Bu bağlamda eğitim ortamı tercihinin/tercihsizliğinin nedenleri ve etkileri üzerinde durulacaktır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışma, İstanbul ilinde yaşayan eğitimden mahrum, GEM'ler ve devlet okullarında okuyan Suriyeli mülteci çocukların ve ailelerinin uyum sürecinde kültürleşme eğilimleri, yaşadıkları mekan ile ilişkileri ve İstanbul'a aidiyet düzeylerinin eğitim bağlamında kısmi bir profilini sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocuklar, eğitime ulaşabilen ve eğitimin dışında kalan çocuklar diye iki kategoriye ayrılarak, eğitime ulaşabilen çocuklar kendi içinde GEM'ler ve MEB okullarında eğitim gören, çocuklar olarak ele alınmıştır.

Görüşmeler Esenler, Zeytinburnu ve Fatih ilçelerinde eğitime ulaşabilen çocuklar ile Esenler ilçesinde eğitimden mahrum 32 çocuktan oluşmaktadır. Görüşmeler 2015 yılı sonu ile 2016 yılı boyunca aralıklı olarak gerçekleştirilmiştir. Çocukların 20'si GEM'lerde okula gidebiliyorken, 3'ü MEB bünyesindeki okullara başlayıp daha sonra GEM'lerde eğitimlerine devam etmişlerdir. 4'ü ise MEB bünyesinde okula giderken 6'sı Türkiye'de hiç eğitime ulaşamamıştır. Son olarak 2'si ise hem GEM hem de MEB okulunda

¹¹1934 tarihli, 2510 sayılı İskan Kanunu 2006 yılında 2848 Sayılı İskan Kanunu olarak yenilenmiştir.

eğitimine devam etmektedir.

2015 yılında İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izin yazısı ile devlet okullarında eğitim gören çocuklara ulaşılmış, GEM'lerde eğitim gören çocuklarla GEM yöneticilerinden alınan izinler ile görülmüş, eğitime ulaşamayan çocuklarla ise Esenler Bilgi Evi Yönetiminin izni ile görüşülmüştür. Görüşmeler izin kapsamında ses kaydı alınarak ve ses kaydı alınmasını istemeyen çocuklarla not tutma yönetmi kullanılarak yapılmıştır. Her bir görüşme yaklaşık 50 dakika sürmüştür. Her çocukla bir kez görüşülmüş ancak bazı çocuklarla kurulan kişisel iletişim sayesinde belirli aralıklarla görüşmeye devam edilmiştir. Ek olarak iki GEM'de lise 2. sınıf, lise 4. sınıf ve ortaokul 7. sınıf olmak üzere üç toplu sınıf görüşmesi yapılmıştır.¹²

Birebir görüşme yapılan çocukların yaş aralığı 8 ile 16 arasındadır. Görüşme yapılan çocukların 19'u kız, 13'ü erkek; 16'sı Arap, 7'si Türkmen, 6'sı Kürt, 2'si Türk ve 1'nin babası Türkmen annesi Arap'tır. Görüşmelerin neredeyse tamamı okullarda çocukların eğitim alanları içerisinde Türkçe bilen çocuklarla Türkçe yapılmıştır. Sadece 2 çocuk ve bir GEM'de, iki sınıf ile toplu yapılan görüşmeye tercüman eşlik etmiştir. Türkçe bilen çocuklarla görüşme yapılmasının nedeni, tercüman ile yapılan görüşmelerde görüşmenin mahremiyetinin bozulduğu ve samimiyet düzeyinin düştüğü kanısına varılmasıdır. Diğer bir neden, tercümanın bazı kısımları çevirirken gerçeklik düzeyini yumuşatarak ya da verilen bazı tepkileri değiştirerek aktardığı hissi oluşmasıdır¹³.

GEM'lerde 7 idareci ve öğretmen ile görüşme yapılırken, MEB okullarında 3 idareci ile görüşme yapılmıştır. İdareci ve öğretmenlerle görüşme yapılmasının sebebi GEM'lerdeki işleyişin ve uygulanan müfredatın öğrenilmesinin yanı sıra okulda eğitim gören çocukların profiline dair bilgi almaktır. Devlet okullarında idarecilerle görüşmeler ise gayri resmi olarak yapılmış, okullarında eğitim gören mülteci çocukların yaşadıkları zorluklar ve eğitim ortamına uyumlarına dair bilgi alınmıştır. Çalışmada idarecilerin görev yerleri ve fikirleri direkt verilmemiş yorumlanarak sonuç halinde verilmiştir.

¹²Görüşme yapılan toplam 32 çocuk sayısı içerisinde toplu görüşmedeki çocukların sayısı eklenmemiştir. Toplu görüşmelerde toplam 52 çocuk yer almıştır.

¹³Suriyelilerin birçoğunda var olan minnet duygusu ve korku (geri gönderilme korkusu, statüzlük nedeniyle belirsizlik halinin yarattığı korku vs.) gerçekleri ifade etme noktasında engel teşkil etmiştir. Bu durumun bazı çocuklarda da görülmekle birlikte yetişkinlerde daha fazla olduğu kanısına varılmıştır.

Çalışmada Esenler, Zeytinburnu ve Fatih ilçelerinin tercih edilme nedenleri sırasıyla şöyledir; Zeytinburnu'nun sahip olduğu geçmiş göç deneyimini göz önünde bulundurarak, göçmene alışık olan ilçe sakinlerinin Suriyeli mültecilere yönelik davranışlarında ne tür tepkiler verdiğini gözlemlemektir. Ancak yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiye göre, ilçe sakinleri göçmenlere karşı olumsuz bir algıya sahiptir. Örneğin Zeytinburnu Belediyesinden bir yetkili ile yapılan görüşmede, Zeytinburnu'nda yaşayan halkın büyük tepkisi nedeniyle, belediye göçmenlere yapacağı aynı yardımları gece yarısından sonra, ilçe sakinlerinin görmeyeceği bir biçimde yapmak zorunda kaldığını aktarmıştır. Nüfusunun büyük bölümünü göçmen nüfusun oluşturduğu Zeytinburnu ilçesi, Suriyeli mülteci nüfus açısından İstanbul ilçeleri arasında 8. sırada yer almaktadır (İMEM, 2016).

Esenler ilçesinin tercih edilmesinin nedeni ise Zeytinburnu ile ortak olan tekstil atölyelerinin bulunmasının yanı sıra otogar faktörüdür. İstanbul'a gelen hemen herkesin ilk durağı Büyük İstanbul Otogarı'dır ve halk arasında ismi “Esenler Otogarı” olarak geçer. Otogar'dan çıkıldığında ilk adım atılan ilçe Esenler ilçesidir. Otogarın itici gücü Esenler'de yüksek oranda Suriyeli mültecinin yaşamasına neden olurken, aynı zamanda çevre ilçelerde görülen sosyolojik faktörler de mültecileri Esenlere doğru itmektedir. Örneğin Esenler'in komşu ilçesi olan ve Otogar'ın aslında kendi sınırlarında olduğu Bayrampaşa ilçesinin, Suriyeli mültecileri kabul noktasında büyük bir tutuculuğa sahip olduğu yapılan görüşmeler sırasında ifade edilmiştir. Esenler Suriyeli mülteci nüfusu sıralamasında 9. sırada yer alırken, Bayrampaşa ilçesi Esenler ile komşu ilçe olmasına rağmen 20. sırada yer almaktadır. Bu konuyla ilgili ayrıca bir çalışma yapılması gereğini de burada vurgulamak gereklidir (İMEM, 2016).

Diğer önemli bir faktör ise GEM'lerin İstanbul'da ilk olarak Esenler ve Zeytinburnu ilçelerinde açılmış olmasıdır. Esenler'de Kademoon okulu ve Zeytinburnu'nda El Emel El Müşrik okulu İstanbul'da açılan, Suriye müfredatı ile eğitim veren ilk okullardır. Bu okulların etkisiyle birçok Suriyeli aile, çocuklarını eğitime ulaştırabilmek için bu ilçelere taşınmıştır. İstanbul'un çok uzak yerlerinden servislerle bu okullara gelen çocukların ailelerine ve okullara servis ücretleri büyük bir külfet

oluştururken yolda geçen zaman da önemli bir zamansal maliyet oluşturmaktadır¹⁴. Bunun yanı sıra bu okullarda çalışan öğretmen ve diğer personel de çalıştıkları yere yakın olabilmek için bu ilçelerde yaşamayı tercih etmişlerdir.

Fatih'te çok sayıda GEM bulunmasının (15 tane) yanı sıra, merkezi olması, Göç İdaresi İstanbul İl Müdürlüğü'ne yakın olması, ulaşımın kolay olması, kiralık ev bulmanın kozmopolit yapısından dolayı kolay olması göçmenleri çeken nedenlerden bazılarıdır. Ayrıca Fatih, kültürüyle, sanatıyla, (kitapçılar, kafeler, restoranlar, okullar, sosyal ortamlarıyla kültürlerini yaşayabildikleri bir ilçe) Suriyelilerin yaşam alanını oluşturmaktadır. Fatih ilçesi Suriyeli mülteci nüfus sıralamasında İstanbul ilçeleri arasında 4. sıradadır (MEB, 2016).

1.2. Çalışmanın Önemi

3,5 milyonun üzerinde¹⁵ mülteci nüfusu ile Türkiye, Birleşmiş Milletler verilerine göre dünya genelinde en fazla mülteci nüfusuna sahip olan ülkedir (UNHCR, 2017). Bu rakamın 3 milyonunu Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Suriyeli mültecilerin yaklaşık %50'si 18 yaş altı¹⁶ çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocukların eğitime ulaşamayıp kayıp nesil olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu Türkiye'de UNİCEF'in verdiği son rakamlara göre okul çağındaki 870.000 çocuktan 380.000'i¹⁷ eğitimin dışındadır. Geçtiğimiz yıllarda çok daha yüksek olan bu rakam Milli Eğitim Bakanlığının eğitim konusunda yaptığı son çalışmalarla nispeten düşmüştür (UNİCEF, 2017).

¹⁴Zeytinburnu El Emel El Müşrik okulunun açıldığı ilk yıl servis ücretleri de dahil olmak üzere çocuklardan hiç ücret alınmadığı görüşmelerde anlatılmıştır. Özellikle servis ücretlerinin okulları eğitim masraflarından daha çok zorladığı vurgulanmıştır. Aynı durum veliler için de geçerlidir.

¹⁵ İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 2017 Şubat ayında verdiği rakamlara göre toplam mülteci nüfusu 3.551.078'dir. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/soylu-turkiyede-3-milyon-551-bin-78-gocmen-ve-multeci-var> 8Erişim Tarihi: 3-5-2017)

¹⁶İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi'nin 17.05.2017 tarihli son rakamlarına göre toplam kayıtlı 3.013.278 Suriyeli sığınmacının 1.379.372 kişisi 18 yaş altı çocuk ve gençlerden oluşmaktadır.

¹⁷2016 yılı raporlarında bu rakam yaklaşık 500.000'in üzerindedir. Bkz. "UNİCEF Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar" Temmuz 2016, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiye'deki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar%20Bilgi%20N otu Temmuz 2016.pdf> (Erişim Tarihi 10-08-2016)

Devlet okullarında eğitime ulaşabilen çocuklar ayrımcılığa, dışlamaya maruz kalırken, UNESCO'nun 2011'de yaptığı araştırmaya göre, eğitim hakkından faydalanamayan mülteci çocuklar ise daha fazla istismar ve kötü muamele riski altındadırlar. Bu çocuklar travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını daha fazla gösterirken, fiziksel ve psikolojik gelişimlerinde çeşitli gerilemeler yaşamaktadırlar (UNESCO, 2011).

Suriyeli mülteci çocukların, bulundukları eğitim kurumlarına, mahallelerine, kısacası sosyal yaşama uyum sağlamakta ciddi güçlükler yaşadıkları görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise Türkçe bilmemek ve bunun etkisiyle grup dışına itilerek sosyalleşememektir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere çocukların Türkçeyi öğrenmiş olmaları yaşadıkları kente uyum için tek başına yeterli olmamaktadır. Akranları Türkiyeli çocuklarla iyi ilişkiler geliştirebilmiş çocukların birçoğunun, İstanbul'a ve yaşadığı semte uyum düzeyinde önemli ölçüde pozitif fark görülmüştür. Dışlanmış, ailelerinin ya da kendi korkularının ve ön yargılarının neden olduğu etkilerle Türkiyeli akranlarından uzak duran çocukların dil öğrenme düzeylerinin ve uyumlarının daha düşük olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle çalışma boyunca da üzerinde durulacağı üzere göç alan toplumun göçmenlere yönelik tutumu ve karşılıklı bütünleşmeyi sağlayacak politikaların geliştirilmesi çok önemlidir.

Savaşın getirdiği psikolojik yıkımın yanı sıra yeni bir kültürün içinde göçmen olarak yaşamının tüm zorluklarını yaşayan Suriyeli çocukların yaralarının sarılması ve yaşadıkları yere uyumun kolaylaşabilmesi için insan hakları ve çocuk hakları kıstaslarını gözetilen eğitim anlayışının önemi tartışılmayacak düzeyde büyüktür. Belirtmekte yarar var ki Suriyeli mülteci çocukların dışında ülkenin vatandaşı olan pek çok çocuk nitelikli eğitimden uzaktır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin üçer yıllık dönemler halinde öğrencilerin kazandığı bilgi ve becerileri değerlendirdiği Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) 2015 verilerine göre Türkiye eğitim niteliği açısından 72 ülke arasında 50. sırada yer almaktadır (OECD, 2016). Bunun yanı sıra Türkiye çocuk işçiliğinin de yüksek düzeyde olduğu ülkelerden biridir. Bu nedenle çalışma Suriyeli mülteci çocuklar özelinde eğitimin etki alanı üzerinde durmayı hedeflemektedir.

Suriyeli çocukların eğitimi konusunun önemini yapılan görüşmelerden bir alıntıyla vermekte fayda var. Görüşme yapılan GEM idarecilerinden bir tanesi Suriye savaşıdan çok daha önce Türkiye'de yaşamaya başlamasına ve Türkiye vatandaşı olmasına rağmen geleceğe dair çok büyük bir korkuya sahip olduğunu söylemiştir. Bunun nedenini ise şöyle açıklamıştır: *Türkiye genelinde yaklaşık 600 bin çocuk okula gitmiyor. Bunların bazıları okula kayıt yaptırdı ama okula gitmiyor. Ya da gidip geliyor okula ama kinle yetişiyor çocuk, Türklere kinle... Biz öğretmenlere öğretmedik göçmen çocuklara nasıl davranacağını, ya da bir öğretmen Suriyelilerden nefret ediyordur, ya da öğrenciler Suriyelilerden nefret ediyordur, bununla ilgili bir şey yapmadık. Bu çocuk sizin burada büyüyecek, kinle büyüyecek. Açıkçası ben korkuyorum, bir kaç yıl sonra Türkiye'de yaşayabilecek miyim? Onun endişesindeyim, ne kadar konuşsam da çok ağır konuşuyorsun diyorlar bana. Farkında değiller bu çocuklar artık burada!* (GEM yöneticisi ile görüşmeden 2016).

Çalışmanın vurgulamak istediği önemli konulardan birisi de budur; bu çocukların çok az bir kısmı geri dönecek, büyük bir kısmı ise Türkiye'de yaşamaya devam edecektir. Yapılan tüm çalışmalar Türkiye'nin geleceği için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca unutulmaması gerekir ki insan hakları temeline dayalı eğitim, her çocuğun temel hakkıdır.¹⁸

Eğitim, uyum stratejilerinin uzun vadede başarısını belirleyen önemli etmenlerden birisidir. OECD'nin 2015 yılında hazırladığı “Immigrant Students at School: Easing The Journey Towards İntegration” adlı küresel eğitim raporunda belirttiği üzere yüksek göçmenlik oranları ev sahibi ülkedeki eğitimin başarısına zarar vermemektedir. Ancak aidiyet konusu akademik başarının belirleyici unsuru olmaktadır. Raporda kendini eğitim aldığı ülkede kabul edilmiş hisseden öğrencilerin daha iyi bir akademik performansa sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle hem Türkiye'nin hem de Suriye'nin geleceği açısından eğitimde uyum stratejileri kapsamında tüm okullarda mülteci çocukların eğitim alabilmesi için kapasite geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çocukların dezavantajlı okullarda birikmesinin önüne geçilerek ailelerin erken çocukluk eğitimi için bilinçlendirilmesi ve göçmen ailelere daha fazla destek sağlanarak onlara rehberlik

¹⁸ Bkz: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme <https://www.unicef.org/turkey/crc/cr23c.html>

hizmetleri sunulması gerekmektedir (OECD, 2015). Yine aynı rapor başarının göç edilen ülkeye bağlı olarak çeşitlilik gösterdiğini de ortaya çıkarmıştır. Bu da uygulanan uyum stratejilerinin akademik başarıya olan etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır (OECD, 2015). Dolayısıyla Eğitim alanında yürütülen başarılı uyum politikaları aidiyet duygusunu artırmakta ve akademik başarıyı olumlu düzeyde etkilemektedir.

1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar

Araştırma temelinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır; 1) Mülteci çocukların kültürleşme eğilimlerinde eğitimin ve bulundukları eğitim ortamının etkisi var mıdır? 2) Suriyeli mülteci çocukların uyum süreçlerini etkileyen faktörler nelerdir? 3) İstanbul'da, mültecilerin mekânsal kümelenmesini belirleyen etmenlerde GEM'lerin etkisi var mıdır? 4) Mülteci çocuklar İstanbul'u (mekanı) nasıl algılamaktadır?

Çalışmanın en önemli zorluklarından birisi gündemin ve gelişmelerin çok hızlı bir biçimde değişmesidir. Değişen yönetmelikler, uygulamalar ve bunların yarattığı değişimleri takip etmek zaman açısından önemli kayıplara neden olmuştur. Özellikle istatistiklerin çok hızlı değişmesi, çok sık güncelleme yapılmasına, elde edilen verilerin çok kısa sürede geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur.

Diğer bir önemli sınırlılık ise MEB okullarında Suriyeli çocuklarla görüşme konusunda okul idarecilerinin yaklaşımlarıdır. Gerekli izinlerin alınmış olmasına ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Milli Eğitime bağlı tüm okullara çalışma bilgisinin ve içeriğinin gönderilmesine rağmen okul idarecileri görüşme yapma konusunda isteksiz davranmışlardır. GEM'lerde ise görüşmeler konusunda zorlukla karşılaşılmamış, okul yöneticileri görüşmeleri kolaylaştırmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Diğer bir neden de izinler ve veri toplamak için bürokratik sürecin çok yavaş ilerleyerek engelleyici bir tutum sergilenmesidir. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ve İstanbul Valiliğinin gerekli bilgileri paylaşma konusunda çekimserliği nedeniyle MEB tarafından iki kez neden gösterilmeden çalışma izin talebi reddedilmiştir. Bu nedenle tez kapsamında İstanbul'da yaşayan Suriyeli mülteci çocukların ilçelere göre dağılımları,

GEM sayıları, hangi ilçelerde kaç tane GEM olduğu ve eğitim açısından istatistikleri çalışmanın bittiği (Mayıs 2017) dönemde güncellenememiş 2016 (Nisan) yılının rakamları kullanılmıştır.

Çalışma çerçevesinde bu bölümü takip eden ikinci bölümde, uyum ve kültürleşme konularına dair kavramsal bir çerçeve çizildikten sonra Türkiye'nin yaşadığı göç deneyimleri tarihsel süreçte ele alınarak Suriye'den zorunlu göç sürecinin analizine yer verilecektir. Bu analizin ardından alan çalışmasından elde edilen veri ve izlenimler ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Son dönemdeki gelişmeler de dikkate alınarak çalışmaya ilişkin değerlendirmelerle çalışma sona erdirilecektir.

2. UYUM ve KÜLTÜRLEŞME

Devletler göç ve zorunlu göç süreçlerine yönelik tutum ve politikalarını geliştirirken, ekonomilerini güçlendirmek, insani yardım, sınırlarını kontrol etmedeki yetersizlikler, tarihi bağlar, sosyal ihtiyaçlarını karşılamak gibi konuları dikkate almaktadır. Her devletin göçmenlere yaklaşımına göre uyguladığı, göçmenlerin yeni geldikleri kültürle ilişkilerini düzenleyen, göçmen politikaları ve göçmenlerin ev sahibi toplumla bütünleşmesine yardımcı olan uyumla ilgili kamu politikaları çeşitlilik göstermektedir (Şeker, 2015; 11). Devlet genel olarak eğitim sistemi, kamu yönetimi ve medya aracılığı ile göçmenlik ve uyum konusundaki ideolojik durumunu meşrulaştırarak kamu tutumlarını ve politikalarını etkiler. Grupların kültürleşme eğilimi sosyal veya politik alanlardan bağımsız olarak değil, devletin uyum politikaları ile etkileşimli bir bağlamda ortaya çıkmaktadır (Bourhis, Moise, Perreault, ve Senecal, 1997 Aktaran: Şeker 2015; 12).

Göçmenlerin/mültecilerin göç ettikleri topluma dahil olma süreçlerinin kolaylaşmasında ya da zorlaşmasında en önemli etkenlerden biri o “*toplumun göçmenleri kabul etme biçimleri*”dir. Bu durumda göç alan toplumun üç farklı kabul etme biçiminden söz edilmektedir. Bunlar, göç alan devletin uyguladığı göç politikaları, yerli

nüfusun ve işverenlerin göçmenlere karşı tutumu ve göç etmiş göçmen topluluğun özellikleridir (Portes ve Rumbaut, 1990; 84-85, Aktaran: Cigerci, 2012; 112). Sayılan bu faktörler açısından Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye göçüne bakacak olursak; Türkiye, Suriye'den zorunlu göç sürecinde kalıcı politikalar geliştirmek yerine, özellikle göçün ilk yıllarında dini referansla ensar/muhacir kavramlarını vurgulayan söylemler geliştirmiştir. Gelenleri “misafir” olarak tanımlayarak, kültürel temellere vurgu yaparak toplumsal olarak “engelleyici bir tavır” alınmasının nispeten önüne geçmiştir. Ancak bu tutumun getirdiği geçicilik algısı, göç politikalarının eksikliğinin üzerini örtme çabası olarak kendini göstermiştir. Geçen zamanla birlikte Suriyelilerin geçici olmadığı, geriye dönüş olsa bile büyük çoğunluğunun bu topraklarda yaşayacağı gerçeği toplumun da farkına vardığı bir gerçek olmuştur.

Göç politikasının göçmenleri bir tehdit unsuru olarak görüp güvenlik tedbirlerini ön plana çıkarması durumunda bütünleşmeden ve uyumdan söz etmek mümkün olmayacaktır. Konunun teorik çerçevesini oluşturmak amacıyla uyum ve kültürleşme konuları alt başlıklarıyla incelenecek ve yapılan alan çalışması bu teorik çerçevede değerlendirilecektir.

2.1 Göçmenlere Yönelik Uyum Politikaları¹⁹

Göç, göç edilen toplumları değiştiren ve o toplum içerisinde, birbirinden farklı özelliklere sahip insan topluluklarını birlikte yaşamaya zorlayan bir olgudur ve hem göç alan hem de göç veren ülkeleri ilgilendirmektedir.

Yirminci yüzyıl milliyetçi ideolojilerin çağı olmuştur ve bu ekseninde yirminci yüzyılın başı göç alan ülkeler açısından ulus-devlet oluşturma çabalarının etkisiyle ulus-devlet merkezli politikaların oluşmasını neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası

¹⁹Çalışmada uyum kelimesi, entegrasyon kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Uyum kelimesinin İngilizcedeki en uygun karşılığı, adaptation terimidir. Aynı şekilde integration kelimesinin de Türkçedeki en uygun karşılığı (bir bütünün parçalarını) bütünleştirmek terimidir. Gerek uluslararası literatürde, gerekse ulusal literatürde, bazı terimlerin anlamları üzerinde bir anlam bütünlüğünün bulunmadığını belirtmek gerekir.

ekonomik gelişmeler, petrol krizi, Soğuk Savaş'ın sona erışı, 11 Eylül saldırıları ve özellikle 1980'li yıllarla başlayan yoğun küreselleşme dalgaları gibi olgular, 1980'lerde ulus-devlet merkezli politikalardan, daha küresel ölçekli ve ulus-ötesi politikalara kayışı getirmiş, ancak 2000'li yıllarla birlikte ulus-devlet merkezli eğilimlere bir geri dönüş olduğu görülmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya 2014; 67).

Son yıllarda Avrupa'da ekonomik kriz ve göç "baskısının" etkisiyle sosyal korkuları tetikleyen söylemin yükselmesi ve ortaya çıkan korumacı eğilim, milliyetçi siyasi dalganın hızla yükselmesine neden olmaktadır. Yaşanan konjonktürel gelişmeler aşırı sağın yükselişini sağlarken bu eğilimin genele yayılmasına neden olmuş ve Avrupa'daki göçmen varlığını tehdit eder hale gelmiştir (Elmas, Kutlay, 2011). Daha önce de belirtildiği üzere göç alan toplumun siyasi ve politik anlayışı, toplumun göçmene bakışı, göç edenlerin topluma adapte olabilme süreçlerini belirlemektedir. Başka bir deyişle bir göçmenin davranışlarını, adapte olmaya çalıştığı toplumun özellikleri belirlemektedir. Bu nedenle göç alan ülkelerde milliyetçi söylemin artması uyum politikaları üzerinde etkisini göstermektedir.

II. Dünya savaşının ardından yoğunlaşan göç hareketleri 20. Yüzyılın ikinci yarısının "Göç Çağı" olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Castles ve Miller 2008). Yoğunlaşan göçler ile artan insan hareketliliği karşısında sınırlar üzerindeki kontrolün nasıl sağlanacağı ve yoğun hızlı göçün toplumda oluşturduğu dönüşüm ile nasıl başa çıkılacağı soruları devletlerin çözüm bulması gereken temel sorunlar haline gelmiştir. "Göçmenler topluma ne şekilde entegre edilmeli?" sorusu özellikle geri dönüşlerin beklenilenin aksine çok düşük düzeyde olması noktasında daha fazla önem kazanmıştır (Unutulmaz, 2012: 137).

Göçmenler yeni yerleştikleri toplumlarda ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Genel olarak bakıldığında göçmenler, göç ettikleri toplumun yerel halkından daha yoğun bir şekilde işsizlik sorunu yaşamaktadırlar (OECD, 2013). Yeni yerleştikleri yerde iş bulsalar bile düşük ücretin yanı sıra kötü çalışma koşulları içerisinde yoğun bir emek sömürüsüne maruz kalmaktadırlar ve genel olarak insan hakları ihlalleri, ayrımcılık, dışlanma ile daha sık karşılaşmaktadırlar (OHCHR, 2014). Günümüzde çoğu zaman önyargıların etkisiyle daha çok bir güvenlik tehdidi olarak algılanan göçmenlerin,

topluma yaptıkları ekonomik, sosyal ve kültürel katkılar, genellikle toplum ve politik merciler tarafından görmezden gelinmektedir (Türker ve Yıldız, 2015; 28).

Uyum konusu, akademik alanda uzun süreli dikkatlerin verildiği bir konu olarak ele alınsa da başarılı uyumun ne olduğu konusunda ortak bir anlaşma bulunmaması ile birlikte, alan yazınında bazı akımlar ortaya çıkmıştır. Bunlar mültecilerin kamu hizmetlerine erişimlerinin mümkün olması, sosyal sermayenin geliştirilmesi, uyum düşüncesinin çift taraflı (yeni gelen topluluk ve ev sahibi topluluk) bir süreç olarak çoklu boyut ve gerçek bir kavram olarak kabulü gibi konularda ortak anlayışın oluşmasına neden olmuştur (Şeker, 2015; 79). Uyum kavramı; sosyal bağlantılar; kurum, kuruluş ve hizmetler ile kurulan ilişkiler, bunun yanında mevcut olanakların kullanılmasıdır. Ayrıca sosyal köprüler; diğer dini, etnik milli gruplar ile kurulan sosyal ilişkiler olarak tarif edilir, bu ilişkide iki yönlü etkileşim “sosyal bütünleşmeyi” desteklemektedir (Şeker, 2015; 79). Bu bölümde sırasıyla asimilasyon, entegrasyon ve çok kültürlülük kavramları ve teorileri kısaca ele alınacaktır.

2.1.1 Asimilasyon

Asimilasyon, 20. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde sosyolojik araştırmaların önemli bir parçası olan etnik grup ilişkilerinin hakim teorisi olmuştur. Avrupa'dan ABD'ye 1820'lerden 1920'ye kadar süren büyük göç ABD'de endişe kaynağı olmuştur. İlk göç akışı, bu yeni gelenlere ve Amerikan toplumundaki torunlarının deneyimlerine dikkatin artmasının yolunu açmıştır. Sonuç olarak, bu dikkat, bu göçmenlerin ya da yeni gelenlerin Amerikan topluluğuna nasıl dahil edileceği üzerine literatür geliştirilmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, 1960'lı yıllardan başlayarak ABD'ye yapılan Avrupa dışı kitlesel göçün ikinci dalgası klasik asimilasyon perspektifine meydan okumuştur. Bunun nedeni, yeni gelenlerin pek çok açıdan farklı olması ve ABD'nin de 1920'lerde olduğu gibi olmamasıydı. Böylece, başlangıçtaki asimilasyon teorileri ya da modelleri, yeni karmaşık durumu açıklamak için yeterli gelmemiştir (Dalgakıran, 2014). Bu nedenle klasik asimilasyon ve parçalı asimilasyon teorilerini

kısaca incelemek faydalı olacaktır.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa topluluklarında ulusçuluk anlayışının yükselişiyle birlikte, asimilasyon yani emilme kavramı ulusların, içerisindeki azınlıklar üzerine uygulanan politikalar ve siyasetleri anlatmak amacıyla kullanılıyordu. Amaç türdeş bir toplum yaratmaktır. Azınlıklara asimilasyon süreci içerisinde diretilen unsurları kabul ettirmek için şiddet dahi uygulanmıştır. Daha sonra Giddens de bu kavramı “*baskıyla birlikte işleyen bir süreç*” olarak değerlendirmiştir. (Giddens, 2000; 251).

Asimilasyon tanımı ise; “*genelde hakim kültür kodları karşısında, özgün gelenek ve davranışların, çoğunluğun değer ve normlarına uydurulması*” olarak kullanılmaktadır (Hirschman, 1983; 401). Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nın Göç Terimleri Sözlüğünde ise asimilasyon, “*bir etnik ya da sosyal grubun - genellikle azınlığın – diğer bir grupta uyumlu hale gelmesi*” olarak tanımlanmaktadır. Açıklamanın devamında; “*asimilasyon, dil, gelenek, değer ve davranışlarda ya da hatta temel hayati çıkarlarda ve aidiyet duygusunda değişiklik olması anlamına gelir*” denmektedir. Asimilasyon *kültürel “uyumdan daha ileri giden bir durum*” olarak özetlenmiştir. Genel olarak asimilasyon teorileri, azınlık grubu üyelerinin topluma tek yönlü bir uyum süreciyle dahil olmasını, hâkim değerlere uyması ve kendi azınlık grup kimliğinden vazgeçmesini öngörür (Verkuyten, 2010: 269). Asimilasyoncu bakış açısında; göçmenlerin dillerinden, kültürlerinden ve sosyal özelliklerinden vazgeçerek göç edilen yerdeki ortalama nüfustan ayırt edilemeyecek hale gelmeleri beklenir (Castles ve Miller, 2008: 362). Farklılıkları kabul etme, tanıma ve destekleme konularını ele almayan bir yaklaşımdır.

Asimilasyoncu yaklaşım özellikle 1960’lara kadar devletlerin dilsel, dinsel, etnik, kültürel farklılıklara yönelik izlediği politikaların temel arka planını oluşturmaktadır (Ceceli Köse, 2012: 14). Devletin rolü, göçmen çocukların hakim dili kullanmalarında ve normal okullara devam etmelerinde ısrarcı olarak, bu süreç için kolaylaştırıcı koşulları oluşturmaktır (Castles ve Miller, 2008: 362).

20. yüzyılın ilk yarısında Batı Avrupa’da göç alan ülkelerdeki hakim paradigma asimilasyondur. O dönemin sosyolojik çalışmalarının neredeyse tamamı bu yaklaşımı

benimsemektedir. Ancak 1960'lı ve 1970'li yıllarda asimilasyoncu fikirler, ırkçılığa karşı azınlıkların sosyal eşitlik ve kültürel tanınma gibi birtakım mücadeleleri ile sorgulanmaya başlamıştır. Irkçılık ve ayrımcılığa karşı bu göçmen ve azınlık eylemleri, yeni yaklaşımlara imkân tanımıştır. Irk, etnisite, cinsiyet, sınıf konuları sosyolojide eleştirel okunmaya başlanmıştır. Asimilasyon modeli göç alan gelişmiş ülkelerin hepsinde kullanılmıştır. Bazı ülkelerde kademeli ayrımcılıkla başlayıp, asimilasyonculuğa evrilen, oradan aşamalı entegrasyona en sonunda çokkültürlü modellere geçen bir evrim söz konusudur (Castles ve Miller, 2008: 356, 362).

Kastoryano, (2000; 47) asimilasyonun, “yabancı olma niteliği”nin yok olması sonucunu ortaya çıkardığını ifade ederek, günümüzde tabu olarak görüldüğünü, köken kültürün tam anlamıyla yok olmasına yol açtığını ve toplumların kültürel çoğulculuğuna ters düştüğünü belirtmektedir. Berry (1997; 12) kültürleşme stratejileri arasında saydığı asimilasyonun egemen olmayan grupların kendi tercihleriyle gerçekleştiğinde *eritme potası* (melting pot) modelinin geçerli olduğunu, fakat asimile olmaya zorlandıklarında ise fazla kaynatıldığında patlama ihtimali olan *düdüklü tencere* (pressure cooker) modelinin söz konusu olduğunu düşünmektedir. Tam anlamıyla bir asimilasyonun gerçekleşebilmesi için, kültürel asimilasyon ve yapısal asimilasyon olarak adlandırdığı iki olgunun birden gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmektedir (Çağlar ve Onay, 2015; 51).

Asimilasyon konusundaki tartışmalar genellikle, 1920'lerin Şikago Okulunun izinden ilerlemiştir. Şikago Okulu, 20. Yüzyılın başında nüfusunun üçte birinden fazlasını ABD dışında doğanların oluşturduğu Şikago'daki gruplar arası ilişkileri incelemiştir.

Amerikan ulusal birliğinin alınan göçler sonucunda nasıl sağlanacağı, o dönem Amerikan toplumunun en önemli önceliği olmuştur. Eski kimlikler yeni düzen için tehlikeli olarak algılanmıştır. Bu kapsamda kültürleşme süreci, göçmenlerin kendi kültürlerinden vazgeçerek yeni dahil oldukları toplumun değerlerini, kültürlerini ve normlarını benimsemesi anlamında ele alınmıştır. Göçmenlere “düzen” ve “ahengin” devamı için asimile olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü kendi dilini, dinini ve kültürünü koruyan, devam ettiren göçmenler sosyal bütünlüğe tehdit olarak görülmüştür

(Ceceli Köse, 2012; 14).

Şikago Okulu'nun önemli araştırmacıları Robert Park ve Ernest Burgess, göçmenlerin yerleştikleri toplumun kültürü içinde asimile olmaları konusuna odaklanarak Avrupalı göçmenlerin ve torunlarının Amerikan toplumuna dahil edilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bunu yaparken, argümanları çoğunluk grubu ile göçmenler arasındaki sosyal etkileşimin toplumlar arasındaki kültürel farklılıkları ortadan kaldıracabileceği fikrine dayanmaktaydı. Okulun temsilcileri Park ve Burgess'e göre asimilasyon “*kişilerin ve grupların, diğer kişi ve grupların hatıralarını, duygu ve düşüncelerini, tutumlarını edindikleri deneyimlerini, onlarla yaygın bir kültürel hayatta birleşerek tecrübelerini ve tarihlerini paylaştıkları bir nüfuz etme, yayılma ve benzeşme süreci*”dir. (Park ve Burgess, 1921; 735).

Şikago Okulu'nun asimilasyon ile ilgili düşünceleri yıllarca akademisyenler tarafından kullanılmıştır ancak şu noktalardan eleştirilmiştir. İlk olarak, asimilasyon sürecinin sona ermesi için bir zaman çizelgesi vermediği için eleştirilmiştir. Diğer bir deyişle, asimilasyon sürecinin ne zaman biteceği net değildir. İkinci eleştiri ise asimilasyon aşamalarıyla ilgili derin bir açıklama yapılmamasıyla ilgilidir. "Grupların hangi yönleri ilk önce değişir?" Sorusu için, Park'ın asimilasyon süreci çalışmasında herhangi bir cevap bulunmamaktadır. Son olarak ve en önemlisi, göçmenler ve onların soyundan gelen topluluklar arasındaki kültürel farklılıklar, Park'ın zaman içinde öngördüğü gibi kaybolmamaktadır (Entzinger ve Renske, 2003'den aktaran: Dalgakıran, 2014).

Şikago Ekolünü, “İngilizliğe Uygunluk” (Anglo Conformity) ve “Eritme Potası” teorileri izlemiştir. 18. yüzyıl boyunca ABD’ye gelen göçmenlerin büyük bir kısmı Kuzey Avrupa’dan ve Anglo-Sakson kültürel çevresine aittir. Bu göçmenlerin yerleştikleri yeni ülkede buldukları kültürel değerler de zaten iki yüz yıl önce bu ülkeyi koloni haline getiren İngilizler tarafından temellendirilmişti (Şan ve Haşlak, 2012). Bu nedenle İngilizliğe Uygunluk teorisi, “*Amerika’ya gelen göçmenler İngiliz dili, Amerikan politik sistemi ve toplumsal değerleri konularında eğitilmelidir.*” görüşünden yola çıkmaktadır. James A. Crispino (1980; 4)’nın İngilizliğe Uygunluk teorisi, Anglo-Sakson yapının ABD’de yerleştirilmesini hedeflemektedir. Bunun için diğer grupların, kendi

kültürel miraslarını terk ederek baskın kültürel değerlere uymasını öngörmektedir.

Eritme potası²⁰ teorisi ise göçmenlerin kültürel farklılıklarının eritilerek yok edilmesiyle çatışmaların önleneceğini iddia etmektedir (Ceceli Köse, 2012). Eritme potası, özgün kültürün baskın kültür içerisinde çözülmesinden ziyade; tüm kültürel yapıların değişim geçirerek, yeni bir pota içinde karışmasını ve yeniden oluşmasını ifade etmektedir (Baştürk, 2011). Bu teori; İtalyan, Yahudi, Çekoslovakyalılar ve Polonyalıların, Amerikan toplumunda eriyeceğini varsaymıştır. Ancak bu bakımdan başarı sağladığı düşünülen bu teori, tek bir Amerikan toplumu da yaratamamıştır. Çünkü Amerika’da Protestan, Katolik ve Yahudi toplulukları şeklinde din ve mezhep üzerinden farklı topluluklar ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2004; 57-58).

Takip eden süreçte araştırmacılar bu teorilere karşı eleştirilerini ortaya koyarak asimilasyonun kendiliğinden olan bir süreç olarak görülmesi konusuna odaklanmışlardır. Tek bir ana kültür olduğu görüşüne dayanan ve asimilasyonla adlandırılan Anglo uyum modeline getirilen eleştiriler neticesinde, Alejandro Portes ve Min Zhou (1993) “bölünmüş asimilasyon” ifadesini kullanmışlardır. Bununla göçmenlerin tek bir tane “eritme potası”na değil farklı kültürlere asimile olduğunu ortaya koymuşlardır. Amerika’nın heterojen, tabakalaşmış ve eşit olmayan bir toplum olduğunu ve bu nedenle göçmenlerin toplumun farklı parçalarında asimile olduklarını belirtmektedirler. Bölünmüş asimilasyon modeline göre, üç asimilasyon yolu vardır. Birinci yol, klasik asimilasyon teorisinin öngördüğü gibi, Amerikan orta sınıfa kültürel uyum ve asimilasyondur. İkincisi, göçmen grupların ciddi şekilde dezavantajlı üyelerini etkileyen yapısal engeller veya engellerden dolayı aşağı hareketliliğe götüren kentsel alt sınıfın kültürel asimilasyonudur. Portes ve Zhou buna "negatif asimilasyon" demişlerdir (Portes ve Zhou, 1993). Üçüncüsü ise, ekonomik entegrasyonun ardından göçmen grubun kültür ve değerlerini korunmasıdır (Dalgakıran, 2014).

²⁰ “Eritme potası (melting pot)” daha çok Amerikan toplumunun yapısının anlatılması için kullanılan özel bir kavramdır. Kökenine bakıldığında da, söz konusu anlamı dikkat çekicidir. Kavram, 1908 yılında bir tiyatro yazarı olan Israel Zangwill’in “Eritme Potası” adlı oyunundan temellenir. Bu oyunda Ellis Adası aracılığı ile Amerika’yı ilk kez gören Avrupalı göçmenlere seslenilmiş ve Tanrı’nın bu büyük Potasında onları erimeye davet etmiştir. “Burası bir cennet olmalı; herkesin parasını kazanmak için gittiği, kasabalarında dostça yaşadığı ülke, tüm hayatım boyunca Amerika’yı bekledim, çağırdı ve parladım. Bu yerde Tanrı tüm yüzlerden gözyaşlarını silmiştir artık” (Zangwill, 1908). Oyunun tiyatro dünyasındaki önemi çok büyük olmasa da, bu metafor Amerikan toplum yapısını anlatan oldukça popüler bir araç haline gelmiştir. (Baştürk, Yıl, Şan ve Haşlak, 2012)

Parçalı asimilasyon teorisi, özellikle ABD’de yeni göçmen gruplarının asimilasyon süreçlerinin düz çizgi modelinden nasıl farklılaştığını açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır (Bloemraad, Korteweg ve Yudakul, 2008; 162). Yaklaşımın temel sorusu, özellikle ikinci kuşak göçmenlerin toplumun hangi parçası tarafından asimile edildiğidir. Burada ise içeriksel, yapısal ve kültürel faktörler işin içine dâhil edilmektedir. Bu şekilde göçmenlerin iş piyasasındaki hareketliliği, ulusal kökeni ve sosyoekonomik statüsünün farklı asimilasyon tecrübelerinin oluşmasına sebep olduğu açıklanmaktadır (Portes ve Zhou, 1993; Gans, 1992). Parçalı asimilasyon teorisi, klasik asimilasyon yaklaşımına iki önemli alternatif getirmiştir. İlk yaklaşım, genç göçmenlerin dezavantajlı yerleşim yapıları içinde yer aldıklarına işaret etmektedir. Bu noktada kendi etnik gruplarından ve ailelerinden sosyal destek almayan bu göçmenlerin alt-sınıf gençlik kültürü içinde yer aldığını belirtmektedir. Burada, aşağı doğru asimilasyon riskinin ortaya çıkarak göçmen gençler arasında suç oranlarının arttığını ifade etmektedir. İkinci yaklaşım, göçmenlere kendi etnik toplulukları içinden güçlü bir sosyal destek sağlanmasının genç kuşak göçmenleri suçtan koruyucu bir etki yarattığını ileri sürmektedir (Gökbayrak, 2008: 12; Portes ve Zhou, 1993). Özetle parçalı asimilasyon modeli, ikinci kuşak göçmenlerin asimile olmamasını asimilasyon teorilerinin başarısızlığı olmadığını vurgulayarak, onun yerine asimilasyonun doğrusal ilerlediği algısında revizyon yaparak ve dezavantajlı faktörleri göz önüne alarak yeni bir asimilasyon yaklaşımı ortaya koymaktadır. (Ceceli Köse, 2012).

Asimilasyon yaklaşımlarının egemen olduğu dönemde, göçmenler bağlamında bu teorilerin lehine ve aleyhine pek çok görüşler geliştirilmiştir. Asimilasyon kuramı çoğunluğun tahakkümünün kurumsal hale gelmiş ve hukukileşmiş formu olarak anlaşılabilir. İlk kez 1920’lerde ortaya konan asimilasyon teorileri, 1960’lardan günümüze kadar eleştiriler almıştır. Farklılıklarını devam ettirmek isteyenlerin bu taleplerinin nasıl karşılanacağı sorusu ve konunun ulus-ötesi nitelik kazanması asimilasyon teorilerinin yerine yeni teorik arayışların gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu süreçte asimilasyon teorileri yerini entegrasyon teorilerine bırakmıştır. Entegrasyon teorileri, asimilasyon teorilerinin eksiklerine cevap niteliğinde ve toplumda yeni bir birleştirme rolü üstlenici bir pozisyonda ortaya çıkmıştır (Ceceli Köse, 2012).

2.1.2 Entegrasyon

Entegrasyon/uyum kavramı, özellikle göç ve göçmenlik süreciyle doğru yönlü olarak toplumların gündemine gelmiş; göç alan ve göç veren ülkeler açısından giderek daha fazla önem kazanmış ve üzerine konuşulur olmuştur (Çağlar, Onay, 2015; 39). Köken kültürün tam anlamıyla yok olması şeklinde tanımlanan ve toplumların kültürel çoğulculuğuna ters düşen ve bugün antidemokratik olarak görülen asimilasyon teorileri 1960’lardan itibaren yerini entegrasyon kavramına bırakmıştır (Kastoryano, 2000; 48). “Entegrasyon” kelimesi Fransızca “integration” kelimesinin Türkçe okunuşu olup, IOM’un Göç Terimleri sözlüğünde “*göçmenleri hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul eden süreç olarak*” tanımlanmaktadır (IOM, 2009). Türkçe’de karşılığı uyum olan kelimenin Türk Dil Kurumuna göre açıklaması, “*bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk*” şeklindedir.

Uyum/entegrasyon kavramı farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda farklı şekillerde kullanılmıştır. Normatif bir öneme sahip olan entegrasyon kavramı, yeni gelenlerin değer ve davranışlarını mevcut topluma uydurmak için değiştirmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bazen de belli bir toplumun bir parçası haline gelmenin tek bir yolu olduğunu veya ulus devletlerin tek bir toplum oluşturma çabalarında ihtiyacı olduğuna işaret ederek birbirine bağlı olmak için tek kültürlü olmak gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, açık demokratik bir toplumun en belirgin özelliği, o toplumda yaşayan insanların birbirinden tamamen farklı yaşam biçimlerine, değerlere veya fikirlere sahip olabileceğidir. Kültür, din, sınıf ve sosyal davranış farklılıkları ile damgasını vuran çok kültürlü bir toplumda konuya sadece birleştirme olarak bakılmamaktadır. Burada anahtar soru: 'entegrasyon nasıl olmalıdır? Sorusudur. Var olan bir etnik azınlığa, bir yerel topluluğa, bir sosyal gruba veya belirli bir topluma entegrasyona mı atıfta bulunmaktadır? “Bir toplumun parçası olmak ne demektir?” (Castles, Korac, Vasta, Vertovec, 2002).

Entegrasyon konusundaki politik tartışmaların çoğu, göçmenlerin tek kültürlü bir

toplumda türdeş bir norm ve değerler dizisi ile uyum sağladığını varsaymaktadır. Bununla birlikte, böyle bir varsayım, bugün birçok siyasi görüş tarafından kabul edilen çok kültürlülük anlayışıyla çatışmaktadır. Yeni gelen göçmenleri “ kültürel öteki” haline getiren bu anlayış ulus-devletin kimlik tanımlamasında kullanılan bir araç haline gelebilmektedir (Wimmer ve Glick-Schiller, 2002’den aktaran: Unutulmaz, 2012; 143).

"Neye entegrasyon?" Sorusunun önemli olduğu bir başka nokta ise şöyledir. Modern toplumlar son derece karmaşık olduğundan, entegrasyon çeşitli alt sektörlerde farklı olabilir. Örneğin, göçmenler ve mülteciler işgücü piyasasına girdiklerinde aradıklarını bulabilir, ancak refah ve eğitim alanlarında dışlanmış veya dezavantajlı durumda olabilirler (veya tam tersi). Bunların her ikisine dahil olabilirler, ancak siyasi haklardan yoksun olabilirler. Ya da bunların tamamına dahil olabilirler, ancak kültür, kimlik ve günlük sosyal etkileşimlerin dışında tutulabilirler (Castles, Korac, Vasta, Vertovec, 2002).

Popüler tutumlar ve politikalar genellikle entegrasyonun tek yönlü bir süreç olduğu varsayımına dayanmaktadır. Göçmenlerden/mültecilerden karşılıklı bir etkileşim olmadan mevcut kültür veya topluma entegre olmaları beklenmektedir. Bu yönüyle de asimilasyonu çağrıştırmaktadır. Ancak entegrasyon iki yönlü bir süreçtir sadece yeni gelenlerin değil ev sahibi toplumun da adaptasyonunu gerektirmektedir. Başarılı bir entegrasyon, ancak ev sahibi toplumun iş ve hizmetlere erişim sağlaması ve göçmenlerin/mültecilerin sosyal etkileşimlerde kabul görmesi halinde gerçekleşebilir. Ayrıca diğer bir önemli nokta toplumun yeni üyelerinin yasal ve siyasi haklara sahip olması ve eşit olarak görülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla çokkültürlü bir toplumda entegrasyon, bütün nüfus için eşit şartları yaratan sivil, sosyal, politik ve kültürel hakları içeren bir süreç olarak anlaşılabilir (Castles, Korac, Vasta, Vertovec, 2002).

Basit olarak entegrasyonun amacı eşitlik, kaynaştırma ve bu amaçta başarılı olmaktır (UNHCR, 2013). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK – UNHCR) entegrasyonu, *birbiriyle bağlantılı yasal, ekonomik ve sosyo-kültürel olmak üzere üç farklı boyutu olan dinamik, çok yönlü ve iki-taraflı bir işlem* olarak kabul etmektedir. Entegrasyon, mültecinin kendi kültürel kimliğinden vazgeçmeden ev sahibi topluma uyumu ve ev sahibi toplulukların ve kamu kurumlarının mültecileri kabul ederek

ihtiyaçlarını karşılamaları gibi, ilgili bütün tarafların çabalarını gerektirir. BMMYK tanımının temelinde, entegrasyonun iki uçlu olduğu ve bu iki ucu oluşturan taraflardan birinin “uyum (adaptation)”, diğerinin ise “hoş karşılama (welcome)” sağlaması gerektiği anlayışı yatmaktadır. Bu işlem mültecinin kendi kültürel kimliğinden vazgeçmesini gerektirmemesi yönüyle asimilasyondan farklılık göstermektedir (ağlar ve Onay, 2015; 56).

Entegrasyonun söz konusu olduğu sahalar ekonomik, politik, kültürel ve sosyal olarak dört sahaya ayrılmaktadır. Toplumsal entegrasyon şekilleri olarak da, sosyal ve sistem entegrasyonlarından bahsetmektedir. Sosyal entegrasyon vasıtaları olarak *kültürlenme*, bir yere *yerleşme*, *ilişkiye geçme* ve *kimlik kazanma* sayılmaktadır. Sistem entegrasyonu vasıtaları olarak da, *piyasa*, *rgtler* ve *para* gibi genel vasıtalarından bahsedilmektedir. Bireyler veya etnik gruplar açısından söz konusu olan *entegrasyon*, kültür, okul, eğitim ve mesleğe giriş gibi bütün sahalarda bireylerin katılımını mümkün kılar. Entegrasyonun bu şekline ancak, ev sahibi toplumda bira nesil kök saldıktan sonra ulaşılabilir (Löffler, 2011; 20). Entegrasyon yalnızca baskın toplumun kültürel çeşitliliğe eğilimli ve açık bir toplum olduğunda başarılı olabilir (Berry, 1997; 11). Entegrasyon stratejisi, göçmen grubun, baskın toplumun temel değerlerini benimsemesini ve aynı zamanda, baskın toplumun, milli kurumların birlikte yaşayan bütün grupların ihtiyaçlarını daha iyi karşılamasını gerektirir (ağlar ve Onay 2015; 57).

Entegrasyonu açıklamaya dair yapılan çalışmalar entegrasyon sürecine odaklanmıştır. Entegre olmak için gerekli koşulları ya da baskın topluma kültürel, yasal ve politik eklemlenmenin asgari standardını ortaya koymuştur. Burada hedef, göçmenlerin eğitim, iş yaşamı, sağlık ve refah devletinin imknlarında eşit konuma getirilmesi ve hâkim toplumun kurumlarından dışlanmasının önüne geçilmek olmuştur (Yükleyen ve Yurdakul, 2011; 66-67).

Entegrasyon teorileri entegrasyonun bira kuşak geçtikten sonra gerçekleşebilen ve zaman alan bir süreç olduğuna işaret etmektedir. Bu düşünceye göre etnik azınlık grupları yerlilerle artan oranda sosyal ilişki kurarak ev sahibi toplumun bir parçası olacaklardır. Bu görüş, ilk kuşaklara göre ikinci kuşakların daha fazla entegre olacağını savunmaktadır. Aynı zamanda azınlık gruplarının eğitim seviyesi ve emek piyasasındaki

pozisyonları gibi bireysel özelliklerinin entegrasyonda etkili olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre daha iyi iş imkânlarına sahip olanlar ve yüksek eğitilmişler, yerlilerle daha fazla ilişki içerisinde dirler ve misafir eden ülkenin sosyal yapısına daha kolay adapte olurlar. Fakat buna karşın kendi yoğunlaşmış mahallerinde yaşayan düşük sınıf kategorisinde yer alan göçmenlerin, çoğunluk toplumunun ortak iyisi yerine kendi inançlarını ve geleneklerini sürdürerek entegrasyon konusunda “sorunlu” görüldükleri belirtilebilir (Yükleyen ve Yurdakul, 2011; 66).

Göçmenlerin entegrasyonu konusu, günümüz liberal demokrasilerini zorlayan ana meselelerden biridir. Özellikle Avrupa’da yeni ve uzun dönemli göçmen nüfuslar arasında “entegrasyonun başarısız” olduğunun politik söylem olarak ortaya çıkması bunun kanıtıdır. Bu başarısızlık bazen şiddet eylemleri ile bazen de göçmenlerin sosyoekonomik konumlarıyla ilişkilendirilmektedir (Ceceli Köse, 2012).

Christian Joppke (2007; 247), yeni entegrasyon teorilerinin ve politikalarının klasik entegrasyon teorilerinden ve politikalarından farklılaştığını belirtmektedir. Göçün genelde istenmeyen bir durum olarak kabul edildiğini söyleyen Joppke; 1990’ların ortalarından beri göçmenlere yönelik entegrasyon politikalarının, göçe dair yeni yasal düzenlemeler aracılığıyla değiştiğini dile getirmektedir. Ona göre politikacılar tarafından, göçmen entegrasyonu sorunu, düşük öncelikten yüksek öncelik kategorisine çıkarılmıştır. Ayrıca bu süreçte kurumların Avrupalılaşma süreçlerinin, göçmen odaklı alana yayıldığına işaret eder. Joppke (1996; 451- 453)’nin vurguladığı bir diğer nokta, çevre ülkelerden merkez ülkelere göçlerin etnik ve ırksal çeşitlilik yaratarak, çokkültürcülük taleplerine yol açmasıdır. Ancak buna karşılık ulus-devletin gücü zayıflamaktadır. Bunun için devletler, göçmen entegrasyonunu şekillendirme işine girişmiştir (Ceceli Köse, 2012).

Joppke’ye göre göçe dair bu olumsuz farkındalık Avrupa toplumlarının tahayyül edilen geleceğinin tehlikeye girdiğinin düşünülmesine yol açmıştır. Bu sebeple Avrupa’da, ekonomik ve demografik sebeplerle göçmenlere dair politikalarda temel bir değişiklik meydana gelmiştir. Avrupa devletleri, yeni işçi göçünü sert bir biçimde reddetmeye başlamıştır. Üstelik aile ve sığınmacı göçleri anayasal zorunluluktan dolayı kabul edilse de bunların istenmediği de bilinmektedir. Kısaca 1960’lardaki emek

göçündeki gibi vasıfsız işçilere ihtiyaç kalmamıştır. Artık Avrupa ülkeleri kendi gelişme seviyelerine ve kalkınmalarına paralel, nitelikli göçe ihtiyaç duymaktadırlar. 1990'ların başlarından itibaren Avrupa tarzı göçmen haklarına son verilerek, göçmenlerin yaşadıkları topluma bağlılıkları istenmiştir (Joppke, 1996).

Entegrasyon teorileri ve buna bağlı politikalar, göçmenlerin/mültecilerin zorlayıcı bir şekilde dönüşümlerini öngörmez. Entegrasyon yaklaşımı, azınlık topluluklarının belli bir kurumsal altyapı çerçevesinde yapısal bir şekilde, çoğunluğa eklemlenmelerini veya çoğunluğun çizmiş olduğu kurumsal çerçeve ile süreç içerisinde uyumlu hale gelmelerini öngörür. Bu açıdan azınlık gruplarına tercih hakkı vermiş gibi gözükse de bu tercihin seçeneklerini önemli oranda sınırlı hale getirir. Bunun neticesinde, uyum süreci yukarıdan aşağıya belirlenmiş bir şekilde gerçekleşir. Genel çerçevenin dışında kalanlar, zamanla marjinalize olarak sistemin imkânlarından yoksun kalırlar (Ceceli Köse, 2012).

Çalışmanın öznesini zorunlu göçmenler oluşturduğu için mültecilerin uyumu konusundan bahsetmek yerinde olacaktır. Mülteci çalışmaları literatürü bağlamında, entegrasyon genel olarak entegrasyonun pratik veya işlevsel yönleri bakımından anlaşılır. Bu durum, mülteci statüsünün özel koruma hakkını ima ettiği gerçeği altında kalmaktadır. Bu hak, diğer şeylerin yanı sıra, mültecilerin yerleşim ve entegrasyonunu kolaylaştırmak için sosyal koruma ve sosyal hizmetlere erişim imkânını içermektedir. Barınma, eğitim ve emek piyasasına erişim konusundaki yardımlar, hükümetlerin, mülteci yerleşimini yönetme konusundaki endişeleridir. 1996 yılından itibaren "Fonksiyonel Entegrasyon" (Korac, 2001) olarak adlandırılan entegrasyonun tüm bu yönleri, daha geniş kapsamlı toplumsal etkileşim ve sosyo-kültürel ve toplumsal katılım gibi diğer sosyal entegrasyon unsurlarıyla bağlantılı olarak araştırılmış ve incelenmiştir.

Gönüllü ve zorunlu göçmenlerin uyumu çerçevesinde kavramsal ve metodolojik konuların çoğu ikisinde de çok benzerdir. Entegrasyon sürecinin dinamiklerine, katılan gruplar, kurumlar ve toplumsal kesimlerin rolleri az ya da çok aynıdır. İki kategori arasındaki fark iki ana faktörde yatmaktadır. Birincisi gönüllü göçmenler göçlerini planlama ve hazırlama yeteneğine sahiptirler ancak mülteciler göçlerini planlayamadıkları gibi zorla yerinden edilme ve göç sırasında önemli ölçüde travmaya maruz kalabilmektedirler. İkincisi, iki kategori için yasal ve kurumsal işleyiş önemli

ölçüde farklılık göstermektedir. Bu, göçmenlerin/mültecilerin farklı durumlarını ve deneyimlerini incelemeyi önemli kılar.

Mülteci ve sığınmacıların entegrasyonu iltica süreçleriyle ilişkilidir. Çünkü bir kişinin statüsü ve statü bildirimisiyle ilgili işleyen süreç, kişinin ne kadar beklediği entegrasyon süreci için büyük etkilere sahiptir. Mülteci/sığınmacı bu süreçte “entegrasyon” hizmetlerinden dışlanabilir ve bu uzun vadeli entegrasyon süreçlerinde olumsuz etkilere neden olabilir. Eğitim öğretim veya istihdam açısından bu sürecin olumsuz geçmesi gelecekteki durumlarını ve ulusal refaha yapabilecekleri katkı potansiyelini düşürmektedir (Castles, Korac, Vasta, Vertovec, 2002).

Irkçılık ve mültecilere yönelik düşmanlık dil ve mesleki becerilerle ilgili sorunların yanında daha büyük sorun teşkil ederken entegrasyon çalışmalarını engelleyip sonuçsuz bırakabilir. Örneğin bir mülteci yerleştiği toplumun dilini iyi seviyede öğrenebilir gerekli tüm şartları taşımasına rağmen ırkçılık, mülteciler hakkındaki olumsuz basmakalıp yargılar nedeniyle iş bulamayabilir. Burada şöyle bir soru sorulabilir bir mülteci bütün engelleri aşarsa baskın toplumun bir parçası olabilir mi? Bu ve benzeri sorular entegrasyon konuları ile ilgili net kavramların ve ulusal stratejilerin gelişmesine olan ihtiyacı göstermektedir (Castles, Korac, Vasta, Vertovec, 2002).

Sonuç olarak mülteciler ev sahibi ekonomiye yetenekleriyle orantılı olarak ve değerleriyle uyumlu şekilde katılabiliyorsa; kültürel olarak belirlenmiş asgari gereklilikleri (yaşam standardı, konut, kamu hizmetleri, sağlık hizmetleri ve eğitim aktivitelere erişmek anlamında) kabul eden bir yaşam standartına ulaşırsa; tabi oldukları sosyo-kültürel değişimin kendi kimliğini korumasına ve yeni durumlarına psikolojik olarak uyum sağlamasına izin verirse; ev sahibi toplumun üyelerinin yaşam standartları ve ekonomik fırsatları mültecilerin zorunlu göçü yüzünden bozulmamışsa; mülteciler daha önce ev sahibi toplumda yaşayan yerleşik gruplar arasında var olandan daha fazla ayrımcılıkla karşılaşmazlarsa o zaman bütünleşmeden söz edilebilmektedir (Kuhlman, 1991).

2.1.3 Çokkültürlülük

Çokkültürlü ve çokkültürlülük kavramı 1970’li yılların başlarında Avustralya ve Kanada’da bu toplumların bir özelliği olan kültürel çeşitliliği teşvik eden devlet politikaları için kullanılmıştır (Doytcheva 2009; 15). Çokkültürlülük siyasi bir proje olarak ilk defa 1970’li yıllarda Kanada’da ulusal azınlıkların ve göçmenlerin kültürel, etnik, toplumsal ve siyasi taleplerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraki on yılda İngilizce konuşulan demokratik ülkelere (ABD, Büyük Britanya, Yeni Zelanda), daha sonra da Avrupa ve Latin Amerika’ya yayılmıştır (Doytcheva, 2009; 12).

20. yüzyılın son çeyreğinde çokkültürlülük Batı’da en popüler söylemlerden biri haline gelmiştir. Çokkültürlülük Avrupa’nın gündemine Avrupa dışından gelen yoğun göç dalgaları sonucu 1960’lardan itibaren girmiştir ve temel olarak farklı kültürel grupların tanınmaları ve bu kültürel farklılıkların kamusal hukuk, siyaset, söylemler ve ulusal kimlik gibi alanlara yansıtılması esasına dayanır. Kanada ve Avustralya gibi “klasik göç ülkeleri” olarak adlandırılan ülkelerde tarihi daha eskilere dayandırılabilen bu siyasi doktrinin en önemli iki prensibi “kültürel farklılıkların tanınarak kabul edilmeleri” ve “toplumsal eşitlik ve katılım” şeklinde özetlenebilir. Bu bağlamda çokkültürcü politikalar farklı kültürel grupları tanır, onların kendi dillerini ve kültürel gerekliliklerini diledikleri gibi yaşamalarına mümkün olduğunca izin vermeye gayret eder ve bu amaçla da her kültürel gruba kendi okullarını, ibadethanelerini ve diğer önemli kurumlarını kurma şansı tanır. Bu kavram ve sistem ise toplum içinde birbirinden bağımsız birer hayat yaşayan farklı “toplumlar” yarattığı ve göçmenlerin yeni geldikleri toplumun birer parçası olmalarına yardımcı olmadığı gibi, tam aksine engel olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Unutulmaz, 2012; 141).

Çokkültürlülük teorileri, farklı kültürün farklılığı ile birlikte kabulü ve sistem içerisinde eşit şekilde var oluşunu desteklemektedir. Farklılıkların meşru, doğal ve bu nedenle de savunulabilir olduğunu iddia etmektedirler. Ancak entegrasyon teorileri, farklı kültürlerin hakim kuralları süreç içerisinde özümseyerek ev sahibi kültüre eklemlenmesini öngörmekte ve bunun altyapısını sağlamaktadır. Çokkültürlülük politikaları kapsamında göçmenlerden veya etnik azınlıklardan baskın kültür veya grup lehine asimile olmaları beklenmez tam tersine buna karşı durulur. Hatta çokkültürlü

anlayış ile göçmenlerin, azınlık grupların kendi kültürel özelliklerini korumaları teşvik edilir. İzlenen politikalar, kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygı görmesi esaslarına dayanmaktadır.

Çokkültürcülük politikaları, farklılıkların sistem içerisinde kendine has özellikleriyle var olabilmelerinin şartlarını kabul etmiş ve bunun siyasi, hukuki ve sosyal altyapısını oluşturmaya çabalamıştır. Ancak “öteki”ni farklılıklarıyla kabul etmek aynı zamanda ötekinin farklı ve ayrıksı bir şekilde var olmaya devam etmesine de neden olmuştur. Bu durum, zaman zaman azınlık gruplarının dolaylı şekillerde dışlanmalarına sebep olabilmektedir (Ceceli Köse, 2012).

Kaya ve Kentel “*Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Köprü mü Engel mi?*” adlı çalışmalarında “*çokkültürlülük ideolojisinin, azınlık kültürlerine kimliklerini müzik, festival, sergi, konferans v.b gibi etkinliklerle ifade edebilecekleri bazı platformlar sağlamayı amaçladığını, fakat son dönemlerde pek çok akademisyen tarafından eleştirildiğini*” ifade etmişlerdir (Kaya ve Kentel, 2005; 78). Çokkültürlüğe yapılan temel eleştirilerin aslında, batılı-olmayan çeşitli kültürlerin çeşitli sanat disiplinleri ve/veya başka yöntemlerle temsil edilmesi “batı ve geri kalanı” şeklinde bir sınıflandırmanın güçlendirilmesinden başka bir şey olmadığı yönündedir. Çokkültürlülük ideolojisi kültürleri bölümlere ayırma eğiliminin yanı sıra, sınırları ve farklılıkları aşırı vurgulama riskini taşır. Cemaat içi uyuma yönelik baskıcı talepleri meşrulaştırma potansiyeli açısından, kültürlerin kendi içindeki homojenliği de riske atabilmektedir (Kaya ve Kentel, 2005; 78).

Avrupa ülkelerinin çoğunda, göçmenlere ve etnik farklılıklara karşı son yıllarda artan oranda bir “ahlaki panik” ortaya çıkmıştır. Kendilerini “liberal” ve “hoşgörülü” olarak tanımlayan bu ülkeler, hem politikaları hem de kamusal söylemleri bakımından göçmenlere karşı demokratik ve hoşgörülü olmayan yaptırımlar, yükümlülükler öne sürmektedirler. Göç konusunu bir sorun olarak inşa eden bu yeni-asimilasyoncu bakış açısı, sosyal bütünlük konusunun üzerinde durmaktadır. Farklılıkları, demokratik ulus-devlete bağlılığı tehlikeye sokan bir etmen olarak ele almaktadır. Bu kapsamda Avrupa’da göçmenler kültürel “öteki” olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda göçmenler, içinde yaşadıkları topluma entegre olmamakla suçlamakta ve geri kalmış,

dinleri pratik eden insanlar olarak görülmektedir. Tüm bunlar, çokkültürcülük politikalarının sona ermesiyle eş anlamlıdır (Ceceli Köse, 2012).

Çokkültürcülük çok farklı politik pozisyonlarda bulunan ve sayıları giderek artan aktörler tarafından dile getirilerek, tartışılan bir konu olarak ortaya konulmuştur. Bu tartışmaların sonucunda çok kültürcülük 1990'ların sonunda birçok AB ülkesinde bir politika amacı olmaktan çıkarak geri çekilmiştir. 11 Eylül ve sonrasında gelişen olaylar (Bali, Kazablanka, İstanbul, Madrid, Londra) bu değişme ivme kazandırmıştır. Sivillere yönelik olarak ortaya çıkan bu saldırılar “Batı” toplumuna uyum sağlamış olan Müslümanların olanak ve istekleri “medeniyetler çatışması” konularında yaygınlaşan bir sorgulamaya yol açmıştır. Avrupa ve ABD’nin farklı yerlerinde bir reaksiyon olarak ulusal kimliğin tekrar doğrulanması ve çok sıkı uyum politikalarının uygulanması için talepler ortaya konulmuştur (Şeker, 2015; 8).

2.1.4 Dünya Örnekleriyle Göçmen Uyum Politikaları

Göçün toplum üzerinde oluşturduğu uzun dönemli etkileri, ancak göçmenler göç ettikleri yere kalıcı bir şekilde yerleşip, farklı gruplar oluşturduklarında yani göç sürecinin ilerleyen aşamalarında ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar ise göç alan ülkenin uyguladığı göç politikalarıyla ve toplumun tutumuyla bağlantılı olarak farklı olabilmektedir. Bir tarafta yerleşime açma ile birlikte, vatandaşlığa kabul ve kültürel farklılıklara olumlu yaklaşım çok kültürlü toplumların özelliği olarak görülen “etnik cemaatler”i ortaya çıkarabilir. Diğer tarafta ise yerleşimi reddetmek, göçmenlerin haklarını, vatandaşlık taleplerini karşılıksız bırakmak, kültürel farklılıkları yok saymak, genellikle “sakıncalı” ve “bölücü” olarak değerlendirilen “etnik azınlıkların” ortaya çıkmasına yol açabilir. Göç alan ülkelerin tercihleri ise çoğunlukla iki uç arasında dengeyi sağlama yönündedir. Etnik azınlıkların ortaya çıkması ise göçe olumsuz bakanların ve onlardan korkan düşüncenin ürünüdür denilebilir. Çünkü bu anlayışa göre etnik azınlıklar kamu düzenine, ekonomik refaha ve ulusal kimliğe yönelik bir tehdit olarak görülmektedir (Castles ve Miller, 2008; 44).

Göç alan ülkelerin uyguladıkları göçmen ve uyum politikaları tarihsel arka planlarından bağımsız olarak belirlenmez. Bu sebeple başarılı bir uyumun nasıl olacağı nasıl ilerleyeceği konusunda bazı alanlarda belirsizlikler ve tartışmalar söz konusudur. Ayrıca uyum, göç alan ülkelerdeki toplumun deneyimleriyle ilgili özellikler taşıdığından değişik anlamlar içermekte, farklı uygulama ve beklentileri barındırmaktadır. Örneğin; Almanya, Fransa, İsviçre, Belçika gibi ülkelerde asimilasyona benzer bir entegrasyon süreci yaşanırken, Anglo-Sakson ülkelerde sürece ilişkin olarak farklı etnik ve sosyal grupların tüm olanaklara eşit erişimini esas alan birlikte uyumlu bir yaşam vurgusu ön plana çıkmaktadır (Şeker, Sirkeci ve Yücesahin,2015; 4).

Bireylerin göçmen/mülteci olarak geldikleri yeni yerlerde yaşadıkları sorunların çözümü ve uzun vadede farklı kültürlerle sahip olan bu insanlar arasında toplumsal uzlaşının oluşumunda, göç edilen ülkenin göçmenlere karşı nasıl bir entegrasyon stratejisi ve yaklaşımına sahip olduğu belirleyici rol oynamaktadır. Bu noktada, ülkelerin göçmen politikaları arasında, meşruiyetini ulusal ve uluslararası çeşitli dayanaklardan alan çeşitli farklılıklar olabilmekle birlikte, göç olgusuna yönelik politikaların uzun vadede başarıya ulaşabilmesinde entegrasyon olgusuna vurgu yapılması önem kazanmaktadır. Göçmen bireyler tarafından da en çok tercih edilen strateji olan entegrasyon stratejisinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi konunun, tüm boyutları ile bütüncül olarak ele alınmasına bağlıdır (Türker ve Yıldız, 2015; 29).

Farklı kültürlerin bir arada yaşaması ve uyum konusunda karşılaşılan sorunları büyük oranda çözdüğünü iddia eden en önemli göç ülkelerinden birisi Kanada'dır. Bu sebeple Kanada'nın uyum politikasından bahsetmek yerinde olacaktır. Kanada kuruluşundan itibaren nüfusunu Avrupa'dan göçlerle oluşturduğu gibi dünyanın birçok yerinden göç almıştır. Bu göçler neticesinde başka ülkelerde görülmeyecek kadar çok farklı kültürün herhangi bir "eritme potası" olmadan yaşayabildiği bir toplum haline gelmiştir. 1970'lerden itibaren bu çok etnik unsurlu nüfus yapısı ile Kanada dünyada resmi olarak ilk defa çokkültürcülük politikasını uygulayan ülke olmuştur (Erzurumlu, 2008; 3).

2013 sayımına göre 35 milyonun üzerinde nüfusa sahip olan Kanada 2014 yılında

toplamda 260.404 kişi göçmen kabul etmiştir.²¹ Göçmenlerin entegrasyonunda Kanada genelde en başarılı ülke olarak gösterilmekte ve bu başarı da Kanada'nın çokkültürlülük politikasıyla açıklanmaktadır. Çok kültürlülük sadece Kanada'nın uyguladığı bir olgu değildir, ancak Kanada'nın farkı çokkültürlülüğü resmi ulusal bir politika haline getirmesi ve yasasını hazırlamasıdır (Topkara-Karsu, 2009; 769).

1971'de Pierre Trudeau'nun²² öncülüğünde benimsenen çokkültürlülük politikasının 4 temel amacı vardır.

1- Etnokültürel grupların kültürel gelişimini desteklemek

2- Etnokültürel grupların Kanada toplumuna tam katılımını güçleştiren engelleri aşmalarına yardımcı olmak

3- Farklı etanol-kültürel gruplar arasındaki karşılıklı alışverişi ve iletişimi güçlendirmek

4- Göçmenleri Kanada'nın resmi dilleri olan İngilizce veya Fransızca'yı öğrenmelerine teşvik etmek.

Kanada Wood Green Göçmenlik Hizmetleri Göçmen Yerleşim Danışmanı Sevgül Topkara'nın da aktardığı üzere, resmi politika 1988'de Çokkültürlülük Yasasıyla birleştirilmiştir. Bu yasa, çok kültürlülüğü Kanada hükümetinin dini, etnik, ırksal ve ulusal farklılıkları Kanada toplumunun temel karakteristiği olduğunu kabul etmesi, ve bu çok kültürlülüğü koruyup güçlendirirken aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi hayatta bütün Kanadalıların eşitliğini temin etmesi olarak tanımlanır. (Topkara-Karsu, 2009; 770)

Kanada, toplumun tüm kesimlerine ait bütün farklılıkları kendi öz varlığı olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda hükümet tarafından kendi kültürlerini tanıtacak her gruba maddi destek sağlanır. Yine Kanada, her bireyi “eşitlik”, “katılım” ve “takdir etme”

²¹Kanada'nın göç istatistikleri için detaylı bilgiye şu kaynaklardan ulaşılabilir. Facts and Figures 2014 – Immigration Overview” <http://www.cic.gc.ca/english/resources/statistics/facts2014/index.asp>

²²1968-1984 yılları arasında dört dönem başbakanlık yapmış olan Liberal Parti başkanı Trudeau döneminde, halkın refah seviyesi yükseltirken göç serbest bırakılmış, çokkültürlülük teşvik edilmiştir. Trudeau'nun en önemli başarısı bugün Kanada çokkültürlülüğünün önemli teminatını da oluşturan Charter of Rights and Freedoms (Hak ve Özgürlükler Temel Yasası) dır.

temelinde bütünleştirici bir politikayı uygulamaya çalışır. Burada vurgulanmak istenen ise, eşitlikle her bireyin eşit haklara sahip olması, katılım ile kendi kültürünü yaşaması ve yaşatması, takdir etme ile de bireylerin sahip oldukları kendi dil ve kültürlerinin takdir edilerek devamlılığının sağlanmasıdır (Özensel, 2012).

Yasaya göre, federal kurumlar her yıl meclise çokkültürlülük adına ne yaptıklarına dair rapor vermektedirler. Kanada Resmi Televizyon ve Radyo Kanallarında çeşitli etnik/ulusal gruplara ücretsiz yayın yapma hakkı tanınmaktadır. 1982 yılında yürürlüğe giren Kanada Hak ve Özgürlükler Bildirgesi (Charter of Rights and Freedoms), her türlü ayrımcılığı yasaklamakta ve hatta tam bir statüsü olmayan mülteci talebinde bulunanların haklarını Kanada’da yaşıyor olmalarından dolayı bir ayırım gözetmeden korumaktadır. 1986 yılında ise Kanada, İstihdam Eşitlik Programını kabul etmiştir. Bu programın amacı federal düzeyde görünür azınlıklara iş olanağı açmaktır (Topkara-Karsu, 2009; 770).

Kanada’nın resmi söylemi, politikalar üretirken farklılıkları, birlikteliği besleyecek şekilde yorumlayarak ve ele almak gerektiği şeklindedir. Bu nedenle Kanada’nın kültür politikaları Avrupa’dan ve Amerika’dan çok farklıdır. İlgili yazında, Amerika’nın kültür politikaları “erime potası” (melting pot) olarak tanımlanırken, Kanada’nın kültür politikası “salata kasesi” (salad bowl) olarak tanımlanır. Burada vurgulanan şey Amerikan toplumunu oluşturan bireylerin erime potası içinde dönüşerek farklı bir kültürel yapıya bürünmesi iken Kanada’da her grubun kendi kültürel anlayışı içinde yaşamını sürdürebileceğidir (Özensel, 2012).

Türkiye’de entegrasyon ile ilgili kaynak veya araştırmacılar konuya Avrupa’daki Türkler ışığında yaklaşmışlardır. Bu bağlamda sergilenen yaklaşımlar sonucu uyum konusuna ağırlıklı olarak Türkiye’den göç etmiş vatandaşlar ekseninde yaklaşıldığı görülmektedir. Bu nedenle en fazla Türkiye kökenli göçmenin bulunduğu Almanya’nın uyum politikaları üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur.

Türkiye’den Almanya’ya göçün başlangıcı olan 30 Ekim 1961 tarihinde işçi değişimi antlaşması imzalanmasıyla Türkiye’den Almanya’ya göçün tarihçesi başlamıştır. Bu tarihten itibaren Almanya’da bulunan Türkiye kökenli nüfus sürekli

olarak artış göstermiştir ve Almanya'nın göçmen politikasına dair Türkiye'den birçok çalışma yürütülmüştür.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yeniden imarı için yapılan Marshall Yardımlarıyla, savaştan harap bir şekilde çıkmış Almanya kendi insan gücünün dinamizmi ile kısa sürede önemli gelişme göstermiştir. Ancak bir süre sonra var olan insan potansiyelinin yeterli gelmemeye başlaması ile gelişmekte olan Akdeniz bölgesi ve Avrupa ülkelerinden 1950-1960'lı yıllar arasında emek göçü talep etmeye başlamıştır (Gençler, 2003).

Böylelikle Alman yetkililer Almanya'nın bir göç ülkesi olduğunu kabul etmeseler de 1945 sonrasında Almanya en fazla göç alan ülkelerden birisi olmuştur. En az ABD'nin aldığı oranda diyebiliriz. Ancak, iki ülke arasındaki en önemli fark; Amerika kendisini klasik göçmen ülkesi olarak kabul ederken, Almanya resmi olarak kendisini göçmen ülkesi olarak görmemektedir (Güllüpnar, 2014).

Almanya'nın bir göçmen ülkesi olmayı 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca bilinçli olarak kabul etmemesine karşın toplumsal gelişmenin zorlamasıyla bu gerçek fiili olarak kendini göstermiştir. Zamanla şiddetli tartışmalar neticesinde yasalar da toplumsal gerçeğe adım adım uyum göstermeye başlamıştır. 21. yüzyılın başında ise göç ve entegrasyon tartışmalarının merkezinde Federal Hükümetin gündeme getirdiği reform yasası yer almaktaydı. Yoğun bir biçimde tartışılan bu reformlar 2005 yılında yürürlüğe girmiş, 2007 yılında ise revize edilmiştir. Yeni yasa entegrasyon konusunu bağlayıcı bir görev olarak tanımlamakta ve bu bağlamda dil ve oryantasyon kurslarını öngörmüştür. Göç ve entegrasyon konusundan eyaletler sorumlu iken bu konuda federal düzeyde bir yönetim organı (BAMF) oluşturulmuştur. 2005 yılında yürürlüğe giren göç yasası zayıf yanlarına rağmen Almanya'nın formel bir göçmen ülkesine geçişi açısından önemli bir adım olmuştur. Çünkü Federal Almanya yasalarında karşılığını bulmasa da enformel bir göç ülkesiydi.

Almanya'nın emek göçü talebine ilişkin uyguladığı göçmen politikasının esası, - misafir işçi sistemi olarak da nitelenen- sürelilik ve rotasyona dayanmaktaydı. Çalışmaya gelen göçmen işçilere çalışma izni süreli olarak verilmekte, sürelerinin uzatılması da

mümkün olmamaktaydı. Rotasyon yani dönüşümlülük, yabancıların kendilerine tanınan üç yıl çalışma süresinin ardından dönmeleri biçimindeydi (Haksever 2014). Yüksek düzeyde nitelik gerektirmeyen işlerde, zor koşullarda çalışan işçilerden, düşük ücret ile çalışmaları, ailelerini yanlarına getirmemeleri ve yaptıkları birikimler ile ülkelerine geriye dönmeleri beklenmekteydi. Gelen işçiler bir süre çalıştıktan sonra ülkelerine geri dönecekler ve yerlerine yenileri gelecekti. Ancak hedeflenen politikalar uygulamada farklılıkların ortaya çıkması, gelen işçilerin haklarını geliştirmeye yönelik çıkarılan yasalar ve aile birleştirmeleri nedenleriyle değişiklik göstermiş, misafir işçilik kalıcı statüye dönüşmüştür (Gençler, 2003).

Almanya'nın göç yasalarına bakıldığında iki farklı düşünce yapısının oluşturduğu gerilim göze çarpmaktadır. Bir yandan, II. Dünya savaşı sonrası bakış açısıyla bağlantılı bir biçimde liberal, özgürlükçü ve insan haklarının anayasayla güvence altına alındığı açık bir toplum idealine sahip olan Almanya, diğer taraftan bu ideal ile çelişki gösteren göç politikalarına sahiptir. Almanya'da göç politikaları ekonomik endişelerin, tek kültürcü eğilimlerin, etnisite ve kan bağına dayalı vatandaşlığın sınırlayıcı etkilerinin damgasını taşımaktadır. Bu iki ideal arasındaki gerilim –yani insan hakları temeline dayalı, çokkültürlü toplum ideali ile etnik milliyetçiliğe kadar varan düzeyde kapalı, tek-kültürlü toplum ideali- savaş sonrası dönemden itibaren Almanya'nın göçmen yasalarında etkili olmuştur (Kanstroom, 1993; 160).

Almanya'nın uzun süre göçmen ülkesi olduğunu kabul konusunda direnç göstermesi, emek piyasası, eğitim, vatandaşlık konularında kurumsal ayrımcı ve dışlayıcı politikalar üretmesine dolayısıyla “göçmenlerin etnikleşmesi”²³ diye tanımlanan reaksiyoner göçmen kimliğinin oluşmasına neden olmuştur. Bu noktada haklara ulaşmak açısından resmi olmayan engellerin çıkarıldığı tabakalı yurttaşlık tezi, Almanya'nın göç ve entegrasyon politikalarında “ayrımcı dışlayıcılık” sisteminin bir örneği olarak altı çizilmektedir. Göç yazınında Almanya göç tartışmalarının “öncü kültür” (leitkultur) tartışmaları ekseninde gerçekleşmesi, göçmenlerin ve göçmenlere ait örgütlerin kamusal alanda önemsiz görülmesi ve göçmenlere sınırlı olanaklar tanınması nedeniyle yurttaşlık

²³Costant ve diğerlerine göre ayrımcı koşullar nedeniyle göçmenler “etnikleşen göçmenler” haline gelmektedir. İşçi tüketicisi ve ebeveyn olarak sivil topluma katılan ancak ekonomik kültürel ve siyasal ilişkilerden dışlanan bir kitleye dönüşmektedir. Bkz: Constant, A. vd., (2009). “Ethnocizing Immigrants,” Journal of Economic Behavior & Organization, 69(3): 274-287.

pratikleri açısından asimilasyonist bir toplum olarak analiz edilmektedir (Güllüpnar, 2014).

Almanya'nın 50 yıllı geçen göç geçmişine bakıldığında, son 15 yıldaki gelişmeler ayrı tutularak, göçmenleri topluma entegre etme politikalarından ziyade yoğunlukla geriye dönüşü teşvik eden ve dışlayıcı politikaların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu durum ise toplumsal yaşam içerisinde ayrışmalara yol açmıştır. Bazı büyük şehirlerde aynı kültürel kimliğe ve inanca sahip göçmenler birarada yaşamaya başlamış ve kısmen de olsa “gettolaşma” koşulları ortaya çıkmıştır. Özellikle de Türkiyeli göçmenler yoğun oldukları şehirlerin terk edilmiş harabe semtlerinde derneklerini, kahvehanelerini işyerlerini vb. kurarak kendi yaşam alanlarını oluşturmuşlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden biri de hiç şüphesiz konut sorunu olmuştur. Göçmenlerin uygun fiyatlara ev bulamamaları, onların kısmen de olsa Almanlar tarafından terkedilmiş semtlerde bir araya gelmelerine yol açmıştır (Çelik, 2016; 13).

İsviçre, Avusturya, Almanya gibi Batı Avrupa'da ilk “misafir işçi” getiren ülkelerde kademeli ayrımcılık modeli uygulanmaktadır. Kademeli ayrımcılık ulusun hakim tanımının doğum ve soy birliğine dayandığı ülkelerde bulunmaktadır. Almanya'da da ulusun hakim tanımı böyledir (Castles ve Miller, 2008; 362). Buna göre, kademeli ayrımcılık modelinde baskın grup, göçmenleri ulusun üyeleri olarak kabul etmekte isteksizdirler. Bu isteksizlik dışlayıcı göçmen politikaları, kısıtlayıcı vatandaşlığa kabul kuralları ve göçmen ülkesi olduğunu kabul noktasında dirençli bir ideolojiyle ifade edilmektedir. Göç hareketlerinin etkisiyle ortaya çıkan karmaşık ve çatışmalı sorunlara sert göçmen politikalarıyla çözüm arayan Almanya, göç akışlarını idare etmek için genellikle farklı göçmen kategorileri ve statüleri inşa etmektedir. Bu göçmen statülerinin çeşitliliği içinde özellikle üçüncü dünya ülkesi göçmenleri aleyhine olacak şekilde kısa süreli oturumu olan göçmenlerin ve kaçak göçmenlerin sayısı gittikçe artmaktadır. Almanya içinde üçüncü dünya ülkeleri vatandaşlarının uzun süreli oturma izinleri varsa ve yeterli ekonomik güce sahipse, sosyo-ekonomik ve kültürel hakları konusunda iyileştirme söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, Avrupa Birliği içerisinde ve Almanya'da bazı haklara erişmenin ve toplumsal hiyerarşi içerisinde bir üst kademeye çıkmanın yegane yolu, ekonomik anlamda güçlü olmak yani zengin olmaktır. Aksi halde,

bütün uygulamalar yoksul üçüncü dünya vatandaşlarının aleyhine yürütülmektedir. Hakların ancak ekonomik zenginlikle kazanılabileceği bir anlayış ile oluşturulmuş göç politikalarının söz konusu olduğu kapitalizm koşullarında, bu politikaların “refah şovenizmi”nin etkisiyle şekillendiği söylenebilir (Güllüpınar, 2014).

Avrupa ülkelerine bakıldığında göçmenlerin topluma dahil edilme ve entegrasyon şekilleri konusu hakkında, geleneksel olarak üç ideal çeşidin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan biri, işçi göçmenin geçici bir misafir olarak görüldüğü ve bir süre sonra ülkeden ayrılması beklenen, Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde karşımıza çıkan geçici göç modelidir. İkincisi Fransa’da görülen, belirgin bir kültürel kabul aracılığıyla bireylerin toplumla bütünleşmesini öngören asimilasyon modelidir. Üçüncüsü ise göçmenlerin, kendi kültürel özelliklerini kaybetmeden (İngiltere, İsviçre ve Hollanda’da olduğu gibi) içinde yaşadıkları topluma katıldıkları, çokkültürlü modeldir. Son yıllarda, Avrupa ülkeleri, toplumla “bütünleşme anlaşmaları” aracılığıyla, yabancıların göç ettikleri ülkelerin dilini öğrenmelerini ve siyaset konusunda sadık davranmalarını öngören neo-asimilasyon uygulamalarına yakınlık göstermektedirler (Salomoni, 2015; 184).

Sonuç olarak, günümüzde göçmen ülke hükümetleri ve halkları çok ciddi bazı ikilemlerle yüzleşmek durumundadırlar. Seçtikleri cevaplar hem kendi toplumlarının geleceğinin şekillenmesinde hem de Güneyin yoksul ülkeleriyle ilişkilerine ve onların izleyecekleri yollara katkıda bulunacaktır (Castles ve Miller, 2008; 407).

2.2 Kültürleşme

Göç olgusu alanında sosyal psikoloji kavramı olan kültürleşme, “sosyal yaşamdaki iki veya daha fazla grubun teması sonucu karşılıklı olarak birey ve grup düzeyinde yaşanan değişim sürecidir” (Görengeli, Karakuş, 2014). Kültürleşme araştırmalarına bakıldığında en yaygın tanımlamalar şu şekilde yapılmıştır; “farklı kültürlerle sahip bireylerden oluşan grupların birbiriyle ilk elden ve süregelen bir biçimde

temas etmesiyle, gruplardan birinin ya da her ikisinin kültürel örüntülerinde değişimlerin meydana gelmesidir” (Redfield, Linton ve Herskovitz, 1936; 149). Berry (2003; 2005) ise kültürleşmeyi, “iki veya daha fazla kültürel grubun ve bu gruba dahil bireylerin birbiriyle temas etmesi sonucunda oluşan karşılıklı kültürel ve psikolojik değişimlerin yaşandığı bir süreç” olarak tanımlamaktadır. Sam (2006) ise “kültürleşmenin, farklı kültürel arka planlara sahip birey ya da grupların birbiriyle temas etmesi sonucunda ortaya çıkan değişimlerin tümünü içerdiğini” ifade etmiştir. Son yıllarda artan küresel göçün ardından, çift kültürlülük, çokkültürlülük, birleşme, küreselleşme, gibi yeni kavramlarda da yaygınlaşma söz konusudur. Bu kavramlar ya kültürleşme kavramına alternatif olarak ya da onun yerine kullanılmaktadır (Göregenli, Karakuş, 2014).

Kültürleşme temas halindeki kültürel grupların birbirleri üzerinde karşılıklı etkilerinin olduğunu kabul etmektedir. Farklı kültürel ortamlarda yetişmiş insanlar bir araya gelip, iletişim kurduklarında birbirlerinin kişilik, davranış, yaşam şekli, dil ve inançlarını etkileme eğilimindedirler. Buna bağlı olarak kültürleşme iki ya da daha fazla kültür grubu üyelerinin ilişki kurması sonucunda gerçekleşen kültürel ve psikolojik değişim sürecidir. Bu değişim grup seviyesinde sosyal yapı ve kurumlar ile kültürel uygulamalarda gerçekleşmektedir. Birey seviyesinde ise; kişinin hareket ve davranışlarında gerçekleşen değişimdir (Berry, 2005; 698). Kültürleşme sürecinde kişi göç ettiği yerde birçok deneyim yaşar ve bu süreç göçmenin/mültecinin deneyimleri algılayış biçimini, sorunlarla başa çıkma yollarını ve yeni kültüre uyumunu içerir (Hortaçsu, 2007; 249–250).

Göçmenlerin ve kültürel azınlık üyelerinin kültürleşme eğilimleri temelde iki soruyu nasıl yanıtladıklarıyla ilgilidir ve bu çerçevede ele alınır; “*Öz kültürümü devam ettirmek önemli mi?*” ve “*Baskın kültürle temasta bulunmak önemli mi?*” (Berry, 2001; 2013). Kültürel devamlılık ve kültürlerarası temasla ilgili bu iki soru, ilgili yazında, temas sıklığı, kültürel gelenek ve alışkanlıkları benimseme veya kültürle özdeşleşme gibi farklı boyutlarda incelenebilmektedir (Berry ve Sabatier, 2010; Snauwaert, Soenens, Vanbeselaere ve Boen, 2003).

Kültürleşme sonucunda farklı kategorilerde değişimler ortaya çıkmaktadır. Birey düzeyinde yaşanan kültürleşme sürecinde kişide fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik,

psikolojik, davranışsal ve kültürel bazı değişimler yaşanmaktadır. Grup düzeyinde kültürleşme süreci ise sosyal yapıda, kurumlarda ve kültürel pratiklerde yaşanan değişimleri kapsamaktadır (Berry vd., 1987). Yaşanacak yeni yer, artan nüfus yoğunluğu gibi değişimler fiziksel değişimleri kapsar ve bu süreçte yaşanan ortak değişimlerdir. Yeni hastalıklar, yeni beslenme alışkanlıkları da biyolojik değişimleri harekete geçirir. Sosyo-ekonomik ilişkiler ağının değişmesi ile iç grup dış grup aidiyetleri ile baskın olan grup örüntüleri yeniden kurulmaktadır. Asıl önemli değişim ise kültürleşme kavramının temelinde yatan kültürel değişimleridir. Son olarak söylenecek değişim ise bireyin psikolojik değişimleridir (Göregenli, Karakuş, 2014). Kültürleşme sürecine bağlı olarak bu değişimler kısa süreli ya da uzun süre hatta kuşaklar boyu devam edebilir (Şeker, 2015).

Kültürel olarak çoğul bir toplumda yaşayan her insanın bir tür kültürleşmeden geçtiği söylenebilirse de araştırmalar mülteciler, sığınmacılar, konuk vatandaşlar, göçmenler, sürgünler gibi büyük bir kültürleşmeden geçtiği varsayılan belli gruplara ve yerel halklar ile etno-kültürel gruplara odaklanmıştır. Bu grupların çoğul toplumlarda yaşama nedenlerinin başında göç gelmektedir. Başka yerlerde daha iyi bir yaşam elde etmek amacıyla yer değiştiren göçmenler için yeni bir topluluğun sunduğu “çekici faktörler” yaşadıkları yeri terk etmeleri için baskı kuran “itici faktörler”den güçlüdür. Bu nedenle genellikle göçmenler çoğul toplulukların “gönüllü” üyeleri olarak görülürler. Ancak çoğul toplumlardaki bazı göçmen grupları belirli bir amaç için geçici katılımcılardır. Bunlar uluslararası öğrenciler, diplomatlar, iş adamları, yardım görevlileri, ya da konuk işçiler olabilir. Bu grubun kültürleşme süreci, eninde sonunda oradan ayrılacakları, eve dönecekleri ya da başka bir ülkeye gönderilecekleri için karmaşık bir hal almaktadır. Tamamen topluma karışmak, yakın ilişkiler kurmak ya da kendisini yeni toplumla tanımlamaya başlamakla ilgili tereddütleri olabilmektedir. Gönülsüz/zorunlu göçmenler ise çalışmanın da konusu olan mülteciler ve sığınmacılardır. En büyük zorluklarla karşılaşanlar bu gruptakilerdir. Sıklıkla anayurtlarını terk etmeyi istememekte ve terk etmek zorunda kaldıklarında ise yeni bir toplumda kalma ve yerleşme hakları her zaman garanti edilmemektedir (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015; 311).

Kültürleşme grupları (yerliler, etanol-kültürel gruplar, göçmenler, konuk vatandaşlar, mülteciler ve sığınmacılar) gönüllülük-gönülsüzlük/zorunluluk, yerleşiklik-göçebelik ve geçicilik-kalıcılık etmenlerine bağlı olarak ayrılmaktadır. Bu ayrımın birinci nedeni grup olarak birbirinden farklı büyüklüğe, kuvvete, haklara ve kaynaklara sahiptirler; bu faktörler her bir grubun kültürleşme süreci ile nasıl temas edeceği ile yakından ilişkilidir. İkinci neden ise; tutumlar, güdüler, değerler ve yetenekler de oldukça değişkendir. Bu etmenler ayrıca kültürleşmenin ve kültürler arası ilişkilerin nasıl meydana geldiğini ve bireylerin buna nasıl uyum sağladığını da etkilemektedir (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015; 311).

Kültürleşme sürecinin ana özelliği, kültürel grupların yaşadıkları dönüşüm sonucunda, ilk temas zamanındaki özgün halleriyle aynı olmayacak bir şekil almaları ve zaman içerisinde yeni etanol-kültürel grupların ortaya çıkmasıdır. Bu oluşuma paralel olarak gruptaki bireyler de psikolojik değişimlerden geçmekte ve temas devam ettikçe daha fazla psikolojik değişim görülebilmektedir. Bu değişimler oldukça çeşitlidir, pek çok koşula ve de baskın grup ile baskın olmayan grubun özelliklerine bağlıdır. Her iki grup için de, temasın amacını, süresini, kalıcılığını ve izlenen politikaları bilmek önemlidir (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015; 313).

2.2.1 Kültürleşme Yaklaşımları

Kültürlerarası Psikoloji, belli bir kültürel yapı içerisinde yetişen kişilere, o kişiler başka ve yeni bir kültürel yapı içerisine girdiklerinde ne olduğunu anlamaya çalışmaktadır. 1) Bireyler içine girdikleri yeni kültürel yapıda eskisinde davrandıkları gibi mi davranırlar? 2) Yeni kültürel yapıya daha uygun olabilmek için davranışlarını değiştirirler mi? 3) Yoksa kişiler yeni toplumlarında hem davranışsal sürekliliği hem de değişimi bir arada mı yaşamaktadırlar? Kültürlerarası psikoloji bu üç alternatiften sonuncusunu desteklemektedir (Berry, 1997; 6. aktaran: Zafer, 2015).

1970'li yıllara kadar kültürleşmenin yolları ile ilgili yapılmış pek çok çalışma

bireyin kültürleşme düzeyinin tek bir boyut kullanılarak anlaşılabilirliğini ve söz konusu boyutun, bireyin tümüyle kendi ana kültürünün bir üyesi olarak kalmasıyla, bütünüyle baskın kültürün bir üyesi olmasına kadar değişen bir ölçeği olduğunu varsaymaktadır. İki ayrı bağımsız boyutun varlığı görüşü Berry (1984, 1980) tarafından önerilmiş ve pek çok çalışma ile de geçerliliği ortaya konmuştur (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015; 323).

2.2.1.1 Tek Boyutlu Kültürleşme Yaklaşımı

Bu yaklaşım 1964 yılında Gordon tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre; kişilerin kendi kültürlerini korumaları ile yerleştikleri yerin kültürüne uyum sağlamaları arasında negatif bir ilişki vardır. Kültürleşmeye uğrayan kişilerin yeni kültüre uyum sağlarken kendi değerlerini, davranışlarını ve kişiliklerini kaybetmeleri beklenir. Bu model azınlık grupları ya da göçmenler için tek bir değişim yolu olduğunu savunmaktadır, bu da asimilasyondur (Khodaparast, 2008, Aktaran Zafer, 2015). Diğer bir deyişle bu yaklaşıma göre; baskın olmayan azınlık grubunda sürekli bir kültürel kimlik değişimi söz konusudur (Ryden, Alden, Paulhus, 2000, 49-65'den aktaran: Zafer, 2015). Bu yaklaşımda; baskın kültüre uyum sağlamak kültürleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Vijyer, Phalet, 2004'ten aktaran: Zafer, 2015). Tek boyutlu kültürleşme modelinde ev sahibi kültür çok daha güçlü olarak, ev sahibi-göçmen ilişkileri ise ev sahibi kültür lehine değerlendirilmektedir. Bu model göçmenlerin kültürleşme sürecini açıklamada uzun yıllar boyunca kullanılmasına rağmen ev sahibi toplumun da göçmenlerin gelişile birlikte değişime uğradığını açıklamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle iki boyutlu kültürleşme yaklaşımı; kültürleşme sürecini, ev sahibi kültürü ve ev sahibi kültürün bu süreçteki rolünü açıklamak için ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır. (Zafer, 2015)

2.2.1.2. İki Boyutlu Kültürleşme Yaklaşımı

Kültürleşme çalışmalarında uzunca bir süre baskın olmayan grupların ve üyelerinin kendi geleneksel yaşam tarzlarını bırakıp, giderek baskın grup ve üyelerine benzeyeceği savunulmuştur.

Ancak asimilasyonun kültürleşmenin tek ve kaçınılmaz bir şekli olmadığı fikrinin öne çıkmasıyla bu asimilasyoncu bakış açısı yerini çok yönlü bir bakış açısına bırakmıştır. Kültürel değişim her zaman varlığını sürdürse de dünya üzerindeki farklı kültürel gruplar hiçbir zaman ortadan kalkmazlar (Berry, 2005). İnsanların baskın kültürü benimsemeye yönelik tek yönlü hareketi şart değildir ve özgün kültürlerini kaybetmeden bağımsız bir şekilde yeni kültürü benimsemeleri, yeni kültür ile kimliklerini tamınlamaları da olasıdır (Berry, 1980). Bu nedenle tek boyutlu kültürleşme yaklaşımına yapılan eleştiriler iki boyutlu yaklaşımın gelişmesine yol açmıştır. İki boyutlu yaklaşıma göre; baskın kültür ile baskın olmayan kültür birbirinden bağımsızdır (Hünler, 2007; 16-17). John W. Berry iki boyutlu yaklaşımın ilk ve en önemli temsilcilerindendir. Berry'ye göre bireyin kendi asıl kültürünü korumak isteyip istememesi ile ev sahibi kültürle iletişime geçip geçmemesi arasında bir ayırım yapılması gerekmektedir (Hünler, 2007). Bu yaklaşıma göre; kültürleşme hem ev sahibi hem de göçmen kültürel kimliklerinin değiştiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Yine bu yaklaşımda bireylerin çeşitli kültürel kimliklere sahip olabileceği savunulmaktadır (Zafer, 2015).

2.2.2 Kültürleşme Grupları

Berry ve Sam çokkültürlü toplumlarda kültürel gruplar arasında kültürleşmenin ortaya çıkmasını ve çeşitlenmesini üç faktöre bağlamıştır (Berry ve Sam, 1997). Bunlar; yer değiştirme, isteklilik ve sürekliliktir. ilki; grupların bir arada gönüllü (göçmenler) veya zorunlu (mülteciler, yerli gruplar ve ulusal azınlıklar) olarak yaşamalarıdır. İkincisi hareketlilik boyutudur. Bazı gruplar kendi topraklarında (yerleşik) yaşarken bazıları da kendi topraklarından uzak yaşamak zorunda kalabilirler (göçmen, etnik kültürel gruplar).

Üçüncü boyut ise göç edilen yerde geçirilen süredir. Toplumdaki bazı gruplar göreceli kalıcı özellik (etnik kültürel gruplar, yerli gruplar) gösterirken bazıları ise geçici (uluslararası öğrenciler, işçiler veya sığınmacılar) olarak değerlendirilmektedir. Kültürleşme çalışmalarında bu grupların değişen tutum, amaç, değer ve becerileri göz önünde bulundurulmalıdır (Berry, 1997).

Tablo 1. Kültürleşme grupları

Hareketlilik	İlişkide Bulunma İsteği	
	Gönüllü	İstem dışı
Yerleşik	Etnik kültürel gruplar	Yerli halklar
Göçmen		
Kalıcı	Göçmenler	Mülteciler
Geçici	Konuklar	Sığınmacılar

Kaynak: Berry ve Sam, 1997

Tablo 1’de görüldüğü üzere konuklar yeni gelinen kültürde sürekli yerleşme amacıyla değildir ve yeni kültürün geçici ziyaretçileridir. Konuk grupları heterojen yapıdadır, kültürlenme deneyimleri genellikle gönüllü ve belirli bir amaç içindir. Bu nedenle konukların nispeten kolay uyum sağlamaları beklenmektedir (Berry ve Sam, 1997).

Kültürleşme süreci gönüllü gruplar için bir göç kararı sonucu yaşanırken, yerliler ve mülteci gruplar için bu süreç bir zorunluluktur (Şeker, 2005). Berry ve Sam (1997)’ın da ifade ettiği gibi mülteciler geçici ve gönülsüz göç etmiş kişilerden oluşmaktadır. Göçmenler ve etnik kültürel gruplar yeni yerleştikleri yerdeki diğer kültür grupları ile ilişkiye girmeye istekli iken, mülteciler ve yerliler farklı bir kültür ile ilişki kurma konusunda fazla istekli değildir. Mülteciler kültürlenme öncesinde yaşadıkları savaş,

işkence, mahrumiyet, kıtlık gibi oldukça zor deneyimler nedeniyle göç etmek zorunda kaldıkları için kültürlenme süreci mülteci grupları için zorunluluktur (Şeker, 2005). Yerli halk için ise zorunluluk olmasının nedeni genellikle yeni kültürün onlara taşınması ile karşı karşıya kalmalarındandır (Berry, 1997).

Etnik kültürel gruplar, yerleşik ve çoğunlukla üyeleri kültürlenme bölgesinde yetiştiği için daha az uyum sorunu yaşarlar (Berry ve Sam, 1997). Bu grupların öz kültürlerinde yaşam deneyimlerine sahip olmamaları, uyum süreçlerini olumlu etkilemektedir (Farver vd., 2002). Diğer yandan etnik kültürel gruplar çoğunlukla farklılıklarını vurgulayarak ifade ederken, kendilerini belirli bir “grup”un mensubu olarak tanımlamaktadırlar. (Bilgin,1994'ten aktaran: Aliyev, Öğülmüş, 2016). Yukarıda sayılan bütün bu gruplar kültürleşme sürecinin öğeleri olabilmektedirler.

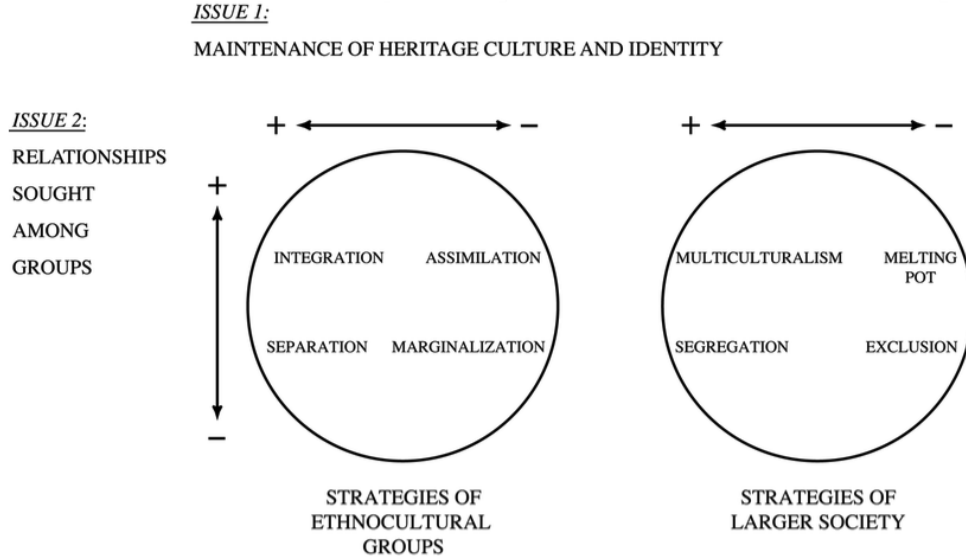
2.2.3 Kültürleşme Stratejileri

Toplum içindeki gruplar ve bu grupları oluşturan bireyler kültürleşme sürecini farklı şekilde yaşamaktadırlar. Hepsinin arasında önemli farklar bulunmaktadır. Bu farklılıklara “kültürleşme stratejileri” denilmektedir. Kültürleşme stratejileri bireyin ne şekilde kültürleşmeyi seçtiğine ve günlük kültürlerarası karşılaşmalarında gerçekleştirdiği davranışlarına ilişkindir. Bu iki konu birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü baskın grup tarafından konulan çeşitli kısıtlamalar nedeniyle bireyler kendi tercihleri doğrultusunda hareket edememektedirler (Berry, 2005). Kültürleşen bireyin kültürel mirasın korunmasını önemli görüp görmediği ile bireylerin diğer kültürel grupların üyeleri ile teması ve yeni topluma katılmayı ne kadar önemli gördüğü kültürleşme stratejilerinin temel iki meselesidir (Zafer, 2015).

John W. Berry'nin çalışmaları bu alandaki ilk ve önemli çalışmalardandır. Berry'nin ilk geliştirdiği kültürleşme modelinde kültürleşme süreci daha çok göçmenler açısından ele alınmıştır. Göçmenlerin tercihleri doğrultusunda ortaya çıkan kültürleşme stratejileri ortaya konulmuştur (Berry, 1997). Berry (1974) asimilasyon, bütünleşme,

ayırışma ve marjinalizasyon olmak üzere dört farklı kültürleşme stratejisi önerir. Kişi için bir yanda kendi kültürü varken, diğer yanda göç ettiği kültür bulunmaktadır. Bu süreçte kişinin tutumları hangi stratejiyi kullanacağını belirlemektedir. Göçmenler tarafından hangi stratejilerin seçileceği çok çeşitli faktörlere bağlıdır. Bunların başında geçmişe ilişkin olan kültürel ve psikolojik faktörler gelmektedir. Farklı kültürleşme stratejisi seçimleri farklı uyum sonuçları doğurmaktadır. Kültürel gruplar ve bireyler seçtikleri kültürleşme stratejisi doğrultusunda bir değişime uğramaktadırlar. Bu değişimin ne şekilde ve ne ölçüde olacağı onların seçtiği kültürleşme stratejilerine bağlıdır (Berry, 2005). Aşağıda verilen şekilde kültürleşme stratejileri açıklanmaya çalışılmıştır. Şekilde de görüldüğü üzere dört temel kültürleşme stratejisi bulunmaktadır. Kültürleşen bireylerin iki temel konudaki görüşleri onların kültürleşme stratejilerini belirler. Bu iki görüşün biri bireyin kendi kültürel grubuna, diğeri ise diğer gruplara (ev sahibi topluma) ilişkindir (Berry, 1980). Bunların ilki; bireyin kendi kültür ve kimliğini ne ölçüde korumak ve sürdürmek istediği, diğeri ise; farkı kültürel gruplardan oluşan büyük toplum ve o toplumu oluşturan kişilerle ne ölçüde ilişki kurmak ve o topluma ne ölçüde katılmak istediği ile ilgilidir. İki farklı soruya olumlu-olumsuz olmak üzere verilebilen iki farklı cevabın kesişmesi ile dört strateji ortaya çıkmaktadır. Bu stratejiler temel alınan gruba göre (baskın/ev sahibi grup ya da baskın olmayan/göçmen grup) farklı isimler almaktadırlar (Berry, 2005).

Şekil 1: Kültürleşme Stratejileri

Kaynak: Berry, “Acculturation: Living Successfully in Two Cultures” 2005; 704.

Şeklin sol tarafında yer alan baskın olmayan / azınlık / göçmen grupların bakış açısına göre kültürleşme stratejileri şunlardır: Eğer baskın olmayan grubun üyesi olan bireyler kendi kültürlerini ve kültürel kimliklerini koruyup sürdürmek istemiyorlarsa ve diğer kültürel gruplarla günlük ilişki kurup, onlarla etkileşime geçiyorlarsa “asimilasyon” (assimilation) stratejisi seçilmiş demektir. Burada bireyler baskın kültüre tamamen dahil olurlar (Berry, 2005, 1997). Eğer bunun tam tersi olursa, yani baskın olmayan grubun üyesi olan bireyler kendi orijinal kültürlerine değer verip bunu korumaya çalışırlarsa ve diğer kültürlerle etkileşime geçmekten kaçınırlarsa “ayrılma” (separation) stratejisi benimsenmiş olur. Burada bireyler diğer kültürel gruplara dahil olmak istememektedirler (Berry, 2005, 1997). Bireyler aynı anda hem kendi kültür ve değerlerini koruyup hem de diğerleriyle etkileşime geçiyorlarsa “bütünleşme” (integration) stratejisinden söz edebiliriz. Bu stratejide birey, bir yandan göç ettiği toplumda daha geniş bir sosyal ağına parçası olmaya çalışırken, diğer yandan da kültürel bütünlüğünü o topluma uyarlayarak sürdürür. Burada belli bir ölçüde de olsa kültürel bütünlük sağlanmıştır (Berry, 2005). Son olarak; eğer bireyler hem kendi kültürünü korumaya çalışmıyor hem de diğer gruplarla ilişki kurmaya ilgi göstermiyorlarsa “marjinalleşme” (marginalization) stratejisi

seçilmiş olmaktadır (Berry, 2005).

Yukarıda açıklanmış olan bu stratejiler baskın olmayan grubun kültürleşmesi için geçerlidir. Ayrıca kültürleşme tercihleri kültürleşen bireylerin ve grupların kültürler arası ilişkilerde nasıl bir tavır alacaklarına ilişkin özgürce bir seçim yapabildiklerini varsaymaktadır (Berry 1974). Baskın toplum üyelerinin göçmenlere karşı tutumları ya da kültürleşen grupları yerleştirme politikaları seçilen taktikleri etkilemektedir (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015; 322). Yani baskın kültürel gruplar kimi zaman baskın olmayan grupları kültürleşme stratejisi seçimleri konusunda zorlayabilir ya da onlara kısıtlamalar getirebilirler. Böyle bir durumda yukarıda sözü edilen kültürleşme stratejileri yerine başka stratejilerden söz etmek gerekmektedir. Örneğin; bütünleşme stratejisi ancak baskın grup kültürel farklılıklara açıksa baskın olmayan grup tarafından özgürce seçilip sürdürülebilir (Berry, 1997). Dolayısıyla bütünleşme stratejisinin gerçekleşebilmesi için karşılıklı bir uzlaşma gereklidir. Sağlıklı bir bütünleşme için; baskın olmayan gruplar baskın toplumun temel değerlerini benimserken diğer taraftan baskın toplum da çoğul toplumu oluşturan bütün grupların ihtiyaçlarını karşılayacak ulusal kurumları (eğitim, sağlık, iş gücü) kurmalı ve yerleştirmelidir (Berry, 2005). Bütünleşme stratejisi ancak bir takım temel ön koşulların sağlandığı çok kültürlü toplumlarda uygulanabilir. Bu ön koşullar şunlardır; çok kültürlülük ideolojisine sahip, kültürel farklılıklardan oluşan toplum anlayışı, ön yargının çok düşük düzeyde olmasıyla birlikte ırkçılık ve ayrımcılığın minimum düzeyde olması, kültürel gruplar arası kin ve düşmanlığın bulunmaması ve son olarak da farklı gruplardan oluşan büyük toplum anlayışına bağlılık (Berry, 1997).

Berry'nin oluşturduğu bu ilk model kültürleşme çalışmaları için çok önemlidir ancak buna rağmen çeşitli eleştiriler de almıştır. Bu eleştiriler; modelin göçmenlerin kişilik özelliklerine, göç veren ülke özelliklerine ve özellikle de göç edilen ülkedeki çoğunluk gruplarının görüşlerine ve göçmenlere karşı tutumlarına yeterince yer vermediği yönündedir. Bunun üzerine Berry ikinci bir kültürleşme modeli geliştirmiştir. Berry'nin geliştirdiği ikinci modelde göç alan ülkedeki çoğunluk gruplarının tutumlarına vurgu yapılmıştır (Hortaçsu, 2007).

İkinci modelde Berry, kültürleşmeye göçmenler, etnik tutumlara ise ev sahipleri

açısından bakmıştır. Göçmenlerin kültürlerini koruma ve baskın toplumla ilişki kurma eğilimleri onların kültürleşme tutumlarını belirlemektedir. Baskın toplumun kalıp yargıları, önyargıları ve etnik tutumları ise onların çok kültürlülüğe ve kültürleşmeye bakışlarını etkilemektedir (Hortaçsu, 2007).

Baskın gruplar da diğer gruplarla iletişim sürecine girdiklerinde kültürleşme sürecine dahil olmakta ve değişime uğramaktadırlar. Bununla birlikte baskın grupların, kültürleşme sürecinin şekillenmesinde daha önemli bir rol oynadıklarını söyleyebiliriz. Baskın grupların stratejileri Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1’den de anlaşılabileceği üzere eğer baskın grup baskın olmayan grubu asimile etmeye çalışıyorsa burada “eritme potası” (melting pot) stratejisi söz konusudur diyebiliriz. Eğer baskın olmayan grup üyeleri baskın grup tarafından ayrılıkçılık stratejisine zorlanıyorsa ayrımcılık (segregation) stratejisi gerçekleşmiş olur (Berry, 2005). Ayrımcılık stratejisinde ev sahipleri, göçmenlerin özelliklerini kabul etmekte ve onların o özellikler ile yaşamalarına izin vermekte ancak onlarla iletişime geçmemektedirler. Aslında bu da bir dışlama türüdür. Baskın olmayan gruba marjinalleşme stratejisinin dayatılması durumunda ise dışlama (exclusion) stratejisi söz konusudur (Berry, 2005). Son olarak bütünleşme stratejisine karşılık gelen çok kültürlülük (multiculturalism) çeşitli etno-kültürel gruplardan oluşan toplumun içerisindeki farklılıkları kabul etmesi söz konusu olmaktadır (Berry, 2005).

2.2.4 Kültürleşme Süreci ve Kimlik Seçimi

Sosyal uyum açısından kimlik, bireyin toplumsal yaşam içinde kendisini nereye ait hissettiği üzerinden ele alınmaktadır. Göçmen grupların yerleştikleri ülkede benimsedikleri kimlikleri etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlar arasında göç veren ülke ile göç alan ülkenin tarihsel geçmişi, etnik benzerliği, göçmenleri ve yerli halkı aynı veya farklı sınıfa sokarken din, etnik köken, sosyoekonomik konum gibi boyutların hangisine öncelik tanıdığı yer alır. Bu faktörlerin bir kısmı aynı zamanda

kültürleşmeyi de etkileyen faktörlerdir. Göçmen grupların her zaman kendi seçtikleri kimlikleri yerli halka kabul ettiremedikleri ve bazen yerli halkın kendilerine uygun gördükleri kimlikleri benimsemek durumunda kaldıkları da görülmüştür (Hortaçsu, 2007). Kısacası; göçmenlerin kimlik tanımlamaları sadece kendi seçtikleri kültürleşme tutumlarına bağlı olarak oluşmamaktadır. Göçmen grupların kendi kimliklerini tanımlamaları hem çevresel koşullardan, hem gruplar arası ilişkilerden, hem de baskın toplumun göçmenleri nasıl tanımladıklarından etkilenmektedir. Örneğin Türkiye’de Türk asıllı olmayan ve günümüz Türkiye’si sınırları dışından gelen Arnavut, Boşnaklar, Pomaklar genelde "Türk" sayılırken Arap, Kürt, Ermeni ve Rumlar genelde “Türk” sayılmamaktadırlar (Hortaçsu, 2007). Bu durum baskın toplumun göçmenleri o şekilde tanımlamasından kaynaklanmaktadır.

Baskın toplum üyelerinin göçmen grup üyelerini ne şekilde tanımlayacağı ya da kimliklendireceği ise göçmenlerin baskın toplumun değer ve standartlarına uymaları, baskın kültürel grubun üyeleri tarafından kabul edilmeleri, göçmenlerin yeni ülkelerindeki başarı deneyimleri ve onların ne ölçüde kendi etnik çevrelerinden ziyade toplumun geneli ile yaşamayı seçmelerine bağlıdır (Zafer, 2015).

Göçmenin azınlık grubu ile özdeşleşmesi, kimliğini o doğrultuda tanımlaması kadar, çoğunluk grubu ile özdeşleşmesi ve kimlik tanımını yapması da önemlidir. Kişinin kendisini tanımlaması dört farklı yaklaşımla olabilir. Asimilasyoncu yaklaşıma göre; kişi kendisini çoğunluk grubu ile özdeşleştirir, azınlık/etnik grup ile özdeşleşmez ve kimliğini ona göre tanımlamaz. Ayrılıkçı yaklaşım ise bunun tam tersidir, kişi kendisini çoğunluk grubu ile değil azınlık grubu ile tanımlar. Kendisini hem azınlık grubu hem de çoğunluk grubu ile özdeşleştirenler ise bütünleşme yaklaşımını savunmaktadırlar. Bu durumun tam tersi olan yaklaşım ise marjinal yaklaşımdır, göçmen kişiler ne azınlık ne de çoğunluk grubu ile özdeşleşirler (Zafer, 2015).

Yapılan kimlik çalışmalarının çoğunda Gaertner modeli kullanılmaktadır. Gaertner modeline göre gruplar arası ilişkilerin koşulları hem farklı duygu, algı ve değerlendirmelere hem de var olan grupların üyelerinin değişik kimliklerinin öncelik kazanmasına yol açmaktadır. Modele göre dört olası kimlik mevcuttur (Gaertner, 1996):

- 1- Üst grup kimliği (asimilasyon stratejisi benzeri)
- 2- Üst grup altında iki eşit alt grup kimliği (bütünleşme stratejisi benzeri)
- 3- Alt grup kimliği (ayrılıkçılık stratejisi benzeri)
- 4- Bireysel kimlik (bireycilik stratejisi benzeri) (Hortaçsu, 2007 Aktaran: Zafer 2015)

Kimlikle özdeşleşmenin ölçümünde Berry'nin kültürleşme tanımında kullandığı sorulara kişinin verdiği yanıtlar belirleyicidir (“Ev sahibi kültür ile ilişki kurmaya önem veriyor musunuz?” ve “Kendi kültürünüzü korumaya çalışıyor musunuz?”). (Khodaparast, 2008'den aktaran, Zafer, 2015).

2.2.5 Kültürleşme Sürecini Etkileyen Faktörler

Göçmenlerin farklı kültürleşme stratejilerinden hangisini seçeceğini etkileyen faktörler yani kültürleşmeyi etkileyen faktörler genel itibariyle şunlardır:

- Terk edilen/kaynak ülkenin ekonomik, politik ve nüfus açısından çeşitli özellikleri,
- Yerleşilen ülkenin çeşitli özellikleri ve o ülke vatandaşlarının etnik gruplara ve çok kültürlülüğe ilişkin tutumları,
- Göçmenlere toplumun genelinde ve kendi gruplarınca sağlanan toplumsal destek,
- İki ülke kültürü arasındaki benzerlik ve farklılıklar, göç etme nedenleri ve göçe motivasyon,
- Göçmenlerin yaş, eğitim, cinsiyet, meslek, kişilik özellikleri, göç edilen ülkenin dilini bilip bilmemeleri gibi bazı özellikleri

-Göçmenlerin yerleştikleri ülkedeki durum ve konumlarıdır. (Zafer 2015)

2.2.6 Kültürel Öğrenme

Kültürel geçiş sırasında insanların yeni kültüre uyum sağlayabilmeleri için gerekli becerilere sahip olamayabilirler. Bu durum günlük sosyal ilişkileri yürütebilmede bazı zorluklar doğurabilir. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek amacıyla, bireylerin yeni sosyal çevreleriyle iletişime geçebilmeleri için gerekli olan kültüre özgü davranışsal becerileri öğrenmeleri ya da kazanmaları beklenmektedir. Kültürel öğrenme yaklaşımı özellikle kültür içi iletişim tarzlarını öğrenme gereğini vurgular. Bu stiller sözel ve sözel olmayan bileşenleri içerdiği kadar, kuralları, gelenekleri, normları ayrıca da bunların kültür içi itibara etkilerini de kapsar (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015; 315).

İkinci dil yeterliliğinin ve iletişim yetkinliğinin tüm kültürel öğrenme yaklaşımlarının ve sosyo-kültürel adaptasyonun temelidir (Masgoret ve Ward, 2006). Dil becerileri hem yeni kültürel toplumdaki günlük görevlerdeki performansla hem de o kültürde kişiler arası ilişkiler inşa etme ile bağlantılıdır. Kültürel öğrenme yaklaşımı dil akıcılığı ile sosyo-kültürel adaptasyon arasında doğrudan bir ilişki olduğunu iddia etmektedir. İyi bir dil yeterliliğinin yeni kültürün üyeleri ile etkileşimin artması ve sosyo-kültürel uyumsuzluğun azalması demektir (Ward ve Kennedy, 1999).

Kültürel öğrenme yaklaşımı kültürler arası eğitimin temellerini şekillendirir, eğitime ve kültürler arası geçiş hazırlığına destek sağlar. Uygulamalı alan olarak başlangıç noktası, iletişimde, kurallarda, geleneklerde, normlarda ve uygulamalardaki kültürler arası yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek kültürel farklılıklar tanımlamaktır.

Kültürel öğrenme yaklaşımında dil öğrenimini ve bunun sonucunda da sosyo-kültürel adaptasyonu etkileyebilecek birkaç etken tanımlanmıştır. Bunlar kişisel güdülenmeyi ve yabancı dil öğrenmeye yönelik tutumları, kişisel ve ortamsal etkileri kapsamaktadır. İkinci dil öğrenmeye yönelik tutumlar konusunda Gardner ve

meslektaşları Kanada'da yürüttükleri bir seri araştırmada “tamamlayıcılık” kavramını tanımlamışlardır. Tamamlayıcılık, bireyin başka bir dil konuşan topluluğa yönelik tutumları, genel olarak diğer kültürlerle açıklığı ve başka bir dili konuşan topluluk üyeleri ile sosyal etkileşime girmeye istekli olup olmadığı ve ilgisi anlamına gelmektedir. Bu kavram ikinci dil ediniminde önemlidir (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015; 315-316).

Özetle kültürleşme özgün tanımında temas içindeki tüm kültürel gruplarda ve bireylerde olan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Ancak kültürleşme çalışmalarının güncel sorunlarından biri kültürleşme ile ilgili olan değişimin sadece baskın olmayan toplulukta mı yoksa toplumdaki bütün gruplarda mı incelenmesi gerektiğidir. Her ne kadar kültürleşme en az iki grubu ve bu grubun üyelerini kastediyor olsa da araştırmalar neredeyse tümüyle baskın olmayan grup üzerine yoğunlaşmıştır. Ek olarak kültürleşme araştırmalarında baskın olmayan grubun kültürleşmesinden önceki süreç göz ardı edilmektedir.

Diğer bir önemli konu baskın grubun kültürleşme beklentileri konusunda daha önce yapılmış çalışmalar kültürel devamlılığın ve değişimin, özel ve kamusal etkinlik alanları arasında net bir ayrım olduğunu ortaya koymuştur. Beklentiler göçmenlerin ve etanol-kültürel grupların kültürlerini devam ettirebileceği ancak bunu aile içinde ve miras topluluk ortamında gerçekleştirebileceği yönündedir. İki kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıklar kültürleşme sürecinde beklentileri etkileyen bir unsurdur. Terk edilen ve yerleşilen ülkeler ve toplumları değer, din, dil, gelenek, yemek ve yaşama alışkanlıkları, insan ilişkileri vb. pek çok açıdan benzer ya da farklı olabilirler. Bu farklılıklar yani kültürel mesafe ne kadar az ise ev sahiplerinin göçmenleri, göçmenlerin de ev sahibi kültürü kabul edip benimsemeleri o kadar kolay olmaktadır. İki kültür arasındaki farklılıklar arttıkça adaptasyon başarısı düşmektedir. Büyük kültür farklılıkları daha fazla kültür aktarımı, daha fazla kültür öğrenme ve değişim gerektirmektedir. Diğer taraftan gruplar arası olumsuz davranışlara, kültür çatışmasına ve zayıf adaptasyona yol açmaktadır. Dolayısı ile kültürel farklılıkların fazla olması kültürleşme sürecini bir hayli zorlaştırmaktadır diyebiliriz. Dil konusu da neredeyse aynı düzeyde kültürleşme sürecini etkilemektedir. Ev sahibi ülkenin dilini bilmek ve kişilerarası iletişim kurmak

göçmenlere duygusal açıdan destek sağlar ve onların yeni çevrelerini anlamalarını kolaylaştırır. Kişilerarası iletişim ile kültürleşme motivasyonu, dilde akıcılık ve medya kanallarına erişilebilirlik arasında doğru orantı bulunmaktadır. Ev sahipleri için göçmenin dili ve konuşma biçimi bir statü göstergesidir. Başka bir deyişle; göçmenler açısından dil öğrenimi göç sürecinin en önemli kısmıdır. Ayrıca göç edilen yerde göçmen grubun nüfus gücü, kurumsal faktörler (eğitim, medya, kültür, iş hayatı gibi alanlarda temsil edilmesi) ve en önemlisi uygulanan göç ve uyum politikaları kültürleşme sürecini baskın ve baskın olmayan her iki grup açısından da etkilemektedir. Bu nedenle gelecek bölümde alan araştırmasına geçmeden önce Türkiye'nin göç politikasının oluşum süreci ve Suriye'den zorunlu göç konusu ele alınacaktır.

3 TÜRKİYE GÖÇ POLİTİKASININ OLUŞUM SÜRECİ VE BU SÜRECİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Göç olgusu bir ülkede üç şekilde hayat bulmaktadır, göç veren, göç alan ve transit ülke olmak şeklindedir. Türkiye, bu üç durumu da dünyada yoğun bir şekilde yaşayan ülkelerden birisidir. Özellikle coğrafi konumu nedeniyle topraklarından ayrılarak Türkiye'ye gelen veya Türkiye'den başka ülkelere göç eden çok sayıda transit göçmen Türkiye topraklarını geçiş amaçlı kullanmaktadır. Ancak bu geçiş en az 3-4 ya da daha uzun yıllara yayılabilmektedir.²⁴

Türkiye tarihi sürekli olarak göç olgusu ile bir şekilde ilişkili olsa da uzun yıllar kapsamlı göç politikaları geliştirmek yerine dönemin siyasi koşulları ve önceliklerine göre şekillenen, güvenlik merkezli bir yaklaşım geliştirilmiştir. Günümüzde Türkiye bir göç ülkesi olduğu gerçeğiyle artık yüzleşerek yeni yeni adımlar atmaya başlamıştır. Bu adımlar atılırken ise göçle mücadele etmek yerine göçü yönetmek anlayışıyla politikalar geliştirilmesi gerektiği kendini göstermiştir. Göç konusuna güvenlik sorunu olarak bakma anlayışı göç politikalarının insani yönünü yok ederek sağlıklı politikalar oluşturulmasına

²⁴Bkz. Ahmet İçduygu'nun "Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues" adlı çalışması.
http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/6277/CARIM-RR_2005_04.pdf?sequence=1&isAllowed=y

engel teşkil etmektedir (Kılıç, 2014; 7). AB devletlerinin, sınırlarındaki kontrolleri sıkılaştırması konusunda Türkiye'ye yaptığı giderek artan baskılar ve bunun yanı sıra, Türkiye'nin kendi güvenlik kaygıları, devletin göç konusuna yaklaşırken “güvenlik” yönünü vurgulamasına neden olmuştur (İçduygu, 2012).

Bu bölüm altında Türkiye'ye düzensiz göç konusu ele alındıktan sonra Türkiye'nin göç politikalarının gelişimi tarihsel süreç içerisinde üç başlık altında ele alınacaktır.

3.1 Türkiye'ye Düzensiz Göç

Türkiye'nin sınır komşuları iki Avrupa (Yunanistan, Bulgaristan) ve altı Asya (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, İran, Irak, Suriye) ülkesinden oluşur. Her iki taraftaki sınırlar da kontrol etmesi güç sınırlardır. Bu nedenle Türkiye, komşu göç kaynağı ülkelerle (kendileri de Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Bangladeş'ten geçiş göçü alan İran ve Irak) Türkiye'nin AB sınırındaki göç alan ülkeler arasında ideal bir göçe geçiş veren ülke pozisyonu edinmiştir (İçduygu 2012; 15). Türkiye siyasi kriz ve istikrarsızlık yaşayan ülkelere gelen göçmenlerin Avrupa ülkelerine geçişi için “güzergah”, Eski Doğu Bloku ülkeleri vatandaşlarının çeşitli sektörlerde çalışması için “hedef ülke”, Türk vatandaşlarının Avrupa ülkelerine yasadışı geçişleri bakımından da bir “kaynak ülke” olarak düzensiz göç gerçeğiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

Türkiye'nin göç olgusu üç şekilde sınıflandırılmaktadır: Düzensiz göç, düzenli göç ve zorunlu göç.

Düzensiz göç; bir ülkenin sınırlarından “izinsiz” geçerek ya da sınırlar içinde “izinsiz” bulunarak (bir ülkeye vizeyle girip vize süresi dolduğu halde ülkeden ayrılmamak gibi) ya da sınırlar içindeki yaşam süreçlerinde çalışma izinlerine uymamak (turist vizesiyle girip çalışma izni olmaksızın çalışmak), zorunlu göçle yerinden edilmiş olsa bile iltica başvurusunda bulunmamak gibi durumları içeren geniş bir kavramdır. Kayıt dışı işgücü ve geçiş göçünü de içeren düzensiz göç GİGM'nin resmi internet

sitesinde ise şu şekilde tanımlanmaktadır; *bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde  ıkmamaktır*.²⁵

Bu g   hareketi “g  , göçmen ve yabancı korkusunun” yaygınlaştığı bir siyasal ortamda hem “g   veren” hem de denetimli göçmen kabul eden bütün ülkelerin hem i  hem de dış politikalarını etkilemektedir. Bir insan hakkı olan g  , yaygınlaşan bu “korku” nedeniyle siyasallaşmış ve neredeyse ulusal “güvenlik” konularından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla yaşadıkları ülkeyi, değişen siyasal ya da ekonomik koşullar nedeniyle terk etmek zorunda kalan çok sayıda insan yasalar karşısında korumasız olmanın yanı sıra suçlu konumuna getirilmektedir (Erder, 2010).

Türkiye’ye düzensiz göç, SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinden bavul ticareti yapmak için gelenlerle başlamıştır. 1990’ların ortalarından itibaren özellikle 1998 yılında Rusya’nın yaşadığı ekonomik kriz nedeniyle bavul ticaretinde önemli bir azalma olmuş ve dolaylı olarak, sözü edilen ülke vatandaşlarının Türkiye’de tekstil, eğence, ev işleri, fuhuş, tarım ve inşaat gibi sektörlerde kayıt dışı olarak çalışmaya başladıkları gözlenmiştir. Son yıllarda, Türkiye’de işgücüne katılan kayıt dışı göçmenlerin geldikleri ülkeler arasında Moldova, Ukrayna, Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve Romanya gibi ülkeler  ne çıkmaktadır. Öte taraftan genellikle Afganistan, İran, Irak, Pakistan, Bangladeş, Gana, Nijerya ve Somali gibi Asya ve Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerin Türkiye’yi bir transit ülke olarak kullanıp, Avrupa’ya ya da başka gelişmiş ülkelere gitmeye çalıştıkları bilinmektedir. Genellikle bu göçmenler insan kaçakçılarının aracılığıyla Türkiye’ye yasadışı yollarla girmekte ve yine yasadışı yollarla Türkiye’den ayrılmaya çalışmaktadırlar (  duygu, Sert ve Karaçay, 2009).

Düzenli g  ; kişilerin kendi ülkeleri dışında herhangi bir ülkede yasal yollarla (kendi ülkelerinin, topraklarından transit geçiş yaptıkları ülkenin ve gittikleri ülkenin yasal prosedürü çerçevesinde) kalmasıdır. Öğrenci, iş adamı, profesyoneller ve son dönemde artan emekli göçünü içermektedir. Türkiye’de Bodrum, Marmaris ve Didim gibi turizm merkezleri ve çevreleri önemli sayıda emekli Avrupalı göçmene ev sahipliği yapmaktadır.

²⁵ http://www.goc.gov.tr/icerik/duzensiz-goc_409_422 (Erişim Tarihi: 28.12.2015)

Zorunlu göç boyutuna gelince düzensiz göç ile zorunlu göç çoğu zaman iç içe geçmektedir. 1980’lerden itibaren küreselleşme ile birlikte, Türkiye’ye komşu bölgelerdeki politik ve ekonomik dönüşümler, bölgesel istikrarsızlıklar Türkiye’deki göç biçimlerine önemli bir değişiklik getirmiştir. 1980’lerden itibaren Türkiye, Türkiye’ye gelen veya oradan geçen “yabancılar” olgusuyla tanışmıştır (İçduygu, 2012). Bu yıllarda Türkiye, Avrupalı olmayan, yani coğrafi kısıtlama kapsamında yer alan mülteciler ve “ekonomik göçmenler” olarak bilinen göçmen gruplarının karışımından oluşan göç akışları almaya başlamıştır. Bu göçmenlerin çoğu ülkeye düzensiz olarak girmektedir.

Türkiye’deki düzensiz göçmenlerin büyük bir kısmı Avrupa dışındaki ülkelerden gelmektedir ve bu ülkelerin neredeyse hepsi siyasi ve ekonomik problemlerin yaşandığı ülkelerdir. Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle Avrupa dışından gelip de iltica talep eden göçmenler Türkiye’de yasal statü elde edememektedirler. AB’nin ise giderek sınırlarını yükseltmesi, “istenmeyen göç”ü engelleme politikaları Türkiye’nin doğu ve güney sınırlarından geçiş yapan göçmenlerin Türkiye’de kalmasına neden olmaktadır (Danış, 2010). AB ülkeleri sınır denetimlerini sertleştirip, vize politikalarını katılaştırdıkça “Avrupa Kalesi”ne²⁶ giremeyen kişiler Türkiye gibi geçiş yollarında yığılmaya başlamışlardır (Danış, 2004). Vize işlemlerinin zorlaşması, sınırların kapanması ve iltica hareketlerine yönelik olumsuz tavır, pek çok göçmenin, devletlerin tanımladığı kuralların dışında “düzensiz” bir statüde sıkışarak hareket etmesine neden olmaktadır.

Türkiye göç olgusunun her çeşidine sahne olan bir ülke olsa da Türkiye’de uluslararası göçün yönetimine dair tartışmaların gelişimi oldukça yavaş olmuştur; göçmenlerin uyumu konusu ise hiç tartışılmamıştır diyebiliriz. Türkiye’de göç konusu üzerine yapılan tartışmaların neredeyse tamamı Türkiye’ye yönelik ve Türkiye’den başka ülkelere giden göç akışlarının yönetimi ve kontrolü üzerine odaklanmıştır.

Mevcut gerçekliği yanıtlamada geç kalınmasının önemli bir nedeni, 1980’lerden itibaren “yabancılar”ın Türkiye’ye birden ve büyük sayılarda giriş yapmaya başlamış olmasıdır. Göç konusunun, politika tartışmalarının merkezine gelmesi, 2001’de Türkiye’nin AB’ye giriş süreci ile olmuştur (İçduygu, 2012). Ancak AB göç politikaları,

²⁶Yasadışı geçişi engellemek için AB’nin gittikçe sertleşen göç politikalarını tanımlamaktadır.

Türkiye’den gelen düzensiz göçün mümkün olduğunca engellenmesi ve Türkiye üzerinden gelen göçmenlerin Türkiye’ye geri gönderilmesi temeline oturmaktadır (ORSAM, 2012). AB’nin göç yönetiminde uyguladığı “güvenlikleştirme”²⁷, “dışsallaştırma”²⁸ “güvenli üçüncü ülke” gibi politikalar ve AB’ye aday üye ülke konumundaki ülkelerin uymak zorunda oldukları üyelik koşulları, AB sınırları dışında katı göç yönetimi kurallarının teşvik edilmesini sağlamıştır (Lavenex: 2008, 134). AB ülkeleri, göç sorununa ağırlıklı olarak sadece sınır kontrolleri ve sınır güvenliğini artıran tedbirler olarak yaklaşmaktadır. Konunun çözümüne yönelik hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi ilkeler, AB ülkelerinin kendi menfaatleri yanında önemsiz kalmakta (ORSAM, 2012), göçmen karşıtı politikaları komşu ülkelere “sınır karakolu”²⁹ rolü yüklemektedir (Danış ve Parla, 2009).

AB’nin tutumuna Suriyeli mülteciler çerçevesinden bakacak olursak; Suriye’de iç savaşın başlamasından bu yana neredeyse 6 yıl geçmiştir. Suriye’den kaçanların ilk adresleri komşu ülkeler olmuştur. 2011 yılında ilk Suriyeli mülteci kafilesi Türkiye’ye geldiğinde ne Türkiye hükümeti ne de Avrupalı yöneticiler göçmenlerin Avrupa’nın kapılarını bu denli zorlayacağını ve sınırlarını aşacağını tahmin etmemişlerdi.³⁰ Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nün raporuna göre 2016 yılında yaklaşık 390 bin göçmen sınırları aşarak Avrupa’ya ulaşmış ve 5 binden fazla göçmen de Akdeniz’de hayatını kaybetmiştir³¹. Avrupa’ya yönelen mülteci ve göçmenlerin sayısı 2016’da düşmüştür. Fakat bu durum, dünyadaki mülteci krizlerinin azaldığı anlamına gelmemekte, sadece Avrupa sınırlarına ulaşmasının engellenmesi yönündeki yoğun çabaların yarattığı geçici bir etkidir.

2016 yılında Avrupa’ya ulaşan göçmen sayısının düşmesinin nedenlerinden biri de

²⁷ Belli bir politika alanında resmi ve yerleşmiş prosedürlerin dışına çıkarak olağanüstü önlemler almayı meşrulaştırmak için o konunun olağandışı bir tehdit unsuru haline getiren kavram AB göç yönetiminin gelişimini anlamlandırmak için kullanılmıştır.

²⁸ Göç denetiminin Avrupa’nın sınırlarının dışında yapılması, yani göçmenler için seçilen hedef ülkelerden uzakta yapılması için AB göç sınırlarının taşınması durumunu ifade etmektedir (Geddes, 2001; 4).

²⁹ AB ve AB’ye üye devletler göçmen/mültecileri daha Avrupa’nın fiili sınırlarına dahi ulaşmasını engellemek için komşu ülkelerin göç kontrol mekanizmalarını desteklemektedir. Libya, Fas, Türkiye ve Ukrayna gibi üçüncü ülkelerle yapılan işbirlikleri giderek artan bir şekilde bu ülkeleri AB sınırındaki tampon bölgeler haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bkz. Amnesty International, Kale Avrupa’sının İnsani Bedeli – Avrupa Sınırlarında Göçmen ve Mültecilerin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri Raporu

³⁰ “Avrupa’da 2. dünya Savaşı Sonrası En Büyük Mülteci Krizi” <http://www.aljazeera.com.tr/haber/avrupada-2-dunya-savasi-sonrasi-en-buyuk-multeci-krizi> (Erişim Tarihi: 15-12-2016)

³¹ Mediterranean Migrant Arrivals Top 363,348 in 2016; Deaths at Sea: 5,079 <https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-top-363348-2016-deaths-sea-5079> (Erişim Tarihi: 01-15-2017)

AB ve Türkiye'nin, Kasım 2015'te yaptığı anlaşmadır. Anlaşmaya göre Türkiye'nin Avrupa'ya doğru göç ve mülteci akışını durdurma girişimlerini artırmasına karşılık AB Türkiye'ye 3 milyar Avro ve bazı siyasi imtiyazlar sağlama sözü vermiştir. Oldukça tartışmalı olan bu anlaşma, AB'nin Avrupa'daki mülteci krizinin kontrol altına alınmasındaki kendi çıkarlarını kollarken Türkiye de mülteci krizinden faydalanarak siyasi çıkarlar elde etme çabasına girmiştir. 2015 yılında bir milyondan fazla göçmen ve sığınmacı AB sahillerine ulaşırken bunların 800 binden fazlasını Ege Denizi yoluyla Türkiye'den Yunanistan'a geçenler oluşturmuştur. Üç milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye aynı zamanda Orta Doğu ve Asya'dan gelen göçmenler ve sığınmacılar açısından önemli bir geçiş ülkesi konumunda ve AB bu anlaşma çerçevesinde göçmenlerin ve sığınmacıların Türkiye'de kalmalarının yanı sıra Türkiye'den AB'ye düzensiz giriş yapanları da Türkiye'ye geri gönderebilmektedir. (Human Rights Watch, 2016). Daha sonra üzerinde durulacak olan bu anlaşma gereğince Türkiye'nin mülteci entegrasyonu konusunda da çalışmalar yapması gerekmektedir.

3.2 Türkiye'de Ulus Devlet Oluşumu

Ulus-devlet bakış açısı, Türkiye'nin artan göç akışlarına yanıt vermede geç kalmasının en önemli nedenlerinden biridir. Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin özellikle ilk dönemlerinde, homojenliği ve nüfus birliğini öne çıkaran iskan politikaları, Türkiye'nin göç politikaları üzerinde etkisini hala sürdürmektedir (İçduygu, 2012).

Dünyaya hakim olan ulus-devlet tipi, kendi sınırlarında yaşayan bireylerin bütünlüğü ile tanımladığı ve tüm ideolojisini bu bütünün homojenliğine dayandığı için tanım olarak bu bütünün dışında kalanları, sürekli bir sorun kaynağı olarak görmektedir. Göç eden insanların kültürel olarak farklı olması ulus devleti ikilemle karşı karşıya bırakır. Yeni gelenlerin ulusal, etnik ve diğer aidiyetleri devletlerin öne çıkardığı homojenlik vurgusuna zarar verdiği düşüncesi hakimdir. Fakat diğer taraftan yeni gelenlerin topluma dahil edilememesi ise eşitsiz ve bölünmüş toplumlar ortaya çıkarmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Bu nedenle ulus devletler için göç ile gelen

insanlar her şekilde kazanım değil sorun yaratan unsur olarak görülmektedir.

Daha önce yapılmış çalışmalarda genel olarak Türkiye Cumhuriyetinin göç tarihi; ekonomik, toplumsal ve siyasal tarihi üzerinden yapılan dönemleştirmelere paralellik göstererek üç farklı dönem içinde değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki, 1923-1950 yılları arasında ulus-devlet inşasının erken dönemi denilebilecek ilk yıllarıdır. İkinci dönem ise, 1950- 1980 yılları arasındaki ulus-devlet inşasının devamı ve korunması süreci “yerel” ve “ulusal” olarak yerleşikleşmesi sürecidir. Son döneme ise, 1980 yılından bu yana, ulus-devlet inşasının ve korunmasının ‘küresel’ olarak belirginleştiği aşamadır (İçduygu 2014; 53-54).

1923 – 1960 dönemi, Türkiye’de ulus-devlet kuruluşunun ilk aşamalarını kapsar. Yeni sınırların çizilmesiyle bu dönemde göç, yoğun olarak kullanılan bir politik araç olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı’dan miras kalan heterojen nüfustan, din, dil ve kültürel olarak yeni, homojen bir “Türk” toplumu yaratmayı amaçlıyordu. Bu nedenle bu dönemde devlet çeşitli “Türkleştirme” politikaları yürüttü; bunların Türkiye topraklarında yaşayan dini azınlıklar, özellikle Rumlar, Ermeniler, Katolikler ve Yahudiler üzerinde ağır etkisi olmuştur (Aktar, 2000; Yıldız, 2001, İçduygu, 2012; 11-12)

Türkiye Devleti kurulduktan sonra, 14 Haziran 1934’te 2510 Sayılı Kanunu yani İskan Kanun’unu çıkartmıştır. Bu kanunun yapılmasındaki amaç, Türkiye Cumhuriyeti devleti sınırları dışında kalan Müslüman ve Türk nüfusların Türkiye’ye göçüne yasal bir zemin hazırlamaktı. Bu kanun yeni ve homojen bir Türk ulusal kimliğinin oluşturulması yolunda önemli bir araç oldu (İçduygu 2012; 11-12). “*Türk soyundan veya Türk kültürüne bağlı olma*” şartı arayan İskan Kanunu ile iskanlı muhacirlere gönderildikleri şehre yerleşmeleri koşuluyla, vatandaşlık hakkı, toprak ve ziraat yardımı verilmiştir. İskanlı muhacirlerin Orta Anadolu illerine %10 oranında yerleştirilmesi geleneği ve iskanlı göç uygulaması 1970 yılında sona erdirilmiştir. İskan Kanunu ise 19/09/2006 Tarihli ve 5543 Sayılı İskan Kanunu ile değiştirilmiştir (Özgür, 2012; 205). Kanun Türkiye’de ulus-devlet inşasında önemli bir role sahiptir.

İskan Kanunu’nda yalnızca Türk soyundan ve Türk kültüründen olanlar göç etme,

iskan ve Türk vatandaşlığını alma haklarına sahiptirler.³² Kemal Kirişçi'nin Türkiye'ye yönelik göç hareketlerini değerlendirdiği raporunda belirttiği üzere, dışarıdaki hangi grupların Türk soyu ve kültürüne ait olduklarının tanımlanması konusunda yetki Bakanlar Kurulu'na verilmiş ve Türk soyunu ve kültürünü ise tanımlayan açık kriterler yoktur. Kanunun kapsamına Balkanlar, Kafkaslar ve Asya'daki Türkçe konuşan topluluklar dahil edilmiştir. Etnik olarak Türk olmayan Arnavutların, Boşnakların, Pomakların, Tatarların da kanunun koşullarından faydalandıkları durumlar olmuştur (Kirişçi, 1999).

“Soydaşlık” kıstası, göçlerin kabulünde en önemli kriter olmuştur. Konuyla ilgili daha önce göçmenlerin köken yerlerinin önemi üzerinde duran çalışmalar yürütülmüştür. Danış ve Parla'nın “*Nafîle soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet*” adlı çalışmalarında aktardıklarına göre; 1312 sayılı vatandaşlık kanunu ile Türk uyruğuna geçirilmiş göçmenler arasında en fazla sayıyla Balkanlardan gelen göçmenler yer almaktadır. Balkan göçmenlerinin Türk vatandaşlığına geçişini kolaylaştıran anlaşmalar, Balkan göçmenlerinin diğer göçmen grupları arasında görece daha imtiyazlı bir konuma sahip olduklarını göstermektedir. Hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı çevrelerce Balkan göçmenlerine gösterilen bu misafirperver tutum, “kayırmacılık” olarak yorumlanmıştır (Danış ve Parla, 2009).

1915 yılında “Ermenilerin tehciri” ve 1923 Lozan Anlaşması çerçevesinde Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan “nüfus mübadelesi” ulus-devlet oluşumu sürecinde nüfusun homojenleşmesi yolunda iki temel gelişmedir. 1923-1950 yıllarında yani ulus devletin inşa edildiği ilk yıllarda, Müslüman olmayan nüfus Türkiye'den göç ederken, Türkiye sınırlarının dışında kalmış olan, Osmanlı toprakları olan ülkelerdeki Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye'ye göçü sağlanmıştır (İçduygu, 2014; 53-54). Kirişçi'nin çalışmasında aktardığına göre; *Bu kapsamda 1923-45 yılları arasında yaklaşık 837.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. En önemli hareket Türkiye ile Yunanistan nüfus mübadelesi çerçevesinde Yunanistan'dan olmuştur. 1939'dan itibaren Yunanistan'dan gelen 384.000 bin kişinin yanı sıra 1920'ler ve 1930'ler boyunca*

³² Milli bünyemizi korumaya, sağlamlaştırmaya, mütecanisleştirmeye [homojenleştirmeye], ve milli harsımıza ve muasır medeniyete daha ziyade intibakları matlup [istenilen] olan nüfus kütleleri üzerinde müsmir [verimli] bir surette devlet eli ile istemeğe Türk nüfusunu kemiyet ve keyfiyetçe [nitelik ve nicelik] inkişaflandırmaya [meydana çıkarmaya] mütecevvih bir nüfus siyaseti takip ve tatbikatına sıra gelmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, cilt 23, ek 189; 3.)

ortalama 200.000'e yakın göçmen Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiştir. Benzer şekilde Romanya'dan 121.296 ve Yugoslavya'dan 115.427 göçmen Türkiye'ye kabul edilmiştir (Kirişçi, 2000).

Yeni kurulan ulus devlete Balkanlardan gelen göçün büyüklüğü devletin Türk ulusal kimliğini şekillendirmek için Balkanlar'dan gelen göçmenleri tercih ettiği söylenebilir (Kirişçi, 1999, Danış ve Parla, 2009).

Bu dönemde Türk ulus kimliğini şekillendirme amaçlı gelen göçlerin dışında göçler de olmuştur; Nazizm'in Almanya'da yükseldiği yıllarda (1933- 1945) 1935'den sonra yaklaşık 800 Almanca konuşan üniversite profesörü, bilim adamları, sanatçılar ve Yahudi entelektüeli Türkiye'ye sığınmıştır (Özgür 2012; 205). II. Dünya Savaşı sırasında da Yahudi mülteciler geçici olarak Türkiye'ye sığınmaya devam etmiştir. Ayrıca II. Dünya savaşı süresince çoğunluğu Bulgaristan, İtalya ve Yunanistan vatandaşı olmak üzere 67.000'den fazla kişi Alman işgalindeki bölgelerden Türkiye'ye sığınmıştır (Özgür, 2012; 205, Kirişçi, 1999).

Aynı yıllarda 1932 tarihli ve 2007 Sayılı “Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun”u uygulayıp 1934'te “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası ile birlikte Varlık Vergisi'ni uygulayan Türkiye, ekonomiyi Türkleştirme gayretiyle gayrimüslimlerin göçlerine yol açmıştır (Özgür, 2012; 206). 1942 yılında kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu, tek parti döneminde birçok kez karşımıza çıkan “azınlık karşıtı” politikalara örnek olarak gösterilebilecek önemli bir politikadır³³ (Aktar, 1996).

II. Dünya Savaşından sonra Türk soylu göçleri devam etmiş ve en büyük göçmen hareketleri Bulgaristan'dan olmuştur. Bulgar Türklerinin 1945-1990 arasındaki göçlerini etkileyen en önemli faktör Bulgar hükümetlerinin Türklerin etnik kimliğine yönelik

³³ Resmî açıklamalarda varlık vergisinin çıkarılış amacı, II. Dünya Savaşının olağanüstü koşullarında elde edilmiş spekülatif kazançları vergilendirmek ve piyasada tedavülde olan para miktarını azaltmak olarak öne sürülmektedir. Bu bakımdan, İstanbul'un Türkiye'de ticaret burjuvazisinin en fazla yoğunlaştığı bir kent olması itibarı ile sahip olduğu özel bir konumu vardır. Fakat Varlık Vergisi uygulamasında İstanbul'un bu denli öne çıkması, deyim yerinde ise “özel bir muameleye tâbi tutulması,” sadece ekonomik nedenlerle açıklanamaz. Şehrin etnik ve dini yapısındaki Osmanlı döneminden kalma çeşitlilik ve Cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarından itibaren ülkenin diğer yörelerinde bulunan gayrimüslim azınlıkların İstanbul'a göç etmeğe zorlaması kenti azınlık karşıtı politikalar açısından hassas bir noktaya taşımıştır. Varlık Vergisi uygulamasında İstanbul'a gösterilen özel ilginin nedeni, şehrin ekonomik olduğu kadar; aynı zamanda sosyal, kültürel ve demografik özellikleridir. Toplam Varlık Vergisi mükellefleri açısından % 54 ile birinci sırada olan İstanbul'un ağırlığı, tahakkuk edilen vergi miktarında % 68'e ve nihayet tahsilatta ise % 70'e yükselmektedir. (Ayhan Aktar, “Varlık Vergisi ve İstanbul”, Toplum ve Bilim 71, 1996, İstanbul)

politikaları olmuştur (Kirişçi, 1999). Kirişçi'nin aktardığına göre; 1950 - 1951 ve 1989 yılları kitlesel göç hareketleriyle büyük sayılarda göçmenin Türkiye'ye geldiği yıllar olmuştur. *“Ocak 1950 ve Kasım 1951 tarihleri arasında 154.393 Bulgar Türkü ve Pomak Türkiye'ye göç etmiştir. 1980'li yıllarda gittikçe sertleşen Bulgaristan hükümetinin politikaları nedeniyle Haziran 1989'da kitlesel göç başlamış ve Ağustos 1989 sonu itibariyle, 311.862 etnik Türk Türkiye'ye sığınmıştır”* (Kirişçi, 1999).

Bulgaristan'dan sonra Türkiye'ye en büyük hareket Yugoslavya'dan olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'da komünist rejimin kurulması, ayrıca Türkiye'nin Batıyla olan ilişkileri Yugoslavya'daki Türkleri Yugoslavya yönetimi karşısında şüpheli hale getirmiştir. Yine Kirişçi'nin aktardığı üzere; Bu göçün büyük bölümü 1950'lerin başında yaşanmış ve sonra azalan bir oranda 1960'larda da devam etmiştir. Göçün en büyük kısmı 150.659 kişi ile 1954-60 yılların arasında gerçekleşmiştir (Kirişçi, 1999).

3.3 1951 Cenevre Sözleşmesi

1950 ile 1980 arasında Müslüman olmayan nüfusun ülke dışına göçü, Balkanlar, Kafkaslar ve yakın coğrafyadaki Türk ve Müslüman olanların da Türkiye'ye göçü devam ederken, dönemin belirgin özelliği Türkiye içinde özelliği kıır-kent göçü ve bunun etkisiyle yaşanan hızlı kentleşme olgusuydu (İçduygu 2012; 11-12).

Diğer bir önemli gelişme de bu dönemde ilk kez Türk ve Müslüman nüfusun ülke dışına göçü, emek göçü şeklinde, ortaya çıkmıştır. Modern Türkiye tarihinde ilk kez binlerce Türk vatandaşı özellikle Avrupa ülkeleri olmak üzere göçmen işçiler olarak başka ülkelere gitmeye başlamıştır (İçduygu, 2004b; 88). 1961 yılında Batı Almanya ve Türkiye hükümetleri arasında imzalanan bir anlaşma sonucunda 1960'lı yıllar, Türkiye'den Avrupa'ya çalışma amaçlı büyük çaplı göçlerle tanımlanır olmuştur (Abadan-Unat, 2002, Akgündüz, 2006). Daha sonra Türkiye, aralarında Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ve İsveç'in olduğu diğer Avrupa ülkeleri ile benzer anlaşmalar imzalamıştır (İçduygu, 2012; 13). 1973'te Petrol krizinin ardından yaşanan ekonomik

çöküntüyle işçi alımlarına son verilmiştir.

Son olarak bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi de Türkiye'nin coğrafi çekince ile imzaladığı Cenevre Sözleşmesidir.³⁴ 1950 sonrasında Türkiye'nin sığınma konusundaki uygulamalarına esas teşkil eden belge mültecilerin statüsü ile ilgili 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi olmuştur. Türkiye bu sözleşmeyi imzalayan ilk ülkelerden birisidir. Sözleşme "mülteci"nin hukuki tanımını yapmakta ve devletlerin mülteciler nezdinde ki yükümlülüklerini tanımlamaktadır. Belge mültecilerle ilgili en önemli belgedir. Cenevre Sözleşmesine göre mülteci;

1 Ocak 1951' den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu nedeniyle dönmek istemeyen kişilerdir (BMMYK, 1998).

Ancak Türkiye sözleşmeyi coğrafi kısıtlama ile kabul etmiş bulunduğundan, bu sözleşmeyi sadece Avrupa'dan gelen mültecilere uygulamaktadır. Bu nedenle Türkiye'ye yönelik mülteci hareketi iki şekilde söz konusu olmaktadır; sözleşme kapsamındaki mülteciler ile sözleşme dışında kalan mülteciler. Türkiye sadece Avrupa Konseyi üyesi ülke vatandaşlarına mülteci statüsü verirken, Avrupa Konseyi üyesi olmayan ülkelerden gelen kişilere ise mülteci statüsü vermeyerek "geçici sığınma" imkanı tanımaktadır. Kısaca Avrupa'dan gelen mülteciler sözleşmeye dahil olurken, Avrupa dışından gelenler sözleşmenin dışında kalmaktadır (Cenevre Sözleşmesi, 1967).

1967 yılında, Cenevre Sözleşmesine düzenleme getirilerek sözleşmede yer alan "*1 Ocak 1951' den önce meydana gelen olaylar sonucunda*" ve "*söz konusu olaylar*

³⁴“Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı Kararıyla toplanan Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanmış ve 43. maddeye uygun olarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde itirazı kayıtlı onaylamıştır. 359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 gün ve 10898 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Türkiye'nin itirazı kaydı şöyledir: "Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz" (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme)

sonucunda" ifadeleri çıkarılarak, tüm coğrafi ve zamansal kısıtlaması kaldırılmıştır.³⁵ Ancak Türkiye 1967 Protokolü'ne de Coğrafi kısıtlamanın devamı kararıyla imza atmıştır. Türkiye'nin dışında Kongo, Madagaskar ve Monako da Cenevre sözleşmesinde coğrafi kısıtlamayı devam ettiren ülkelerdir (Af Örgütü, 2009).

Türkiye II. Dünya savaşında Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen karışıklıklar nedeniyle büyük miktarda göç alacağından endişelenmiştir. Coğrafi kısıtlama kapsamında Türkiye'ye giriş yapan yani "Avrupalı olmayan" mültecilerin tüm işlemleri ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından yapılmıştır (İçduydu, 2012; 35).

Türkiye'nin koyduğu coğrafi kısıtlamaya tek istisna, etnik olarak Türk asıllı olan mültecilerdir. Iraklı Türkmenler 1934 İskân Kanuna göre Türkiye içinde serbest dolaşma ve ikamet etme haklarına sahiptir. Bu ayrımcı uygulamanın kaynağı Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Bulgaristan, Kerkük gibi bölgelerde kalan Türklere ilişkin çözülmemiş nüfus meseleleri olduğu kadar, devletin oluşturmaya çalıştığı homojen bir toplum çabasıdır (Usanmaz, Güven, 2013). Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamında değil de İskan Kanunu doğrultusunda gelenlerin "Türk kökenli" olmaları temelinde sığınma sağladığı görülmektedir.

Coğrafi kısıtlama nedeniyle Türkiye sığınmacılar açısından Avrupa ülkelerine geçiş için bir geçit ya da, geçici bir durak olmaktan başka bir şey ifade etmemektedir. Türkiye AB mevzuatına uyum sağlanması çerçevesinde coğrafi kısıtlamayı kaldırmayı taahhüt etmiştir ancak bunun için iki koşul ileri sürmüştür; doğrudan bir mülteci akınına teşvik etmeyecek şekilde gerekli altyapı ve mevzuat değişikliklerinin gerçekleştirilmesi, diğeri ise Avrupa Birliği ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermesidir (Odman 2006). Türkiye'nin gerekçe olarak gösterdiği nüfus hareketlerinin, toplu nüfus hareketi olarak kitlesel sığınma durumlarında coğrafi sınırlandırma uygulamasını sürdürmeyi fiilen olanaksız kılmaktadır (Parlak ve Şahin, 2015).

³⁵ Sözleşmenin 1967 Protokolünden önceki halinde taraf devletlere, uluslararası koruma sağlama yükümlülüklerini (a) "Avrupa'da 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ya da "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" şeklinde coğrafi ya da zamansal açıdan sınırlama imkanı sağlanmıştır.

3.4 1980 ve Sonrası

Türkiye Cumhuriyeti'nin yaratmaya çalıştığı ulus-devlet profili doğrultusunda gerçekleşen Türk ve Müslüman kimlikli göçmenlerin Türkiye'ye göçü sayılmazsa, 1980'lere kadar Türkiye'ye uluslararası göç olarak nitelenebilecek bir göç hareketinin ciddi düzeyde gerçekleştiği söylenemez (İçduygu, Sert ve Karaçay, 2009). 1980'ler Türkiye tarihinde ilk kez köken olarak Türk ve Müslüman olmayanların da Türkiye'ye göçüne tanık olunmuştur. İlk olarak, Türk ve Müslüman olmayanların Türkiye'ye yönelik göçünün büyük bir kısmı düzensiz göç konumundadır.

Türkiye'de göç ağırlık merkezini değiştiren önemli bir uluslararası gelişme, Sovyetler Birliği'nin çöküşü olmuştur. 1990'larda, Soğuk Savaş sonrasında iki kutuplu dünyanın çözülmesiyle değişen siyasi ve ekonomik dengeler ulus-devletlerin kontrolü dışında göç hareketlerine yol açarken, diğer taraftan, özellikle Avrupa'da petrol krizi sonrasında sözleşmeli işgücü alımı döneminin bitmesiyle, göç etmek isteyen kişiler yasal olmayan yollar bulmaya çalışmışlardır (Danış, Parla, 2009). Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bu toplulukların bulunduğu ve bağımsızlığa kavuşan Azerbaycan, Orta Asya/Türki Cumhuriyetleri ve Ukrayna gibi ülkeler ile Rusya Federasyonu ve Türkiye arasında önemli insan hareketleri yaşanmaktadır.

Türkiye'ye yönelik ilk büyük sığınma hareketi 1979 yılında İran'da yaşanan rejim değişikliğinin etkisiyle olmuştur. Türkiye, İran'dan büyük sayıda göç almıştır. 1980 sonlarında Balkanlar'da yaşanan istikrarsızlıklar, burada yaşayan Türklerin, geçici de olsa Türkiye'ye göç etmelerine yol açmıştır. Soğuk savaş sonrası, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ortaya çıkan yeni ulus devletler, Doğu Avrupa ve Kafkasya'da yaşanan istikrarsızlıklar, Türkiye'nin uluslararası göç kapsamında hedef ülke durumuna gelmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin yaşadığı en büyük kitlesel sığınma hareketlerine baktığımızda 1989'daki Bulgaristan'dan gelen sığınma hareketinden sonra, 1991 Körfez Krizi sonrasında yarım milyona yakın Iraklıların Türkiye'ye, bir milyona yakının da İran'a sığındığı "*büyük kaçış*"dır. Mart-Nisan 1991'de Türkiye'ye yönelen ve çoğunluğunu

Kürtlerin oluşturduğu sığınma hareketi Türkiye için ilk değildi. İran-Irak savaşının bitmesiyle, Mart 1988’de Halepçe’dekine benzer bir katliama maruz kalmaktan korkan yaklaşık 100.000 kişilik Kürt nüfusu, güneydoğu sınırından giriş yaparak Türkiye’ye sığınmıştı (Danış, 2010).

1992-95 arasında Bosna-Hersek’te meydana gelen kanlı çatışmalar neticesinde 25.000 kadar Boşnak sığınmacı Türkiye’ye geçici olarak kabul edilmiştir. 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile beraber bu mültecilerin önemli bir kısmı ülkelerine dönmüştür (Kirişçi, 1999).

Bu dönemde Kuzey Irak ve İran’dan sızmaların etkisiyle artan “güvenlik” kaygıları sonucu giriş bölümünde de sözü edildiği üzere Türk güvenlik güçleri, uluslararası topluluğun sığınmacı veya mülteci olarak gördüğü pek çok kişiyi sınır dışı etmiştir ve Türkiye’ye giderek artan uluslararası eleştiriler almıştır. Böylelikle 1994 yılında, Türkiye’nin sığınmacılar ve mültecilerle ilgili ilk ulusal yönetmeliği oluşturuldu. *“Türkiye’ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Genelge”* (14 Eylül 1994) ile Türkiye göç konusunda yeni bir dönemin içine girmiş ve küreselleşen göç, mülteci akışları üzerinde önemi artan bir role sahip olmuştur (İçduygu, 2012; 36).

1994 Yönetmeliği Türkiye sığınma tarihi açısından önemli bir yasal düzenlemedir. 1994 Yönetmeliği olarak bilinen bu düzenleme, 1988 ve 1991 yılında Türkiye’ye kitlesel bir şekilde Iraktan Kürtlerin sığınmasının ardından düzenlenmiştir. Bu yasal düzenleme Avrupa dışından Türkiye’ye sığınan kişilerle ilgili uygulanacak esas ve usulleri içermektedir. Türkiye’nin sığınma hareketleri karşısında yasal yükümlülük üstlenmesi ve sığınma başvurularını değerlendirmeye ilgili usul ve esasları belirlemesi açısından önemlidir. Böylece olası sığınma hareketleri karşısında hükümetlerin farklı tutum alması yerine bazı usullere göre hareket edilmesinin gerekliliği bu yasal düzenlemeyle kabul edilmiştir.³⁶

³⁶Türkiye’nin İltica Politikası, http://www.multeci.net/tr/h/T%C3%BCrkiye_nin_iltica_politikas%C4%B1 (Erişim

1951 Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi kısıtlama nedeniyle Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü veremeyen Türkiye, 1994 yılında çıkarılan İltica yönetmeliği ile İran, Irak gibi bölgelerden gelen mülteci kriteri taşıyan kişilere sığınmacı statüsü tanımıştır. Bu dönemde Asya ve Ortadoğu bölgelerinde meydana gelen istikrarsızlıklar sonucu yerinden olan ülke vatandaşları, bir üçünü ülkeye gidebilmek maksadıyla Türkiye'ye giriş yapmışlardır. Türkiye'nin 1994 yılında yaptığı bu düzenlemeyle yasadışı göç kapsamında farklı ülkelerden ve artan miktarlarda bir üçünü ülkeye gidebilmek maksadıyla insan hareketleri meydana gelmiştir. Ancak bu düzenleme ulusal güvenlik endişeleri ile hazırlanmış ve bu nedenle, sığınmacı ve mültecilerin haklarına erişimine katı düzenlemeler getirmiştir. Bu yönüyle Batı hükümetleri ve uluslararası insan hakları savunucuları tarafından ciddi eleştiriler almıştır. Bu eleştirilerin başında Türkiye'nin sığınmacıları ve mültecileri sığınma prosedürüne erişmelerinden alıkoyarak ve geri göndermeme ilkesini ihlal ederek onlara yeterli koruma sağlamayan bir uygulama yürüttüğü yer almıştır. Yönetmelik sığınma başvurularının Türkiye'ye giriş tarihinden itibaren beş gün içinde yapılmasını şart koşturmuş ve birçok başvuru geç kalınması nedeniyle reddedilmiştir ve bu reddetmeleri de sınırdışı etmeler izlemiştir (Kirişçi, 2012; 67). Beş günlük hak düşürücü bir sürenin varlığı iltica başvurusunda bulunan kişinin yabancı olduğu ve daha başka haklı gerekçelere (hastalık, parasal güçlük vs.) sahip olabileceği düşünüldüğünde gerçekçi ve insan hakları temellerine dayanan bir süre olmadığı için eleştirilmiştir.

1990'lı yılların sonuna doğru durumu iyileştirmek için hareket edilmeye başlanmıştır. Bu iyileştirmelerin yapılmasında 1997'de BMMYK tarafından tanınan iki İranlı mültecinin sınır dışı edilmesi kararına karşı temyiz yolunun açılması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin “Jabari v Turkey” kararı³⁷ gibi yargısal gelişmeler etkili olmuştur (Kirişçi, 2012). Beş günlük başvuru süresine yönetmeliğin 4. maddesinde düzenleme getirilmiş ve ülkeye hem yasal hem de yasa dışı giriş yapanların giriş yaptıkları yer valiliğine 10 gün içinde başvurması öngörölmüş akabinde bu süre “makul” süreye çıkarılmıştır.

tarihi: 21-08-2017)

³⁷ Bkz. Jabari v. Turkey, Başvuru No. 40035/98, 11 Temmuz 2000, Final 11 Ekim 2000.

<http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-jabari-v-turkey-application-no-4003598-11-july-2000>

Başvuru makamı Valilikler ve karar alma makamı İçişleri Bakanlığı olarak ifade edilmiştir. Uygulamada bu işlemler, Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesinde yerine getirilmekteydi. Bu biçimiyle iltica başvurusunda bulunan herkesin potansiyel suçlu olarak görüldüğü izlenimi verilmekteydi. Türkiye'deki bu uygulama iltica konusunun tüm dünyada olduğu gibi bir güvenlik meselesi olarak ele alınmış olduğunu göstermektedir.

Bir cümleyle özetlemek gerekirse, 1994 – 2001 yılları arasındaki dönem, temel olarak Türkiye göç politikasının kayıtsızlıktan aşırı kontrole geçişiyle belirlenen bir dönem olmuştur (İçduygu ve Aksel, 2012).

2001 yılından sonra ise Türkiye'nin göç politikalarının şekillenmesinde AB üyeliği süreci etkili bir rol oynamıştır. Türkiye'nin uyguladığı “sistemsiz”, “esnek” ve “geçici” düzenlemelerin yerini AB'ye uyum sürecinin etkisiyle gelişen ve daha çok ulus üstü ve hükümetler arası örgütlerin baskısı ile kurumsallaşmaya başlayan göç politikaları ve uygulamaları oluşturma süreci almıştır. Bu süreçte, bir yandan özellikle sığınma ve mülteci hareketleri üzerine odaklanan, diğer yandan daha çok düzensiz göç üzerine yoğunlaşan bir bakış açısı egemen olmuştur. *İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı* bunun bir ürünüdür (İçduygu, Sert ve Karaçay, 2009). Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde yürürlüğe konan bu belge, iltica ve göç mevzuatının AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi için önemli belgelerin başında gelmektedir. Bu nedenle plan kapsamında yürürlüğe konması gereken yasal düzenlemeler, idari yapılanma ve fiziki altyapının tamamlanması için yatırımlar ve alınması gereken tedbirler ele alınmaktadır. Planın iltica politikasına getirdiği değişiklikler arasında entegrasyon, kurumsallaşma, mevzuat değişikliği, uzun vadeli bir iltica politikasının hazırlanması, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ve bu reformları gerçekleştirecek olan kurum ve kuruluşların oluşturulması konuları yer almaktadır (Güner, 2007).

2000'li yılların başından bu yana, AB üyelik kriterlerini yerine getirme isteği ile motive edilerek yapılan önemli değişikliklerin arasında en önemli adım 4 Nisan 2013'te TBMM tarafından onaylanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun (YUKK) kabul edilmesidir. İzleyen bölümde ele alınacağı üzere bu yasa, göç ve sığınma için yeni bir yasal ve kurumsal çerçeve oluşturmuştur (Elitok, 2013).

Türkiye'nin uluslararası göç politikasını etkileyen en son ve en önemli olay olan Suriye'den zorunlu göç konusunu ele almadan önce Türkiye'nin göç mevzuatı ve göçmen/mülteci uyum politikalarını incelemek faydalı olacaktır.

3.5 Türkiye'nin Göç Mevzuatı ve Uyum Politikası

Yakın bir süredir yaşanan Suriye'den kitlesel göç, Türkiye'de en azından 3 milyon yeni bir nüfusun varlığıyla ilişkili olarak “göçmen/mülteci uyumu” konusunu Türkiye'nin gündeminde önemli konulardan biri haline getirmiştir. “Göçmen/mülteci uyumu” ilk kez karşılaşılan bir sorunsal değildir. Tarihsel süreç içerisinde dönemler halinde yaşanan farklı grupların göç hareketleriyle göçmen/mülteci uyumu konusu geçmişte de gündeme gelmiştir. 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türkler bu duruma işaret edilebilecek örneklerdendir. Pek dile getirilmese de, Türkiye'nin özellikle 1980'lerden bu yana aslında milyonlarla ifade edebileceğimiz geri dönüş göçlerine ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Bu yakın tarihli dönemde birinci, ikinci ve üçüncü kuşak pek çok göçmen veya göçmen kökenli nüfuslar Türkiye'ye gelip yerleşmişlerdir (Zeyneloğlu ve Sirkeci, 2014). Burada adı geçen grupların yaygın olarak Türkçe konuşmaları ve Türk soylu olmalarıyla karşılaştıkları uyum sorunları ve yerelde yaşadıkları çatışmaların ve zorlukların çok da fazla su yüzüne çıkmadığı düşünülebilir. Bu toplulukların uyum deneyimlerine ilişkin yeterli düzeyde çalışmanın yapılmamış olması bu göçmenlerin uyum süreci yaşamadıkları anlamına gelmemektedir (Şeker, Sirkeci ve Yüceşahin, 2015; 1).

Türkiye daha çok, yoğun insan hakları ihlallerinin yaşandığı Asya ve Afrika ülkelerinden göç almaktadır. Daha önce de sözü edildiği gibi Türkiye bu bölgelerden kaçarak kendisine sığınan kişilere uluslararası toplum tarafından BMMYK aracılığı ile statü belirleme işlemleri sonuçlanana kadar “geçici sığınma prosedürü” uygulamaktadır. Prosedür sonunda hakkında olumlu karar verilen kişiler kendilerini kabul eden bir üçüncü ülkeye yerleştirilmektedir. Dolayısıyla dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de yerleşik yaşama geçen, birkaç kuşak mülteci yoktur. Bu haliyle sığınmacılar

bir üçüncü ülkeye yerleşinceye kadar Türkiye’de geçici olarak kalmasına/beklemesine “*tahammül edilen*” bir göçmen nüfustur. Bu nüfusun ise ülke toplumu ile teması neredeyse en alt seviyededir.³⁸ Mültecilere yönelik oluşturulan sınırlı strateji ve politikaların birçoğunda gaye “*arkadan gelmesi muhtemel olan nüfus için özendirici olmamak*” olarak belirlenmiştir (Kılıç 2014). Buna göre mültecilerin ihtiyaçlarını herhangi bir kişi veya kurumun yardımı veya inisiyatifine bağlı olmaksızın karşılayabilmek adına çalışma ve sosyal yaşama dahil olabilmesi en önemli mesele iken bu konuda bir strateji ve politika geliştirilmesi Türkiye’de yavaş ilerleyen bir süreçtir.

Türkiye’de göçe ilişkin yönetim yapılanmasını, 2013 yılı öncesi ve 2013 yılı itibariyle yaşanan süreç olarak iki ayrı başlıkta ele almak mümkündür. 2013 yılının milat olarak kabul edilmesinde Türkiye’de bir ilk olarak göç yönetimine ilişkin özel bir kurumun kurulması önemli rol oynamaktadır. 4/4/2013 tarihinde kabul edilen 6458 Sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* (YUKK) ile İçişleri Bakanlığı’na bağlı *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü* (GİGM) kurulmuş, görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Kanun, göç yönetimine ilişkin kapsamlı ve detaylı düzenlemeleri getirmiştir. Aynı zamanda ilk kez özel olarak göç olgusuna ilişkin konulara ve göç yönetimi alanındaki idari-hukuki yapılanmaya yer veren yasal bir düzenleme söz konusu olmuştur.

6458 sayılı YUKK temel olarak üç bölümden oluşmaktadır:

1.Yabancılar

2.Uluslararası Koruma

3.Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün Kurulması, Teşkilat Yapısı ve Görevleri (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi G.M. 2014).

GİGM, Emniyet Genel Müdürlüğü’ne ait görev ve sorumlulukları devralarak merkez-taşra-yurt dışı teşkilatlanması şeklinde kurulmuş bir kurumdur. GİGM YUKK’a

³⁸ Türkiye’ye iltica etmek amacıyla gelen bir kişi iltica iradesini beyan edip prosedüre girdiğinde İçişleri Bakanlığı kişinin prosedür bitene kadar önceden belirli ve “uydu kent” diye tabir edilen şehirlerden birisine gitmesini ve prosedürü oradan takip etmesini emreder. 2012 yılı Kasım ayında bu şekilde uydu kent olarak belirlenen ve kendisine sığınmacı gönderilen şehir sayısı 63’e yükseltilmiştir.

paralel olarak hukuki düzenlemelerin yapılması ve hayata geçirilmesi için görevlendirilmiştir. Müdürlük, AB normları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları ve uluslararası hukukta yer alan yasal düzenlemeler doğrultusunda faaliyet göstermek amacıyla kurulmuştur.

GİGM'nin üçlü yapısı şöyledir. Her ilde bir İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 148 ilçede İlçe Göç İdaresi Müdürlükleri kurulması kararlaştırılmış; bununla birlikte 15 Göç Müşavirliği ve 85 Göç Ataşeliği oluşturulması yönünde de çalışmalara yer verilmiştir. Yeni yapılanma, halen devam etmektedir.

Bu alanda ilk kez görev ve sorumluluk almak üzere sivil bir yapı olarak kurulan GİGM Türkiye'de yaşanan "muhatap bulamama" sorununu çözme noktasında çok önemli bir adım olmakla birlikte Türkiye'de göç konusunda strateji ve politika oluşturma mekanizmalarının YUKK ile öngörülmesi ve yasal dayanaklarının oluşturulması da çok önemlidir. İçişleri Bakanı başkanlığında ve büyük oranda Bakanlıklar arası koordinasyonu sağlamak üzere kurulan Göç Politikaları Kurulu (GPK) üst düzey kamu yöneticilerinin içinde olduğu bir kurul olarak düşünülmüştür. Göç Politikaları Kurulu'nun, düzenli aralıklarla İçişleri Bakanı'nın başkanlığında toplanmasına karar verilmiştir. Kurul toplantılarında fiilen bulunması gereken birimler ise Aile ve Sosyal Politikalar, Avrupa Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Dışişleri, İçişleri, Kültür ve Turizm, Maliye, Millî Eğitim, Sağlık ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları Müsteşarları ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı ve Göç İdaresi Genel Müdürü'dür. Gündem konularına bağlı olarak ilgili Bakanlık, ulusal veya uluslararası diğer kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının temsilcileridir (İçişleri Bakanlığı, 2013).

Müsteşar veya müsteşar yardımcısı başkanlığında, içinde alanda çalışan 5 sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve 5 öğretim görevlisinin yer aldığı ve daha birçok aktörü buluşturacak olan Göç Danışma Kurulu (GDK) da bu strateji ve politikaların oluşturulmasında araç olarak düşünülmüş ikinci önemli kuruldur. Böylelikle alana ilişkin uygulamaların, güvenlik perspektifinin dışına çıkılarak multi-disipliner olarak ele alınması hedeflenmiştir diyebiliriz.

Uyum ve bütünleşme konusu ise YUKK’da ayrı bir başlık altında düzenlenmiştir. Konu Madde 96, Yabancılar ve Uluslararası Korumaya İlişkin Ortak Hükümler-Uyum başlığında aşağıdaki maddelerle düzenlenmiştir (YUKK, 2014).

“(1) Genel Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir.

(2) Yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir.

(3) Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır.”

Yasanın taslak aşamasında “entegrasyon” başlığı şeklinde düşünülmüş olmasına karşılık bu kelimenin oluşturulmak istenen modele ve sağlanmak istenen çift yönlü etkileşime çok da uygun olmadığına kanaat getirilerek “uyum” şeklinde değişmesi sağlanmıştır.

YUKK’un getirdiği bir diğer önemli değişiklik ise daha önceki düzenlemelerde yer alan “sığınmacı” kavramından vazgeçilerek bu kavramın yerine “şartlı mülteci”, “ikincil koruma” “geçici koruma” gibi yeni kavramların kullanılmaya başlanmasıdır. Bu değişiklik, Suriyeli mültecilerle ilgili en önemli düzenleme olan *Geçici Koruma Yönetmeliği*’nin de altyapısını oluşturmuştur (Şeker, 2015: 93).

YUKK’un 91. maddesi çerçevesinde 22 Ekim 2014’te çıkarılan *Geçici Koruma*

Yönetmeliği Suriye vatandaşlarının yanı sıra Suriye’den gelen vatansızları ve mültecileri de kapsamaktadır. Yönetmelikte Suriyelilere ilişkin önemli ve belirleyici olan geçici koruma şu şekilde tanımlamaktadır:

“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen ve sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma.”

YUKK öncesi uyum ve bütünleşme faaliyetleri 25.03.2005 tarihli “Başbakanlık Oluru” ile yürürlüğe giren “Türkiye’nin İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı”³⁹ ve farklı tarihlerde merkez ve taşra teşkilatına gönderilen Emniyet Genel Müdürlüğü (Yabancılar, Hudut, İltica Daire Başkanlığı) değerlendirmelerini içeren iç yazışmalar/genelgeler yardımı ile sürdürülmekteydi.

Türkiye’de göç yönetimine ilişkin ortaya çıkan ilk aktör, *İltica, Göç ve Dış Sınırların Korunması Görev Gücü* kapsamında 2002 yılında oluşturulan *Göç Çalışma Grubu*’dur. Göç Çalışma Grubu, altı alt birimden oluşmaktadır:

- 1.Genel Kurmay Başkanlığı,
- 2.Dış İşleri Bakanlığı,
- 3.Gümrük Müsteşarlığı,
- 4.Emniyet Genel Müdürlüğü,
- 5.Jandarma Genel Komutanlığı,
- 6.Sahil Güvenlik Komutanlığı olmak üzere (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi G. M. 2015).

Çalışma Grubunda yer alan alt birimler, birbiriyle iletişim halinde ve işbirliği yaparak göç yönetimini üstlenmişlerdir. 2013 yılına kadar hayata geçirilen bir diğer

³⁹ 22.06.2006 tarih ve B.05.1.EGM.0.13.03.02/ 16147 (EGM ve Bakanlık) 57 Sayılı) İltica-Sığınma işlemlerine ilişkin Uygulama Talimatı.

oluşum ise 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer alan Göç ve İltica Teşkilatı kurulmasına yönelik teşviktir. Böylece 2008 yılında *İçişleri Bakanlığı Göç ve İltica Bürosu* adında bir kurum kurulmuştur. Göç ve İltica Bürosunun temel görevleri, kapsamlı bir göç yönetimine ilişkin kurumsal ve hukuki alt yapıyı oluşturmak, AB ile uyum içerisinde düzenlemeler yapmak, Bakanlık üst yönetimine konuya ilişkin bilgi vermek ve dönemsel raporlar sunmaktır (Ekşi, 2014: 8-10).

1994 İltica Yönetmeliği, Türkiye'nin değişen koşullar içinde göç ve sığınma rejimini, konuyla ilgili politika ve uygulamalarını dünyada geçerli, politika ve uygulamalarla uyumlu hale getirmek için yapılan girişimler içindeki ilk örnektir (Kirişçi, 2002; 19). Bu yönetmelikle coğrafi sınırlama şartını kaldırmadan Avrupa dışından gelen sığınmacılara geçici sığınma hakkı vermekte ve mülteci statüsü edindikten sonra üçüncü ülkelere yerleştirme hakkı tanıyarak bu konudaki talepleri karşılanmasını kolaylaştırmıştır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014; 61).

1994 İltica Yönetmeliği'nden başka 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda göçmen kaçakçılığıyla ilgili, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinlerini Düzenleyen Yasa ve bu yasada yapılan değişikliklerle çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Akçapar, 2012; 568-569). Ayrıca; 4320 Ailenin Korunması Kanunu, 5395 Çocuk Koruma Kanunu, 222 İlköğretim Kanunu, 5393 Belediye Kanunu, 3294 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu, 2828 SHÇEK Kanunu, 5263 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Kanunu, 4817 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun⁴⁰, 8027 Geçici Koruma Yönetmeliği⁴¹ gibi düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak her biri farklı konu alanlarını içeren bu yasalar, yalnızca bazı başlıklar altında göç ve göçmene ilişkin düzenlemeler içermektedir. Salt

⁴⁰2003 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun özellikle artık yabancıların yoğun olarak Türkiye'ye gelmeleri ve çalışmaları gerçeğinden yola çıkarak yabancıların Türkiye'de çalışma koşullarına yeni bir düzenleme getirmiştir (İçduygu, 2007: 213). Öncelikle yabancıların kayıtsız çalıştırılmasını engellemek ve onların çalıştırılma koşullarını belirlemek amacıyla ortaya çıkan bu yeni yasal düzenlemenin uygulanma aşamasında özellikle daha çok yabancıların göçünü profesyonel ve yüksek derecede kalifiye işgücünün göçüyle sınırlama eğilimine kaydığın tanık olunmuştur.

⁴¹22 Ekim 2014 Çarşamba Günü Resmî Gazete yayınlanarak yürürlüğe giren "Geçici Koruma Yönetmeliği"nin yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığının 13/8/2014 tarihli ve 8027 sayılı yazısı üzerine, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 13/10/2014 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu yönetmelikten önce 94/6169 sayılı 1994 tarihinden yeni yönetmelik çıkana kadar "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" belirtilen uygulama yürürlükte kalmıştır

konuyla ilgili, detaylı bir kanun 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren YUKK'a kadar mevcut değildi. Kanun, yukarıda belirtilen kanunlardaki parçalı yapıya son vererek bu kanunlardaki düzenlemelerin tek çatı altında toplanmasını sağlamıştır (Kabakuşak, 2014).

Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, iltica ve göçe ilişkin AB müktesebatı ile paralellik sağlanması bakımından, konuya ilişkin kapsamlı bir eylem plânı hazırlaması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, göç mevzuatının AB ile uyumlaştırılması sürecinde 2003 yılında hayata geçirilmiştir. Plan, ilticaya ilişkin yasa çıkarılması gerektiğine, mülteciler için özen gösterilecek yardım konularına vurgu yapmaktadır (Akçam, 2006; 274).

Ulusal Eylem Planı'nda, entegrasyon faaliyetlerini yürütecek olan resmî kurum üzerinde durulmuştur. Buna göre, *“sığınmacı ve mültecilerin entegrasyonu için bir program hazırlama görevi üstlenecek olan kurum, aynı şekilde, entegrasyon faaliyetlerinden doğacak sorumluluğu da taşıyacak, bu konuda basta yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere, entegrasyon konusunda yardım ve bilgisi olacak her türlü kurum ve kuruluşu teşvik edecek ve en önemlisi de entegrasyon politikası ve sistemini oluşturma işlevlerini yüklenerek ve bu amaçla yetkilendirilecektir”* denmiştir (Güner, 2007).

Ulusal Eylem Planında “entegrasyon”, 2006 tarihli Uygulama Talimatının dördüncü sayfasında “entegrasyon hizmeti” olarak ifade edilen ve iş piyasasına erişimin yanı sıra, eğitim hakkı (222 sayılı İlköğretim Kanunu, mecburi eğitim öngören 2. Maddesi, YÖS'e girme hakkı vererek kanun mültecileri yine mali sorunları olmayan, psikolojik travma yaşamayan, sosyal olanakları daha geniş olan ve kendi iradeleriyle daha iyi eğitim için Türkiye'ye gelen yabancı öğrencilerle eşdeğer tutulmuş ve onlarla rekabet içerisine sokulmuştur.), sağlık olanakları, sosyal yardım, sosyal ve iktisadi haklar, hassas gruplara ilişkin haklar gibi “vatandaşlık haklarına yakın hakların” sağlanmasını öngören sığınmacı ve mültecilere mahsus (4.9.1.) entegrasyon süreci, resmi düzeyde 29 Nisan 2004 tarih ve 2004/83 EC sayılı *“Üçüncü ülke uyruklularının ya da vatansız kişilerin mülteci olarak ya da başka şekilde uluslararası korumaya muhtaç kişiler olarak*

nitelendirilmeleri ve statüleri ve sağlanacak korumanın içeriği için asgari standartlara ilişkin Konsey Yönergesi” ve yabancılar kanununun sağladığı yasal çerçeveye göre düzenlenmiştir (Baklacioğlu, 2011; 357).

Her ne kadar entegrasyon devletin düzenleme ve denetleme yetkisi kapsamında konulmuşsa da işletilmesi fiilen yerel yönetimler, iş verenler ve STK’lara, uygulama da hayır kurumlarına bırakılmış durumdadır. Daha da ileri gidilerek Ulusal Eylem Planı’nda sosyal yardımları düzenleyen bölümde “mültecilerin mali açıdan kendi kendine yeterli olması ve kültürel yaşamla çatışma içerisinde olmaması” ifadesiyle “entegrasyon hizmetine erişim” belli koşullar altında mültecilerin kendisine bırakılmış ve onun sorumluluk alanına atfedilerek mülteci sadece entegrasyonun nesnesi değil, öznesi haline getirilmiştir. Bu sürecin denetimi İçişleri Bakanlığı’nın sorumluluğuna bırakılmıştır (Baklacioğlu, 2011: 358).

Türkiye’de göçmenlerin uyum konusunu inceleyen az da olsa çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaları incelediğimizde uyum konusuyla ilgili sorunların ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan biri de “İltica Alanında Dolaylı Sınırdışı Pratiği Olarak Entegrasyon” başlıklı alan çalışmasıdır. Konya’da yaptığı bu alan çalışmasında Nurcan Özgür Baklacioğlu, Türkiye’de uygulamada entegrasyon sürecinin üç temel aşamada ilerlediğini belirtmektedir;

1 Aşama: Mültecilerin haklara erişiminin düzenlenmesi

2 Aşama: Mültecilerin hayır kurumlarında marjinalleştirilmesi

3 Aşama: Ötekileştirme ve toplumsal dışlanma

İlk aşamada, mülteci Türkiye sınırını geçtiği ve idari kurumlarla ilk temasından itibaren güvenilmez bir unsur olarak algılanmaktadır. Körfez Krizi tecrübesiyle düzenlenen 1994 yönetmeliği bağlamında geliştirilen ve devletin sınırlarının dokunulmazlığı ve “genel ulusal güvenliği” bağlamında yönetmeliğin 12. Maddesine göre “ sahte mülteci”, terörist, huzur ve güven bozucu, tertipçi ile casus ve sabotörlerin” ayıklanması ile başlayan bu süreç, mültecilerin, gözlem odalarında tutulması, uydu

illerde gözlem altına alınması⁴² emek piyasasından dışlanması ikamet harcı ödeme zorunluluğu yoluyla yoksullaştırılması ve yaşamlarının devlet ve hayır kurumlarına bağımlı olarak sürdürülmesi ile iktisadi ve sosyal boyutlar da kazanır. Entegrasyona tâbi tutulacak sığınmacı ve mültecilerin malî açıdan kendi kendilerine yeterli düzeyde olmaları ve kültürel yaşamla çatışma içinde bulunmamaları şartlarının aranmasının gerektiği Ulusal Eylem Plânı'nda vurgulanmaktadır. Baklacioğlu çalışmasında mültecilerin Türkiye'de kalması ve yerleşmesi ile ilgili sorunların tamamına yakını “yerel kültüre uyum” meselesine koşullandığını söyleyerek mültecinin kendi kendine yeterliliğinden, vasıf, meslek, bilgi ve becerilerinin ekonomiye katkı sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve değerlendirilmesinden söz edilmesiyle birlikte mülteciye entegrasyonun tek koşulu olan kültürel çatışma içerisinde olmaması koşulu hatırlatılmaktadır. Bu düzenleme mültecilerin sosyal hakları ve çalışma hakları ile ilgili düzenlemelerle birlikte değerlendirildiğinde, mültecinin kendi kimliğine alan bırakmamakta ve onu esasen kayıt dışı sektörün içersinde mali açıdan kendi kendine yeterli olan bir öteki olarak görmektedir (Baklacioğlu, 2011; 358).

Entegrasyon güvenlik ve yoksulluk söylemi bağlamında yürütüldüğünden mülteci, uygulamada yasal haklarından arındırılmış ve verilenle yetinen, muhtaç, mazlum, pasif bir tüketiciye dönüştürülmüş ve toplum içerisinde dışlanmış olmaktadır.

Didem Danış ve Ayşe Parla “Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet” adlı çalışmalarında ise Bulgaristan Türkleri ve Irak'lı Türkmen göçmenler perspektifinden bakarak Türkiye'nin süreklilik arz etmeyen göç politikalarını değerlendirmektedirler. Danış ve Parla, “*Türkiye'nin, Osmanlı coğrafyasından gelen Türk ve/veya Müslüman göçmenlere yönelik kabul politikası, farklı siyasi konjonktürlere göre şekillenen git-geller içermiş olsa da, genelinde göçmenlerin vatandaşlık yoluyla içerilmesini esas alan bir çizgide seyrettiğini*” ifade ederler. Ancak, 1990'dan sonra bu durum belirgin bir değişim göstermiştir. Komşu ülkelerdeki siyasi çalkantılar sonucu Türkiye'ye yönelik göçün hacminin artmasından kaynaklanan siyasi ve ekonomik kaygılar ve AB uyum sürecinin gereklilikleri “soydaş”lık bağını önemsiz

⁴²1994 İltica Yönetmeliği 5(d) maddesine göre, “.... İçişleri Bakanlığınca uygun görülecek bir merkez veya misafirhanede barındırılır veya İçişleri Bakanlığınca gösterilecek bir yerde serbest ikamete tabi tutulur...”
<http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeli.pdf>

kılan bir göç sınırlama politikası benimsenmesine neden olmuştur. Yani, 1990'dan sonra Türkiye'ye gelen "Türk soylu" göçmenler, Türkiye'de karşılaştıkları kabul mekanizmaları açısından giderek diğer göçmen gruplara benzer deneyimler yaşamaya, ikamet ve vatandaşlık başvurularına olumsuz cevap almaya başlamışlardır (Danış, Parla, 2009). Yine aynı çalışmada iki farklı grubun dernek temsilcileriyle yaptıkları görüşmelerde derneklerin kuruluş amaçlarının ötesine geçip değişim geçirerek, göçmenlerin uyumunda önemli bir role sahip olduklarını belirtmişlerdir. Göçmenlerin uyumu için entegrasyon politikalarının eksikliği nedeniyle bu dernekler birer kamu kuruluşu gibi çalışarak göçmenlerin okula kayıtlarından, hastane masraflarına, yeni gelenlere iş bulmaya kadar pek çok hizmeti kendi yöntemleriyle hayata geçirerek göçmenlerin adaptasyonunu sağlamada hukuki yollardan ziyade kişisel ilişkilerini kullanarak kolaylaştırıcı olmuşlardır (Danış, Parla, 2009).

Kamu politikaları geliştirilirken, geliştirilen politikaların başka ülkelerde nasıl uygulandığı, karşılaştığı sorunların neler olduğu ve konu hakkında ne tür tartışmalar yapıldığı üzerinde düşünmek ve konuşmak önemlidir. Göç politikaları için de konuya bu şekilde yaklaşmak gereklidir. Ulus-devletler birçok ortak prensipleri benimsese de, uluslararası birçok anlaşmalara imza atsalar da, aslında ulus düzeyinde uyguladıkları, hatta yerel düzeye kadar çektikleri kamu politikaları mevcuttur. Her ülkenin göçle tecrübesi farklı gelişmiştir. Göç tarihinde birbirinden farklı dönemlerde göç edenlerin, farklı gereksinimleri olmuştur. Uyumun kategorilere ayrılarak göç çeşitlerine göre, kalış sürelerine göre kimi muhatap alacağı önemli bir konudur (Özçürümez, 2013).

Türkiye'de uyum politikaları ile ilgili öne çıkacak konulardan ilki, transit ülke konumundan hedef ülke konumuna geçişin kamuoyuna ve kamu politikası yapıcılarına nasıl anlatılacağıdır. İkincisi ise yabancı işgücüne olan ihtiyaç düzeyini istihdam piyasası analizleriyle belirlemektir. Kısaca ifade etmek gerekirse farkındalık ve planlamadır (Özçürümez, 2013). Göçmenlerin hukuki haklarını bilmesi de önemli bir diğer husustur. Haklarını bilmeyen göçmenler için, -dil problemi de yaşıyorlarsa- sorunlar daha içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir. Uyumun muhatabının sadece gelenler olmadığı, aynı zamanda gelinen toplumun da uyumunun önemli olduğu, yani o toplumun gelen bireylerle nasıl bütünleşeceği, uyum politikaları hazırlanırken öne çıkan bir diğer önemli

hususdur. Özünde geleneksel entegrasyon kavramının en önemli sorunu, genelde çoğunluğun belirlediği sınırlar ve koşullar çerçevesinde kendisine uyumlaştırma adına marjinal, göçmen ve azınlık gruplarına bir sosyal proje adı altında ama hiyerarşik bir düzen içinde uygulanıyor olmasıdır. Bu yönüyle entegrasyon geleneksel anlamıyla öteki olana kendisinin belirlemediği/katkısının olmadığı bir kimliğin yeniden-kültürlenme yoluyla empoze edilmesi sürecini ifade etmektedir. Göç alan Avrupa ülkelerinde ortaya çıktığı gibi bu uygulamalar, beklenenin tam tersine ötekileşme ve dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Bu dışlama süreci göçmenlerin geldikleri yeni mekanın kültürel ve sosyal iklimine uyum sağlayacakları ve yerleşik olana asimile olacakları varsayımının yanıltıcı olduğu ortaya çıkınca yabancı düşmanlığı ve ırkçılıkla daha saldırgan kimliklere evrilebilmektedir. (Öncü ve Weyland 2005).

Uyum politikalarını dayanışmacı ve kapsayıcı olarak planlarken, oluşabilecek ekonomik krizler ve işsizlik gibi çatışmalara da yol açabilen yapısal sorunların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu yapısal sorunlar karşısında uyum politikalarının nasıl kendini koruyabileceği, nasıl süreklilik kazanabileceği üzerine de düşünülmesi gerekmektedir.

4 SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇ SÜRECİ

4.1 Suriye İç Savaşı

2010 yılının Aralık ayında Ortadoğu'da Tunuslu bir işportacı Muhammed Bouazizi'nin kendini yakması ile parlayan ilk kıvılcım, Tunus'daki Ben Ali rejiminin kısa sürede çökmesine neden olurken Mısır, Bahreyn, Yemen, Umman, Katar ve Libya'ya sıçramış ve halk hareketlerini alevlendirmiştir. Bu halk hareketlerinin ise son halkası Suriye olmuştur. Diğer ülkelerdeki isyanlar sırasında Suriye sessiz kalırken Devlet Başkanı Beşar Esad 2011 yılının Ocak ayında Wall Street Journal gazetesine verdiği

röportajda⁴³, protesto ve isyan dalgasının Suriye'ye uğramayacağını, Suriye'nin Mısır ve Tunus'dan daha istikrarlı bir ülke olduğunu söylemiştir. Fakat 2011 Ocak ayının sonunda başlayıp Mart'a kadar yaşanan protestolar kitleselleşerek büyük bir isyan dalgasının geldiğini göstermekteydi. Suriye'de ilk protesto hareketleri, Haseke bölgesinde olmuştur. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgede Hasan Ali Akleh adlı bir göstericinin kendisini yakmasıyla başlamış, daha sonra Kürt kökenli iki askerin öldürülmesini protesto etmek için Rakka şehrinde protesto gösterileri düzenlenmiştir. Mart ayıyla birlikte gösteriler Şam'a sıçramıştır. Bu gösterilerde, özgürlük, insan hakları, olağanüstü hal durumunun kaldırılması, yolsuzlukların önüne geçilmesi, siyasal baskılara son verilmesi, ekonomik kaynakların adil dağıtılması gibi birçok talep dile getirilmiştir. 17 Mart tarihinde Şam'da polisin bir esnafı dövmesinin ardından 1500 kişi, "*Suriye halkı aşağılanamaz*" sloganıyla sokağa çıkmıştır. Daha sonra olaylar, Halep, Dara, Kamışlı, Humus, Banyas ve Deir Zor şehirlerine yayılmıştır (Zorlu, 2015).

Arap dünyasında halk ayaklanmasının en meşhur sloganı olan "*halk rejimi devirmek istiyor*" sloganı, ilk olarak baskı ve yoksullukla boğuşan bir şehir olan Deraa'da duyulmuştu. 6 Mart günü duvara "Halk rejimi devirmek istiyor" yazan 15 öğrenci tutuklanarak işkenceye maruz bırakılmıştır. Suriyedeki olayların başlangıcı olarak kabul edilen 15 Mart'ta ilk "Öfke Cuması" gerçekleşmiş ve Deraa'da halk sokağa çıkarak rejim karşıtı ilk kitlesel gösteriyi düzenlenmiştir. Mart ayında protestoların önünü kesmek için zorunlu askerliğin süresi kısaltılmış, maaşlar yükseltilmiş, siyasi tutsaklar serbest bırakılmış ve başkanın kabinesi istifa etmiştir. Ayrıca 1962 nüfus sayımında yabancı olarak kaydedilen Kürtlere vatandaşlık hakkı verilmiştir. Ancak reformlar ayaklanmanın önünü kesmek için yeterli olmamış, protestolar ve çatışmalar geniş alanlara ve şehirlere dağılmıştır. Muhafifler için kabul edilebilir tek çözümün, Baas Partisi ve Esad ailesinin tekelinin yıkılması olduğu savunularak gösteriler devam etmiştir (Zorlu, 2015).

Protestoların karşılıklı çatışmalara dönüşmesi, Arap Birliği ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından çözüme yönelik çaba sarf edilmesine rağmen, mevcut iktidarın varlığını devam ettirme isteği ve daha katılımcı bir

⁴³Interview With Syrian President Bashar al-Assad
<https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894> (Erişim tarihi: 15-9-2015)

siyaset öngören düzenlemelerden kaçınması nedeniyle hala devam etmektedir. Söz konusu dönemde İran ve Rusya gibi Soğuk Savaş yılları boyunca Baas Partisi ve Esad ailesi ile müttefiklik çerçevesinde hareket eden ülkelerin rejime verdikleri desteğin gücü de azımsanmamaktadır (Düz kaya, 2016).

Tarihsel önemi, jeopolitik konumu ve muhtemel bölgesel etkileri nedeniyle Suriye’de yaşananlar, çatışmaların ilk gününden itibaren sadece ulusal bir sorun olarak görülmemiş, uluslararası aktörlerin etkin müdahalesi ile şekillenmiştir. “Arap Baharı”nın yaşandığı diğer ülkeler ile kıyaslandığında gösterilerin çatışmaya ve günümüzde de bir iç savaşa dönüşmesinin arkasında yatan en önemli sebeplerden birisi, uluslararası kamuoyundaki bu bölünmüşlük ve ülkesel çıkarları önceleyen müdahalelerdir. ABD’nin Afganistan ve Irak’ta yaşadığı başarısızlık ve Libya müdahalesi sonrasında ülkede istikrarlı bir yönetimin günümüzde dahi kurulamamış olması, çatışmaları durduracak kararlılıkta bir koalisyonun oluşmasını engellemektedir (Düz kaya, 2016).

Mart 2011’de Türkiye, Beşar Esad’ı göstericilere karşı sert müdahaleden vazgeçmeye ikna etmek için ciddi çaba göstermiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Esad’a bir reform paketi hazırlaması için baskıda bulunmuşlardır. Ancak, Esad’ın, söz konusu çabaların aksine hareket ederek sivil halka daha fazla baskı ve şiddet uygulamayı tercih etmesiyle Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler hızla bozulmuştur. 2011 yılının sonunda ise Türkiye hükümeti, tavrını net bir biçimde Suriye muhalefetinden yana koymuş ve kurulan Suriye Ulusal Koalisyonu’nu Suriye halkının temsilcisi olarak kabul etmiştir. Hem Erdoğan hem de Davutoğlu, net ve kararlı bir şekilde Suriye için “*Esad’sız bir gelecek*” öngörmüşlerdir. Türkiye’nin beklentisi, Esad rejiminin ömrünün fazla uzun olmadığı yönündeydi. Bu nedenle Türkiye, Ekim 2011’de Suriye’den zorunlu göçle gelen mültecilere açık kapı politikası uygulanacağını ilan etmiş ve sonrasında bu durumu “geçici koruma” ile yasal bir çerçeveye oturtmuştur. Ancak Türkiye, bu beklentisine ters düşen bir noktaya gelmiştir (Kirişçi, 2014). Çatışmaların başlamasından sonra, yoğun çatışmaların olduğu bölgelerde yaşayan Suriyeliler, ülke içinde çatışmanın olmadığı bölgelere veya çevre ülkelere sığınırken, ekonomik durumu iyi olmayan ya da evlerini terk edemeyen binlerce insan ise tüm üretim fırsatlarının kaybolduğu bir savaş toplumunda yardıma muhtaç hale gelmiştir.

İç savaş nedeniyle ticaretin durduğu ülkede, şehir merkezlerine tarımsal ürün gelmemekte, ısınma ve beslenme için gerekli temel ihtiyaç maddelerinin temininde sıkıntı yaşanmakta, elektriğe ve suya kısıtlı olarak erişilmekte ve birçok bölgede rejim yanlısı ve karşıtı olarak kendisini ifade eden çeteler bulunmaktadır (Düzkaya, 2016).

Savaşın başlarında muhalefeti temsilen askeri operasyonları yürüten Özgür Suriye Ordusu, homojen ve hiyerarşik bir yapı kuramadığı için yıllar geçtikçe birbirinden farklı pek çok muhalif grup ortaya çıkmıştır. Savaşın getirdiği sorunlar ve Batı bloğunun daha çok gözlemci olarak davranma eğilimi ılımlı muhalefetin savaşın ilerleyen aşamasında yavaş yavaş yok olarak daha “radikal” (selefi, küresel cihatçı) muhalif yapılanmaların sahada etkinliğinin artmasını sağlamıştır. İran, Rusya ve Hizbullah gibi rejim yanlısı kesimlerin de sahaya inmesi ile iç savaş derinleşirken siyasi çözümden uzaklaşmıştır. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve el-Nusra gibi selefi yapıların sahadaki gücünü arttırması ve rejim yanlısı güçlerin de daha çok Nusayrilerin ve azınlıkların bulunduğu bölgelerde güçlenmesi ayrılıkçı dinamiklerin güçlenmesine neden olmuştur (Düzkaya, 2016).

4.2 Suriye'den Türkiye'ye Zorunlu Göç

2011 yılında Suriye’de yaşanmaya başlayan iç savaş Suriyeli halkların zorunlu olarak yerlerinden olmalarına neden olmuştur. Suriye nüfusunun yarısına yakını yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalırken bugün milyonlarca Suriyeli yerinden edilmiş durumdadır. Yersiz-yurtsuz durumuna düşmüş bu insanların bir kısmı ülke içinde, diğer kısmı ise ülke dışında bulunmaktadır. İç karışıklıklar başlamadan önce 20 milyon civarında bir nüfusa sahip olan Suriye’de bugün yaklaşık 12 milyonun üzerinde kişi insani yardıma muhtaç hale gelmiştir. Ülke içinde yer değiştirmiş insan sayısının 7 buçuk milyonun üzerinde olduğundan söz edilirken, Birleşmiş Milletlerin 2017 Şubat ayı rakamlarına göre komşu ve diğer ülkelerde mülteci olarak bulunan Suriyeli sayısı

4.957.907'dir.⁴⁴ En büyük Suriyeli mülteci nüfusu GİGM'nin verdiği resmi rakamlara göre 3.038.480'le Türkiye'dedir.⁴⁵ Lübnan'da 1.011.366, Ürdün'de 656.170, Irak'ta 233.224, Mısır'da 117.591 Suriyeli mülteci bulunmaktadır.⁴⁶ Suriyeli mülteci krizinin bir sonucu olarak Avrupa'da Türkiye, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve Yemen en çok mülteciye sahip ülkeler konumuna gelmiştir. Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların 247.638'i Başbakanlık'a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın 10 ilde kurduğu ve yönettiği 23 barınma merkezinde barınırken, 2.790.842 kişi İstanbul başta olmak üzere Suriye'ye yakın kentler ve Türkiye genelinde kendi imkânları ile ikamet etmektedirler (İçişleri Bakanlığı, 2017).

Demografik yapılarını değiştirecek ölçekte büyük mülteci göçü alan bölge ülkeleri sağlık, eğitim ve çalışmaya ilişkin konularda yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Lübnan'ın nüfusu yaklaşık 4,5 milyon iken, nüfusunun dörtte biri kadar mülteciyi kabul etmek durumunda kalmıştır. Ülkede mülteciler, kamu hizmetlerine erişim, çalışma, sağlık, eğitim gibi konularda büyük güçlükler yaşamaktadır. Bir başka ev sahibi ülke olan Ürdün'de mültecilerin gelişi, ülkedeki ekonomiyi ve hizmetleri olumsuz etkilemiştir ve zaten az olan su kaynakları bakımından zorluklara yol açmıştır (ORSAM, 2014). Türkiye'de ise eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim, kadınların ve çocukların korunması gibi temel sorunların yanı sıra, en büyük sorunlarından biri statü konusudur. "Geçici Koruma"⁴⁷ altındaki Suriyeli sığınmacıların bu statü ile; "açık kapı" politikasıyla ülke topraklarına kabul, geri göndermeme ve gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması konuları güvence altına alınmıştır. Fakat geçici koruma statüsü mülteci haklarının yakınında bile değildir ve gelecek vaat etmemektedir. Türkiye'ye Avrupa dışından gelen sığınmacılar, Türkiye'de yaşadıkları süre içerisinde "askıda yaşam"⁴⁸ sürmektedirler.

Gelecek kaygısı taşıyan ve çocuklarının iyi bir eğitim almasını, güvenli

⁴⁴Syria Regional Refugee Response <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> Erişim tarihi: 10.03.2017

⁴⁵GİGM 8 Haziran 2017 tarihli rakamı http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim tarihi: 10-06-2017)

⁴⁶Syria Regional Refugee Response <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> Erişim tarihi: 10.03.2017

⁴⁷ Daha sonra detaylandırılacak olan geçici koruma 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91'inci maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 13/10/2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde sağlamaktadır.

⁴⁸ Bkz. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) tarafından 2011 yılında yayınlanan Askıdaki Yaşamlar & Algıdaki Yaşamlar projesi.

koşullarda yaşamayı umut eden göçmenler Avrupa ülkelerine gitme çabası içine girmektedir. Lübnan, Libya ve Türkiye kıyılarından kalkan ve yüzlerce Suriyeli mülteciyi taşıyan pek çok gemi/bot Avrupa kıyılarına yönelmektedir. “Avrupa Kalesi”nin⁴⁹ sınırlarını aşma hayalinin karşılığı büyük oranda ölümle ve facialarla sonuçlanmaktadır. Uluslararası kamuoyunun mülteci krizine yaklaşımı, sınırlı miktarda yapılan yardımlardan öteye gitmemektedir. Batılı devletler, mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerde koruma altına alınan mültecilerin kendi ülkelerine yerleşmesi konusunda da sessiz ve isteksiz kalmaktadır (Demir, Soyupek, 2015). AB deniz yoluyla gelen mültecilere yönelik insani desteğin azaltılması ve doğuda sınır güvenliğinin arttırılmasına dayalı politikalarına devam etmektedir.⁵⁰ Avrupa’nın göç politikalarının sertleşmesi ve sınır önlemlerinin arttırılması, insan kaçakçılarının işlerine yaramaktadır. Avrupa’ya bir şekilde gitmek isteyen mülteciler yasal olmayan yollara başvurarak her türlü korkunç ve ölümcül tehlikeyi göze almaktadırlar. Daha önce de belirtildiği gibi IOM’un verilerine göre, Akdeniz 2015 yılının yarısına kadar 2500’e yakın göçmene mezar olurken 2016’da bu rakam 2 katına çıkmıştır.⁵¹ Yaşanan bu ölümlerin üzerine göçmenler “ölmek istemedikleri, daha iyi bir yaşam istedikleri” söylemiyle kara yoluyla Avrupa’ya ulaşmak amacıyla sınırlara dayanmış, yürüyerek yollara düşmüştür. Göçmenler Avrupa sınırında göz yaşartıcı gazlara, hakaretlere, nefret söylemine maruz kalırken, gıda su gibi basit ihtiyaçlarını bile karşılayamamışlardır.⁵²

Türkiye’de sayıları 3 milyona yaklaşan Suriyeli mülteci nüfusun yaklaşık %50’sini çocuklar oluşturmakta ve büyük çoğunluğu kamplar dışında zor koşullar altında yaşamlarını sürdürmektedir. GİGM’nin verdiği rakamlara göre 2017 yılında 18 yaş altı eğitim çağındaki çocuk sayısı 1.390.480’dir.⁵³ Çocuklar kadınlarla birlikte zorunlu göçün getirdiği zorlukları ileri düzeyde yaşayan gruptur. Mülteciler ev sahibi ülkenin vatandaşları olmadıkları için insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalabilmektedir.

⁴⁹ Avrupa Kalesi Göç Politikası Krizde <http://www.dw.com/tr/avrupa-kalesi-g%C3%B6%C3%A7-politikas%C4%B1-krizde/a-18677156> (28.12.2015)

⁵⁰ Avrupa’nın Suriyeli Mülteci Korkusu <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/avrupanin-suriyeli-mul-teci-korkusu> (20-12-2015)

⁵¹ Mediterranean Migrant Arrivals, Deaths at Sea Soar <https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-deaths-sea-soar> (28-12-2015)

⁵² Sığınmacılar Bulaşıcı Hastalıklarını Avrupa’ya Taşıyor <http://tr.euronews.com/2015/09/14/siginmacilar-bulasici-hastaliklarini-avrupa-ya-tasiyor/>

⁵³ GİGM’nin 8 Haziran 2017 tarihli rakamları http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim tarihi: 10-06-2017)

Bunun yanı sıra kadın ve çocuklar sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim, beslenme gibi konularda büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

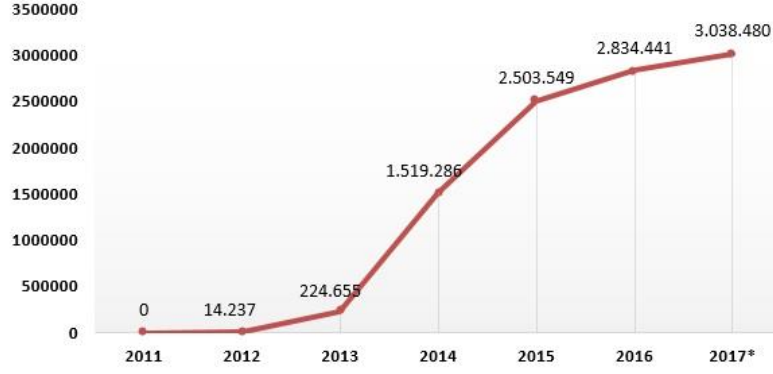
Türkiye tarafından başlangıçta, Suriye'deki iç savaşın uzun sürmeyeceği düşünüldüğünden herhangi bir hukuki statüye dayanmaksızın, insani gerekçelerle kabul edilen Suriyelilerin durumu, iç savaşın uzamasıyla birlikte belirsiz hale gelmişti. Türkiye 2011 yılı Nisan ayından itibaren gelmeye başlayan Suriyeli sığınmacıları, önce “misafir” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlamanın hukuki bir karşılığı bulunmadığı için Suriyelilere yönelik keyfi uygulamalara yol açma riski bulunmaktaydı. Bu nedenle, Ekim 2011 tarihinden itibaren Suriyeli "misafirler" “geçici koruma statüsü”ne⁵⁴ alınmıştır. Bu tarihten sonra Suriyelilerin durumuna ilişkin ilk hukuki düzenleme 30 Mart 2012 tarihli “*Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge*” ile olmuştur. Bu yönerge ile Suriyelilerin “geçici koruma” altında oldukları kabul edilmiştir. Asgari uluslararası standartlarla uyumlu olan bu rejim, açık kapı politikası, geri dönmeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve temel hizmetlerin sunulması gibi ilkeleri içermektedir. Geçici koruma rejimi, kimlik belgeleri olmayanlar da dahil, tüm Suriyeli sığınmacıları kapsamaktadır. Aynı zamanda geçici koruma rejimi Suriye’den gelen Filistinlileri ve Suriye’den gelen vatansızları da kapsamaktadır. (İçişleri Bakanlığı, 2016b) Türkiye'nin Suriyeli mülteciler için uyguladığı göç politikasına ve geçici koruma rejimine bir sonraki bölümde ayrıntılı şekilde yer verilecektir.

2011 yılından itibaren Türkiye'de geçici koruma kapsamına alınan Suriyeli mültecilerin sayısı aşağıda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde paylaştığı tabloda görüleceği üzere yükselen bir grafik izlemiştir;

⁵⁴Geçici koruma kitlesel akın olaylarında acil çözümler bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleriyle vakit kaybetmeden uygulanan bir çözüm yoludur (GİGM http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_558_1094). Türkiye açık sınır politikası ile ülke topraklarına kabul, geri göndermeme ilkesi, gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması olmak üzere geçici korumanın üç temel unsurunu yerine getirmekte ve Suriyeli mültecilere geçici koruma sağlamaktadır.

Tablo 2. Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLER

*08.06.2017 tarihi itibarıyla

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim Tarihi: 10-06-2017)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel verilerine göre Suriyelilerin Türkiye'de en fazla yaşadığı şehirler aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır;

Tablo 3: Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin illere göre dağılımı

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

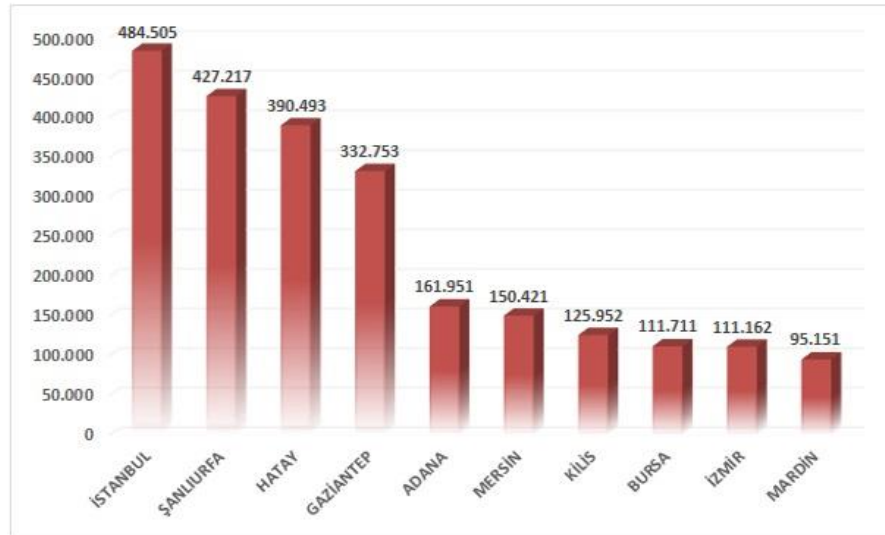
ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN DAĞILIMI 08.06.2017									ALFABETİK
İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ	İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	3.038.480	79.814.871	3,81%		TOPLAM	3.038.480	79.814.871	3,81%
1	ADANA	161.951	2.201.670	7,36%	42	KAHRAMANMARAŞ	92.504	1.112.634	8,31%
2	ADİYAMAN	26.687	610.484	4,37%	43	KARABÜK	503	242.347	0,21%
3	AFYON	4.834	714.523	0,68%	44	KARAMAN	592	245.610	0,24%
4	AĞRI	1.002	542.255	0,18%	45	KARS	183	289.786	0,06%
5	AKSARAY	1.602	396.673	0,40%	46	KASTAMONU	1.053	376.945	0,28%
6	AMASYA	295	326.351	0,09%	47	KAYSERİ	60.863	1.358.980	4,48%
7	ANKARA	77.498	5.346.518	1,45%	48	KIRIKKALE	852	277.984	0,31%
8	ANTALYA	423	2.328.555	0,02%	49	KIRKLARELİ	2.167	351.684	0,62%
9	ARDAHAN	121	98.335	0,12%	50	KIRŞEHİR	886	229.975	0,39%
10	ARTVİN	44	168.068	0,03%	51	KİLİS	125.952	130.825	96,28%
11	AYDIN	8.384	1.068.260	0,78%	52	KOCAELİ	33.542	1.830.772	1,83%
12	BALIKESİR	2.500	1.196.176	0,21%	53	KONYA	76.483	2.161.303	3,54%
13	BARTIN	34	192.389	0,02%	54	KÜTAHYA	378	573.642	0,07%
14	BATMAN	20.020	576.899	3,47%	55	MALATYA	22.365	781.305	2,86%
15	BAYBURT	42	90.154	0,05%	56	MANİSA	6.868	1.396.945	0,49%
16	BİLECİK	581	218.297	0,27%	57	MARDİN	95.151	796.237	11,95%
17	BİNGÖL	721	269.560	0,27%	58	MERSİN	150.421	1.773.852	8,48%
18	BITLİS	798	341.225	0,23%	59	MUĞLA	10.098	923.773	1,09%
19	BOLU	1.303	299.896	0,43%	60	MUŞ	886	406.501	0,22%
20	BURDUR	8.115	261.401	3,10%	61	NEVŞEHİR	6.731	290.895	2,31%
21	BURSA	111.711	2.901.396	3,85%	62	NİĞDE	3.747	351.468	1,07%
22	ÇANAKKALE	3.876	519.793	0,75%	63	ORDU	737	750.588	0,10%
23	ÇANKIRI	408	183.880	0,22%	64	OSMANİYE	45.352	522.175	8,69%
24	ÇORUM	1.950	527.863	0,37%	65	RİZE	677	331.048	0,20%
25	DENİZLİ	8.311	1.005.687	0,83%	66	SAKARYA	8.536	976.948	0,87%
26	DİYARBAKIR	30.244	1.673.119	1,81%	67	SAMSUN	4.454	1.295.927	0,34%
27	DÜZCE	780	370.371	0,21%	68	SİİRT	3.418	322.664	1,06%
28	EDİRNE	6.537	401.701	1,63%	69	SİNOP	82	205.478	0,04%
29	ELAZIĞ	6.056	578.789	1,05%	70	SİVAS	2.692	621.224	0,43%
30	ERZİNCAN	185	226.032	0,08%	71	ŞANLIURFA	427.217	1.940.627	22,01%
31	ERZURUM	732	762.021	0,10%	72	ŞIRNAK	14.926	483.788	3,09%
32	ESKİŞEHİR	2.588	844.842	0,31%	73	TEKİRDAĞ	7.010	972.875	0,72%
33	GAZİANTEP	332.753	1.974.244	16,85%	74	TOKAT	870	602.662	0,14%
34	GİRESUN	144	444.467	0,03%	75	TRABZON	2.349	779.379	0,30%
35	GÜMÜŞHANE	80	172.034	0,05%	76	TUNCELİ	103	82.193	0,13%
36	HAKKARİ	1.084	267.813	0,40%	77	UŞAK	1.527	358.736	0,43%
37	HATAY	390.493	1.555.165	25,11%	78	VAN	2.326	1.100.190	0,21%
38	IĞDIR	84	192.785	0,04%	79	YALOVA	2.997	241.665	1,24%
39	ISPARTA	6.610	427.324	1,55%	80	YOZGAT	3.380	421.041	0,80%
40	İSTANBUL	484.505	14.804.116	3,27%	81	ZONGULDAK	354	597.524	0,06%
41	İZMİR	111.162	4.223.545	2,63%					

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim tarihi: 10-06-2017)

Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli mültecilerin ilk 10 ile göre dağılımlarına ilişkin grafik şöyledir;

Tablo 4: Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılımı

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN İLK 10 İLE GÖRE DAĞILIMI

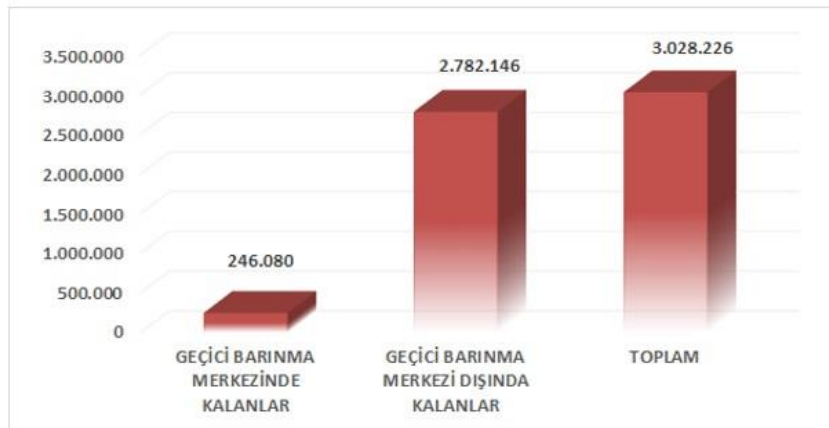

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim Tarihi: 10-06-2017)

Son olarak AFAD'a bağlı geçici barınma merkezlerine göre dağılımı ise şöyledir;

Tablo 5: Geçici barınma merkezleri içinde ve dışında kalan Suriyeliler

GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ İÇİNDE VE DIŞINDA KALAN SURİYELİLER

Kaynak: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD),

Yükselen bir seyir izleyen Suriyeli mülteci nüfusu büyük şehirler ve sınır illeri başta olmak üzere Tüm Türkiye'ye yayılmış durumdadır. Her ne kadar Suriyeli mülteci nüfusun en fazla olduğu il İstanbul olsa da nüfus yoğunluğuna bakıldığında en yoğun iller sınır illeridir. Örneğin Suriyeli göçmenlerin nüfusa göre en yoğun olduğu il Kilis'tir ve Kilis'te kayıtlı 125 bin 790 Suriyeli mülteci, nüfusun yüzde 96,15'ini oluşturmaktadır. Kilis'i yüzde 25 ile Hatay, yüzde 21,93 ile Şanlıurfa, yüzde 16,82 ile Gaziantep izlemektedir. Bu kadar büyük oranda göç alan bu şehirlerde sosyo-ekonomik birçok sorun yaşanmaktadır ve buralarda yürütülen uyum politikalarının önemi çok büyüktür.

4.3 Türkiye'deki Suriyelilerin Statüsü ve Geçici Koruma Yönetmeliği

Türkiye'de bazı yetkililerce, medyada, hatta bazı akademik çalışmalarda, Türkiye'de bulunan Suriyelilere “mülteci” denmektedir. Ancak daha önce de açıklandığı üzere Türkiye'nin iltica hukukuna göre Suriye'den gelen sığınmacılar⁵⁵ mülteci olarak tanımlanmamaktadırlar. Cenevre sözleşmesinde yer alan coğrafi kısıtlama nedeniyle, mülteci sayılmaya ilişkin tüm diğer kriterler yerine geldiği halde Avrupa dışından gelmeleri nedeniyle Suriyelilerin mülteci olarak tanımlanması Türkiye'de söz konusu değildir. Bu nedenle Suriyeli sığınmacılara “mülteci” dememe ısrarı gösterilerek ilk zamanlarda “misafir” kavramı kullanılmıştır.

29 Nisan 2011 tarihinde ilk Suriyeli sığınmacı kafilesinin Türkiye'ye girmeleriyle birlikte Türkiye, Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak “açık kapı” politikası izledi. Ardından Başbakanlık tarafından “*Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge*” 30 Mart 2012 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Bu genelge ile sığınmacıların “Geçici Koruma” altında

⁵⁵Suriyelilerin uluslararası hukuktaki durumları “mülteci” kavramını karşıladığı için çalışma süresince de Suriyeli mülteci tanımlaması kullanılmıştır.

oldukları bildirilmiştir. Suriyeliler dahil, geçici koruma altında olanlar ve gelecekte bu kapsamda değerlendirilmesi muhtemel yabancıların hukuki statüleri, mevcut durum ve ihtiyaçlar dikkate alınarak YUKK doğrultusunda tek bir belge ile düzenlenmiştir (Topla, 2015).

Avrupa dışından gelen ve sığınma talep edenlerin tabi olduğu hukuki rejim, 2013 yılında kabul edilen YUKK'a kadar 1994 Yönetmeliği ile düzenlenmekteydi. YUKK ile göç alanında özel bir mevzuat hazırlanmıştır. YUKK'un 91. Maddesinde geçici korumanın usul ve esasları ile birlikte Türkiye'ye kabul, Türkiye'de kalış, hak ve yükümlülükler, Türkiye'den çıkışta yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirler ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususlar düzenlenmiştir (YUKK, 2014).

Geçici koruma (*temporary protection*), acil ve öngörülemez durumlardan (çatışma, insan hakları ihlalleri vs.) dolayı göç etmek zorunda kalan kişilerin ani akınları sonucunda bu kişilerin korunmasını sağlamak üzere geliştirilmiş bir statüdür. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış, ülkesine geri dönemeyen, acil olarak sığınacak bir yer bulmak amacıyla kitlesel olarak gelen yabancılara sağlanan bir koruma türü olarak da ifade edilebilir. Geçici koruma ile acil bir şekilde göçe zorlanan kişilerin hızlıca güvenli bir ortama yerleştirilmelerini sağlamaktır. Geçici koruma ilk olarak geri gönderilmeme ilkesi olmak üzere temel insan haklarını güvence altına almaktır (Kaya ve Eren, 2015). Kısaca, geçici koruma politikası acil ve sınırlara yönelik toplu nüfus hareketlerinde izlenen bir acil durum politikasıdır, daha uzun soluklu bir çözüm bulununcaya kadar bir ara çözüm niteliği taşımaktadır (Fitzpatrick, 2000). Geçici koruma statüsü verilen kişilerin tüm ihtiyaçları, kabul eden devlet tarafından karşılanmaktadır. Geçici koruma statüsü alarak Türkiye'de bulunan Suriye vatandaşlarının iltica etme veya üçüncü bir ülkeye sığınma başvurusunda bulunma hakları yoktur (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2012).

Geçici koruma politikası, 1990'lı yıllarda eski Yugoslavya'dan kaçan insanları korumak için bazı Avrupalı devletler tarafından uygulanmıştır. Eski Yugoslavya ve Kosova'da yaşananlar Avrupa Birliği'nin sınırlarına yapılan toplu nüfus hareketleri ile baş edebilmek için yeni bir politika üretme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bir diğer deyişle

geçici koruma kavramı 1990'lı yıllarda Kosova krizinin ardından Avrupa'nın gündemine gelmiştir (Dizman, 2012).

Geçici korumanın kuralları ve sınırları evrensel kurallarla belirlenmediği için, kitlesel zorunlu göçe maruz kalan ülkeler kendi şartlarında ve kendi yorumlarıyla bu statüyü belirlemekte ve bu statünün sığınmacılara sağladığı haklar yahut ilgili ülkeye fiilen de olsa yüklediği sorumluluklar, iç ve dış etmenlere bağlı olarak yerine getirilmektedir (Fitzpatrick, 2000'den aktaran: Kaya ve Eren, 2015).

Geçici koruma yönetmeliği “geçici korumayı”;

ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma olarak tanımlar. Kitlesel akın “aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme⁵⁶ işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumlar” olarak tanımlamaktadır.

Türkiye’de ise Göç İdaresi Geçici Koruma Yönetmeliği’nin getirdiklerini şöyle açıklamıştır;

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası hukuk ve teamül çerçevesinde Suriye uyruklu yabancılara geçici korumanın aşağıda belirtilen 3 temel unsurunu yerine getirerek “geçici koruma” sağlamıştır.

Açık sınır politikası ile ülke topraklarına koşulsuz kabul

⁵⁶ http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/s%C4%B1k_sorulan_sorular.pdf

Geri göndermeme ilkesinin istisnasız uygulanması

Gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması

4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilerek 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6458 Sayılı YUKK, yönetmelik kapsamında bulunan sığınmacılara eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler, tercümanlık vb. hizmetlerin sağlanacağını belirtilmiştir. Söz konusu hizmetlerin verilebilmesi için geçici koruma kapsamındaki sığınmacıların GİGM tarafından kayıt altına alınmaları gerekmektedir. Kayıt işleminin tamamlanmasının ardından “geçici koruma kimlik belgesi” verilmektedir. Bu kimlik belgesi geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılara Türkiye’de kalış hakkı sağlamaktadır.⁵⁷ Yönetmelik kamplarda ve kamp dışında yaşayan Suriyelilerin sağlık, eğitim ve sosyal yardım hizmetlerine erişimini düzenlemeyi amaçlamaktadır (YUKK, 2014).

Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 28. Maddesinde bu çalışmanın da asıl konusu olan eğitim hizmetlerine yer verilmiştir. Maddede eğitim faaliyetlerinin geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında MEB’in kontrolünde ve sorumluluğunda yürütüleceğini belirtmektedir. Talebe bağlı olarak her yaş düzeyinde dil eğitiminin düzenlenebileceğine de maddede yer verilmiştir. Eğitim faaliyetlerinin gerektiği gibi yerine getirilmesi konusunda dil en büyük engellerden birisidir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı bir biçimde üzerinde durulacaktır fakat belirtmek gerekir ki “günü kurtarmaya” yönelik faaliyetler değil, kapsamlı bir şekilde organize edilmiş, yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşlarını ve konuyla ilgili kurumları da konunun içine dahil ederek çalışmalar yürütülürse konuyla ilgili eğitimde var olan sorunlar çözülebilecektir.

Geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar, Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na başvurabilmektedirler. Ancak yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin mevzuatta yer alan hükümlerin saklı olduğu belirtilmiştir ve geçici koruma altındakilere verilen çalışma izninin YUKK’da düzenlenen ikamet izni yerine geçmediği de hükme bağlanmıştır (Genelge 2014/4).

⁵⁷ Geçici koruma kimlik kartı, 25. Maddede belirtildiği üzere, YUKK’da düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz.

Suriyeli mültecilerin çalışma izinlerine yönelik son düzenlemede, geçici kimlik belgelerinin düzenlenmesinden 6 ay sonra ve sadece ikamet ettikleri illerde çalışma izni için başvuruda bulunma hakkına sahiptirler. Suriyeli mültecileri istihdam etmek isteyen işveren, çalışanlarının % 10'una kadar Suriyeli mülteci çalıştırabilmektedir. Suriyeli mülteciler çalıştıkları işlerde en az asgari ücret alma hakkına sahip olmuşlardır. Söz konusu düzenlemede yer alan başka bir husus, tarım sektöründe çalışmak isteyen Suriyeli sığınmacıların izinlerinin ise valiliklerin izinleriyle belirlenmesine ve aynı şekilde sağlık görevlisi ya da eğitimci olarak çalışmak isteyenlerin çalışma izinleri için Sağlık Bakanlığı, YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın görüşlerine başvurulmasına karar verilmiştir (ÇSGB, 2016).

Yönetmelikte geçici korumanın süresine dair herhangi bir açıklama getirilmezken, geçici korumanın başlangıcını, bitişini, hangi bölgelerde ve kim için geçerli olacağını belirleme yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilmektedir. Geçici koruma altındaki sığınmacıların ülkedeki kalışlarına hükümetin alacağı bir kararla son verilmesi mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, mevcut mevzuatın Suriyeli mültecilerin ülkedeki durumlarının net, ayrıntılı ve hükümetlerin alacağı karara göre değişmeyecek şekilde hak temelli bir bakış açısıyla uzun vadeli olarak ele alınması büyük önem taşımaktadır (Kutlu, 2015).

Geçici Koruma Yönetmeliği Suriyeli mültecilerin ihtiyaçlarını ve güvenliğini sağlamaya yönelik bir hukukî çerçeve sunsa da, mültecilerin hakları ve insanî koşullarda yaşamlarını sürdürmeleri ile ilgili kalıcı çözümler sunmada yeterli değildir. Suriyeli mültecilerin yüzde 90'dan fazlası kamp dışında şehirlerde yaşamaktadır. Kendi imkânlarıyla konut bulan Suriyeli sığınmacıların büyük bir kısmı yüksek kira bedellerini ödemekte güçlük çekmektedirler. Yüksek kiralardan etkisiyle birçoğu kötü koşullarda, birkaç aile birlikte yaşamaya çalışmaktadırlar. Suriyeli sığınmacıların, statü belirsizliği, iş bulamama, emek sömürüsü, eğitim hakkına erişimin sınırlı olması ve yüksek konut kiralari ve gündelik hayatta maruz kaldıkları ayrımcılık ve ırkçılık başlıca sorunlarıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye'de yaşamlarını devam ettirmekte zorlanmaktadırlar. Türkiye'de sahip olmadıkları statü ve haklara Avrupa'da sahip olmak ve geleceklerine dair plan yapabilmek için Avrupa'ya gitmek isteyen çok sayıda Suriyeli sığınmacı vardır.

Yönetmelik çerçevesinde Suriyeli sığınmacıların temel haklara erişimine dair düzenlemeler yapılmıştır ancak Türkiye’de Suriyeli mültecilere dair algı; hala geçici bir kriz, ya da geçici bir sorun durumundadır.

Bu bölümü bitirmeden önce Türkiye ve AB arasında imzalanan geri kabul ve vize muafiyeti anlaşmasından söz etmek faydalı olacaktır.

AB sınırlarına başta Suriye’den olmak üzere Asya ve Afrika’nın çeşitli bölgelerinden düzensiz göçler beklenmedik bir şekilde artmaya başladığında bu göç hareketinin ne zaman sona ereceğinin belirsiz oluşu, AB’yi çevre ülkelerle sınır güvenliğinin sağlanması ve düzensiz göçün önlenmesi konularında “işbirliğini” geliştirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda AB, düzensiz göçün durdurulması için en kritik gördüğü ülkelerden biri olan Türkiye’den siyasi ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve birtakım “teşvikler” karşılığında düzensiz göçün yönetimi ve sınır güvenliği alanlarında reformları hızlandırmasını istemiştir ve AB Türkiye diyalogu aniden hız kazanmaya başlamıştır.

Yasadışı yollarla Türkiye üzerinden AB’ye veya AB üzerinden Türkiye’ye giriş yapan mültecilerin iadesini öngören Geri Kabul Anlaşması, 16 Aralık 2013’te Ankara’da imzalanmış ve 1 Ekim 2014’te yürürlüğe girmiştir. Aynı dönemde Geri Kabul Anlaşması’yla ilişkili olarak Türkiye vatandaşlarının AB’ye vizesiz seyahatini öneren görüşmeler de başlamıştır. 2015 yılında yaşanan mülteci krizi üzerine AB, Türkiye’den anlaşmayı tamamen yürürlüğe koymasını talep etmiştir. 29 Kasım 2015 tarihinde kabul edilen Ortak Eylem Planı uyarınca anlaşmanın 1 Haziran 2016’da tam olarak uygulanmaya başlaması kararı alınmıştır. İki taraf arasında bu anlaşmaya ve bir yol haritasına bağlı olarak yürütülen vize diyalogu da böylelikle hızlandırılmış, anlaşmaya göre Türkiye’nin yol haritasındaki kriterleri büyük ölçüde yerine getirmesi üzerine Avrupa Komisyonu, Türk vatandaşlarının Schengen bölgesine vizesiz seyahat edebilme imkanı verecektir. Bu anlaşmanın uygulamaya girmesinden itibaren AB ülkelerine Türkiye’den giriş yapmış yasadışı göçmenler kendi ülkelerine iade edilmek üzere Türkiye’ye gönderilmeye başlanmıştır. Türkiye, geri kabul anlaşmasını üçüncü ülke vatandaşları için yürürlüğe koyma tarihini 1 Haziran 2016 olarak yeniden belirlerken bunun karşılığında AB Türkiye’ye kapasite artırımı ve Türkiye’deki düzensiz göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmak üzere 3 milyar avroluk ek

kaynağı da içeren bir maddi destekte ve gerektiğinde teknik yardımda bulunacağını taahhüt etmiştir (Ekinci, 2016). Aslında bu taahhüdün destekten öte mültecilerin Türkiye’de tutulmasını ve AB’ye ulaşmalarını engellemek için yapıldığı çok açıktır.

Bu anlaşma AB’nin mülteci krizi karşısındaki umursamaz tavrını göstermesi açısından çok önemlidir. Oysa mülteci krizi, sadece Türkiye ve AB'nin sorunu veya bölgesel bir sorun değildir. Aksine mülteci krizi, küresel bir sorundur ve her ülkenin bu sorumluluğu paylaşmada ortak bir dil geliştirmesi ve etkin bir rol alması gerekmektedir (Ercan, 2016).

5. TÜRKİYE’NİN GÖÇMEN VE MÜLTECİLERE YÖNELİK EĞİTİM POLİTİKASI

5.1 Göçmen ve Mülteci Çocukların Eğitimi

Göç olgusunun beraberinde getirdiği ve entegrasyon modellerinin en önemli boyutlarından biri eğitim konusudur. Eğitim konusunda yapılacak çalışmaların başarısı göçmen çocuklara, yerli çocukların sahip olduğu olanakların aynısı sağlandığı ölçüde, yani eğitimde fırsat eşitliği sağlandığı ölçüde, eğitim konusunda yapılan çalışmalar başarılı olabilir. Eğitim sistemi çocuk ve gençleri sosyal, dilsel ve kültürel farklılıklarla iletişim içerisinde bulunmasını sağlayacak şekilde olmalıdır (Neumann, 2007; 188). Göçmen çocukları kökenlerinden, dillerinden vb. başka unsurları nedeniyle yetersiz görmek yerine onlara tek lisanlı ve tek kültürlü çocukların kolay ulaşamayacağı bir takım yetiler geliştirebilecek bireyler olarak bakılmalıdır. En az iki lisana hakim olmak, iki ya da daha fazla kültür arasında aracılık yapabilme yetisidir (Boos-Nünning, 2007; 210).

Göç edilen yerde çocuğun okula gitmesi yerine bir işte çalıştırılması, göçmen çocukların eğitime ulaşmasının önündeki başlıca engellerden birisidir. Öğretmen öğrenci

arasındaki olumsuz ilişki, sınıf ortamındaki ayrımcı tutumlar göçmen çocukların okula devamsızlığı konusunda bir diğer önemli engeldir. Yapılan araştırmalarda, gelişmekte olan ülkelere göç edenlerin çoğunlukla bir eğitim eşitsizliği ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (Eres, 2015). PISA verilerine göre Avrupa ülkelerine yeni göç eden göçmen çocukların yeni bir dil öğrenme, ev sahibi ülkenin sosyal ve kültürel yapısına uyum ve okul sistemini tanıyamama gibi nedenlerle eğitimde zorluklar yaşadıkları belirtilmektedir. Buna bağlı olarak göçmen çocukların diğer çocuklara göre akademik başarısı düşmektedir. Bu nedenle göçmen çocukların ev sahibi ülkede bir eğitim eşitsizliği ile karşı karşıya oldukları ve öğretim dilini öğrenme, okul koşullarını tanıma ve entegrasyon gibi desteklere ihtiyaç olduğu söylenmektedir (E.U., 2012'den aktaran: Eres, 2015).

Okullar; özellikle göçmen/mülteci çocuklar için belirsizlik ve karmaşa karşısında güvenli ve düzenli yaşama dönüşü simgeler, çocuktaki zorunlu göç nedeniyle oluşan travmatik etkileri azaltır, topluma uyumunu kolaylaştırır. Çocukları “yabancı” olma hissinden kurtararak geleceğe umutla bakabilmeyi sağlar (Şeker ve Aslan, 2015; 94-95) ve dolayısıyla göçmen/mülteci çocukları ve gençleri için okullar ve diğer eğitim ortamları kültürleşmenin temel bağlamlarını oluşturmaktadır. Bu ortamlar, yerleşik toplumun minyatürleri gibi düşünülebilir; okullar yeni kültürü temsil eder ve göçmen çocuklara o kültürü tanıtır. Okula uyum öncelikli bir görev ve kültürel dönüşme sürecinin önemli bir sonucu olarak görülebilir. Bu yüzden okula uyum göçmen çocukları ve gençleri için kültürleşmenin temel sonuçlarından biridir. Anne babaları gibi göçmen çocuklar da etnik kimlik, milliyet ve göç tarihi açısından heterojen değillerdir ve benzer şekilde sosyo-ekonomik düzey, ön yargı, ayrımcılık gibi zayıflatıcı faktörlerden başlayarak yüksek ebeveyn talepleri ve sıkı aile bağları gibi önemli güçlüklerden oluşan farklı geçmiş deneyimlere sahiptirler.

Pek çok göçmen topluluğu içinde okula uyuma yüklenen önem oldukça yüksektir. Ancak pek çok göçmen çocuğun yeni gelen toplumun okul sisteminde akademik olarak başarılı olmada sıkıntı yaşadığı da bir gerçektir ve bu durum notların düşük ve okulu bırakma oranlarının yüksek oluşu ile kendini göstermektedir. Göçmen gençleri arasındaki akademik başarıdaki bu düşüklük, bazısı okul ile ilgili (okul şiddeti) olan bazısı ev ve

aile ilgili olan pek çok zayıflatıcı faktörle ilişkilidir. Göçmen çocuklar özellikle öğretmenlerinin, arkadaşlarının ve yerleşik topluluğun tutarsız/değişken davranışları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Gerçek anlamda ise öğretmenler, göçmen ve mülteci öğrencilerin farklı kültürel kodları öğrenmesinde, dili öğrenmesinde ve akıcı olarak kullanmasında, sınıf ortamında diğer çocukların tavırlarının belirlenmesinde ve bu çocukların topluma hazırlanmasında büyük bir öneme sahiptir ve ailelerle işbirliği içinde olmalıdırlar (Şeker, Aslan, 2015). Küçük yaşta göç deneyimi yaşayan mülteci çocuklarla Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan bir çalışmada mülteci ergenlerin uyumunun öncelikle okul deneyimlerinden etkilendiği ortaya konulmuştur (Mosselson, 2006'dan aktaran: Şeker ve Aslan 2015).

Göçmen ve mülteci öğrencilerin dahil oldukları okul ortamı olumlu özelliklere sahip olduğunda, öğrencinin aidiyet duygusu ve akademik başarısı artarken, olumsuz özellikleri ise çocuklarda yabancılaşma duygusunu geliştirerek, okuldan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Öğrencinin kendini okula ait hissetmesi onun okulda yaşadığı deneyimlere bağlıdır. Okula aidiyet ve bağlılığın benlik kavramı, sosyal beceriler, motivasyon ve akademik başarı gibi olumlu akademik, davranışsal, ve psikolojik çıktıları bulunduğu; depresyon sosyal-duygusal endişeleri ve sosyal dışlanmaları azalttığı ortaya konulmuştur. (Şeker ve Aslan, 2015; 94-95).

AB Göçmen Entegrasyon Politikaları Merkezi raporuna göre Türkiye göç alan bir ülke olmasına rağmen göçmenlerin eğitime yönelik politikaların üretilmesinde diğer ülkelere göre en son sıralarda yer almıştır (MIPEX 2015). Göçmenlerin eğitime yönelik yasal metinler olmasına rağmen, göçmen, sığınmacı ve mülteci çocukların eğitime erişimi ile ilgili koşulları elverişsizdir. Bununla birlikte ülke çapında göçmenlere verilecek eğitimle ilgili yönlendirme veya koşul içerikli bir yönerge de bulunmamaktadır. Okullar göçmen eğitimi için hazırlanmamış ve öğretmenlere göçmen çocuklara verecekleri eğitimde; kültürlerarası eğitime yönelik vatandaşlık, insan hakları, göçmenlere karşı ayrımcılık vb. konularda hiçbir rehberlik de yapılmamıştır (MIPEX, 2015).

İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) Mart 2017'de, yaşları 5-17 arasında değişen 68 Afganistanlı ve İranlı çocuğun aileleriyle görüşmeler yürütmüş ve

Türkiye'de sığınmacıların eğitime erişimi önündeki engelleri açıklamıştır. Çalışmaya göre Türkiye'de Suriyelilerin dışında çoğu Irak, Afganistan ve İran'dan olmak üzere, farklı ülkelerden gelen yaklaşık 290 bin sığınmacı yaşamaktadır. Suriye dışındaki ülkelerden gelen sığınmacılar, devletin yönlendirdiği şehirlerde (uydu kentlerde) yaşamak zorundadırlar. Bu şehirlerde iş olanaklarının ve yardım olanaklarının kısıtlı olması nedeniyle birçok sığınmacı yasak olmasına rağmen uydu kent olmayan başka yerlere taşınmaktadır. Ayrıca İstanbul, İzmir, Ankara uydu kent olarak tanımlanmadığı için Suriyeli olmayan sığınmacılar bu illerde yasal olarak ikamet edememektedirler. Yönlendirildikleri kentlerde kalan sığınmacıların çocukları yoksulluktan kaynaklanan engeller yüzünden eğitime erişememektedir. Aileler eğitimle ilgili masrafları karşılayamadıklarından ve yoksulluktan çocuklarını okul yerine işe göndermekten başka çareleri olmadığını düşünmektedirler. İş aramak için uydu kentlerden ayrılanlar ise hukuki statülerini kaybettiklerinden çocuklarını okula kaydettirememektedirler.

Raporun da ifade ettiği üzere MEB okullara, sığınmacı statüsü başvuruları henüz tamamlanmamış çocukların misafir öğrenci statüsünde kabul edilmeleri yönünde bir talimat göndermiştir ancak bu uygulama İstanbul gibi, Suriyeli olmayanların ikamet etmelerine izin verilmeyen şehirlerde yaşayan ve mülteci statüsü bulunmayan çocuklar için geçerli olmamaktadır.

Öte yandan, çalışmaya göre uydu kentlerde bile sığınmacı çocuklardan bazıları okula kayıt yaptırabileceklerinin farkında değildirler veya kendilerine bu seçenekten söz edilmemiştir. Çocukların bazıları ise ya hukuki statü almayı beklerken eğitim yılının ilk dört-beş ayını kaçırmakta ya da nihayet resmi kimlik kartlarını aldıklarında okul idarecileri kendilerine bu kadar geç kayıt yaptıramayacaklarını ve bir sonraki yılı beklemeleri gerektiğini söylemiştir. Çalışmanın vurguladığı sığınmacı çocukların eğitime erişimi konusunda en önemli nokta Türkiye'deki keyfi sığınmacı politikaları ve yoksulluktur (Human Rights Watch, 2017).

Göçmen/mülteci eğitim politikalarının, kültürleşme ve uyum açısından ortaya çıkardığı etkileri göstermek amacıyla, yukarıdaki çalışmaya benzer bir şekilde Türkistan

coğrafyasından⁵⁸ gelen göçmen grubun eğitim açısından yaşadığı sorunlar örnek verilebilir. 10 Ocak 2017 tarihinde Uluslararası Türkistanlılar Dayanışma Derneği kurucularından Burhan Kavuncu'nun gettolaşma, eğitim ve terör örgütlerinin insani güç açısından beslenmesinin nedenleri konularında verdiği röportajda Türkiye'nin uyguladığı politikalar ve baskı nedeniyle eğitimsiz kalan göçmen çocuklar ve çaresiz yoksul yetişkinlerin IŞİD ve benzeri örgütleri destekleyen/beseleyen militanlar haline geldiğini söylemektedir. Röportajdan önemli kısımların alıntıları şöyledir;

“Burhan Kavuncu: *İstanbul'da 200 bin civarında Türkistanlı göçmen var. Bunlar yeni gelenler, 2000 yılından sonra gelen Orta Asyalı göçmenler ve sadece İstanbul'da.*

...Türklerin aldığı paranın yarısını alıyorlar sigortası yok, pazarlık şansı yok, ucuz emek gücü olarak kullanıyorlar. Bu kadar insan var, büyük çoğunluğu bunların ekonomik sebeplerle gelenler ve bunun yanı sıra dini baskılar nedeniyle gelenler.

Sunucu: *Buradaki insanların Suriye'deki, Irak'taki savaşlara doğru çekilme potansiyeli var mı?*

Burhan Kavuncu: *Şöyle bir şey var; Türkiye'de oturma izinleri yok diye zaman zaman operasyon yapılıyor. Bu insanlar çaresiz. Operasyonlarla bizim Türkiye'de yaşama şansımız yok kanaati oluşunca nereye gitsin? Gidecek bir yer bulamıyor. Bir yol olarak Suriye kalıyor, Suriye'ye gidiyorlar. Yani çok gönüllü olmayan bir zorunluluk. Yani Türkiye'nin zorlamasıyla oluyor. Biz bunu çok anlattık, bakın dedik bu kadar baskı yapmayın bu insanlara gideceği yer belli. Tekrar Doğu Türkistan'a dönemez, Özbekistan'a dönemez. Böyle bir baskı var...*

Sunucu: *Bu çocuklar nerede okuyorlar?*

Burhan Kavuncu: *...oturma izni olmayanlar, devletten normal oturma izni alıyorlar oturma izni şartları var, oturma izni şartlarını yerine getirip, oturma izni alabilenler okulda okuyabiliyor. Ama oturma izni olmayanlar çoğunlukta. Büyük*

⁵⁸Türkistan, OrtaAsya'da, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Rusya ve Çin topraklarının bir kısmını kapsayan çoğunlukla Türk halkların yaşadığı coğrafi bir bölgedir.

çoğunluğun oturma izni falan yok kaçak olarak kalıyor. Bunların çocukları n'apacak, sokakta mı kalsın? Bu aileler çocukları sokakta kalmassın, dini eğitim alsın diye bir yer kir alıyor ve bir medrese kuruyor. Beş aile bir evin bodrum katını kir alıyor. “Damla” diyoruz biz, öğretmen yani. Dini bilgisi olan birisine damla olarak bir maaş veriyor. Beş aile bunu finanse ediyor. Kendisi belki bir markette ayda 1000 TL'ye çalışıyor. Düşün yani. Böyle bir organizasyonla böyle bir yığın medreseler var İstanbul'un her tarafında.

... Bu çocukların eğitim alması için çok mücadele ettik. İstanbul İl Milli Eğitim anlayış gösterdi, bizim talebimizi kabul etti. Misafir öğrenci statüsünde bu çocuklar sokakta kalmassın diye çocukları okullara kabul etti. Ama Milli Eğitim Bakanlığı misafir öğrenci statüsünü kaldırdı sistemden, İstanbul İl Milli Eğitime de suç işliyorsunuz, böyle bir şey yapamazsınız dedi.”⁵⁹

Yukarıda anlatılanlar göstermektedir ki ekonomik zorluklar başta olmak üzere statü sorunları ve yanlış politikalar nedeniyle terör örgütlerinin göçmen/mülteci topluluklardan insan devşirmesine ve içlerine sızmasına açık/savunmasız hale gelmektedirler.

Okulların göçme/mülteci çocukların eğitimi konusunda hazırlıklı olabilmesi, göçmen politikalarının net bir biçimde planlanmasına ve uygulanmasına bağlıdır. Ancak belirtmek gerekir ki, eğitim planlaması birçok disiplinin incelenerek gerekli faktörler belirlendikten sonra yapılabilen bir süreçtir. Eğitimde planlama ve politika oluşturmadaki birçok modelin disiplin kökenleri sosyoloji, ekonomi, politika bilimi, psikoloji, yönetim bilimine vb. dayanır.

Türkiye ülkede yaşayan birçok göçmen/mülteci nedeniyle giderek artan bir kültürel çeşitlilik yaşamaktadır. Bu demografik değişim, göçmen/mülteci çocukların farklı kültürlere sahip olduğunun kabulüyle bilgiye dayalı küresel ekonomiye cevap verecek bir eğitim anlayışı ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle özellikle göçmen/mülteci çocukların eğitimi ve gelişimine yönelik sosyal, ekonomik, etnisite, dil vb. engellerin ortadan kaldırılması ve ayrımcılık dışlama gibi eğilimlerle başetmede bir

⁵⁹Gazeteci Ruşen Çakır'ın Uluslararası Türkistanlılar Dayanışma Derneği kurucularından Burhan kavuncu ile “Orta Asya'da İslami Hareketler” adlı söyleşisinden. 10 Ocak 2017 <https://www.youtube.com/watch?v=TYKhM7KAeHc> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2017)

takım önlemlerin alınması gerekmektedir (EU, 2012). Ancak Türkiye’de göçmen çocukların eğitimi üzerine yapılmış sınırlı sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır. Göçmen eğitime yönelik çalışmaların yapılabilmesine rehberlik edecek alan yazın da yok denecek kadar azdır. Ayrıca göçmen çocuklarla ilgili istatistiki verilere ulaşmak neredeyse imkansızdır. Göçmen çocukların eğitime katılımının yeniden düzenlenmesi, özellikle göçmen/mülteci kız çocuklarının eğitime katılımının sağlanmasına ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması ve eğitimcilerin hizmet içi eğitim alması, konunun başlangıcıyla ilgili çok önemli adımlardır (Ereş, 2014a). Ayrıca öğretmenler, göçmen çocukların okula başlamadan önce dil ve uyum açısından bir hazırlık eğitiminden geçmelerini, Türkçeyi okula başlamadan önce öğrenmeleri gerektiğini, göçmen ailelerin eğitim konusunda bir yetişkin eğitimi almalarını ve öğretmenlerin göçmen eğitime yönelik bir hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduklarını düşünmektedirler (Ereş, 2014b).

Türkiye’de eğitim konusunda günümüzde var olan birçok sorunun yanı sıra temelleri ulus-devlet anlayışına dayanan ve göçmen çocukların okullara uyumunu engelleyen tarihsel sorunlar mevcuttur. Bu nedenle, Türkiye eğitim sisteminin yabancı öğrencilere bakışını anlayabilmek için azınlık çocukların eğitimi ve anadil sorununa kısaca değinilecektir.

5.2 Türkiye Eğitim Sisteminde Azınlıklar ve Anadil

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden bu yana, eğitim sistemi ulus devlet ideolojisini hayata geçirmek için kullanılan temel araçlardan biri olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki görece çoğulcu eğitim sistemini sona erdiren ve eğitimde birlik adı altında aslında tek tip bir toplum hedefleyen Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesinden itibaren eğitim sistemi ülke coğrafyasının ve nüfusun büyüklüğüne, kültürel çeşitliliğine bakılmaksızın merkezileştirilerek eğitim dili Türkçe olarak kabul edilmiştir. Eğitim sistemine dair tüm politikalar katılımcılıktan uzak bir şekilde, farklı kimliklere sahip topluluklara danışılmadan hazırlanmıştır (Kaya, 2015).

Türkiye'de Milli Eğitim'in temel amacı olan Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan “*Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren*” diye ifade edilirken ülkede var olan çokkültürlü yapı hiç düşünülmemiştir. Eğitimin amacı eğitimin tek dilli olması, azınlıklara müfredatta düşmanlaştırılarak yer verilmesi, çok kültürlü eğitim anlayışına dair öğretmen eğitiminde hiçbir çalışmanın yapılmamış olması, ayrımcılıkla mücadele konusunda çalışmaların mevcut olmaması Türkiye'de göçmen ve farklı kimliklere sahip çocukların eğitime yönelik politikaların uygulanmasına engeller koymaktadır (Kaya, 2009).

Türkiye tarihsel olarak, birçok etnik, dinsel ve dilsel azınlığa ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu, tarih boyunca yaşanan göçler nedeniyle, bir dizi Avrupa kökenli grupları da bünyesinde barındırmıştır. Toplumunu Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak kategorize eden Osmanlı, gayrimüslim azınlıkların eğitim haklarını da içerecek şekilde kültürel haklarına karşı göreceli olarak hoşgörülüydü (Kaya, 2009). 19. yy'da Tanzimat Fermanı ile başlayan dönemde, azınlıkların kendi okullarını kurup yönetme hakları resmi olarak güvenceye alınmıştı.

Bizans İmparatorluğu tarafından Galata'daki Cenevizlilere verilen serbestinin doğurduğu din ve vicdan özgürlüğü İstanbul'un fethinden hemen sonra Osmanlı sultanı Fatih Sultan Mehmet'in verdiği fermanla yenilenmişti. Fatih ilk olarak Latinlere tanıdığı bu hakkı diğer gayrimüslim gruplara da tanıyarak, gayrimüslim halkı imparatorluk bünyesine dahil edebilmek, Avrupa ile siyasi ve duygusal bağlarını olabildiğince kesip, denetim altına alabilmek için bağımsız kiliseler kurulmasına izin vermiştir. İlk iş olarak Latin kilisesinin devamına izin vermiş ve verdiği ferman Latin topluluklarının işlerine bakacak bir teşkilat kurulması hakkını da tanımıştır. Geleneklerini sürdürebilmeyi, ibadetlerini yerine getirebilmeyi ve dillerini unutmamaları için kendilerine yardımcı olacağı düşünülen kişilerin yetiştirilmesi gerektiğini savunan Latinler, önceleri din adamı yetiştiren seminerler şeklinde açtıkları okullara, daha sonra örgün eğitim-öğretim veren bir kimlik kazandırmışlardır. Bu haktan yararlanarak 1583'te, İstanbul'a gelen Cizvitlerle beraber gayrimüslim okulları açılmaya başlanmıştır (Haydaroğlu, 1990; 5-6).

Daha sonra ise yabancılar ve azınlıklar, Tanzimat'ın kendilerine tanıdıkları

özgürlüklerden faydalanarak eğitimde bazı mesafeler almışlardır. Islahat Fermanı (1856) ile gayrimüslimlere kendi dinlerine ve kültürlerine dönük, ilk orta ve yüksek derecede okullar açma fırsatı verilmiştir. Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Hristiyan Araplar okullar açma fırsatı bulmuşlardır. Katolikliği, Protestanlığı yaymak isteyen Fransa, İtalya, İngiltere, Almanya, Avusturya ve Amerika kilise çevreleri de okul kampanyaları başlatmışlardır. Tanzimat'a girilirken, İstanbul'daki Katolik mekteplerinin sayısı 40 dolayındaydı. Protestan okulları ise ülke genelinde yaygınlık gösteriyordu (Sakaoğlu, 2003; 87).

Unutmak mı? Asimilasyon mu? Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar adlı çalışmasında Nurcan Kaya 1863 yılında, İstanbul'daki 454 okuldan 174'ünün gayrimüslimlere ait olduğunu ve 33.005 öğrenciden 16.248'inin gayrimüslim okullarına kayıtlı olduğunu belirtmektedir. Yine aynı çalışmada 1894 yılında, tüm İmparatorluk bünyesinde kapsamlı bir özerklikten yararlanan 6.437 azınlık okulu bulunduğunu ve söz konusu dönemde ayrıca yabancılar tarafından işletilen 326 okul daha olduğunu belirtilmektedir (Kaya, 2009; 8).

Lozan Antlaşması ile kendi dillerinde eğitim yapmalarına imkan tanınan azınlık okullarıyla yabancı okullarının sayısı birer ikişer azalmaya başlamıştır. 1920'lerin sonunda sayısı 300'e varan yabancı ve azınlık okullarının kapanması sonucu 1938'de İstanbul'da 1 Özel Anaokulu, 2 özel ilkokul, 1 özel ortaokul ve 7 özel lise, Ermenilerin 34 ilk, 1 orta, 3 lise, Musevilerin 6 ilk, 1 lise, Rumların, 43 ilk, 3 orta, 4 lise, yabancı okulu olarak da 3 Fransız, 1 İran, 5 İtalyan, 1 Alman, 3 Amerikan, 2 Avusturya, 1 Bulgar, 7 Fransız, 2 İngiliz okulu olmak üzere toplam 25 ilk, orta, lise ve mesleki kurumun olduğu tespit edilebilmektedir. Yabancı ve azınlık okullarında 30 bin dolayında öğrenci okumakta, 2 bin kadar Türk ve yabancı öğretmen görev yapmaktaydı (Sakaoğlu, 2003; 221).

Cumhuriyet'e geldiğimizde ise erken cumhuriyet döneminde yeni kurulan devletin laik, modern ve güçlü bir “ulus-devlet” için aldığı tedbirler arasında eğitim sistemindeki değişiklikler de yer almaktadır. 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okullar MEB'e bağlanmıştır. 1923 yılında kurulan Türkiye devleti I. Dünya Savaşının ardından İtilaf Devletleri ile imzaladığı Lozan Barış Antlaşması ile azınlık haklarına yönelik

korumayı sınırlandırmıştır. Lozan Antlaşması'nın azınlıkların korunması hakkındaki III. Kısım, Türkiye'deki gayrimüslim azınlıklara, hukuk önünde eşitlik; okullar da dâhil olmak üzere kendi kurumlarını kurma, denetleme ve yönetme hakkı ile birlikte bu kurumlarda kendi dillerini kullanma hakkı tanımakta ve Türkiye'de, gayrimüslim vatandaşların önemli bir oranda yaşamakta olduğu il ve ilçelerde ilkokullarda azınlık dillerinde öğretim sunma yükümlülüğü getirmiştir (Kaya, 2009). Devlet karşısında Lozan Antlaşması ile garanti altına alınmış bulunan azınlık okulları, klasik anlamda özel okullardan farklı olarak, azınlık cemaatlerine ait bulunmaktadır. Bu okulların varlıkları en başından ilgili cemaatlerin fiilen ve hukuken varlığını sürdürüp sürdürmemesine bağlıdır (Nasuhbeyoğlu, 2007). Ayrıca Lozan Antlaşması ile belirli bir gayrimüslim gruba atıfta bulunulmamasına rağmen, Türkiye bu hükümlerin kapsamını fiilen sadece Ermeniler, Rumlar ve Museviler ile sınırlandırarak diğer tüm dinsel azınlıkları kapsam dışında bırakmıştır (Kaya, 2009).

Yabancı okullar ise Yabancı Okullar hukuki statüsünü "Lozan Mektupları"ndan almaktadırlar. Lozan Antlaşmasında "yabancı" eğitim kurumlarından bahsedilmemesine rağmen, Lozan Mektupları denen mektuplarla 30 Ekim 1918'den önce Osmanlı ülkesinde mevcut yabancı okulların imtiyaz ve garantilerinin devam edeceği bildirilmiş ve Türkiye Devleti bu mektuplara, Lozan Antlaşmasının bir maddesiymiş gibi bağlı kalmıştır. Birinci grup; "Lozan Mektuplarına Muhatap Ükelere Ait Okullar" (İngiltere, Fransa, İtalya) Lozan Antlaşması çerçevesinde yedi yıllık bir süre için geçerli mektupların geçerliliğini yitirmeleri ile hiç bir dayanağı kalmamış olmasına rağmen, Dışişleri Bakanlığınca, "Lozan Mektupları hükümden düşmüş olmakla beraber tanınmaya devam edilmesi" gereği üzerinde ısrar edilmesiyle, artık "kazanılmış hak" söz konusu olmuştur. İkinci grup; ABD'ye ait ve misyoner kurumları tarafından kurulan öğretim kurumları ise, 1922 tarih ve 1718 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "yenileri açılmamak" ve "mevzuata uymak" koşulu ile çalışmalarına devam edebilmişlerdir. Üçüncü grup; "Diğer ülkelere ait öğretim kurumları" ise, Avusturya, Almanya, İran ve Bulgaristan'a ait bulunmaktadır (Nasuhbeyoğlu, 2007).

İster "yabancılar" ister "azınlıklara ait olsun, bütün okullar, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu (ÖÖKK)'nun 2. maddesi uyarınca MEB'in denetim ve

gözetimi altındadır. Bunların uluslararası hukuk çerçevesinde sahip oldukları güvenceye karşılık, ülkenin hukuk düzenine saygıları esastır. Bu okullarda yalnız Türk vatandaşlarının çocukları okuyabilmektedir (Nasuhbeyoğlu, 2007).

Cumhuriyetin kurulmasından beri uygulanan milliyetçi politikalar nedeniyle, gayrimüslim azınlıkların nüfusu yıllar içerisinde düşmüştür ve dolayısıyla Türkiye’deki azınlık okullarının sayısı da büyük ölçüde azalmıştır. 1930-1931 yılları arasında ülkede 117 azınlık okulu varken, bu sayı 1995-1996 yıllarında 34’e düşmüştür (Kaya, 2009).

1980 askeri darbesinin ardından, 1982 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 3. maddesi, “*devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü*” korumakta ve Türkçeyi “*devletin dili*” olarak tanımlamaktadır. 42. madde ise, Türk vatandaşlarına herhangi bir eğitim veya öğretim kurumunda Türkçe dışında başka bir dilin “*anadil*” olarak öğretilmeyeceğini düzenlemektedir. Uygulamada, yukarıda da adı geçen üç grup (Ermeniler, Rumlar, Museviler) dışında hiçbir azınlığın kendi dillerinde öğretim yapan okullar açması mümkün değildir (Kaya, 2009). 2013 yılında hazırlanan Demokratikleşme Paketi ile Türkçeden başka farklı dil ve lehçelerde temel eğitim-öğretim yapılmasının yolunu açmıştır. Ancak bunu özel okullarla sınırlı tutarak vermeyi amaçlayan reform, temel eğitimin devlet okullarında parasız verilmesini öngören uluslararası temel hak ve özgürlüklerle ilgili sözleşmelere aykırı bulunmaktadır.

Farklı grupların anadillerinde eğitim-öğretim yapabilmeleri konusunda Anayasanın 42. maddesinde şimdiye kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Fakat AB Uyum Yasaları kapsamında, Yabancı Dil Eğitimi Kanununda aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır: “Madde 11. -A) 14.10.1983 tarihli ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanununun adı “*Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun*” şeklinde değiştirilmiştir (Coşkun, 20016).

1982 Anayasasında Türkçe dışında başka dillerin eğitim aracı olarak kullanılmayacağı hukuksal olarak belirlenmiştir. Son yıllarda Suriyeli mülteciler GEM adı altında kendi okullarını açabilmiş olsalar da eğitim ile ilgili bu madde halen yürürlüktedir. Fakat özellikle Suriyelilerin durumu ve GEM’lerin kapatılacak olması

anadilde eğitim konusuna dair talepleri yükseltecektir. Bu nedenle yasanın değiştirilmesi gerekmektedir (Coşkun, 2016).

Özellikle 70’li yıllarda başlayan toplumsal olaylar ile 80’li ve 90’lı yıllarda eğitim, baskın ve farklı gruplar bağlamında da yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Fakat her iki tarafı memnun edici kararlar alınamamıştır. 2000’li yıllarda ise eğitim açısından sorunlar uluslararası boyutta tartışılmıştır. AB’ye üyelik süreci bunda önemli rol oynamıştır.

Farklı grupların anadil talepleri karşısında geliştirilebilecek çözümler, anadillerinin etkili öğrenilmesi için eğitim ve öğretim programlarında özgün bir öğretim bilgisi konsepti gibi konular tartışılmamaktadır. Türkiye’de tartışılan konular, çok dilliliğin çok kültürlülüğün, çok inançlılığın ulusal birliğe zarar vereceği yönündedir. Ayrıca belirtmekte fayda var farklı grupların eğitim ile ilgili hak temelli ve çokkültürlü eğitimin günümüzde sağlanması, eğitim ortamları, fiziki olanaklar, personel, siyasi gündem, vs. açısından olanaklı durumda değildir (Coşkun, 2016).

Zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muaf olma izninin sadece Hristiyan ve Musevi öğrencilerine tanınması ve bu hakkı kullanırken inançlarını açıklamak zorunda kalmaları, azınlık grubu öğrencilerinin eğitim sistemi içerisinde ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olmaktadır. Eğitim sistemi içerisindeki mevcut koşullar azınlık gruplarına mensup çocukların karşılaştığı ayrımcılık, taciz ve aşağılamayı şiddetlendirmektedir. Bu çocuklar çoğu zaman kendi etnik ve dinsel kimliklerini saklamaktadırlar. Yerinden edilmiş Kürtler ve Romanlar gibi Türkiye’nin en dezavantajlı topluluklarının eğitim alanında da dışlanması söz konusudur. 1990’larda yaşanan çatışmalar ile yerinden edilmiş Kürt ailelerinin çocukları Diyarbakır ve İstanbul gibi şehirlerde büyük oranda yoksulluğa ve çalışma ihtiyacına bağlı olarak okula gidememektedirler. Bu durum yapılan birçok araştırmayla da ortaya konmuştur. 2000’lerde “Kentsel dönüşüm” projeleri için Roman mahallelerinde yapılan yıkımlar birçok Romalı yerinden etmiş ve yüzlerce Roman çocuk okula gidemez hale gelmiştir. Tarih boyunca zaten hep dezavantajlı grupta olup ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmış Roman çocuklarının yanı sıra, Türkiye’deki mevsimlik tarım işlerinde çalışmaya

zorlanan ve büyük bir kısmı ağırlıklı olarak Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerden gelen binlerce çocuğu da eğitim haklarına ulaşamamaktadır.

Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHS), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAOKS) ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHS) gibi uluslararası sözleşmeleri onaylamış olmakla birlikte, azınlık hakları ve azınlıkların eğitim hakkı ile ilgili hükümlere çekinceler koymuştur. Ayrıca, azınlıkların eğitim hakkına erişimlerinin teşvik edilmesi ve korunması için ne gibi tedbirlerin alınması gerektiği konusunda geçmişten bugüne hiçbir zaman azınlıklara danışılmış değildir (Kaya, 2009).

5.3 İstanbul’da Suriyeli Çocukların Eğitim Açısından Durumu

Suriyeliler Türkiye’ye gelmeye başladıklarında öncelikle gıda barınma gibi temel ihtiyaçlar üzerinde durulmuş, eğitim üzerine fazla konuşulmayan bir konu olarak kalmıştır. Ancak zorunlu göç hızlanıp, savaş şiddetlenip, belirsizlik hakimiyetini korumaya devam ettiği süre içerisinde, eğitim konusunun ne kadar büyük bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır. Kamplarda yaşayan sınırlı sayıda çocuk eğitim alabiliyor olsa da asıl sorun kamp dışında yaşayan mültecilerin eğitim sorunudur. Kamp dışında yaşayan, eğitim çağındaki çocukların önemli bir kısmı okula gidememektedir. Suriyelilerin başlattığı özel okul girişimleri (GEM) vardır ancak bunlar yetersiz ve her çocuğun ulaşabileceği sayıda olmadığı gibi MEB’in 2016 yılındaki uygulamasına kadar ücretli okullardı. Belediye ve sivil toplum kuruluşlarının destekleri ise çok küçük çaplıdır.

Göçün ilk yıllarında eğitim politikası, Suriyelilerin önünde sonunda ülkelerine geri dönecekleri algısıyla yürütülmüştür. Ancak geçen zaman göstermiştir ki durum tam tersi şekilde seyretmektedir. Türkiye’nin göçün ilk yıllarında takındığı tavır, eğitimin kamplara yönelik olarak hazırlandığı, Türkiye müfredatına göre Arapça olarak verileceği ve mültecilerin Türkiye’de kalmalarını pekiştirecek yaklaşımdan uzak durulması

şeklindeydi. Türkiye'nin Suriye'deki çatışmaların kısa sürede biteceği varsayımıyla politikalarını belirlediği ilk yıllarda bu politikaların kamplara yerleşen Suriyeli öğrencilerin acil eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu, kamp dışına yönelik çalışmalara geç başlandığı söylenebilir (Seydi, 2014).

GİGM'nin 8 Haziran 2017 tarihinde açıkladığı verilere göre Türkiye'de kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacı sayısı 3.038.480, İstanbul'da ise toplam sığınmacı sayısı 484.505'dir (İçişleri Bakanlığı, 2017). Türkiye'deki toplam Suriyeli çocuk sayısı 1.390.480, yani toplam Suriyeli nüfusun yaklaşık %50'sidir. UNİCEF'in Ocak 2017'de verdiği rakamlara göre 870.000 eğitim çağındaki çocuktan 490.000'i okula kayıtlı iken geri kalanı yani tahmini 380.000 çocuk eğitimden mahrum bulunmaktadır ancak 500.000'den fazla çocuğun eğitim sisteminin dışında kaldığı tahmin edilmektedir. (UNİCEF, 2017).

MEB Suriyeli çocukların eğitimine yönelik çözüm üretmek için 26 Nisan 2013⁶⁰ ve 26 Eylül 2013⁶¹ tarihli iki genelge yayınlanmıştır. İlk genelge bir yol haritası çizmenin ötesinde daha çok sorunların belirlenmesine yöneliktir. 26 Eylül 2013 tarihli ikinci genelge ise kampların dışındaki eğitimi merkeze alan bir genelgedir ve eğitim başlığını özellikle olumlu uygulama örneklerinin artırılmasını, müfredatta yönelik daha esnek ve ortak çözümlerin desteklenmesini hedeflemektedir. Genelgenin 9. maddesi ise oturma iznine sahip Suriyeli ailelerin çocuklarının okullaşma oranının artırılmasını desteklemekte ve 10. madde ile bugün çocukların eğitimi başlığında en sorunlu konuyu oluşturan oturma izni olmayan Suriyeli çocukların eğitimi alanında daha geniş bir paydaş grubuyla birlikte ele almaktadır. Bu kapsamda değinilen paydaşlar ise yerel yönetimler, ulusal ve uluslararası kuruluşlardır. Bu paydaşların çalışmalarının denetlenmesi, desteklenmesi ve kurumlar arası işbirliğinin artırılması merkeze alınmıştır. Özellikle eğitim alanında, krizin ilk yıllarındaki mültecilerin kısa süre sonra dönecekleri varsayımı ile yapılan kısa vadeli politika ve söylemler yerini daha uzun vadeli, kalıcı ve

⁶⁰ “Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler” konulu, 26 Nisan 2013 tarihli MEB genelgesi.

⁶¹ “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” konulu, 29 Eylül 2013 tarihli MEB genelgesi.

sürdürülebilir çözüm arayışına bırakmış, alınan kararlar ve uygulamalar da bu doğrultuda olmuştur. Suriyeli çocukların acil eğitim ihtiyacına yönelik, geçici tedbirler yerine çocukların okullara kaydına ve diploma almasına yönelik uygulamalara geçiş arayışı bu dönemde başlamıştır (Özer, Komşuoğlu ve Ateşok, 2016).

2014 yılına gelindiğinde ise, Suriyeli öğrencilere yönelik iş ve işlemler, MEB'in 23 Eylül 2014/21 sayılı “Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi” doğrultusunda yürütülmeye başlanmıştır. Mülteci çocukların eğitimi konusunda bir dönüm noktası olan bu genelge ile Suriyelilerin devlet okullarına kayıt yaptırmak için ikamet iznine sahip olmaları zorunluluğu kaldırılmış ve onun yerine hükümetin verdiği kimliğe sahip olan tüm Suriyeli çocukların devlet okullarına kaydolmalarının önü açılmıştır. Ayrıca, Türkiye'de sürgünde bulunan Suriyeli muhalif yetkililerin oluşturduğu Suriye Geçici Hükümeti kabinesinin MEB tarafından onaylanmış Arapça müfredat ile eğitim veren paralel bir “geçici eğitim merkezleri” (GEM) sistemi de akredite edilmeye başlanmıştır.

MEB'in 2014/21 sayılı genelgesi, göçmenlerin eğitimi ile ilgili kapsamlı bir genelgedir⁶². Bu genelgeyle, diğer tedbirlerin yanı sıra, yasa ve yönetmelikte eğitimle ilişkili olan kararların hayata geçirilmesinden sorumlu olan il komisyonlarının kurulması, Suriye “geçici eğitim merkezleri” için akreditasyon sistemi oluşturulması ve devlet okullarına kayıt yaptırmak için “ikamet izni” değil “yabancı tanıtma belgesi”nin yeterli olduğu karara bağlanmıştır (2014/21 MEB Genelgesi, Madde 4 b). Ayrıca bu genelgeye göre okullara kabul edilen öğrenciler “e-okul ve yaygın otomasyon sistemleri üzerinden elektronik kayıt altına alınmaya başlanmıştır (Human Rights Watch, 2016).

Bu genelge önemli bir adım olmuştur ancak kampların dışında kalan ve henüz bir yasal statüleri bulunmayan mültecilerin durumlarını ele almaması açısından yeterli olmamıştır denilebilir.

⁶² *Kitlesel akın ile ülkemize gelen yabancılardan eğitim-öğretim çağındaki olanlar ile talep eden yetişkinlerin geçici eğitim merkezleri veya Bakanlığımıza bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumuna (yükseköğretim kurumları hariç olmak üzere) kayıtlarının yapılabilmesi için ilgili kurumca “yabancı tanıtma belgesi” verilmiş olması şartı aranacak ve il komisyonlarınca öğrenci yerleştirme ve nakil komisyonları aracılığı ile uygun görülen Bakanlığımıza bağlı eğitim kurumlarına veya geçici eğitim merkezlerine kayıtları yapılacaktır. (4. Maddenin b bendi)*

Türkiye'de devlet okulları, resmi olarak hükümet tarafından koruma altına alınmış ve geçici korumadan faydalanan ilk ve ortaokul çağındaki bütün Suriyeli öğrencilere açıktır (2014/21 No'lu MEB Genelgesi, Madde 4). Okula kayıt yaptırmak ücretsiz, ancak velilerden yıl boyunca “faaliyet gideri” olarak ek para talep edilebilmektedir. Ailelerin birçoğunun bu ücretleri ödeyecek gücü yoktur. Devlet okullarından birinin yöneticisiyle yapılan görüşmede, bu ücretleri ödeyemeyen ailelerle sorun yaşandığını ifade ederek *“diğer çocuklar bu parayı ödüyorsa onlar da ödemek zorunda, gelmeselerdi biz mi çağırdık”* gibi dışlayıcı ve anlayıştan uzak ifadelerde bulunmuştur (MEB okulu idarecisi ile görüşmeden 10 Aralık 2015).

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2016 yılındaki verilerine göre⁶³ İstanbul'da yaşayan kayıtlı 394.587 Suriyeli mültecinin 109.532'si okul çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocuklardan 43.798'i GEM'lerde ve MEB'e bağlı okullar bünyesinde eğitim görmektedirler. İstanbul'da yaşayan, eğitim çağında olup da eğitim dışında kalan Suriyeli çocuk sayısı İstanbul'da Milli Eğitim Müdürlüğü'nün rakamlarına göre 65.734'tür (İMEM, 2016).

Yine MEB'in verdiği rakamlara göre İstanbul'un çeşitli ilçelerinde 73 GEM bulunmaktadır. Bunlardan 30 tanesi MEB bünyesinde, 43 tanesi, Belediye Dernek, Vakıf ve STK sorumluluğundadır. Eğitime ulaşabilen 43.798 çocuktan 24.903'ü GEM'lerde eğitim almaktadır, geriye kalan 18.831 çocuk 39 ilçede devlet okullarında eğitim görmektedir. Rakamlar GEM'lerin Suriyeli çocukların eğitimi konusunda önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir (İMEM, 2016). UNİCEF'in 2017 Ocak ayında verdiği bilgiye göre 2016'dan beri Suriyeli çocukların kayıt oranlarında yüzde 50 oranında bir artış olmuştur ancak hala okul çağındaki çocukların yüzde 40'ı (380 bin Suriyeli mülteci çocuk) okula gidememektedir.⁶⁴ Devlet okullarında ve GEM'lerde kayıtlı Suriyeli çocuk sayısı 2016 yılında yaklaşık 500.000'e çıkmıştır ancak bu rakamdan 160 bin kadar çocuk devlet okullarına kayıtlı iken geri kalanı GEM'lerde kayıtlıdır (UNHCR, 2017).

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2016 yılı verilerine göre, İstanbul'da

⁶³Rakamları güncellemek için güncel veri talebine MEB karşılık vermediği için 2016 Nisan ayın da verilen rakamlar kullanılmıştır.

⁶⁴Kayıt oranlarındaki büyük artışa rağmen Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların yüzde 40'ından fazlası okula gidemiyor <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22737> (Erişim tarihi: 3-2-2017)

Suriyeli nüfusun en fazla olduğu ilçe 30.919 ile Küçükçekmece ilçesi, en az olduğu ilçe ise 92 ile Kadıköy ilçesidir. Küçükçekmece'yi sırasıyla Bağcılar, Esenyurt, Fatih ilçeleri izlemektedir. En az nüfusta ise Kadıköy ilçesinden önce 117 ile Beşiktaş, 155 ile Adalar ve 219 ile Şile ilçeleri yer almaktadır. Eğitime ulaşabilen çocuk sayısında en yüksek orana %80,5 ile Başakşehir ilçesi sahiptir, Başakşehir'i %74.85 ile Eyüp, %61 ile Esenler, %59.72 ile Beykoz ve % 55 ile Büyükçekmece ilçeleri izlemektedir. Eğitim çağındaki nüfus bakımından en yüksek rakama sahip olan Küçükçekmece'de eğitime ulaşabilen öğrenci oranı %20'dir. Küçükçekmece'den sonra en büyük çocuk nüfusuna sahip olan Bağcılar'da %39.9, Esenyurt'ta %39.5, Sultangazi'de %54, Fatih'te ise %50.4'tür. Fatih ilçesi en fazla GEM'in (15) bulunduğu ilçedir. Milli Eğitim'den elde edilen verilere göre 2015-2016 döneminde eğitime katılım oranı İstanbul genelinde ortalama %35 civarındadır. Eğitime ulaşabilen çocukların %57'si GEM'lerde eğitim alırken %43'ü MEB bünyesindeki okullara ulaşabilmektedir (İMEM, 2016).

Tablo 6: İstanbul'un ilçelerine göre Suriyelilerin nüfus dağılımı ve eğitime ulaşabilen çocukların oranı

S.N.	İlçe	Suriyeli nüfus	Çağ nüfus	Toplam öğrenci sayısı	Eğitime dahil olan çocukların oranı %	GEM Öğrenci sayısı	Toplam GEM Sayısı
1	Küçükçekmece	30919	9294	1860	20	912	4
2	Bağcılar	29889	9053	3619	39.9	2649	3
3	Esenyurt	28871	7908	3129	39.5	1896	4
4	Fatih	26246	6941	3502	50.4	2706	15
5	Sultangazi	24749	7548	4129	54.7	3310	5
6	Başakşehir	20477	6119	4928	80.5	2050	10
7	Sultanbeyli	18391	5595	1042	18.6	621	1
8	Zeytinburnu	17398	4693	2206	47	1333	4
9	Esenler	16961	5049	3091	61	1864	4
10	Arnavutköy	14697	4613	839	18	727	2
11	Avcılar	14478	4180	1620	38.75	940	3
12	Gaziosmanpaşa	14342	4501	868	19	410	1
13	Ümraniye	13369	3828	1963	51	839	1
14	Bahçelievler	13325	4081	2109	51.67	1454	2
15	Kağıthane	12198	3502	1433	40.9	564	1
16	Güngören	10572	3037	1007	33	260	1
17	Beyoğlu	10305	3087	903	29	0	1
18	Sancaktepe	9887	2827	514	18	0	
19	Şişli	8538	1960	283	14	150	1
20	Bayrampaşa	8440	2282	436	19	400	2
21	Eyüp	8106	2482	1858	74.85	1296	3
22	Pendik	4676	1086	585	53.86	191	1
23	Bakırköy	2778	243	25	10	0	
24	Büyüçekmece	2421	671	370	55	240	1
25	Beylikdüzü	2273	664	350	52.71	86	1
26	Tuzla	2126	611	168	27	0	
27	Maltepe	1906	480	48	10	0	
28	Üsküdar	1877	544	116	21	5	1
29	Çekmeköy	1855	514	101	19.64	0	
30	Beykoz	1647	437	261	59.72		
31	Silivri	1643	377	70	18.56	0	
32	Kartal	1601	379	101	26.64	0	
33	Sarıyer	1442	416	90	21.63	0	
34	Ataşehir	1237	341	53	15.54	0	
35	Çatalca	293	71	28	39	0	
36	Şile	219	42	4	9.52	0	
37	Adalar	155	21	2	9.52	0	
38	Beşiktaş	117	26	14	53.84	0	
39	Kadıköy	92	29	9	31	0	
	TOPLAM	380516	109532	43734	34.69	24903	72

Kaynak: İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü Nisan 2016 verileri.

Esenler ilçesinde eğitimden mahrum çocuklarla yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiye göre; aileler Türkiye'ye geldiklerinde çocuklarını okula kaydettirebilmek için devlet okullarına başvurmuşlar ancak kimliklerinin olmaması, dil bilmemeleri, okulların çok kalabalık olması gibi nedenlerle çocuklarını okula kaydettirememişlerdir. Ailelerin konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olamamaları ve dil bilmemeleri onları bu gibi engeller

karşısında çaresiz bırakmış ve herhangi bir çaba göstermeden vazgeçmelerine neden olmuştur. Çocukların okula kayıt yaptıırma deneyimleri ile ilgili görüşme alıntılar şu şekildedir;

Suriye'de okula gittin mi?

5'e kadar, sonra buraya geldim.

Burada neden okula gitmedin?

Çünkü almadılar, çünkü çok kalabalıklarmış.

Gitmek istedin mi peki?

Evet hem de çok.

Kardeşin var mı?

İki tane.

Senden büyük mü küçük mü?

Küçükler biri 9 biri 6 yaşında.

Okula gidiyorlar mı?

Hayır. Cudi 12 yaşında (eğitim dışı)

Hiç okula gittin mi?

İki sene gittim.

Neden bıraktın?

Şey kimliğimin süresi bitti o yüzden. 3 ve 4'ü okudum 5'i bıraktım.

Devam etmek istiyor muydun?

İstiyordum.

Kimlik meseleni hallettiler mi?

Hayır. Ben okula gidersem gene bırakıcam ki, çünkü Almanya'ya gidicem. Raşit 12 (eğitim dışı)

Hiç okula gittin mi?

Hayır.

Peki Suriye'de?

Evet, 2'ye kadar gittim.

Burada neden okula gitmedin?

Okul almadı. Rina 9 (eğitim dışı)

Okula gidiyor musun?

Yok, hiç okula gitmedim.

Suriye'de okula gittin mi?

Evet ama okul gibi değil mesela küçük çocuklar gidiyor ya öyle.

Anaokulu mu?

Evet ona gidiyordum.

Neden okula gidemiyorsun?

Bilmiyorum, diyorlar ki pasaport lazım, benim de yok. Suzan 9 (eğitim dışı)

Aynı durum GEM'lerde okuyan çocuklar için de geçerlidir. Görüşme yapılan GEM'lerde okuyan çocuklardan 4 tanesi, ilk olarak bir devlet okuluna başvuruda bulunmuş ancak kabul edilmemişler, 5 tanesi de daha önce bir devlet okulunda eğitim görmüş ancak GEM'lerin tercih edilme nedenleri başlığında söz edileceği üzere farklı nedenlerle GEM'lerde eğitimlerine devam etme kararı almışlardır.

Eğitime ulaşabilsin ya da ulaşamasın, görüşme yapılan çocuklardan kimisi evde annesiyle birlikte sigara sarıp bakkallara satmakta, tekstil artıkları temizlemekte, berberde çıraklık yapmakta, tekstil atölyelerinde ortacı olarak çalışmakta, kimisi de yaz tatillerinde okul masraflarını çıkarmak için çalışmaktadır. Ek olarak sınıf kademesi arttıkça eğitime katılım oranı da düşmektedir. Çocuklar çalışmak zorunda oldukları için yaş büyüdükçe okulu bırakıp çalışmaya başlama oranı yükselmektedir. Bunun yanı sıra, günün yarısında okula gidip, diğer yarısında tekstil atölyelerinde ya da ev işlerinde çalışan çocuklar da mevcuttur.

Görüşmelerde hem okula gidip hem çalışan öğrenciler şunları anlatmışlardır;

“Suriye’deyken bir kişi çalışır tüm aileye bakardı, ama burada hepimiz çalışıyoruz yine de geçinemiyoruz, burada hayat zor, Suriye’de tek babamız çalışırdı,

burada hepimiz çalışıyoruz, mesela şimdi öğlenden sonra gideceğiz çalışacağız". Melek 12 (GEM)

"Hiç çalıştın mı?

Boncukta çalışıyorum.

Evde mi atölyede mi?

Evde ama bazen biraz evde biraz dükkana gidiyorum. Feyziye 13 (GEM)

Daha önce çalıştın mı?

Evet.

Okulla birlikte mi çalıştın?

Yok okul tatilken çalıştım. Ama ben buraya ilk geldim okula gitmedim, önce çalıştım, sonra okula başladım, sonra tatil oldu gene çalıştım, şimdi yine okuldayım. Hüseyin 16 (GEM)

Ailesinden ayrı sadece eğitim için Türkiye'de yaşamak durumunda olan çocuklar vardır. Örneğin GEM'de okuyan Munteha önce ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiş, fakat Türkiye'de yaşam şartlarının zor olması nedeniyle aile Suriye'ye geri dönmüş ve Munteha'yı İstanbul'da, iki dayısı ve bir teyzesiyle birlikte eğitimini devam ettirebilmesi için bırakmışlardır. Kendinden küçük üç kardeşinin ise IŞİD'in okullarını kapatması nedeniyle Suriye'de okula devam edemediklerini söylemiştir.

Benle birlikte 4 kardeşiz, en büyük benim.

Okula gidiyorlar mı?

Gidiyorlardı ama şimdi Suriye'de Kuran kursuna gidiyorlar.

Yaşları kaç?

Birisi 11, birisi 9, birisi de 7 yaşında.

Neden okula gitmiyorlar?

Ailem köyümüze gitti orada bir evimiz var, bütün akrabalarımız orada, büyük bir okul yaptılar hepsi okula gidiyordu, sonra IŞİD geldi orayı kapattı, hepiniz Kuran

kursuna gideceksiniz dediler, onlar da Kuran kursuna gidiyorlar.

Ailen neden İstanbul'dan döndü?

İstanbul'un geçimi zor, orada bir mağazamız var oradan para geliyor, bir sürü tarlamız var. Munteha 14 (GEM)

Eğitime ulaşabilen çocukların içinde diğer bir grup, nadir de olsa görülen hem GEM'de hem de devlet okulunda eğitim gören çocuklardır. Bu çocuklar günün yarısında GEM'de okurken diğer yarısında devlet okuluna gitmektedirler. Çocuklarının gelecekları ile ilgili kaygı düzeyleri yüksek olan aileler, çocuklarını iki okula birden göndermeyi tercih etmekteiler. Suriye'ye geri dönme umudunun yanı sıra, çocuklarının kendi dillerine ve kültürlerine uygun bir eğitim almalarını isterken, geri dönemeyip Türkiye'de kalma ihtimaline karşı da Türkiye okullarında eğitim görmelerini istemektedirler.

Neden iki okula gidiyorsun?

Babam istedi. Suriye'yi ve Arapçayı unutmamak için buraya geldim ve Türkçe öğrenmek için oraya gidiyorum.

Hangi okul daha iyi burası mı (GEM) diğer okul mu?

İkisi de güzel ama Ali Suvai'yi biraz daha çok seviyorum.

Zor oluyor mu peki iki okula gitmek?

Biraz yani ben oyun oynayamıyorum, bilgisayar oynamıyorum... Ali Suavi okulunda 1. sınıfa gidiyorum.

Burada 3'de diğer okulda 1'desin öyle mi?

Evet.

Kardeşin kaç yaşında?

6,5 yaşında.

Kardeşin de bu okula geliyor mu?

Evet şimdi burada.

İkiniz de hem devlet okuluna hem bu okula mı geliyorsunuz?

Evet, ama ben daha iyi Türkçe biliyorum o biraz biliyor.

Bir günün nasıl geçiyor?

Çok güzel. Sabah 6'da kalkıyorum, bu okula geliyorum, sonra ben eve

dönüyorum, yemek yiyorum, elbise giyiyorum Ali Suavi elbisesi (okul forması), okula gidiyorum, eve dönüyorum, yemek yiyorum, biraz bilgisayar oynuyorum, ödevimi yapıyorum, babamın yanında oturuyorum ben ve babam televizyona bakıyorum.

Haftasonların nasıl geçiyor?

Ben cumartesi günü Kuran kursuna gidiyorum arkadaşım ile gidiyorum ve onun ablasıyla.

Kuran kursun ne için gidiyorsun hafızlık için mi?

Evet.

Hangi günler?

Sadece cumartesi. Sidra 9 (GEM, devlet okulu)

Kaçıncı sınıfa gidiyorsun?

Hangisinde burada mı diğerinde mi?

İkisini de söyle.

Burada 5'e, öbüründe 3'e.

Neden iki okula gidiyorsun?

İkisini de öğreneyim diye, ilk geldiğimizde 1. sınıfa başladım, aslında 3. sınıf olmam gerekiyordu ama Türkçe bilmiyordum 1. sınıf oldum.

Okula başladığında hiç Türkçe biliyor muydun?

Yok birazcık, mesela kalem kitap demeyi biliyordum. Bu okulda ben derslere girmiyorum sınavlara giriyorum.

Burada ne sınavına giriyorsun?

Arapça.⁶⁵

Neden?

İki okulun da diplomasını almak için hem buranın hem o okulun, hem de sene kaybetmemek için. Bu okulun derslerine girmiyorsun, sınavları nasıl yapıyorsun? Evde kendim çalışıyorum.

Kimse çalıştırıyor mu seni?

Annem babam. Reşa 10 (GEM, devlet okulu)

⁶⁵Reşa'nın anneannesi görüşme yapılan GEM'de öğretmendi ve evde GEM müfredatına ait tüm derslerin çocuğa verilmesini sağlamaktaydı. Bu nedenle çocuk GEM'e kayıtlıydı ancak sadece sınav zamanında gelip sınavlara girmektedir. Türkçeyi iyice öğrendikten sonra ailesi sadece GEM'e göndermeyi planlamaktaydı.

GEM'de görüşme yapılan çocukların büyük bir kısmı okuldan sonra Kuran kursuna giderek hafızlık eğitimi almakta ve Arapça metinleri ezberlemek durumundalar. Bu da çocukların üzerindeki baskıyı artırmaktadır.

Bir günün nasıl geçiyor?

Okuldan dönüyorum, yemeğimi yiyip derslerime çalışıyorum, Kuran dersim var. Kuran dersinden geldikten sonra birazcık oynuyorum.

Ayrıca mı Kuran dersi alıyorsun?

Evet.

Hafızlık mı?

Evet.

Haftasonu Kuran kursu var mı?

Evet. Abdurrahman 13 (GEM)

Okul olduğu için dışarı çıkmıyorum bir de cumartesi ve pazar günleri Kuran kursu var oraya gidiyorum.

Kuran okumayı bilmiyor musun, neden kursa gidiyorsun?

Biliyorum ama ezberliyorum.

Hafız mı olacaksın?

Evet. Eymen 14 (GEM)

5.3.1. Geçici Eğitim Merkezleri (GEM)

GEM'ler Türkiye'nin uyum ve göç politikası ve süreç içerisindeki sahip olduğu tutumun değişimini göstermesi açısından somut bir örnek olması nedeniyle GEM'ler için ayrıca bir başlık açılmıştır. Bu başlık altında, ilk açılan okullardan günümüze yani kapatılma kararının alınmasına kadar geçen süreç özetlenecektir.

Kitlesel olarak Türkiye'ye akın etmiş yabancı öğrencilerin, ülkelerinde yarım

bırakmak zorunda kaldıkları eğitimlerine devam edebilmeleri için, ülkelerine döndüklerinde veya MEB'e bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumuna geçmek ve eğitimlerine Türkiye'de devam etmek istemeleri halinde, sene kaybını önleyecek nitelikte hizmet veren eğitim kurumlarıdır (2014/21 sayılı MEB Genelgesi Madde 3). Kamplar haricinde yoğun Suriyeli mülteci nüfusunun yaşadığı kentlerde MEB'in onayladığı 350'nin üzerinde GEM mevcuttur (UNHCR, 2017). MEB'in 2016 yılı verilerine göre İstanbul'da Suriyelilerin açtığı toplam 73 GEM bulunmaktadır. En fazla GEM Fatih (15) ve Başakşehir ilçelerinde (10) bulunurken, 15 ilçede hiç yoktur (İMEM, 2016).

İstanbul'da eğitime ulaşabilen çocukların 24.903'ü GEM'lerde öğrenim görürken, 18.831'i devlet okullarında eğitim görmektedir (İMEM, 2016).

GEM'ler mülteci kamplarının hem içinde hem dışında faaliyet gösteren Suriye müfredatına bağlı kalarak Arapça eğitim veren ilk ve orta dereceli eğitim merkezleridir. (2014/21 No'lu MEB Genelgesi, Madde 3). Uygulanan müfredat Suriye'de uygulanan müfredat ile büyük oranda aynı, ancak müfredatta bulunan Beşar Esad, ailesi ve Baasçılık gibi konular kaldırılmıştır. (UNICEF, 2015; 43–44). Merkezi Türkiye'de bulunan Suriye Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı, söz konusu müfredatı MEB ile işbirliği içerisinde düzenlemiştir (Human Rights Watch, 2015, 12). 2014 yılının sonuna doğru MEB, kampların dışındaki GEM'leri ulusal eğitim sistemine dahil etmek üzere kayıt altına almaya başlamıştır.

Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başladıkları ilk yıllarda burada kalıcı olmadıkları, kısa bir süre sonra ülkelerine geri dönecekleri anlayışı ile eğitim alanında acil önlemler alınmadığı için ve Suriye'ye geri dönüş umudu ile Suriye'deki eğitim müfredatını devam ettirmek isteyen Suriyeliler, kendi imkanlarıyla bu okulları açmaya başlamışlardır⁶⁶. Kademoon okulları kurucularından bir idareci o dönemi şöyle anlatmıştır;

⁶⁶Yarı resmi Türk haber ajansı olan Anadolu Ajansı yaptığı haberlerde bu öngörüsüzlük ve eğitimle ilgili adım atılmaması sonucunda, Suriyelilerin kendi imkanlarıyla başlattıkları bu hareketi Türkiye'nin yapmış olduğu bir başarıymış gibi övgü dolu sözlerle anlatmıştır. Buna bir örnek “*Türkiye'nin dünyaya sunmuş olduğu örnek bir model. Nitekim daha önce yaşanan büyük kitlesel göçlere bakıldığında, ülkelerin kendisine sığınanlara karşı, sığınmacıların dillerinde ve müfredatlarında eğitim vermesi gibi bir devlet politikasının çok nadir uygulandığı görülüyor.*” <http://aa.com.tr/tr/turkiye/suriyeli-cocuklarin-egitimi-kayip-nesil-felaketini-onleyecek/551554>

“İlk olarak Fatih'te Sefire-i Alem ve Bab- ı Alem Uluslar arası öğrenci dernekleri ile başladık. Eğitimi o zaman kimse düşünmüyordu ve eğitimi konuştuğumuz zaman “zamanı değil, zaten devrim bitecek, bunlar dönecekler” deniliyordu. Tamam da dedim, dönene kadar bir çocuğun sıraya oturmaması okula gitmemesi, ilerde telafisi mümkün olmayan şeyler. Çocuklar anlamıyor, bilmiyor, katliamlar oluyor, kongreler yapıyorsunuz tamam. Bir sürü şey dediler; yaralılar var onlarla ilgileniyoruz, yemek yediriyoruz, bir sürü yetim var onlara ulaşmamız lazım... Tamam ben onları yapmayın demiyorum ama eğitimle de ilgilenilmesi gerekiyor. Milli Eğitim'e gittik Doktor Muammer Yıldız⁶⁷ ile görüştük maalesef o zamanlar bir şey yapılmadı. Türk okullarına kayıtlarını yapabiliriz dediler. Türk okullarını bir çözüm olarak bulmadım, çünkü bu çocukların Suriye'ye dönmeleri gerekiyor ve bu nedenle Arapça eğitim almaları gerekli. Bir de aynı zamanda sadece öğrenci değil, öğretmenlik yapanlara da iş fırsatı sağlamamız gerekiyordu. O yüzden bir okul yaparsak onlara da iş fırsatı sunmuş olacaktık. Kararlaştırdık, yer kiraladık, öğretmenleri de işe aldık, yüksek maaş sözü verdik paramız olmadığı halde. 900 Dolar her öğretmene. Sonra diploma konusu, bir sürü ülke ile iletişim kuruldu. Mısır; Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan, Libya... Libya'dan yanıt geldi, lise son öğrencilerine heyet gelecekti ve Libya diploması verilebilecekti. Libya diploması yurtdışında ve Türkiye'de geçerli bir diploma.

Birinci yıl yani 2012'de sadece Esenler'de, ikinci yıl Esenyurt Kültür Merkezinde ikinci okulu açtık. O zaman 2500 öğrencimiz vardı her iki okulda. Her iki okul sabah ve öğleden sonra eğitim veriyordu. Sabah ve öğleden sonra, tüm sınıflar vardı, ilkokul, ortaokul ve lise. Yani sanki 4 okul gibi her okul sabahtan akşama kadar eğitim veriyordu. 150'ye yakın öğretmenimiz vardı.

Çok zor geçti çünkü bağışçılarla iletişim kurmamız gerekiyordu. Öğretmen maaşlarını ve her şeyi vermek için bağış lazımdı ve çok zordu. Ama yine de öğrencilerimiz iyi bir seviyedeydi, lise son öğrencileri mezun olduklarında Arapça, İngilizce ve Türkçe bilerek mezun oluyordu. Fransızca da var tabi. Türkiye'de hangi kolej bunu yapabiliyor ve bu şekilde iyi üniversitelere girebiliyorlar.

İlk başladığımızda ücret almıyorduk, verebilen öğrenciden sadece 100 dolar alıyorduk ve aynı zamanda 400'e yakın öğrencinin servis ücretini de biz ayarlıyorduk.

⁶⁷Dönemin İstanbul İl Milli Eğitim Müdürü

Bunu bağışçılarla iletişim kurarak yapıyorduk. Onlar için tamamen ücretsizdi yani eğitim ve ulaşım da sağlanıyordu.

İlk yıl tekdik, bize her yerden, İstanbul'un karşı tarafından da servislerle öğrenciler geliyordu. İkinci yıl bağışlar azaldı o zaman da her dönem için 100 Dolar almaya başladık yani 200 TL 200 TL her dönem için. Öğrencilerin %60'ı veremiyordu, ücretsiz okuyordu. Aldığımız ücret bize bir katkı olması içindi. Kitapları temin ediyorduk, bağışçılarla derneklerle yapıyorduk bunu. (GEM idarecisi ile görüşme, 3 Kasım 2016).

Suriyeli muhaliflerin Suriye'ye dönecekleri düşüncesiyle Suriye müfredatıyla muhalif bir anlayışla eğitim veren bu okullar devrimci gençlerin yetiştirilmesi amacıyla yola çıkmıştı. 2012'de Esenler'de açılan Kadimon okulunun açılış konuşmasında okul yöneticisi bu amacı şu şekilde anlatmıştır. "*Suriyeli çocuklar geleceğimizin mimarları. Devrimin bekçileri bu ve bunun gibi okullarda yetişecek*"⁶⁸

İlk yıllarda okulların açılmasına önemli bir teşvik gözlenmiştir. Neredeyse Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı her ilçede belediyeler okulların bina kiralarna yardımcı olmak ya da bina tahsis etmek gibi çalışmalarda bulunmuştur.

*Gözbebekleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile Bahçelievler Belediyesi'nin katkılarıyla Bahçelievler Belediyesi Abdurrahim Karakoç Kültür Merkezi Ek Binası içerisinde oluşturulan Suriyeliler Gözbebekleri İlkokulunda Suriyeli çocuklar eğitim görecekler. Suriyeliler Gözbebekleri İlkokulu 24'er kişilik 7 sınıftan oluşuyor. Sabahçı ve öğlenci olmak üzere iki grupta eğitim verecek ilkokulda 30 Suriyeli öğretmen ve 10 yardımcı personel olmak üzere toplam 40 personel görev yapacak. Libya müfredatına göre eğitim verecek okulun giderleri ve personelin maaşları Gözbebekleri Derneği tarafından karşılanacak.*⁶⁹

Esenyurt Belediyesi tarafından yaptırılan Suriye Kademoon Okulu, 1700 metrekare alan üzerine 18 derslik olarak inşa edildi. Okulda Suriye müfredatına uygun olarak 850 kayıtlı Suriyeli öğrenci, 40 Suriyeli öğretmen eşliğinde eğitimlerine devam

⁶⁸İstanbul'da Suriye Okulu <http://aa.com.tr/tr/egitim/istanbulda-suriye-okulu/312733> (Erişim tarihi: 05-07-2015)

⁶⁹Suriyeli Çocuklar İçin Okul <http://www.istanbulajansi.ist/haber/suriyeli-cocuklar-icin-okul/6916> (Erişim tarihi: 30-11-2013)

*edebilecek. Okulda müdür ve öğretmenler için idare odaları, öğrencilerin ders dışında vakit geçirebilecekleri alanlar ile spor yapabilmeleri için basketbol ve voleybol bölümleri de bulunuyor.*⁷⁰

Devletin ilk yıllarda GEM'lerin açılması ve eğitim faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için sağladığı desteği göstermek açısından aşağıdaki haber önemlidir;

*İstanbul Ak Parti İl Başkanı Aziz Babuşcu, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan, Suriyeliler için ellerinden gelen yardımları yapma talimatı aldıklarını ve Esenyurt Belediye Başkanı Necmi Kadioğlu'nun da bu talimatı yerine getirdiğini söyledi... Haberde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu okulların açılması için belediyelere gereken yardımı yapmaları talimatı verildiği görülmektedir.*⁷¹

İlk okulların açılmaya başlamasından kısa bir süre sonra okul sayıları hızla artmaya başlamıştır. İlk açılan Suriye okullarına neredeyse İstanbul'un her yerinden servislerle çocuklar taşınmaktaydı. Okulların en önemli masraf kalemleri servis ücretleriydi. Ayrıca çocuklar yollarda çok uzun süreler geçirmekteydi. Bu nedenle Suriye okullarının bulunduğu yerlere doğru da bir yer değiştirme söz konusu olmuştur (GEM İdarecisi görüşmesinden 28 Ekim 2015). Örneğin Zeytinburnu'nda açılan El Emel El Müşrik ve Esenler'de açılan Kademoon okulları, İstanbul'da açılan ilk GEM'lerdendir. El Emel El Müşrik okulunun eski idarecilerinden, şimdi başka bir GEM'de görev yapan bir idareci ilk yıllarını şu şekilde anlatmıştır;

“O zaman 400 öğrencimiz vardı. Ama, öğrencilerden o zaman hiç para almıyorduk. Bedava yani. Çünkü o zaman Suriyelilerden çok destek gelirdi, her ay 50 bin dolar masrafı vardı. Hem bina kirası, hem okula taşıma masraflarını karşılıyorduk. Beylikdüzü'nden bile öğrenci getiriyorduk. Ben hala hatırlıyorum, minibüs bizden öğrenci başı 270 TL alıyordu. Beylikdüzü'nden Zeytinburnu'na kadar getirdik Elhamdulillah. Şuan takriben İstanbul'da 50 Suriye okulu oldu. Bu nedenle aileler yaşadıkları semtte mahallede olan okullara gönderiyorlar çocuklarını. Aynı birlik, destekler devam ediyor

⁷⁰<http://www.haber7.com/guncel/haber/1250888-esenyurtta-suriyeli-ogrencilere-ozel-okul>

⁷¹Esenyurt'ta Suriyeli öğrencilere özel okul <http://www.haber7.com/guncel/haber/1250888-esenyurtta-suriyeli-ogrencilere-ozel-okul> (Erişim tarihi: 05-07-2015)

mu? Yok, onlar geride kaldı. Şuan destek çok nadir yani. Suriyeli iş adamları yardım yapmıyorlar mı? Şuan onların tercihleri sınır tarafına, ya da Suriye içerisinde destek gönderiyorlar” (GEM idarecisi ile görüşmeden 28 Ekim 2015).

Ders kitapları da yine Suriye Eğitim Derneği tarafından hazırlanarak Arapça basılmaktaydı. Fakat 2014 yılından itibaren GEM'lerdeki faaliyetler, uygulamada birlik sağlanabilmesi amacıyla MEB tarafından belirlenen haftalık ders çizelgeleri ve öğretim programları üzerinden yürütölmeye başlanmış ve ders kitapları da MEB tarafından Arapça olarak basılmaya başlanmıştır.

İstanbul'daki 73 GEM'den 30 tanesi Resmi okullarda açılırken 43 tanesi vakıf, dernek ve belediye bünyesindeki okullardır (İMEM, 2016). Vakıf, dernek ve belediye bünyesindeki okullar kendi imkanlarıyla kiraladıkları binaları kullanmaktaydı ancak 2016'da uygulanmaya başlayan yönetmelikle birlikte GEM'ler artık kendi binalarını kullanamamakta, bulundukları ilçedeki uygun devlet okullarının binalarını kullanmak zorundadırlar. MEB okullarında eğitim öğretim saati bittikten sonra GEM öğrencileri okula gelerek eğitime başlamaktadırlar. Genellikle akşam saatlerinde dersler yapılmaktadır. Örneğin Zeytinburnu'nda bulunan El Emel El Müşrik Okulu ilk açıldığında 4 katlı bir bina kiralayarak (aylık 16 bin lira kira ile) eğitim öğretimi gerçekleştirmekteydi. Ancak kiralarının çok yükselmesi ve ödeyemeyecek duruma gelmeleri, öğrenci sayılarının düşmesi ve öğrencilerden alınan ücretin yetmemesi ile Zeytinburnu'nda bir devlet okulunun binasını akşam saat 17:00-21:00 arası kullanmaya başlamışlardır. Okulda akşam saatlerinde çalışan hizmetlilerin parası, elektrik, su gibi masrafları GEM'ler kendileri karşılamaktadır (Okul idarecisi ile yapılan görüşmeden, 8 Aralık 2015). GEM'lerde kira giderlerini karşılamamanın yolları uluslararası ve yerel kuruluşlardan alınan desteklerden, yerel yönetimlere ve özel bağışçılara kadar uzanmaktaydı. Pek çok durumda da kira yükü okul yönetimine, öğretmenlere ve öğrenci ailelerine kalıyordu. Devlet okullarının binalarını kullanmaya başladıktan sonra kira yükü ortadan kalkmıştır ancak okulların diğer masraflarını karşılayacak herhangi bir destekleri yoktur. Devlet okulları bünyesine geçmek istemeyen bazı okullar ise uluslararası okul olma çabasına girmişleridir. Örneğin Fatih'te bulunan bir GEM (Al-Awail) yeni uygulama ile birlikte Yemen müfredatını kullanan bir uluslararası okul haline gelmiş ve

kendi binasında Yemen müfredatı ile eğitim öğretime devam etmektedir.

GEM'ler ile paylaşımlı olarak devlet okullarının kullanıldığı yerlerde ayrımcı söylemler gözlenmiştir.⁷² Konuyla ilgili yapılan görüşmede okul idarecilerinden birisi şunları anlatmıştır;

“Okul binasını paylaşmaya başladıktan sonra çok fazla tepki aldım, dediler ki neden okulu onlara verdin Araplar pistir, onlar bizi Kurtuluş savaşında arkadan vurdu, ama ben verdim, Türklük geleneğinde misafirperverlik vardır, ne yapalım muhtaçlar” (MEB okulu idarecisi ile görüşmeden, 7 Aralık 2015).

MEB'in binalarında eğitim öğretime devam eden okullarda geç saatlerde eğitim yapma zorluğu yaşanırken, vakıf, dernek bünyesindeki okullar ise mekanlar konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Kiraları çok yüksek olan bu binalar genellikle çocukların gelişimi için uygun olmayan, eski iş hanı, dersane binaları, sürücü kursu binaları, eski apartmanlardan oluşuyordu. Özellikle küçük yaşta çocukların oyun oynayacak alanları bulunmamakta, çocuklar merdiven aralarında tehlikeye açık bir şekilde oyun oynamaktaydılar⁷³.

GEM'lerde yapılan görüşmeler sırasında dikkat çeken bir nokta ise; Türkiyeliler ve Suriyelilerin kardeşliği vurgusudur. Toplumun bazı kesimlerinden gelen nefret söylemlerine karşı kardeşlik vurgusu yapmaya özen göstermektedirler. Bu durum görüşme yapılan çocukların hemen hepsinde de gözlenmiştir. Görüşme yapılan okulların hepsinin duvarlarında “Türkiye ve Suriye kardeşdir”, “Teşekkürler Türkiye” vb. yazılar ve mesajlar yer almaktadır. Görüşmelerin birçoğu olabildiğince dikkatli eleştiriden uzak ve teşekkürle biten cümlelerle sonlanmıştır. Konuya örnek oluşturması açısından görev yaptığı okulu GEM ile paylaşan bir MEB okulunun müdürü, GEM'in, binalarını

⁷²Konuyla ilgili benzer bir örnek “Çocuklarının Suriyeli Çocuklarla Aynı Okula Gitmesini protesto Ettiler” <http://www.hurriyet.com.tr/cocuklarinin-suriyeli-cocuklarla-ayni-okula-gitmesini-protesto-ettiler-40085766> (Erişim Tarihi: 11-04-2017)

⁷³Save The Children'in 2015 Ekim ayında yayınladığı “Gecici Koruma Altındaki Suriyeliler İçin Hatay'daki Geçici Eğitim Merkezlerinin İhtiyaç Tespiti” adlı raporunda belirttiği üzere Hataydaki 67 geçici eğitim merkezinin pek çoğu bütün bina veya apartman daireleri kiralamakta, bazıları geçici konteynerlerde yer almakta, çok azı ise mevcut devlet okulları dahilinde eğitime devam etmektedir. Teneffüs alanı bulunmayan bu okullarda öğrenci ve öğretmenlerin kullanabileceği alanlar sınıflarla kısıtlıdır. Fiziki şartların yetersiz olması bazı geçici eğitim merkezlerinde öğrenci sayısının sınıf kapasitesinin üzerinde olmasına neden olmaktadır. Örneğin binalarda tuvalet yetersizliği söz konusudur. Yine Save The Children'in araştırmasına göre Hatay'daki bazı GEM'lerde hiç tuvalet olmazken bazılarında öğrenci başına düşen tuvalet sayısı çok azdır. İstanbul'daki GEM'lerin bir çoğunda benzer sorunlar yaşanmaktadır.

kullanmaya başladığı ilk günü şöyle anlatmaktadır;

“Okulun açıldığı gün bahçede çocuklar Arapça bağıryorlardı. Ne diyorlar diye sordum, meğer “Türkler ve Suriyeliler kardeştir” diye bağıryorlarmış” (MEB okulu idarecisi ile görüşmeden 7 Aralık 2015).

AFAD'ın 2014 yılında hazırladığı Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar Raporunda, kamp içinde yaşayan kadınların %94'ü, kamp dışında yaşayan kadınların ise %93'ü Türkiye'de insanların kendilerine karşı davranışlarını olumlu olarak değerlendirmiş olması da konuyu desteklemektedir (AFAD 2014; 9).

5.3.1.1 GEM'lerde MEB'in Uygulamalarına ve GEM'lerin Kapatılacak Olmasına Eleştiriler

Yukarıda da belirtildiği gibi 2016 yılında MEB'in yeni uygulaması ile GEM'lerin kendi binalarını kullanması yasaklanmış sadece bulundukları ilçede kullanıma uygun MEB okulu binası bulunmaması halinde GEM'lerin kendi binalarını kullanmalarına izin verilmiştir.

Her GEM'e MEB tarafından görevlendirme ile bir koordinatör atanmıştır. Bu atamalar ile birlikte GEM kurucusu ve idarecilerinin okullarda etki düzeyleri düşmüştür. MEB Koordinatörleri GEM ve MEB arasındaki iletişimi sağlamaktadırlar. Derslere müdahil olmasalar da haftalık ders programlarının uygulanması sorumluluklarındadır ve öğretmen maaşları ödeneceği (GEM'deki öğretmenlerin maaşı UNİCEF tarafından ödenmektedir) zaman koordinatörün imzası gerekmektedir. Dolayısıyla GEM yöneticileri ve müdürler MEB koordinatörleriyle “iyi geçinmeye” gayret etmektedirler.

Koordinatörün yetkileri neler?

Herşey. Mesela geldi buraya ve dedi ki bu eski yöneticilerin hiçbir etkisi yok. Bakın bazıları iyi niyetli. Yetki veriliyor onlara yapın diye. Mesela hataları biliyor beraber çözüyoruz. Bu atamalar olmadan önce bize toplantı yaptılar, koordinatörler ve yöneticiler. İlk önce dediler ki “siz artık yoksunuz, çıkacaksınız, derneğin bir ilgisi yok burada” dendi ve koordinatör geldiğinden beri çıkacaksınız deniyor. Ama Bağcılar'daki okulumuzda “çok teşekkür ederiz, bu iki üç yıllık süreci beraber yapacağız” dedi koordinatör.⁷⁴ Biz hatalar olduğunu söylediğimiz zaman “haklısınız” dendi. Mesela Milli Eğitim'e dedik ki siz bu öğretmen atamalarını yapacaksınız⁷⁵ ama bazı öğretmenleri biz zamanında atmışız okuldan, o okula geri dönecek ve diyecek ki ben valilikten Milli

⁷⁴Bağcılar ve Esenyurt'ta olmak üzere iki Kademoon okulu vardır

⁷⁵Suriyeli öğretmenleri MEB atamaya başladıktan sonra, GEM idarecilerinin öğretmen seçiminde etkileri olmamaktadır. Daha sonra belirtileceği üzere Suriyeli öğretmenler MEB tarafından yapılan Komisyon sınavından aldıkları puana göre GEM'lere atanmaktadırlar.

Eğitim tarafından atandım. Sonra bize merak etmeyin dediler, bi'gelsin bu öğretmenler ilk hatasını yapsın, zaten hata yapacak hemen yazarsınız atarız bütün okullardan. Biz bütün okullardan atılmasını istemeyiz dedik. Dediler Türkiye'de böyledir budur. Öğretmen değişikliği sizin aranızda (Bağcılar ve Esenyurt Kadimun okulları arasındaki öğretmen değişikliğini kastediyor) Bağcılar'da dört okul var çok kolay yaparız sizin aranızda merak etmeyin dediler. Bu şekilde yaklaşıyorlar. Ona verilen yetkiyi bize karşı kullanmıyor, çözüm odaklı. Esenyurt'taki okulumuzda ise “Hayır! Siz artık Türk sistemine uyacaksınız!” oturup bir saat anlatıyor, devlet işi nasıl, prosedür nasıl gidiyor, engel engel engel... Yetkiler bize karşı kullanılıyor. Durum çok kötü. Milli Eğitim el koyduktan sonra bozdu bu eğitimi. Farkında değiller (GEM idarecisi ile görüşme, 3 Kasım 2016).

GEM'lerde görev yapan öğretmenler MEB tarafından oluşturulan komisyonlardan alınan puanlara göre atanmaktadırlar. Herhangi bir GEM'de çalışıyor olan ya da yeni başlayacak her öğretmene sınava girme zorunluluğu getirilmiştir. Bu değerlendirme sınavı ile alınan puanlara göre Suriyeli öğretmenler okul tercihi yapmakta ve puanına göre okullara yerleştirilmektedir. Öncesinde GEM'ler öğretmenlerini kendi ölçme değerlendirme yöntemleri ile istihdam etmekteydi ve üzerlerinde bir yaptırım güçleri vardı. Ancak yeni uygulamadan sonra GEM yöneticilerinin öğretmenler üzerinde herhangi bir etkileri kalmamıştır ve komisyonun yaptığı sınavın objektif ve bilimsel bir değerlendirme özelliği taşımadığı eleştirileri yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde bu durumun eğitim kalitesini olumsuz yönde etkilediğini söyleyen GEM kurucuları konuyu şöyle anlatmışlardır:

Bu komisyonlar öğretmenleri değerlendirmek için yeterli mi?

Hayır!!! tamam şekil güzel deyip puanları verdiler. Neye dayanarak gönderdikleri belli değil. Okulumuzdaki nitelikli hocalar Milli Eğitimden tayinle başka okullara dağıtıldı. Gelip teftiş yapsınlar, okulumuz uygun değilse, hocaları beğenmediyseniz, okulumuzda bir sıkıntı gördüyseniz bunu söyleyin, mesela şu hoca size uygun değil diyin, ya da eğitiminiz kötü, ya da iyi deyin, okula göre muamele olmalı. Mesela ben gittim mülakata bana sordular, sen ne zaman Suriye'den çıktın? Ben matematik öğretmeniyim mesela, matematik ile ilgili bir soru sormadılar, sadece neden çıktın, neden geldin diye

sordular, ben dedim Maarife okulunda görevliyim, muhtemelen bu komisyona görevi olmayan öğretmenler de geldi ben dedim benim görevim var. Ama karar var tüm öğretmenler gelecek dediler. Tamam kabul ettim. Ben 88 puan aldım. Başka bir kadın öğretmen 100, başka öğretmen 70. Neden? Bilmiyoruz. Alaka var yok sormadılar, belki sadece adını sordular. Tüm tayinat bu şekilde oldu ve neden bilmiyoruz. Sonra öğretmenler tercih yaptılar. Mesela 100 aldın ve Maarife okulunu istiyorsun, tamam gidebilirsin çünkü 100. Herkesin 10 tercih hakkı var. Puanlamaya ve tercih sırasına göre yapıldı atamalar. Yazılı herhangi bir sınav yapılmadı sadece mülakat. (GEM İdarecisi ile görüşmeden 29 Kasım 2016).

GEM'lerin büyük bir kısmı muhalif Suriyelilerin kurduğu okullardır ve eğitim içeriği de buna göre hazırlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu okullar açıldığında amaçları çocukların burada kaldıkları süre içerisinde eğitimsiz kalmamalarını sağlamak ve Suriye'ye geri döndüklerinde Suriye'yi yeniden inşa edecek, devrim düşüncesiyle hareket edecek çocuklar yetiştirmektir. Ancak MEB son yaptığı çalışmalar ile GEM'lerin tamamını kontrolü altına almış, bir kaç sene içerisinde bu okulları kapatarak çocukları devlet okullarına özellikle de İmam Hatip liselerine yönlendirmeyi hedeflemiştir.⁷⁶

GEM idarecilerinin belirttiğine göre uygulamanın başlamasıyla birlikte okula giden çocukların sayısında bir düşüş yaşanmaya başlamıştır ve bu düşüşün artma ihtimali vardır. Okula yeni başlayacak çocukları olan bazı ebeveynler devlet okuluna çocuklarını göndermemek için yaşlarını büyük söyleyerek birinci sınıfı atlatıp çocuklarını ikinci sınıftan GEM'e kaydettirme girişimlerinde bulunmaktalar ya da hiç okula göndermemektedirler.⁷⁷

Milli Eğitim'in "Suriyeli Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi"⁷⁸ kapsamında 2016 yılından itibaren GEM'lere ara sınıflar hariç yeni öğrenci alınmayarak GEM'ler kademe kademe işlevini tamamlayarak kapatılacaktır (GEM idarecisi ile görüşmeden 3 Kasım 2016).

⁷⁶MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 1 Ağustos 2016 tarihli ve 83441325-235- E. 8181724 sayılı yazısı http://kirikhan.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_09/30031942_suriye_uyruklu_ogrenciler.pdf (Erişim tarihi: 9-4-2017)

⁷⁷Konuyla ilgili yapılan görüşme örneklerine alan çalışmasının değerlendirildiği bölümde yer verilecektir.

⁷⁸"Suriyeli Çocukların Eğitimi İçin yol Haritası Belirlendi" <http://meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>

GEM'lerin kapatılmasıyla birlikte özellikle Türkçe bilmeyen ailelerin sistemin dışına itileceği ve çocuklarının eğitimi konusunda etkisiz hale gelecekleri GEM yöneticileri tarafından savunulmaktadır ve konunun bu açıdan doğruluk payı da yok değildir. Eğitimin devamlılığında aile, süreci etkileyen en temel unsurlardan biridir. Ailenin eğitimle ilgili tutumu ve istekliliği mülteci çocukların eğitiminde etkili olmakta ancak yaşanan sorunları da gidermemektedir. Mülteci aileler yeni yerleştikleri yerlerde uzun süreler çalışmak zorunda kaldıkları için çocukları ile ilgilenmeye zamanları kalmamasına rağmen çocuklarının iyi derecede dil öğrenmesini, okul ve öğretmenler tarafından desteklemesini istemektedirler. Ancak aileler, dil yetersizlikleri ve okuldan, eğitimden ne bekleyeceklerini bilemedikleri için okuldaki faaliyetlere katılamamaktadırlar. Ayrıca mülteci ailelerin dil ve eğitim yetersizlikleri nedeniyle çocuklarının ödevlerine destek olamadıkları, bu durumdan çocukların akademik başarısının olumsuz etkilendiği gözlenmektedir (Şeker, Aslan, 2015; 95). Benzer bir şekilde konuyla ilgili GEM yöneticilerinin aktardıkları şöyledir;

Orta okul ya da lisede, çocuğun yanlış olduğu zaman idare yapıyor, aile ile iletişim kuruyor beraber çözmek için. Aile ile iletişim kuramayacak, çocuk da korkmayacak kimseden. Ya da çocuk bir örgüte girecek, ya da bir yanlış yapacak bilmem ne... kim bunu farkedecek, kime söyleyeceksiniz? Bir sürü insan bunu kullanacak. Çocuk gidip gelecek okula, aile bilemeyecek gidiyor mu gitmiyor mu? Ya da okulda ne yapıyor. Başka bir mevzu bazı aileler ilk geldiğinde çocuklarını Türk okullarına kayıt ettirdi. Şimdi çocuklar evde kavga ettiklerinde, ya da konuştuklarında, ya da güldüklerinde Türkçe konuşuyorlar aralarında, anne baba hiçbir şey bilmiyor. Geçen gün duydum anne ağlamış “n'olur anlatın bana”. Ya da okulda neler oluyor, anne gidiyor hiçbir şey anlamıyor. Çocuklar da gülüyor annesine babasına. Çocuk bir sorunu olduğu zaman annesine babasına söylemez zaten annem babam bir şey bilmiyor anlamıyor. Çocuk böyle tek başına. Almadın sen köklerini, köksüz nasıl olacak? Kök olmazsa ölür. Ama burada bu çocuklar ölmeyecek (GEM idarecisi ile görüşmeden 3 Kasım 2016).

Bir hayat kurma ve Türkiye’de bir gelecek tasavvur edebilmenin önemli koşullarından biri de eğitime katılma ile ilgilidir. Suriyelilerin geri dönebilme umutlarını besleyen en önemli etmen çocuklarının Arapça eğitim almaya devam edebiliyor

olmasıdır. Ancak GEM'lerin kısa bir süre içerisinde kapatılacak olması ve Arapça eğitim alma şanslarının kalmaması aileleri büyük bir tedirginliğin içine sokmuştur. GEM'de görev yapan bir MEB koordinatörü devlet okulları ve GEM'leri kıyaslarken bu okulların geçiş sürecindeki önemini şu şekilde vurgulamıştır;

Milli Eğitimde çalışırken orda da Suriyeli öğrencim vardı. Oradaki öğrenci dile yeteri kadar vakıf değilse ki genelde vakıf olmuyorlar ve o zaman uyum problemi yaşıyorlar. Ben lisede görevliydim, örneğin fizik dersi anlatılıyor, çocuğun Türkçesi zaten konuşacak düzeyde değil ki bir de bilimsel terimlerle dersi anlayabilsin. Örneğin Edebiyat dersi, Edebiyat dersinde konuşulan edebiyatın, edebiyatçıların, kültürün bu çocukların zihninde bir yeri yok dolayısıyla anlamakta çok zorlanıyorlar ve ders başarıları kötü oluyor. Bizim okullarımızda şöyle bir durum yok; bu çocuklara ayrı bir sınav yapalım, ya da bu çocuklara ayrı notlandırma yapalım bu da zaten pek mümkün değil. Zaten Milli Eğitimin kendi içinde bir sürü sorunları var. Bir de bizim kendi çocuklarımız arasında bile belki bu tür ayrımlar geliştirmemiz gerekiyor ama o bile yok. Dolayısıyla bu çocukların notları kötü, başarı konusunda kendine güvensizlikleri çok yüksek... Bu okulları şu yüzden çok değerli buluyorum; eğitim dilinin Arapça olması, ama bir taraftan Türkçe de öğretiliyor olması, öğretmenlerin Suriyeli olması bence çok insani bir şey. Bu çocukları bir asimilasyona tabi tutmuyorsunuz. Bu bir geçiş süreci bu insanlar şuan bir problem yaşamadan, çok rahatsızlık duymadan, kendi öğretmenleriyle kendi arkadaş çevreleriyle, kendi kültürleriyle ama bir yandan da bu toplumun içinde yaşayarak ve bu toplumun dilini öğrenerek bir geçiş süreci yaşayacaklar, buralar geçiş sürecinin yaşandığı yerler. Eğer buralar olmasaydı bütün bu çocuklar Milli Eğitim okullarına yönlendirilseydi - alt yaş grubu çocuklar için bir şey diyemiyorum, onlar kısa bir süre sorun yaşayıp sonra adapte olabilir- özellikle üst yaş grubu çocuklar yani orta okul ve lise grubu büyük ihtimalle özgüven kaybı yaşayacaktı ve belki bir yerden sonra okumak istemeyecek, okumaktan vazgeçecekti. Bunun yanı sıra büyük bir kısmı da MEB okullarına kayıt olmayacaktı kimlik, kayıt problemleri vs. bir sürü sorun var. Türkiye okullarına kayıt yaptırmak da öyle kolay değil. O yüzden ben burayı hem insani buluyorum hem de geçiş süreci olarak çok faydalı bulduğumu söyleyebilirim (GEM'de görevli MEB koordinatörü ile yapılan görüşmeden 22 Aralık 2015).

5.3.2. MEB'in GEM'ler İçin Yaptığı Çalışmalar

Açık Toplum Vakfı 2016 yılında yayınladığı “Kayıp Neslin Eşiğinde” adlı raporda Hükümetin 2016-2017 eğitim yılı için hedefi mevcut öğrenci sayısını 450 bine çıkarmak olduğunu belirtmiştir. Bakanlık da bu hedefi tutturmak için çalışmaları olduğunu belirterek, aşağıdaki konulara ağırlık verdiğini sıralamıştır.

- 1) Merkez ve taşrada MEB kurumlarına erişimin güçlendirilmesi
- 2) GEM giderlerini karşılayacak kaynakların bulunması
- 3) Suriyelilerin bilinçlendirilmesi
- 4) Çocukları çalışan ailelere maddi destek sağlanıp okulun özendirilmesi
- 5) Yeni okul binalarının yapılması, mevcutların tadil edilmesi
- 6) Eğitim malzemesi temini.

MEB'in bu sayıya ulaşması için maddi kaynak gerekmektedir. Kaynak AB ile yapılan ve Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye geri gönderilmesini düzenleyen anlaşma çerçevesinde sağlanmaktadır. Anlaşma kapsamında ödenecek üç milyar Avro'nun üçte birinin eğitim alanına ayrılabilceği düşünülmektedir. Ancak Mart 2016'da AB Komisyonu yetkilileriyle Türkiye Hükümeti arasında yapılan son görüşmelerden sonra bu üç milyar Avro'nun ilk 95 milyon Avro'su projeler için Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Bürosu (ECHO) aracılığıyla tahsis edilmiştir. Bu paranın 55 milyonu Suriyeli çocukların eğitim ile ilgili sorunlarına, geri kalan 40 milyonu ise insani yardım amaçlı kullanılacağı belirtilmiştir. Hükümet krizle mücadele etmenin faturasının adil olarak paylaşılmadığı görüşündedir. Üst düzey yetkililer bu duygularını sık sık dile getirmektedir. (Kutlu 2015).

MEB Suriyeli çocukları okul sistemine dâhil etmek için çalışmalar yürütmektedir

ancak bu çalışmaları Bakanlık tek başına değil, UNICEF ve BMMYK gibi Birleşmiş Milletler kurumlarından da destek almaktadır. UNICEF Suriyeli çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarının karşılanması, kendi potansiyellerini en yüksek düzeye çıkaracak araçlarla donatılmaları için uzun dönemli yatırımlar yapılmasını savunmaktadır (Kutlu 2015).

MEB'in gerçekleştirdiği çalışmalar şu başlıklar altında özetlenebilir:

a) YOBİS(Yabancı Öğrenci Bilgi Sistemi)

- GEM'lerde eğitim gören öğrenciler için MEB tarafından Yabancı Öğrenci Bilgi Sistemi oluşturuldu.
- Yabancı tanıtma belgesi ve geçici vatandaşlık numarası bulunan ve okul çağında bulunan öğrenciler sisteme kayıt edilebilmektedir.
- GEM'ler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın verdiği şifre ile YOBİS'e giriş yaparak tüm öğrencileri sisteme eklemektedir (İMEM, 2016).

b) 73 GEM'de Koordinatör Görevlendirilmesi.

MEB 2014/21 Sayılı genelgesi doğrultusunda açılan tüm GEM'lerde, resmi iş ve işlemleri ilgili mevzuata uygun şekilde yürütmek amacıyla, resmi okullarda görev yapan idareci ve öğretmenlerden "Geçici Eğitim Koordinatörü" görevlendirilmiştir (İMEM, 2016).

c) Mülakat Komisyonları

Öğretmenlik yeterliliğine sahip olan Suriyeli öğretmenleri belirlemek amacıyla, İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde Mülakat Komisyonları oluşturulmuştur. Komisyonlar, öğretmenlerin diplomalarını ve diğer belgelerini inceleyerek öğretmenlik yeterliliğine sahip olanları belirlemektedir. GEM'lerde sadece bu komisyondan onay alan öğretmenler görev alabilmektedir (İMEM, 2016).

d) Seviye Tespit Komisyonları

Yabancı öğrencilerden öğrenim belgesi bulunmayanları, beyanlarına dayalı olarak

mülakat, gerektiğinde yazılı veya sözlü sınav yoluyla ülkelerinde öğrenim gördükleri sınıf seviyesi üzerinden denkliğini belirleyerek öğrenci yerleştirme ve nakil komisyonları aracılığıyla ilgili eğitim kurumlarına yönlendirilmesi yapılmaktadır (İMEM, 2016).

e) UNICEF’ desteği

UNICEF, Suriyeli Öğretmenlere ayda 260 dolar ödemektedir. İstanbul’daki Suriyeli öğretmenler bundan yararlandırılmıyordu. UNICEF ve Bakanlık ile yapılan görüşmeler neticesinde 2015 yılı Kasım ayından itibaren, İstanbul’daki Suriyeli öğretmenlere ayda 260 dolar destek verilmeye başlanmıştır (İMEM, 2016).

Öğretmen maaşları GEM’lerde önemli sorunlardan birisidir. MEB tarafından bu öğretmenlere ödeme yapılmamaktadır. Bu okullarda çalışan öğretmenler gönüllülük esas olduğu için⁷⁹ çok düşük ücretlerle çalışmak durumundalar. Bazı okullar UNICEF’in verdiği ücret yeterli olmadığı için öğretmenlerine, bu ücrete ek olarak ayrıca ücret vermektedir (GEM yöneticileri ile görüşmeden). Ancak bazı okullarda ise öğretmenler sadece UNICEF’in verdiği maaşlarla geçimini sağlamak zorundalar. Görüşmelerin yapıldığı sırada UNICEF’in ödemeleri henüz gerçekleşmediği için uzun süreler ücret almadan çalışan ve bu ücretin gelmesini bekleyen öğretmenler söz konusuydu

Görüşmeler sırasında alınan bir diğer bilgi ise Milli Eğitimin GEM’lere görevlendireceği Türkçe öğretmenleridir. MEB 2014\21 Sayılı Genelgenin 3. Maddesi, c bendinde il komisyonlarının geçici eğitim merkezlerine Türkçe, Türk dili ve edebiyatı alan öğretmenleri, sınıf öğretmenleri, yabancı dil dersi öğretmenlerinin Türkçe öğretmek üzere görevlendirileceğini belirtilmektedir. Ancak yine görüşmeler sırasında edinilen bilgiye göre bu okullarda görev yapmak için başvuruda bulunan gönüllü öğretmen sayısı çok düşük düzeydeydi. Bütçesi olan okullar Türkçe öğretmenlerini, ücretlerini kendileri karşılayarak çalıştırabilirken, bütçesi olmayan okullarda Türkçe öğretmeni bulunmamaktaydı. Türkçe bilen bazı Suriyeli öğretmenler gönüllü olarak Türkçe

⁷⁹26 Eylül 2013 tarihinde yayınlanan ‘Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri genelgesinde *Suriyeli vatandaşlar arasından çocuklara eğitim vermek isteyen öğretmen veya şartlara uygun kişilerin, MEB tarafından değerlendirilerek ancak ücret talep etmemesi koşulu ile tamamen gönüllülük esasına dayalı bir şekilde görevlendirilmesinin yapılması gerektiği* belirtilirken, MEB’in en son yayınladığı 2014/21 Sayılı Genelgede ise; *Geçici eğitim merkezlerinde yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerine gönüllü olarak destek olan yabancıları, maddi, manevi, ve mesleki anlamda desteklemeye yönelik olarak paydaşlar ile işbirliği içerisinde çalışmalar yürütülecektir* denmektedir.

derslerine girmektedir. (GEM yöneticileri ile görüşmeden). Ancak 2016 yılının Kasım ayında, MEB ile Avrupa Birliği arasında imzalanan "Suriyeli Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu" projesi kapsamında, GEM'lerde ve Suriyeli öğrencilerin yoğun olduğu Bakanlığa bağlı okullarda çalışmak üzere birinci etapta 4 bin 200 öğretmen bir yılına istihdam edilmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde, AB'nin, Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonu için proje kapsamında ödeyeceği 300 milyon Avroluk destek içinden geçici görevlendirilecek öğretmenlerin ücretlerinin ödeneceği belirtilmiştir.⁸⁰

6. ALAN ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1 Suriyeli Mülteci Çocukların Kültürleşme Eğilimleri

Geçen bölümlerde de üzerinde durulduğu üzere Türkiye'nin uyum politikası göçmenlerin kalıcılığını gözetken bir bakış açısından uzak, tek taraflı (göçmenlere yönelik) uygulanma eğiliminde ilerleme göstermektedir. Türkiye'nin bir göç ülkesi olduğunun farkındalığı çok yeni olduğu için dolaylı olarak uyum konusunda yapılan çalışmalar da çok yenidir. 2011'de başlayan Suriye'den zorunlu göç ile yüzyüze gelinen bu gerçek, göç olgusuna güvenlik eksenli bakıştan vazgeçerek insan hakları perspektifinde bakılması gerektiği gerçeğini ortaya koymuştur.

Alan çalışmasının kültürleşme bağlamında değerlendirildiği bu bölümde, Suriyeli mülteci çocuklarla yapılan görüşmeler ışığında İstanbul'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin eğitim konusundaki tercihleri ile kültürleşme eğilimleri arasında bir ilginin olup olmadığı sorgulanacaktır.

Suriye göçünün ilk yıllarında statüsüzlük, savaşın biteceği ardından Suriye'ye

⁸⁰Suriyeli öğrenciler için 4 bin 200 öğretmen alımı yapılacak <http://www.meb.gov.tr/suriyeli-ogrenciler-icin-4-bin-200-ogretmen-alimi-yapilacak/haber/12204/tr>

dönüleceği ve misafirlik söylemi nedeniyle eğitim konusunun göz önünde bulundurulmaması ve acil önlemler alınmaması tahmini 500 bin çocuğun eğitimin dışında kalmasına neden olmuştur (UNİCEF, 2016). Eğitim konusunda atılan adımlar ve bu adımların tutarlılıktan uzak olması birçok göçmenin kültürleşme tutumlarında farklı eğilimler göstermesine neden olabilmektedir. Göçmen grup için de baskın toplum için de uyumun bir tercih olarak algılanması için gerekli politikaların uygulanmadığı söylenebilir. Daha önce yapılmış çalışmalarda Türkiye toplumunun toplumsal kabul düzeyinin yüksek olduğunu ancak bunun belirli bir süre geçerli olduğu/geçici bir durum olduğu, gerekli kamu politikalarının uygulamaya konmaması halinde bu kabul düzeyinin hızlı bir şekilde düşebileceğine vurgu yapılmıştır (Erdoğan 2014).

Çalışma kapsamında Türkiye'deki Suriyeli mülteciler eğitim konusundaki davranışları doğrultusunda üç kategoriye ayrılmıştır; GEM'leri tercih edenler, devlet okullarını tercih edenler ve GEM ve devlet okullarında eğitime ulaşamayanlar. Bu kapsamda her bir kategori için kültürleşme eğilimleri farklılık gösterirken politik gelişmelerin ve siyasi gündemin çok hızlı olması, gündemin çok hızlı değişmesi ve çalışmanın uzun bir zamana yayılması nedeniyle eğilimler ve eğilimlerin değişimini etkileyen faktörlerin çeşitlilik göstermesi nedeniyle net yargılara varmak kolay olmamıştır.

6.1.1 GEM'lerde Eğitim Gören Çocuklar

Daha önceki bölümlerde de sözü edildiği üzere göç edilen yerde uygulanan kamu politikaları göçmenlerin kültürleşme eğiliminde etkiye sahiptir.⁸¹ Suriyeli mülteciler açısından baktığımızda bu durumu GEM'ler üzerinden açık bir biçimde görebiliriz. Türkiye hükümetinin göçmenlerin burada yaşamasını özendirecek anlayıştan uzak durmak istemesi ve bazı politik sebepler nedeniyle ilk yıllarda eğitim konusunda çözüm üretmemesi, Suriyelilerin çok kısıtlı imkanlarla kendi okullarını kurmalarına ve eğitimde bir alternatif oluşturmalarına neden olmuştur. GEM'ler başlığı altında da özetlendiği

⁸¹Bkz: Çift yönlü kültürleşme modeli

üzere anadilde ve Suriye müfredatında eğitim verilmesi savaş nedeniyle zorla yerinden edilmiş mülteciler/sığınmacılar için çok önemlidir. Bu okulların hemen hepsinde politik/devrimci bir yaklaşımla (“Geliyoruz”⁸², Suriye'nin mimarlarını yetiştiriyoruz”, “devrimin bekçileri bu okullarda yetişecek”⁸³) eğitim verilirken geri dönüş vurgusu sürekli yapılmıştır. Bu nedenle bu okullarda eğitim gören çocukların savaş travmasından kurtulmaları ve sağlıklı bir biçimde bütünleşme yolunda adım atmaları nispeten zor olmuştur. Çalışmanın başlangıç yılı olan 2015 yılında görüşülecek okulların belirlenmesi için yapılan okul ziyaretlerinde tercüman eşliğinde sınıflarda toplu görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sırasında lise iki düzeyinde bir sınıfta “Suriye'ye geri dönmek isteyen var mı?” sorusu yöneltildiğinde bir kişi hariç tüm sınıf şahadet parmağını kaldırarak “bugün deyin bugün dönelim” diyerek “vatanlarını yeniden ayağa kaldıracaklarına” dair yemin etmişlerdir. Yine bu görüşmeler sırasında -özellikle lise düzeyinde- bazı çocukların sadece bu okullarda okumak için Türkiye'ye hatta İstanbul'a (lise düzeyinde eğitim veren GEM'lerin İstanbul'da daha fazla olması) göç ettiklerini belirtmişlerdir. Lübnan, Fas, Suudi Arabistan gibi ülkelerden çocuklar yalnız ya da aileleri ile birlikte sadece eğitim için yani GEM'lere gidebilmek için İstanbul'a geldiklerini belirtmişlerdir.

Kültürleşme eğilimlerinin anlaşılmaaya çalışıldığı görüşmelerde kadınların kültürleşme süreçlerinde yaşadıkları kaygının daha yüksek olduğu ve ayrılma tutumuna daha fazla eğilimli oldukları fikri oluşmuştur. Bu nedenle çocukların verdikleri bilgilere göre GEM'leri tercih etme noktasında annenin baskın olduğu izlenimi ortaya çıkmıştır. Babaların ise kaygı düzeylerinin annelere göre daha düşük olduğu, çocukların eğitimi konusunda etkilerinin daha az olduğu anlaşılmıştır.

GEM'ler başlığında da belirtildiği üzere GEM'ler geçici bir çözüm olarak ortaya atılmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye geldiği ilk yıllarda geri dönecekleri, kalıcı olmadıkları fikrinden yola çıkarak Suriyeliler geri dönme umuduyla kendi müfredatları ve kendi dillerinde eğitim veren okullar açmaya başlamışlardır. Başlarda Türkiye açısından geçici bir çözüm olarak görünen ve desteklenen bu okulları MEB akredite etmeye başlamış ve

⁸² [Müfredat Suriye'den diplomalar Libya'dan](http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/mufredat-suriyeden-diplomalar-libyadan) <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/mufredat-suriyeden-diplomalar-libyadan> (Erişim tarihi: 6-7-2015)

⁸³ [İstanbul'da Suriye Okulu](http://t24.com.tr/haber/istanbulda-suriye-okulu,216647) <http://t24.com.tr/haber/istanbulda-suriye-okulu,216647> (Erişim tarihi: 6-7-2015)

belirli bir süre içerisinde de kapatma kararı almıştır.

Bu okulları tercih eden ailelerin çocukları kendi kültürlerinin içine kapanırken baskın toplumla tanışma imkanları düşük düzeyde kalmaktadır. Geçicilik duygusunun baskın olduğu bu grupta “Öz kültürümü devam ettirmek benim için ne kadar önemli?” ve “Baskın kültürle temas kurmak benim için ne kadar önemli?” (Berry, 2001; 2013) sorularına alınan yanıt öz kültürün korunması yönünde olmuştur. Bu nedenle çocuklarının kendi dillerini ve kültürlerini unutacakları kaygısı birçok çocuğun ailesinde görülmüştür. Bunun yanı sıra bu okulların tercih edilmesinde çocukların dil bilmemesinin önemi de tartışılmaz bir gerçektir. Ancak görüşme yapılan çocukların tamamına yakını iyi düzeyde Türkçe bilmelerine rağmen GEM'lerde eğitim görmeyi tercih etmeye devam etmekteydiler. Bu nedenle ayrılma stratejisine olan eğilimin bu okullarda daha yüksek olduğu söylenebilir.

“Neden devlet okuluna gitmedin?”

Çünkü benim dilim Arapça, istemiyorum Türkiye okulu, buradaki öğretmen Arapça konuşuyor, orada Türkçe konuşuyor. Ben yani anlamıyorum.” Haşim 13 (GEM)

Türkiye okulundan neden buraya geçtin?

Çünkü Arapçayı unutuyordum, babam bana Arapçayı unutturmak istemedi. Sündüz 11 (GEM)

Çalışma iki buçuk yıl gibi bir süreye yayıldığı için eğitim açısından değişimi gözlemlemek de mümkün olmuştur. İlk yıllarda çok önemli bir soruna çare olan GEM'ler zamanla kiralarını ödeyebilmek, öğretmen maaşlarını karşılayabilmek ve başka birçok masraf kalemi için ücretlerini yükseltmeye başlamışlar ve bu ücretler okuldan okula farklılıklar da göstermeye başlamıştır. Ayrıca başlardaki “idealist” tavrıdan uzaklaşarak eğitimin kalitesindeki yaşanan düşmeler, Suriye'ye geri dönme ihtimalinin zamanla zayıflaması, MEB'in bu okulları kısa bir süre içerisinde kapatacağı sözlerinin kulaktan kulağa yayılması GEM'leri tercih eden ailelerde tutum değişikliğine yol açmıştır. Zamanla çocuklarının devlet okullarında eğitime devam etmesi yönünde talepler gelmeye

başlamış hatta İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüne Suriyeli aileler tarafından okullardaki aksaklıklara dair şikayetlerde dahi bulunulmuştur. Şikayetlerin içeriği genellikle bu okulların ücretleri konusunda olmuştur. Suriyeli ailelerin tercih ettiği bu okullarda yapılan görüşmeler göstermiştir ki zamanla kültürleşme tercihi açısından bütünleşme eğilimini de kapsayan çift yönlü bir yaklaşım izlenmiştir.

Bu okullarda okuyan çocukların bir kısmı ayrılma stratejisine meyilli görünürken bir kısmının da bütünleşme stratejisine meyilli oldukları görülmüştür. GEM'lerin geçicilik özelliği çocukların yanıtlarında da kendini göstermiştir. GEM'lerde görüşme yapılan çocukların neredeyse tamamı burada yaşamak istemediklerini geri döneceklerini söylemişlerdir. Bu nedenle devlet okullarında eğitimi tercih etmemiş ya da devlet okulunda eğitime başlamışlarsa orayı bırakarak GEM'lere geçmişlerdir.

Geleceğini nerede görüyorsun? Türkiye'de mi, Suriye'de mi Avrupa'da mı?

Suriyede.

Ne yapmak istiyorsun Suriye'de?

Hani ben dedim ya ne olacağımı⁸⁴ yani bina yapıcım ve bedava yapıcım yani herkese... Suriye iyi olsun, herkese yardımcı olacağım ve sonra herkesi Suriye'ye yollayacağım. Ekrem 13 (GEM)

Kültürleşme tercihinde, ev sahibi ülkede kalış süresi kültürleşme tercihinin etkilediği bilinmektedir. GEM'leri tercih eden ailelerin birçoğu Suriye'ye dönme isteğini göz önünde bulundurarak kültürleşme tercihlerini yaparken, zamanla dönüş ihtimali düştükçe kültürleşme tercihlerindeki eğilimin de değişim gösterdiği gözlenmiştir. Bu nedenle çocuklarının GEM'lerde anadillerinde, kendi kültürlerinde eğitim almasını isteyen aileler zamanla çocuklarını devlet okullarına almaya başlamışlardır. Bunda geri dönüş ihtimalinin düşmesinin yanı sıra eğitim konusunda MEB'in attığı adımlar, tutum değişikliği, eğitime ulaşmadaki kolaylaştırmalar da etkili olmuştur.

Ailelerin, Suriye'ye geri döndüklerinde çocuklarının eğitimlerinden bir şey kaybetmemelerini istemeleri GEM'lerin tercih edilmesindeki önemli etkenlerden birisiydi ancak zamanla Suriyeli ailelerin geri dönme umutları tükendikçe bu kaygı yerini

⁸⁴

“Büyüdüğünde ne olacaksın?” sorusuna “mühendis ya da mimar olacağım” yanıtını vermişti

çocukların anadillerinde ve kültürlerine uygun eğitim almaları kaygısına bırakmıştır.

GEM'de okuyan hemen her çocuğun söylediği şey *Suriye'ye döndüğümde Türkiye'de aldığım eğitim bir işe yaramayacak olmuştur.*

Neden Türkiye okuluna gitmedin?

Bilmiyorum gitmedim, çünkü Türkçeyi biliyorum, hem Suriye'ye dönersek napıcam Türkçeyi, Arapça okuluna geldim o yüzden. Munteha 14 (GEM)

Kaygı düzeyi yüksek bazı ailelerin, Türkiye'de kalma ihtimaline karşı Türkçe'yi öğrenmeleri ve Türkiye okulu diploması almaları için devlet okulunu, çocuklarının kendi dillerini unutmamaları, anadilde eğitim almaları ve Suriye'ye dönme ihtimaline karşı da GEM'leri tercih etme konusunda arada kalmaları nedeniyle çocuklarını aynı anda hem devlet okuluna hem de GEM'lere gönderdikleri görülmüştür. Bu kültürleşme eğilimi konusunda bazı ailelerin birden çok stratejiyi bir arada uyguladıklarına dair bir fikir oluşturmuştur.

Kültürleşme stratejileri birbirinden ayrı ve durağan bir yapıda değildir. Birey zamanla farklı kültürleşme stratejilerini keşfetmekte ve kendisi için daha tatmin edici olana karar vermektedir (Van Oudenhoven vd., 2006'dan aktaran: Şeker, 2015; 15). Bunu çalışma kapsamında da görmek mümkün olmuştur. Daha önce belirtildiği üzere bazı iyileştirmeler sonucunda GEM'lerden devlet okullarına geçişin yanı sıra Devlet okullarından GEM'lere geçiş de çok fazla olmuştur. Devlet okullarında karşılaşılan dışlayıcı söylem, göçmen çocuklar için uygun eğitim ortamının olmaması ve en önemlisi de dil meselesi bu geçişlerin başlıca nedenlerindendir. Tercih edilen kültürleşme stratejisi eğitim ortamı tercihini etkilerken, eğitim ortamındaki etkenler de kültürleşme eğilimini etkilemektedir. Başka bir deyişle aralarında dinamik bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür.

Türkçeyi nasıl öğrendin?

Ben geçen sene Türkiye okuluna gittim

Hangi okul?

Sümer İmam Hatip Okulu

İstanbul'a geldikten sonra ilk devlet okuluna mı kaydettirdiler seni?

Evet.

Türkçeyi öğrenmen kolay oldu mu?

Yani kolay zor.

Arkadaşlarınla Arapça konuşabiliyor muydun imam hatip okulunda?

Yani yok, sadece “merhaba”, “nasılsın” bu kadar Arapça konuşuyorlar

Peki derse giren öğretmenlerle Arapça konuşabiliyor muydun?

Evet onların iyiydi.

Neden o okulu bırakıp buraya geldin?

Çünkü hiçbir şey anlamıyordum, hepsi Türkçe Türkçe Türkçe... hiçbir şey anlamıyordum. Burada dersler Arapça anlıyorum. Esra 12 (GEM)

Görüşmelerde yukarıdaki örneğin tam tersi tutum sergileyen aileler ve çocuklar da görülmüştür. Örneğin Hüseyin (16 yaşında) Türkiye'ye geldiği ilk yıllarda çalıştığı için okula gidememiş ancak daha sonra çalışmayı bırakarak GEM'de eğitimine başlamıştır. Dil ve kültür anlamında kendi müfredatında eğitimini tamamladıktan sonra devlet okulunda okuyarak devlet okulu diplomasını almak istediğini belirtmiştir. Burada kendini gösteren çift yönlü kültürleşme eğilimi az önce de bahsedildiği gibi daha küçük yaştaki çocuklarda aynı anda iki okula birden gitme şeklinde kendini göstermiştir.

Türkiye okuluna hiç gitmedim ama şimdi gidicem.

Gitmek istedin mi?

Bilmiyorum.

Neden Suriye okulunu tercih ettin?

Türkçe çok bilmiyorum diye, matematik falan nasıl yapıcım...?

Şimdi Türkiye okulunda nasıl yapacaksın?

Ne biliyim yaa...

Korkuyo musun?

Evet çokkk! Hüseyin 16 (GEM)

Bireylerin kültürlenme süreçleri incelenirken öncelikle bireylerin nereden

geldikleri ve geldikleri toplumun özellikleri önem taşımaktadır. Çünkü bireyler toplumların değer, kültür ve sosyal sistemleri içinde ve toplumların içinde bulundukları durumsal faktörlerde şekillenirler. Eğer yerleşilen toplumla bireyin köken toplumunda edindiği kültürel özellikler uyuşmazsa, kültürel mesafe artar ve bireyi kültürlenme sürecinde olumsuz etkiler. Çünkü kendi kültürüyle yerleştiği kültür arasındaki mesafeyi aşması zor olur ve birey çelişkiler yaşar (Aliyev, Ögülmüş, 2016). Her ne kadar Suriyelilerin de Türkiyelilerin de çok büyük bir kısmı Müslüman olsa da Suriyeli ailelerin yaşadıkları kaygılardan biri de kültürel farklılıkların çocuklarını asimile etmesidir. GEM'lerin birçoğunda kız ve erkek çocuklar ayrı sınıflarda eğitim görmektedir. GEM yöneticilerinden biri;

“Türk okullarında kız erkek ayrı olmadığı için bizi tercih eden çok kişi var. Etkinliklerde aileler kız-erkek elele etkinlik yapılmasını kabul etmezler, bizim kültürümüzde bu yok.” demiştir.

Mahallede hiç Suriyeli arkadaşın var mı?

Yok.

Peki okulda?

Türkçe okulda var.

Görüşüyor musunuz onlarla?

Hayır.

Neden?

Çünkü onlar erkek.

Erkeklerle konuşmuyor musun?

Hayır. Reşa 10 (GEM, devlet okulu)

Hiç devlet okuluna gittin mi?

Hayır gitmedim.

Neden?

Çünkü erkek kız karışık. Esmâ 13 (GEM)

Görüşme yapılan bazı GEM'lerde kız ve oğlan çocukları karma eğitim alırken bazılarında ise teneffüs saatleri bile karşılaşmalarını engelleyecek şekilde düzenlenmiştir. Yine benzer şekilde kız ve erkek öğrencilerin çıkış saatlerini birbirleriyle karşılaşmayacakları şekilde (15 dakika erken veya 15 dakika geç çıkma şeklinde) düzenlemiş okullar mevcuttur. Bu durum özellikle ergenlik dönemindeki öğrenciler için pek hoş karşılanmamaktır. Görüşme yapılan ergenlik çağındaki bazı öğrenciler bu sebep yüzünden karma eğitim görülen devlet okullarına gitmek istediklerinden söz etmişlerdir.

Birliktelik duygusu ve yalnız olmadığını hissetmek için de ailelerin GEM'leri tercih ettikleri hem yöneticilerle hem de çocuklarla yapılan görüşmelerde kendini göstermiştir. Birçok çocuk okulda kendini güvende ve daha rahat hissettiğini görüşmeler sırasında vurgulamıştır. Ayrıca bu okullar göçmen ailelerin haklarıyla ilgi bilgi sağladıkları, STK'lara ulaşabildikleri birer merkez gibi de hareket etmişlerdir. Kimi okullar göçmenlik, mültecilik ve haklarla ilgili bilgi veren konferanslar düzenlemiştir. Kimi okullar cuma namazlarını okullarda kıldırırmaktaydı. *“Burada hutbe Türkçe, biz cuma namazını okulda kıldırıyoruz ve Arapça hutbe okuyoruz”* (GEM İdarecisi ile görüşmeden 06-05-2015). Ancak şunu belirtmek gerekir ki MEB'in yeni uygulaması ile GEM'lerin kendi binalarını kullanmalarına sınırlama getirilmesiyle devlet okullarının binalarını kullanıyor olmaları okulların bu işlevlerini ortadan kaldırmıştır.

2014/21 No'lu MEB Genelgesi ile geçici kimlik belgesine sahip tüm çocuklar devlet okullarına kabul edilmekte ancak göçün ilk yıllarında bilgilendirme eksikliği nedeniyle, bazı okullarda idarecilerin ilgisizliği, keyfi tavırları, ailelerin yeterli bilgiye sahip olamamaları, statüsüzlük gibi nedenlerle devlet okuluna başvuruda bulunup, kayıt yaptıramayan çocuk sayısı çok fazla idi. Kültürleşmenin karşıt boyutu olan ev sahibi toplumun eğilimi göçmenlerin eğilimini etkilemektedir. Bu nedenle devletin uyguladığı uyum politikaları Suriyeli mültecilerin tutumlarında belirleyici olan faktörlerin başında gelmiştir.

Türkiye okuluna gitmek istedim ama olmadı. Çünkü Araplar için zor diyorlar. Almadılar, o yüzden buraya geldim.

Neden almadılar?

Kimlik kartım var, bilmiyorum.

O zaman Türkçe biliyor muydun?

Az bir şey biliyordum.

Türkiye okulu seni alsaydı gider miydin?

Evet giderdim çünkü daha iyi, hem daha iyi Türkçe öğrenirdim, hem de doğru.

Ahmet 14 (GEM)

Geldiğimiz son aşamada GEM'lerin kapatılma kararı alınmasıyla birlikte karşılıklı kültürleşme eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda devletin uyguladığı politikalar karşısında sığınmacı ailelerden ayrılma stratejisini tercih edenlerin direnç göstererek farklı yollara başvurdıkları da söz konusu olmaktadır. MEB tarafından alınan kararlar GEM'lerin kısa bir süre içerisinde kapatılması planlandığı için bu okullar birinci sınıfa kayıt alamamakta, 5. ve 9. sınıflara başlayacak çocuklar da devlet okullarına yönlendirilmektedir. Yapılan görüşmelerde bu uygulama ile birlikte eğitimin dışında kalan çocuk sayısında artış yaşanmaya başladığı iddia edilmektedir.

Yeni düzenleme ile şimdi birinci sınıf yasak, geçici eğitim merkezine alamıyoruz, bu iyi bir fikirdir ama tam olarak düşünmeden uygulamaya başlamışlardır. Çocuğu alıp Türk okuluna veriyorsunuz. Şuanda biz sıkıntıya düştük, çünkü bu çocuklar ve aileler Türkçe bilmedikleri için ben o zaman bu çocuğu alıyorum, okutmuyorum Türk okullarında diyorlar. Zaten başaramayacak gerek yok diyorlar. Ya da mesela çocuğun yaşı yedi, aile çocuğun yaşını bir sene fazla söylüyorlar, mesela ben 7 yaşındayım ailem düşünüyor biz Türkçe bilmiyoruz, çocuk Türkçe bilmiyor nasıl Türk okuluna bırakıcaz, başaramayacak, biz o zaman en iyisi geçici eğitim merkezlerinde 2. sınıfa kayıt ettirelim, birinci sınıfı okumadan 2'ye kayıt ettiriyorlar. Bazen de okullar kabul etmiyorlar, çocuk dışarda kalıyor. İstanbul'da 500 bin öğrenci okula gidemiyordu ya, şuanda bu yeni düzenleme ile sayı daha fazla oldu. Çünkü birinci sınıfta aileler Türk okullarına göndermiyorlar Türkçe bilmedikleri için o zaman bu çocuk evde kalıyor.

Peki sadece Türkçe bilmedikleri için mi göndermiyorlar Arapçayı unutmak korkusu da var mı?

Evet Arapçayı unutuyorlar ve bazen hiç bilmiyorlar. (GEM İdarecisi ile

görüşmeden, 29 Kasım 2016)

Bu yıl zorladılar birinci sınıf kayıt alınmayacak. Çok güzel Milli Eğitim el atmaya çalıştı ama bu rakam gelecek yıllarda daha da büyüyecek. Bazıları da kayıt yaptırdı ama okula gitmiyor. Ya da gidip geliyor okula ama kinle yetişiyor bu çocuk, Türklere kinle. Biz öğretmedik öğretmenlere... ya da bir öğretmen Suriyelilerden nefret ediyordur, ya da öğrenciler Suriyelilerden nefret ediyordur. Bu çocuk sizin burada büyüyecek, kinle büyüyecek. Açıkçası ben korkuyorum, bu gidişatla bir kaç yıl sonra Türkiye'de yaşayabilecek miyim? (Gem yöneticisi ile yapılan görüşmeden, 3 Kasım 2016)

Son olarak GEM'lerde eğitim gören çocukların okul saatleri dışında nasıl vakit geçirdikleri sorusu kapsamında televizyon izleme alışkanlıklarına verdikleri yanıtlarda da ayrılma eğiliminin olduğunu desteklemektedir.

Evde bilgisayar televizyon var mı?

Televizyon var bilgisayar yok.

Türkiye kanallarını izliyor musun televizyonda?

Yok bizde Türkiye kanalı yok. Suriye kanalı var. Ekrem 13 (GEM)

Kısaca özetlemek gerekirse GEM'lerde okuyan çocuklarda geçicilik algısının da verdiği etkiyle ayrılma stratejisine eğilimin nispeten fazla olduğu söylenebileceği gibi uyum konusunda devletin atacağı adımlar ve geri dönme ihtimalinin düşmesiyle birlikte eğilimin bütünleşme yönünde hareket ettiği kanaatine varılmıştır.

6.1.2 Eğitime Ulaşamayan Çocuklar

Buradan gideceğiz.

Nereye gideceksiniz?

Danimarka'ya.

Neden?

Orada okul var... Suzan 9 (eğitim dışı)

Eğitimden mahrum olan çocuklarla yapılan görüşmelerde 9 çocuktan 4 tanesi Türkiye'den gideceklerinden söz etmişlerdir. Görüşülen 2 çocuğun babası görüşme yapıldığı sırada Avrupa'da olup ailesini yanına alma çabası içerisindeydi. Çocuklar gitmek isteme nedenlerini ise daha iyi bir yaşam ya da akrabalarının orada olması şeklinde açıklamışlardır.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci çocukların 500 bin kadarı daha önce de belirtildiği gibi eğitimden mahrum durumdadır. Eğitimin dışında olan çocuklara toplu halde ulaşmanın zorluğu çalışmada birçok aksaklığa neden olmuştur. Çalışma kapsamında görüşülen eğitimden mahrum çocuklara Esenler'de bulunan belediyeye ait bir “bilgi evi”nde⁸⁵ toplu halde ulaşılmıştır. Bu çocukların bilgi evinde olmasının geçmişi ise şöyledir: Bilgi evinde temizlik işlerinde çalışan bir kadın Suriyeli komşusunun çocuklarının okula gitmediğini farkederek ve bu konuda ne yapılabileceğini düşünerek, çalıştığı Bilgi evinin müdüründen bir çözüm bulunması için yardım ister. Çocukların sokaklarda birçok tehlikeye açık bir şekilde kalması yerine bilgi evine gelip burada vakit geçirmesini önerir. Bunun üzerine bilgi evi müdürü olumlu yanıt vererek çocukların orada en azından harfleri öğrenmesi için gönüllü öğretmenlerden oluşan bir eğitim ortamı düzenler ve böylelikle çocuklar bilgi evine gidip gelmeye başlarlar. Suriyeli çocukların ailelerinin, ya da kamu kurumunun⁸⁶ bulduğu bir çözüm olmayıp kişisel inisiyatiflerle oluşturulmuştur (Esenler Gençlik ve Bilgi Evi müdür ve personeli ile yapılan görüşmeden, 06-05-2015).

Bu çocuklarla yapılan görüşmelere, eğitim konusundaki tercihleri açısından bakıldığında gözlenen marjinalleşme eğilimi çocukların günlük yaşamlarına dair anlattıklarında da kendini gösterirken bazı söylemler de asimilasyon eğilimleri olduğu

⁸⁵“Özellikle 8-18 yaş grubuna bilgiye ulaşma, kendini geliştirme ve boş zamanlarını değerlendirme imkânı sağlamak, bilgisayar ve internete ulaşma fırsatı olmayan çocuklara bu imkânı vermek, şehir merkezlerinde bulunan kütüphanelere ulaşma zorluğunu aşarak kitap okuma alışkanlığını yaygınlaştırmak, ders çalışma ortamları müsait olmayan çocuklara çalışma ortamı sağlamak, kültürel ve sosyal hayatın gelişmesine yardımcı olmak, çocuklara bu doğrultuda rehberlik etmek ve onları yönlendirmek amacıyla açılmış olan sosyal mekândır.” <http://www.bilgievi.org.tr/Sayfalar/56/Merak-Ettikleriniz.aspx>

⁸⁶Esenler'de bulunan bilgi evleri belediye tarafından bazı STK'lara protokol çerçevesinde verilerek orada faaliyetler yürütmelerine olanak sağlamaktadır. Görüşme yapıldığı sırada Esenler'deki bilgi evi AKABE Vakfı tarafından idare edilmekteydi. Gönüllü öğretmenler de vakıfa üye genç kadınlardan oluşmaktaydı. http://www.akabe.com/esenler-genclik-ve-bilgi-evi-esgev_h262.html

izlenimi de oluşmuştur. Asimilasyon eğilimine örnek oluşturması açısından çocukların televizyon izleme alışkanlıklarından örnek verilebilir. Görüşme yapılan eğitimden mahrum çocuklardan bir tanesi hariç hepsi Arapça ve Kürtçe bilen Kürt asıllı çocuklardır. Görüşme sorularından birisi olan “büyüdüğünde ne olmak istersin?” sorusu bu çocuklara sorulduğunda nerdeyse her çocuk polis ya da asker yanıtını verirken içlerinden bir tanesi “sungur” olmak istediğini söylemiştir. Sungurun ne demek olduğunun bilinmemesinden dolayı çocuktan açıklaması istenmiştir. Çocuğun anlattıklarının ardından “sungur”un o dönem reytingi yüksek, bir dizinin önemli karakterlerinden birisi olduğu anlaşılmıştır. Diziyile ilgili yapılan araştırmanın ardından siyasi içerikli ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde “Kürt meselesi” nedeniyle yapılan operasyonları ideolojik bir biçimde kurgulayan bir yapım (“Şevkat Tepe”) olduğu anlaşılmıştır.

“Büyüyünce ne olmak istiyorsun?”

Sungur.

Sungur mu?

Asker, polis...⁸⁷

Neden?

Çünkü bir tane film var orda bir adam var, adı Serdar olan adam, onun gibi olmak istiyorum, o çok güçlü...

Hangi film?

“Şevkat Tepe”.

Oradaki polis gibi mi olmak istiyorsun?

Evet.

Neden?

Çünkü o çok güçlü.

Neden güçlü olmak istiyorsun?

Bi kere ona mermi geldi, bombalar geldi ona hiçbir şey olmadı.

Hepiniz bu diziyi izliyor musunuz?

Evet. Raşit 12 (eğitim dışı).

⁸⁷ Görüşme sırasında yanımızda olan çocukların hepsi birden “ben de ben de” diye bağırmmaya başlamıştır.

Burada şunu da vurgulamak gerekir; görüşmelerden elde edilen bilgilere göre özellikle eğitimden mahrum olan çocukların ailelerinin, çocuklarının nasıl ve ne ile vakit geçirdikleri konusunda ilgi düzeyleri düşük olduğu gibi Türkçe bilmedikleri için çocukların gelişimi ve neyi nasıl öğrendikleri konusunda farkındalık düzeyleri de düşük olduğu anlaşılmıştır.

Eğitimden mahrum çocuklarla yapılan görüşmelerde çocukların verdikleri bilgiler ışığında ailelerinin iki kültür açısından da duyarsız bir hal içerisinde oldukları ve marjinalleşme eğilimlerinin baskın olabileceği kendini göstermiştir. GEM'de eğitim gören çocuklar ile hiç okula gitmemiş çocuklar karşılaştırıldığında aralarında geleceğe dair “amaç/ideal” farkı çok net bir şekilde görülmüştür. GEM'de eğitim gören çocukların neredeyse tamamı büyüdüğünde doktor mühendis ya da öğretmen olup Suriye'yi yeniden ayağa kaldırma isteklerini dile getirmişlerdir. Eğitimin dışında kalan çocuklardan alınan yanıtlarda ya polis olmak istediklerini ya da çok para sahibi olup rahat bir hayat yaşamak istediklerini söylemişlerdir. Aynı zamanda bu çocukların hiçbiri Suriye'ye dönme isteğinden bahsetmemiş, yasal ya da yasal olmayan yollarla Avrupa'ya gitme planlarından söz etmişlerdir. Para kazanmanın önemi görüşmelerin hemen her yerinde çocuklar tarafından vurgulanmıştır.

Ailelerinin çocuklarının bir devlet okuluna gitmeleri ya da bir GEM'e gitmeleri konusunda bir tercihleri olmadığı gibi asıl hedef Avrupa'ya giderek nispeten “daha iyi” bir hayat yaşama isteği olduğu gözlenmiştir.

Türkçeyi nasıl öğrendin?

Arkadaşlarımdan, sonra televizyon izledim, sonra harfleri öğreniyorum.

Türkçe okuma yazma biliyor musun?

Hayır.

Peki Arapça?

Hayır ben hiç okumayı da yazmayı da bilmiyorum.

Okula gitmek istiyor musun?

Burada mı?

Evet burada?

Yok ben burada gidemem, Danimarka'da gidicem. Suzan 9 (eğitim dışı)

“Nerede yaşamak istersin?

Bulgaristan. Ne zaman kapı açılırsa o zaman gidicez.

Neden Bulgaristan?

Orada yaşayacağız.

Orada Kimse var mı?

Evet. Teyzem, halam, komşumuz, herkes orada. Ahmet 9 (eğitim dışı)

“Büyük olmak isterdim.

Neden?

O zaman istediğimi yapardım.

Mesela ne yaparsın?

Araba alırım, ev alırım, büyük ev alırım. Ben okula gitsem gene bırakıcam ki, çünkü Almanya'ya gidicez ya. Babam orada biz de oraya gidicez.

Senin baban burada değil mi ayakkabı dikiyor demiştin?

Evet ama önceden buradaydı, şimdi Almanya'da.

Neden gitti Almanya'ya?

Orada akrabalarımız var biz de gidicez. Raşit 12 (eğitim dışı).

Baban ne iş yapıyor?

Babam burada değil Danimarka'da, bizi alacak, biz de gitcez.

Baban Danimarka'da çalışıyor mu?

Hayır, onların dilini öğreniyor. Sonra biz de gitcez, annem, ben hepimiz okula gidicez.

Baban geçimini nasıl sağlıyor, biliyor musun?

Para çıkıyo ona.

Siz mi gönderiyorsunuz?

Hayır oradan veriyorlar babama maaş çıkıyor. Mesela biz de gidersek bize de verecekler. Suzan 9 (eğitim dışı).

Eğitimden mahrum çocuklarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre bu çocukların ailelerinin toplumsal, ekonomik zorluklar, barınma problemleri, haklarının neler olduğuna dair bilgi eksiklikleri marjinalleşme eğilimlerini güçlendirmektedir. Bu nedenle çocuklarının eğitim alabilmeleri, nispeten daha iyi şartlarda yaşayabilmelerinin yolunun Avrupa'dan geçtiği inancı hakimdir.

Son olarak önemle vurgulamak gerekir ki, Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacı çocukların 500 bine yakını eğitime ulaşamamaktadır. Elde edilen bu veriler çok küçük bir örneklemden oluştuğu için daha derinlemesine araştırma yapılma ihtiyacı göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmanın büyük ağırlığını GEM'lerde okuyan çocuklar oluşturmuştur ancak sayının büyüklüğüne bakıldığında asıl üzerine düşünülmesi gereken eğitimin dışında kalan çocuklardır.

6.1.3 Devlet Okullarında Eğitim Gören Çocuklar

İstanbul İl Mili Eğitim Müdürlüğü'nün 2016 Nisan ayında verdiği rakamlara göre İstanbul'da eğitime ulaşabilen 43.798 çocuktan 24.903'ü GEM'lerde eğitim görürken, 18.831'i devlet okullarında eğitim görmektedir. Bu nedenle GEM'lerde Suriyeli çocuklar toplu halde oldukları için ulaşmak kolayken, devlet okullarında Suriyeli çocuklara ulaşmakta güçlük yaşanmıştır. Bunun yanı sıra devlet okullarında, görüşme yapmak konusunda okul idarecileri tarafından engeller çıkarılması nedeniyle ulaşılan çocuk sayısı da düşük olmuştur. Görüşme yapılmak istenen okullarda gerekli tüm izin süreçleri tamamlanmış olduğu halde idarecilerin yüzeysel nedenler göstererek çocuklarla görüşme yapılmasını engellemeleri, çalışmanın en önemli kısıtlarından birini oluşturmuştur. İdarecilerin engelleme nedenleri ise okullarında göçmen çocukların yaşadığı sorunların gün yüzüne çıkması endişesi olduğu kanaatine varılmıştır.

Suriyeli mülteci ailelerin birçoğu çocuklarının asimilasyona ve ayrımcılığa uğramalarından endişe etmeleri nedeniyle devlet okullarını tercih konusunda tedirginlik göstermektedirler. Bu nedenle birçok çocuk devlet okulunda eğitime başlamışken GEM'e

geçmeyi tercih etmiştir.

Bu durumu destekler biçimde okul idarecileri ile yapılan görüşmeler de göstermiştir ki çocukların en fazla dışlanma yaşadıkları yerler de yine devlet okulları olmuştur. Devlet okullarında eğitim gören çocukların birçoğu asimilasyon ve dışlanma nedeniyle ya eğitimden uzaklaşmış ya da GEM'lere geçiş yapmayı tercih etmişlerdir.

Fakat görüşmelerde ve bazı sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü çalışmalara yapılan katılımlarda gözlenmiştir ki devlet okulunda okuyan çocukların, baskın toplumdan akranlarıyla iletişim kurmaları nedeniyle aidiyet düzeyleri ve bütünleşme eğilimleri daha fazla olmuştur.

Sülaif ve İlaif devlet okulunda okuyan kardeşlerdir. Türkçeyi öğrenmeden önce büyük problemler yaşadıklarını anlatan çocuklar, görüşme yapıldığı sırada bir buçuk yıldır Türkiye'de yaşamakta ve çok iyi düzeyde Türkçe konuşmanın yanı sıra öğretmenleri ve arkadaşlarıyla iyi ilişkiler içerisinde olup sosyal uyumlarını önemli düzeyde tamamlamış çocuklardı.

Arkadaşlarınızla gezmeye gidiyor musunuz?

Evet sinemaya gidiyoruz, yarın da gidicez, sinema ve buz patenine.

Yalnız mı buluşuyorsunuz arkadaşlarınızla?

Evet.

Nerelere gidiyorsunuz?

Yarın kültür merkezine gideceğiz, orada buz pateni açılmış oraya gideceğiz.

Kendiniz mi takip ediyorsunuz etkinlikleri?

Arkadaşlarımızdan duyuyoruz, onlar söylüyorlar. Mesela buz pateninin açıldığını duyduk, arkadaşlarımızla anlaştık gideceğiz. İlaif – Sülaif 12 (devlet okulu)

Yapılan çalışmalarda göçmenlerin bütünleşme stratejisini tercihleri, baskın toplumun bütünleşme stratejisine ve bütünleşmeye ne derece izin verdiğine bağlı olduğu ortaya konulmaktadır (Van Oudenhoven, vd., 2006). Çalışma kapsamında ise baskın toplumun eğilimine ancak devlet okullarında rastlamak mümkün olmuştur. Türkiye'de baskın toplumun kültürleşme stratejisini göstermek açısından GfK Türkiye adlı pazar

araştırma şirketinin, Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu için hazırladığı ve 2016 Kasım ayında sonuçları açıklanan "Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması" raporunun sonuçlarına bakılacak olursa, sözü edilen çalışma kapsamında görüşülen kişilerden yüzde 57'si çocuklarının Suriyeli çocuklarla arkadaşlık etmesini onaylamamaktadır. Bu, çocuklarının göçmen çocuklarla bir etkileşime girmesini istemediği anlamına gelirken tercihlerini dışlama stratejileri yönünde gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu ve GFK, 2016).

Devletin uyguladığı politika açısından bakılacak olursa asimilasyona mahal vermemek adına bazı “çözüm” getirme çabaları söz konusu olmuştur; bu çözümlerden biri MEB ve bazı STK'lar Suriyeli çocukları “kültürel kodlarının uyumlu” olduğu iddiasıyla İmam Hatip okullarına yönlendirilmesinin uygun olacağı kanısındadır. Yapılan görüşmelerde ise Suriyeli sığınmacı çocuklar İmam Hatip lisesinin ya da normal okulun aslında birbirinden farklı olmadığını ifade eden söylemlerde bulunmuşlardır. İmam Hatiplerde verilen Arapça ve Kuran eğitiminin düzeyi bu çocuklar için çok düşüktür ve ayrımcılığa bu okullarda da maruz kalmaktadırlar.

Çocukların devlet okullarına teşviki, yapılan görüşmelerde de gözlemlendiği üzere özellikle İmam Hatip okullarına yönlendirme şeklindedir. Konuya örnek oluşturması açısından Medipol Üniversitesi ve ÖNDER İmam Hatipliler Derneği işbirliği ile 2016 Kasım ayında düzenlenen “Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalıştay önemlidir. Çalıştayda ÖNDER Genel Başkanı Halit Bekiroğlu Suriyeli çocukların kültürel kodlarının İmam Hatip müfredatına daha uygun olduğunu şu şekilde ifade etmiştir; *“Suriyeli çocukların kültürel kodları bağlamında en kolay ve hızlı adapte olacakları eğitim iklimi imam hatip okullarıdır.”* Aynı çalıştayda Din Öğretimi Uluslararası Eğitim Dairesi Başkanı Osman Demirgöl ise öğrencilerin GEM'lerden örgün eğitim kurumlarına yönlendirilmesi konusunda şunları söylemiştir. *“Suriyelileri örgün eğitime kazandırmada iki zorlukla karşılaştık; birincisi asimilasyon endişesi, ikincisi ise GEM'lerde çalışan Suriyeli öğretmenlerin durumunun ne olacağı konusuydu. İlk endişenin bertaraf edilmesi için imam hatip okulları Suriye vatandaşlarını ihya etme bakımından daha kolay bir yöntemdi. İkinci soruda ise Suriyeli öğretmenlerin çalışma izinlerinin çıkmasıyla birlikte imam hatip okullarında ücretli öğretmen olarak*

istihdam edilmeleri yönünde çalışmalarımız oldu.”⁸⁸

Ancak yapılan görüşmeler göstermiştir ki aynı mantıkla imam hatip okullarına başlamış olan çocuklar uyum sağlayamadıkları için GEM'lere dönmüşlerdir.

Arkadaşların var mı?

Evet.

İmam hatipte?

İmam hatipte vardı ama ben Türkçe bilmiyordum, o yüzden çok arkadaşım olmadı ama burada çok arkadaşım var.

Eski okulunda seni üzecek bir şeyle karşılaştın mı?

Evet yani var.

Bir örnek verebilir misin eğer canını sıkmayacaksa?

Yani evet bir tane okulda öğrenci beni sevmiyordu. Yani öğrenciler Türkçe okuyor... (anlatmak istemediği için konuşma devam etmemiştir) Esra 12 (GEM).

Daha önce Türkiye Okuluna gittin mi?

Evet gittim, imam hatip okulu.

Neden buraya geçtin?

Arapçayı unuttuğum için annem istedi.

Ama orada da Arapça dersleri var.

Var da “elif ba ta” falan çok düşük... Abdurrahman 13 (GEM)

“Kültürel kodların uygun olması” gibi yüzeysel bakış, farklı düşünüş ve yaşam biçimine sahip olan göçmenler için dezavantaj oluşturmaktadır. Örneğin imam hatip okulunda okuyan 12 yaşındaki Sülaf şunları söylemiştir;

“Burada çok titizler, mesela Allah bizim erkeklerle oynamamızı konuşmamızı yasaklamamış, annem hiç kızmıyor bize erkeklerle oynuyoruz diye ama buradaki öğretmenler çok titizler. Mesela bizim tayt giymemizi öğretmenimiz yasakladı ama bu

⁸⁸Türkiye’de yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunu ve çözüm önerileri www.haksozhaber.net/turkiyede-yasayan-suriyeli-cocuklarin-egitim-sorunu-ve-cozum-oneriileri-86181h.htm (Erişim tarihi: 25-11-2016)

kişisel bir şey yani. Zaten bir tek beden dersinde giyyorduk.”

Bu tarz yaklaşımların aksine devlet okullarında çok kültürlü eğitim ikliminin oluşturulması için çalışmaların yapılması göç politikaları açısından tartışılmaz bir gerçektir. Türkiye eğitim sisteminin var olan pek çok sorunun temel sebeplerinden olan bu anlayışın eksikliği çözülmediği takdirde göçmen çocukların uyumu konusunda yol kat edilemeyeceği açıktır. Mülteci çocukların bireysel istekleri de diğer çocukların istekleri gibi benzer ve evrensel ihtiyaçlardır. Mülteci olmaları esas alındığı için çocuk oldukları ve diğer çocuklarla benzer hayallere, taleplere sahip oldukları göz ardı edilmektedir. Ancak onların hassas durumları nedeniyle öğretmenlerin ve okul çalışanlarının mülteci öğrencilere daha fazla dikkat ve özen göstermesi gerekmektedir.

Göçmen çocukların eğitiminde rol oynayan önemli bir unsur öğretmenlerdir. Göçmen öğrencilerin kişisel gelişimi ve kalıcı öğrenmelerinin sağlanmasında öğretmenlerin yetiştirilmesi ve mesleki gelişimi önem taşımaktadır. Öğretmenlerin sadece kültürlerarası yeterliliğinin geliştirilmesi göçmen eğitim politikalarının uygulanmasında yeterli değildir. Bu yeterlilikle birlikte öğretmenlerin kültürlerarası iletişimde temel sorunları farketmesi ve anlaması, öğrencinin öğrenme sürecinde önemlidir (Ereş, 2015). Ancak Türkiye’de öğretmenlerin formasyon eğitimleri bu konuları kapsamamaktadır. Devlet okullarında nitelikli öğretmenlerle karşılaşan çocuklar da söz konusudur Ancak yapılan görüşmelerde bu durum sadece iki öğrenci tarafından ifade edilmiştir. GEM’e başlamadan önce iki farklı devlet okuluna giden ve Türkçeyi ilk gittiği okulda öğrenen Sündüz, okuldaki deneyimini şu sözlerle anlatmıştır;

Türkiye okulunda dersleri nasıl öğrendin?

Eve gidiyordum lap topu açıp ordan tercüme ediyordum. Bir de dersleri iyi dinliyordum onun için. Eve dönünce arkadaşlarımla oynuyordum, bir de arkadaşım vardı o bana öğretiyordu.

Öğretmenin peki ders dışında yardımcı oluyor muydu?

Evet evet çok yardımcı oluyordu ben ona borçluyum!

Neyi?

Türkçe öğrenmeyi.

Seviyor musun, görüşüyor musunuz?

Evet seviyorum, ben Ada Marmara'ya (Marmara Adası) gidince görüşüyoruz.
Sündüz 11 (GEM)

Dil farklılığının ve önyargıların neden olduğu önemli bir sorun öğretmenlerin sığınmacı öğrencileri sınıflarında istememesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri" adlı çalışmada Uzun ve Bütün öğretmenlerin çocuklarla iletişim sorunu yaşadıklarını, bu nedenle kendilerini gergin hissettiklerini ve bu durumu hem sığınmacı çocuklara hem de sınıftaki diğer çocuklara olumsuz şekilde yansıttıklarını, bazen de sığınmacı çocukları görmezden geldiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Çocukları sınıfta istemiyorum çünkü çocukla iletişime geçemiyorum. İletişime geçemediğim çocuğa da bir şey verebileceğimi zannetmiyorum. Zaten zar zor kendi öğrencilerimize temel becerileri kazandırdım. Bu çocuklar gelince davranış bozuklukları gösteren çocuklar oldu. Bu durum da benim bu çocuklara karşı önyargılı olmama neden oluyor (Uzun ve Bütün, 2016).

GEM ve Türkiye okulunda okuyan 9 yaşındaki Sidra Türkiye'de 2. sınıftan okula başlamasına rağmen ertesine 1. sınıfa alınmış ve görüşme yapılan dönemde kız kardeşiyle birlikte aynı sınıfta eğitim görmekteydi. İki öğretmeni ile ilgili deneyimini şu şekilde ifade etmiştir;

Devlet okulunda seni üzecek bir davranışla karşılaştın mı?

Evet. Yabancı söylüyorlar beni.

Peki sen ne diyorsun?

Hiçbir şey söylemiyorum.

Seninle oyun oynuyorlar mı?

Biraz yani kardeşimin sınıfında biraz oynuyorlar. Ama ben 2. sınıfta gittim Ali Suavi'ye (okulunun adı) öğretmenim, arkadaşlarım bana iyi davranmıyorlardı, yabancı diyorlardı. Bir kız vardı bana hiçbir şey söylemiyordu, anlatmıyordu. Şimdi birinci sınıfa gidiyorum bana yabancı demiyorlar, benimle oynuyorlar. Çok seviyorum onları, çok sevdiler beni ben de onları çok sevdim. Ali Suavi'ye ben 2. sınıfta gittim ama ben onları

sevmedim ve öğretmenim sevmiyordu beni belki de... Sonra birinci sınıfa gittim kardeşime yardım etmek için.

Peki şimdi birinci sınıftaki arkadaşların?

Çok sevdim onları. Çok güzel... Sidra 9 (GEM, devlet okulu).⁸⁹

Devlet okullarında baskın toplumun eğilimini görebilmek mümkün olurken Suriyeli sığınmacıların eğilimi konusunda belirgin bir veri elde edilememiştir. Görüşmeci sayısının azlığı bunda etken olurken, diğer taraftan devlet okulundan GEM'lere geçen çocuklarla yapılan görüşmeler göz önünde bulundurulduğunda tutumun ayrılma eğilimine kaydığı söylenebilir. Ancak kısıtlı görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla öğretmen ilgisinin yüksek olduğu, dışlamanın ve ayrımcılığın düşük olduğu devlet okullarında, Türkiyeli akranlarıyla eğitim gören çocukların eğilimlerinin bütünleşme yönünde olduğu görülmüştür. Göçmen çocuklar konusunda bilinç düzeyi yüksek ve insan hakları konusunda duyarlı öğretmenlerin sınıflarında dışlayıcı söylemlerin daha düşük olduğu ve çocukların uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu görüşmelerde de gözlenmiştir.

Televizyon izleme alışkanlığı konusunda devlet okulunda okuyan çocukların eğilimi daha çok Türkiye kanalları yönünde olmuştur.

Hem GEM'de hem devlet okulunda okuyan ve haftasonları Kuran kursuna hafızlık eğitimi için giden 9 yaşındaki Sidra bu durumu ölçen soruya şu şekilde yanıt vermiştir.

Bir günün nasıl geçiyor?

Çok güzel. Sabah 6'da kalkıyorum, bu okula geliyorum, sonra ben eve dönüyorum, yemek yiyorum, elbise giyiyorum Ali Suavi elbisesi (okul forması), okula gidiyorum, eve dönüyorum, yemek yiyorum, biraz bilgisayar oynuyorum, ödevimi yapıyorum, babamın yanında oturuyorum ben ve babam televizyona bakıyorum.

En çok hangi programı izliyorsun?

⁸⁹ Sidra öğretmen ilgisizliğinin de etkisiyle ilk olarak başladığı 2. sınıfta başarılı olamayınca 1. sınıfa alınmış ve ailesi ise Sidra'ya kardeşine yardım etmesi gerektiği için bir alt sınıfa alınması gerektiğini söylemiş.

Bugün benim sevdiğim Diriliş Ertuğrul⁹⁰ var onu çok seviyorum.

6.2 Suriyeli Mülteci Çocukların Uyum

Uyum ve kültürleşme birbiri ile yakından ilişkili kavramlardır. Uyum, iç veya uluslararası göç sonucu yaşanan kültürleşme sürecindeki değişimlerle başa çıkmanın bir sonucu olarak zaman içinde sağlanabilir. Göçmen gruplarla baskın toplum arasında karşılıklı, göreceli olarak durağan yaşanan değişim sonucu kişiler yeni yerleştikleri yere biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik uyum sağlarlar. Bir diğer ifade ile uyum süreci sağlık durumu, iletişim yeterlilikleri, farkındalık, kabul duygusu, kültürel davranış becerileri, ekonomik yeterlilikler vb. olarak ifade edilen çok boyutlu bir yapıdır (Hernandez, 2009; Sam ve Berry, 2010). Uyum, birey ve çevresi arasındaki artan veya azalan uygunluğun değerlendirmesinin bir göstergesidir. Kültürleşme sürecinde zaman zaman yaşanan olumsuz ve yıkıcı deneyimler, kişilerin yeni girdikleri ortama/kültüre uyumunu güçleştirebilir. Göçmenlerin ve baskın grubun kültürleşme stratejileri de uyumu etkilemektedir (Sirkeci, Yücesahin, Şeker, 2015; 18).

Kültürleşme alan yazınında kültürleşme ile bağlantılı stres göçmenlerin ve mültecilerin sıklıkla karşılaştığı bir durumdur (Kuo ve Roysircar, 2006; Yakushko, Watson ve Thompson, 2008). Stres, bu grupların başa çıkma stratejilerini, fiziksel ve psikolojik iyi olma durumlarını ve uyum sürecini doğrudan etkilemektedir (Aktaran: Sirkeci, Yücesahin, Şeker, 2015; 19).

Uyum sürecinin açıklanmasında; stres ve başa çıkma (Lazarus ve Folkman, 1984) ile kültürel öğrenme (Church, 1982) kuramları temel alındığı görülmektedir. İlk kuram, uyumu stres ve stresle başa çıkma olarak ele alırken; ikincisi ise kültürel öğrenme olarak kavramlaştırmaktadır (Sirkeci, Yücesahin, Şeker, 2015). Bu kuramsal temellere dayanarak Berry (2006) kendi kuramında uyumu; kültürel öğrenme ve yaşanan stresle

⁹⁰TRT kanalında yayınlanan ve Osmanlı İmparatorluğu kuruluş dönemini anlatan, Türkiye yapımı kurmaca bir televizyon dizisidir.

baş etme olarak ifade etmiştir. Uyum, kişilerin yeni kültürel çevre ile uzlaşabilme becerisini ortaya koyarak belirli davranışları kazanmasıdır. Bu bakış açısında vurgunun göçmenlere yeni bilgileri, dili ve kültürler arası becerileri öğretme, onları eğitime süreci üzerine olduğu görülmektedir. Stres, başa çıkma modeli kültürleşmeyi anlamada daha esnek bir çatı ortaya koymaktadır. Çünkü kültürler arası temasa bağlı olarak kültürleşen bireyin davranışlarında çatışma ve stresin arttığı ifade edilmektedir. Ayrıca bireysel ve durumsal özelliklerin (yaş, dil yeterliliği, kültürel yakınlık vb.) yeni kültürel çevreye uyumu kolaylaştırdığı da ifade edilmektedir (Ward, 2001'den aktaran: Sirkeci, Yüceşahin, Şeker, 2015; 20)

Birey yeni bir kültürde yaşamaya başladığında psikolojik ve sosyokültürel uyum sorunları yaşayabilir. Süreç içinde bireylerin yaşadığı sosyo kültürel sorunlar sabit şekilde azalır ve zaman içinde uyum sağlanırken bu arada psikolojik sorunlar zaman içinde dalgalanma göstererek devam edebilir. Bireyin kültürleşme tercihleri ile psikolojik ve sosyo kültürel uyumu arasında farklı düzeylerde ilişki bulunmaktadır. Bireyin yeni yerleştiği kültürde kendini her iki (köken ve baskın) kültürle birlikte tanımlamasının psikolojik sıkıntı ve gerilimini azalttığı ayrıca bireyin kendini yeni kültürle tanımlamasının da yaşanan sosyokültürel uyumu arttırdığı bilinmektedir. Psikolojik ve sosyo kültürel uyum kültürleşme stratejileri ile bağlantılı olarak değerlendirildiğinde; bütünleşme stratejisini tercih eden bireyler asimilasyonu tercih edenlerle karşılaştırıldığında psikolojik uyum düzeyinin daha yüksek olduğu ancak diğer kültürleşme tercihleri arasında bir farklılık bulunmadığı da gözlenmiştir. Sosyokültürel uyumda ise ayrılma stratejisini tercih eden bireylerin yaşadığı sosyal sıkıntının en yüksek düzeyde iken asimilasyon stratejisini tercih eden bireylerin ise en az düzeyde sıkıntı yaşadığı ortaya konulmuştur (Ward ve Rana- Deuba, 1999'dan aktaran: Sirkeci, Yüceşahin, Şeker, 2015; 21-22). GEM'lerde eğitim gören çocukların kaygı düzeylerinin eğitimden mahrum ve devlet okulunda okuyan çocuklara göre nispeten daha yüksek olduğundan söz edilmişti. GEM'lerdeki çocukların ayrılma stratejisine daha yakın, eğitimden mahrum çocukların ise asimilasyona yakın olduğunu düşünürsek, bir grupta kaygı düzeyi çok yüksekken diğer grupta daha düşük olduğu görülmüştür.

6.2.1 Dil Öğrenme ve Uyum

Kültürleşme sürecinde diğer kültürü tanıma, dil yeterliliği, değer ve kuralların öğrenilmesi önemlidir. Özellikle yapılan farklı çalışmalarda dil yeterliliği, iletişim kapasitesi, kültürel yakınlık, o kültürde yaşama süresi gibi değişkenlerin sosyo-kültürel uyumu doğrudan etkilediği ve yaşanan uyum sorunlarını azalttığı görülmektedir. Bir diğer ifade ile yeni gelinen yerin dilini bilmek baskın kültürle etkileşim ve iletişime katkı sağlamanın yanında kültürel öğrenmeyi ve sosyal desteği arttırmakta, böylece sosyo-kültürel uyumun sağlanmasında etkili olmaktadır (Sirkeci, Yüceşahin, Şeker, 2015; 22). Ancak baskın toplumun dilini biliyor olmak uyum konusunda her zaman yeterli olmamaktadır. Örneğin 14 yaşında GEM öğrencisi Abdurrahman Türkiye'ye gelmeden önce Lübnan'da yaşamıştır ve oradaki deneyimini şöyle anlatmıştır;

Lübnan nasıldı?

Aynı İstanbul gibi, ben Suriyeliyim diyince kötü davranıyorlardı.

Onlar da Arapça konuşuyor ama?

Öyle ama Suriyeliyim diyince... Aynı buradaki gibi yani?

Mülteci öğrencilerin, okulda psikolojik sıkıntılar, dil ve akademik yetersizlikler gibi nedenlerden dolayı kendilerini yalnız hissettikleri için okulu bırakma eğilimleri yüksek olmaktadır. Yeni gelinen sosyal ortama/topluma katılım için dil yeterliliği temel bir gerekliliktir. Çalışmalar mültecilerin çoğunun yaşadığı travmatik olayların, sağlık problemlerinin, depresyonun dil öğrenme sürecinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kabul merkezlerinde kalma süresi, uyum kursuna devam etme, sosyal katılım, depresyon, sağlık sorunları, ayrıca kendi ülkelerinde kırsal alanda veya kentte yaşamalarının da dil öğrenme üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur (Şeker, Aslan, 2015; 96).

Görüşme yapılan mülteci çocuklardan eğitime ulaşabilenler, Türkçeyi görüşmelerin sağlıklı bir şekilde yapılmasını sağlayacak kadar bilirken aynı zamanda İngilizceyi de orta düzeyde bilmekteydiler. Eğitimin dışında kalan çocukların ise bir

tanesi hariç tamamı Kürt asıllı çocuklardır ve bu çocuklar da Kürtçenin yanı sıra Arapça ve Türkçe bilmektedirler.

Devlet okuluna giden çocukların Türkçeyi GEM'lere giden çocuklara göre daha iyi öğrendiği gözlenmiştir. GEM'lerde eğitime devam edip Türkçe düzeyleri iyi olan çocuklar ya daha önce devlet okullarına gitmiş, eğer çalışıyorlarsa iş yeri ortamında öğrenmiş ya da Türkiyeli arkadaş edinebildiği için Türkçeyi öğrenmişlerdir.

Bu okula geldiğin zaman (GEM) Türkçen bu kadar iyi miydi, yoksa Türkçeyi daha önce gittiğin imam hatipte mi öğrendin?

Evet imam hatipte öğrendim. Esra 12 (GEM)

Türkçe'yi hem ailemden hemde Türk okuldan öğrendim.

Senden başka Suriyeli var mı sınıfta?

Yok.

Sınıfındaki arkadaşlarının hepsi Türkçeyi çok iyi biliyor sen yeni öğreniyorsun, zorlandın mı hiç derslerde?

Biraz. Yani anlamadığım şeyleri anneme soruyorum, babama soruyorum ya da mobile'dan bakıyorum.

İngilizcen nasıl?

Biraz biliyorum. Sidra 9 (GEM, devlet okulu)

Dil öğrenmeye dair gözlemlenen önemli bir nokta da Türkiyeli arkadaş edinmiş olan çocukların akran eğitimiyle Türkçeyi iyi düzeyde öğrenmiş olmalarıdır. Türkiyeli akranlarıyla iyi vakit geçiren çocuklar Türkçeyi iyi düzeyde öğrendikleri gibi yaşadıkları kente uyum düzeyleri de yüksek olarak gözlenmiştir.

Türkçeyi nerede öğrendin çok güzel konuşuyorsun?

Burada, bir arkadaş var Türkiyeli.

Daha önce Türkiye okuluna gittin mi?

Hayır.

Türkçeyi nasıl bu kadar iyi öğrendin?

Okulda (GEM) çok öğrenmedim, burada benim Türkiyeli arkadaşım var o öğretti.

Arkadaşın nereden?

Mahalleden.

Nasıl tanıştınız?

Aşağıda top oynuyordu, ben dedim top oynayabilir miyim? Dedi evet. Ben dedim arkadaş olabilir miyiz? Dedi evet. Böyle oldu. O bana Türkçe öğretti ben de ona Arapça öğrettim.

Gerçekten öğretebildin mi?

Az... Ekrem 13 (GEM)

Daha önce Türkiye okuluna gittin mi?

Hayır.

Türkçeyi nasıl öğrendin?

Benim arkadaşlarım Türkiye'den biz konuşuyoruz, önceden anlamıyordum ama şimdi anlıyorum. Sali 13 (GEM)

Türkçe öğrenmek için kursa gittin mi?

Yok kurs değil yani arkadaşlar, Türkçe arkadaşlar... Çıkıyordum onlarla öğreniyordum. Sokakta öğrendim. Esmâ 12 (GEM)

Türkçe'yi nasıl öğrendin?

Sokakta. Türkçe kursuna gidiyor musun? Evet gidiyorum.

Nerede?

Fatih'te Yavuzselim.

Özel kurs mu?

Evet. Haşim 13 (GEM)

Görüşmelerde de ortaya çıktığı üzere OECD yaptığı araştırmalarda, göçmen öğrencilerin dili yeni öğrenenlerle birlikte ayrı eğitim görmesi yerine, normal derslere

birlikte girmeleri halinde ilerleme katetmenin mümkün olduğunu tespit etmiştir (OECD, 2015).

Türkçe konuşma düzeyi yapılan görüşmelerde devlet okuluna giden çocuklarla birlikte en yüksek düzeyde eğitimden mahrum olan ve sokakta vakit geçiren çocuklarda olduğu görülmüştür. Okula gidemedikleri halde sokakta oynadıkları ve akranları Türkiyeli çocuklarla vakit geçirdikleri için Türkçeyi iyi düzeyde konuşmaktadırlar.

Türkçeyi nasıl öğrendin?

Biz dışarı çıkıyoruz orada.

Sokakta mı öğrendin yani?

Evet. Sonra Raşit okula gidiyordu, gelip evde bize öğretiyordu biraz (Raşit kuzeni kısa bir süre devlet okuluna gitmiş sonra okulu bırakmış). Cudi 12 (eğitim dışı)

Okula gidemeyen 9 yaşındaki Rina iki yıldır Türkiye'de yaşamasına rağmen neredeyse hiç Türkçe bilmemektedir. Arkadaşlarının tercümanlığı ile görüşme yapılan Rina'ya neden Türkçe öğrenemediği sorulduğunda arkadaşları hep bir ağızdan “o hiç sokağa çıkmadığı için Türkçeyi öğrenemedi” demişlerdir.

Kaç yıldır Türkiye'deler?

2 yıldır buradalar.

Neden öğrenememiş Türkçeyi?

Onlar hiç dışarı çıkmıyorlar da ondan. Suzan geldikten sonra biraz dışarı çıkmaya başladılar (görüşme yapılan çocuklardan Suzan Rina'nın yakın arkadaşı). Rina 9 ve Rina'nın arkadaşları (eğitim dışı).

Çalışan çocuklar ise çalışma ortamı içerisinde Türkçeyi iyi düzeyde öğrenmişlerdir.

Türkçeyi nasıl öğrendin, çok iyi öğrenmişsin?

Çalıştığım yerde öğrendim.

Nerede çalışıyorsun?

Fatih'te çantacılık yapıyorum.

Başka Suriyeli çalışan var mı orada, tek misin?

Yok, tekim, hep Türkler. Ahmet 14 (GEM)

Türkçeyi nasıl öğrendin?

Ben buraya geldim tekstilde çalıştım, orada öğrendim. Hüseyin 16 (GEM)

Görüşmeler sırasında elde edilen bilgiye göre eğitime ulaşabilsin ya da ulaşamasın Türkçe'yi en hızlı şekilde çocuklar öğrenmektedir. Daha önce yapılmış çalışmaların⁹¹ da gösterdiği üzere çocuklar genellikle anne ve babalarından daha hızlı bir şekilde dil öğrendikleri ve uyum konusunda daha başarılı oldukları için ailelerin sosyal hayata katılmalarında büyük öneme sahiplerdir. Görüşme yapılan çocukların büyük bir kısmı, özellikle anneleri ev hanımı olan çocuklar, annelerinin sosyalleşmesinde ne kadar çok etkili olduklarını anlatmışlardır. Kadınlar komşuluk, günlük yaşam içerisindeki alışveriş vs. gibi durumlarda çocukları yanlarında olmadığı sürece neredeyse hiçbir şey yapamamaktadırlar. Ekrem'in anlattıkları bu duruma örnek oluşturmaktadır:

Annen baban Türkçe biliyor mu?

Babam çalışıyor ya öğrendi. Annem komşu geliyor az öğrendi. Beni çağırıyor, o ne diye soruyor.

Komşularınız var mı, görüşüyor musunuz?

Evet var. Az görüşüyoruz çünkü niye, ben evden çıkıyorum bi yere gidiyorum annem Türkçe az biliyo, bişey söyleyecek bilemiyor. Beni çağırıyor gel Türkçe'ye çevir diyor. Tercümanlık yapıyorum. Ben olmazsam konuşamıyor. Ekrem 13 (GEM).

Annen baban Türkçe biliyor mu?

Sadece babam biliyor, annem bilmiyor.

Baban iyi biliyor mu?

⁹¹Ahmet Uysal, "Londra'daki Türkiyeli Çocukların Ulusaşırı Mekanlarda Duygusal Coğrafyaları"

Evet. Cudi 12 (eğitim dışı).

Babanın Türkçesi iyi mi?

Evet.

Annen?

O hiç bilmiyor, sadece nasılsın demeyi biliyor. Raşit 12 (eğitim dışı)

Baban annen Türkçe biliyor mu?

Hayır.

Kim biliyor peki ailede?

Ben ve kardeşim bir de abim biliyor. Sekiz yaşında olan kardeşim çok çok az biliyor. Abdurrahman 16 (GEM).

6.2.2 Sosyal İlişkiler ve Uyum

Arkadaşlarıyla aran nasıl, çok arkadaşın var mı?

Evet ama hepsi Suriyeli.

Türkiyeli arkadaşın yok mu?

Yok. Abdurrahman 14 (GEM)

Baskın kültürden bireylerle kurulan ilişkiler ve o kültürde uzun süre yaşama yeni toplumun normlarını öğrenmenin yanında günlük yaşantıda karşılaşılan güçlüklerin üstesinden gelmeyi kolaylaştırmaktadır (Sirkeci, Yüceşahin, Şeker, 2015; 23). Ancak görüşme yapılan çocukların neredeyse hepsinin arkadaş çevresi oldukça kısıtlı ya da Suriye kökenli olduğu görülmüştür. Halbuki bu yaş grubu çocuklar için arkadaşlık kurma çok önemlidir.

Arkadaşların var mı?

Evet.

İmam hatipte?

İmam hatipte vardı ama ben Türkçe bilmiyordum, o yüzden çok arkadaşım olmadı ama burada çok arkadaşım var. Esra 12 (GEM).

Suriyeli arkadaşlarının yanında kendini rahat hissediyor musun?

Evet hem de çok?

Türkiyeli arkadaşlarının yanında?

Yok onlarla her şey başka. Bayen 15 (GEM).

Türk okuluna giderken kendini nasıl hissediyordun?

Şey yani biraz garip hissettim kendimi.

Nasıl bir duyguydu garip hissetmek, biraz tarif eder misin?

Onlar benim arkadaşlarım gibiydi ama onlar Türk ben Suriyeliydim. Onları Suriyeli arkadaşlarım gibi hissetmiyorum. Sündüz 11 (GEM).

GEM'lerde eğitim gören çocukların Türkiyeli çocuklarla bir araya gelmeleri ve iletişim kurma olanakları düşüktür. Bu nedenle GEM'lerde eğitim gören çocukların bu konuda çekingenlik ve ön yargı düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Devlet okullarında eğitim gören çocuklar Türkiyeli akranlarıyla bir arada olmalarına rağmen dil bilmemek, ayrımcılık gibi nedenlerle ilişki kurmakta zorlanırken yalnızlaşma sorunu yaşamaktadırlar. Eğitime ulaşamayan çocuklar ise yeni bir çevreyle tanışamadıkları için arkadaş sayısının oldukça düşük olmasının yanı sıra arkadaşları genellikle akraba çocuklarından oluşmaktadır.

Türkiyeli arkadaşın var mı?

Yok.

Sokakta oynuyor musun?

Yok.

Geziyor musun?

Evet ama Suriyeli arkadaşlarımla.

Nereye gidiyorsunuz?

Parka bir de bilgisayarçıya gidiyoruz (internet kafe). Abdulhamid 12 (GEM)

Sence Suriye ile Türkiye birbirine benziyor mu?

Hayır hiç benzemiyor, farklı.

Nedir bu farklılıklar?

Dil, insanlar farklı.

Nasıl farklı, bir örnek verir misin?

Yani mesela ben Suriyeliyim burada benle konuşmuyorlar. Kötü davranıyorlar.

Burada insanlar kötü mü yani?

Evet.

Sence neden kötüler?

Sen Suriyelisin diyorlar, öyle diyorlar.

Kimler kötü davranıyor?

Bilmiyorum ama görüyorum, duyuyorum. Abdurrahman 14 (GEM).

Abdurrahman devlet okulu deneyimi yaşamamış, hiç Türkiyeli arkadaşı olmamış bir çocuk. Şimdiye kadar hiç ilişki kurmadığı için kafasında Türkiye ve Türkiyelilere dair ön yargıları söz konusu. İstenmediğine kendini inandırmış ve bir an önce Suriye'ye dönme hayaliyle kendini avutmaktaydı. Türkiyelilerin kötü olduğuna inanan Abdurrahman bir buçuk yıldır İstanbul'da yaşamasına rağmen kafasında bu yargıyı kırarak ilişki kurabileceği insanlarla da hiç karşılaşmamış.

Mültecilerin önemli bir kısmı yaşadıkları mahallelerde ve gittikleri devlet okullarında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve bu sebeple kendilerini dışlanmış bireyler olarak algılamaktadırlar. GEM'de 7. sınıfa giden 11 yaşındaki Esmâ'nın anlattıkları bu duruma örnek oluşturabilir;

"Oyun oynuyor musunuz?

Oynamıyoruz ama erkek kardeşlerim sokağa çıkıyor oyun oynamaya.

Ne oynuyorlar mesela?

Yani mesela top oynuyorlar.

Kardeşlerinin Türkiyeli arkadaşları var mı?

Yok.

Kimle oynuyorlar peki?

Sadece kardeşlerim.

İkisi mi oynuyor, diğer çocuklarla oynamıyorlar mı?

Yok.

Neden?

Yani bilmiyorum ama oynamıyorlar.

Kardeşlerin mi istemiyor, diğer çocuklar mı?

Diğer çocuklar istemiyor.

Neden istemiyorlar?

Yani bilmiyorum ama onlar kardeşlerimi istemiyorlar, kardeşlerim de onlarla oynamak istemiyor.” Esmâ 11 (GEM)

Sana Türkçeyi öğreten arkadaşının dışındaki diğer Türkiyeli arkadaşlarıyla aran nasıl onlar da sana yardımcı oluyorlar mı?

Az... Mesela diyorlar, “kalk orda oturma”, “arabanın altından topu alır mısın” diyorlar. Ben alıyorum, bana diyorlar hadi bay bay. Yarın gel top oynayalım. O yüzden az iyi.(Buradaki çocukların onunla alay ettiklerini ve oyunlarına dahil etmediklerini anlatıyor bu örnekle). Onlar benle dalga geçtiler Suriyeliyim diye, ben ne diyeyim birşey diyemedim yani... Ekrem 13 (GEM).

GEM'lerde okuyan çocukların birçoğunun Türkiyeli arkadaşı olmamasına rağmen yaşadıkları mahallede, yaşadıkları apartmanda olumlu ilişkiler kurabiliyor olmaları, uyum düzeylerine olumlu etkilerde bulunmuştur.

Kaç yıl oldu Türkiye'ye geleli?

Bir buçuk yıl oldu.

Bir buçuk yılda Türkçe'yi bu kadar iyi öğrendin öyle mi?

Evet.

Bravo. Çok iyi konuşuyorsun. Nasıl öğrendin?

İnsanlarla konuşarak, nasıl diyim, komşularla konuşarak beraber zaman geçirerek, beraber bir iki saat oturup konuşuyoruz ve böylece gelişti.

Komşular mı öğretti yani?

Evet biraz da televizyon..

Kursa hiç gitmedin yani?

Gitmedim. Aye 15 (GEM).

Komşularınız nasıl, aranız iyi mi?

Evet çok iyi.

Yardımcı oluyorlar mı?

Bize soruyorlar, “bir şey istiyor musunuz?”

Bazı arkadaşların gelip kapılarını çaldıklarından, çok gürültü yapıyorsunuz diye şikayet ettiklerinden bahsettiler...

Hayır hayır, öyle komşularımız yok. Çok iyiler, bize yemek getiriyorlar... Sündüz 11 (GEM).

Ancak yapılan görüşmelerde yukarıda yapılan alıntılardaki olumlu örnekler çok az rastlanmıştır. Kimi çocuğun sadece kendilerine gülümseyen veya yanlarından geçerken merhaba diyen komşular için olumlu nitelemelerde bulunmaları beklentilerinin çok düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Görüştiğiniz komşularınız var mı?

Yok ama aşağıda bir kişi var onu çok seviyoruz.

Gidip geliyor musunuz?

Yok ama merdiven çıkarken selam veriyoruz.

O kadar mı?

Evet o kadar. Esra 12 (GEM).

Komşularınız nasıl görüşüyor musunuz?

Bilmiyorum nasıllar ama iyiler.

Gidip geliyor musunuz?

Hayır sadece merhaba söylüyorum. Bir de nasılsın, kaç yaşındasın dediler.

Bir ihtiyacınız olduğunda kapılarını çalabiliyor musunuz?

Hayır. Sali 13 (GEM).

Komşuluk ilişkileri iyi olmayan çocuklar ise komşuları ile ilişkilerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Komşularınız size yardımcı oluyor mu?

Hayır olmuyorlar.

Peki sizi hiç rahatsız ettiler mi?

Evet. Bize gelip hep sessiz olun diyorlar, polis getirdiler.

Ne yaptınız peki?

Gitti polis. Fevziye 13 (GEM)

Komşularınız var mı?

Evet.

Gidip geliyor musunuz?

Hayır, sadece teyzemler bizim binada onlara gidiyoruz. Ahmet 9 (eğitim dışı).

Komşularınızla aranız nasıl, görüşüyor musunuz?

Komşularla mı, yok görüşmeyiz, sormazlar bizi.

Apartmanda oturuyorsunuz, hiç karşılaşmıyor musunuz?

Ya selam, sadece selam.

Hiç sormadılar mı bir ihtiyacınız var mı diye?

Yok, hiç. Eymen 14 (GEM).

GEM'lerde eğitim gören çocukların Türkiyeli çocuklarla iletişim kurma imkanlarının düşük olduğundan söz edilmişti, çoğunun Türkiyeli arkadaşı hiç olmamış, olanların ise Türkçe öğrenmelerine ve uyum düzeylerine arkadaşlıklarının büyük katkısı

olmuştur.

Sokakta oyun oynayacak alan var mı?

Var da biz oynamaz, Türkler oynar.

Sizi katıyorlar mı oyuna?

Hayır. Eymen 14 (GEM).

Çok arkadaşın var mı?

Evet.

Türkiyeli arkadaşın var mı?

Yok.

Mahalleden?

Yok.

İş yerinden?

Yok.

Hepsi Suriyeli mi arkadaşlarının?

Evet.

Buradan mı (GEM)?

Evet. Ahmet 14 (GEM).

Türkiyeli arkadaşın var mı?

Evet ama eskiden.

Nerede tanıştın?

Ne zaman ben çalıştım orda tanıştım. Kızlar falan...

Şimdi görüşüyor musunuz?

Hayır şimdi değil.

Okuldaki arkadaşlarınla görüşüyo musunuz?

Evet.

Peki sence neden Türkiyeli arkadaş edinmek zor?

Bilmiyorum, Türkçe çok bilmiyorum falan, hem biz başka, onlar başka öyle...

Hüseyin 16 (GEM).

Türkiyeli arkadaşın çok mu?

Evet.

Nerede?

Esenler'de, mahalleden.

Nasıl tanıştın?

Onlar oynuyordu, gördüm onlar oynuyor, sonra ben dedim arkadaşınız olmak istiyorum ve arkadaş olduk.

Suriyeli arkadaşların?

Çok iyi.

Esenler'de Suriyeli arkadaşın var mı?

Yok.

Esenler'de çok Suriyeli var ama?

Evet biliyorum ama ben onları görmüyorum. Sali 13 (GEM).

Şimdiye kadar hiç Türkiyeli arkadaş edinmemiş çocuklarda ise ön yargı söz konusudur. GEM'de okuyan 17 yaşındaki Neriman bunu şöyle ifade etmiştir;

Türkiyeli arkadaşın var mı?

Yok, Türkiyelilerle tanışmadım. Çok sevmedim.

Daha önce devlet okuluna gitmiş ya da aynı anda iki okula birden giden çocukların hiç devlet okuluna gitmemiş çocuklara göre çok daha fazla Türkiyeli arkadaşları vardır.

Türkiyeli arkadaşın var mı?

Bu okulda Arap arkadaşlarım var ama Türkiye'de en çok Türk arkadaşlarım var.

Eski okuldan arkadaşlarıyla görüşüyor musun?

Evet ben onlarla Facebook'ta konuşuyorum. Bir de bir yere gidiyoruz, onlarla buluşuyoruz. Sündüz 11 (GEM).

Türkiyeli arkadaşlarıyla aran iyi mi?

Evet benim Ali Suavi okulunda arkadaşım var ben onu anlıyorum ve ona öğretiyorum.

Arapça mı öğretiyorsun?

Evet ben onlara Arapça öğretiyorum, onlar bana öğretiyor Türkçe. Sidra 9 (GEM, devlet okulu).

Uyum konusunu etkileyen değişkenler arasında kültürel uzaklığın/yakınlığın da önemli olduğu görülmektedir. Kültürel uzaklığın fazla olduğu bireyler veya gruplar arasında farklılıklar daha üst düzeyde algılandığı için sosyokültürel uyumda daha fazla sorunlar yaşandığı bilinmektedir (Ward ve ark, 2001'den aktaran: Sirkeci, Yüceşahin, Şeker, 2015; 23). 2015 yılında Bilgi Üniversitesi Çocuk Hakları Biriminin yaptığı araştırmada da ortaya koyduğu üzere; Sosyo-ekonomik ve etnik açıdan benzer özelliklere sahip olmanın, dolayısıyla ayrımcılığa maruz kalma ve dışlanma açısından benzer deneyimleri yaşamış olmanın beraber yaşama deneyimlerini kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır (ÇOÇA, 2015). Yapılan görüşmelerde GEM'de okuyan Kürt asıllı Suriyeli bir öğrenci Türkiye'de en yakın arkadaşının Mardin'den göç etmiş Kürt bir çocuk olduğunu ve hem ailelerinin komşuluk ilişkilerinin hem de kendi ilişkilerinin çok iyi olduğunu ifade etmiştir.

Arkadaşlarıyla aran nasıl?

İyi, bizim altımızda bir komşumuz var, ya o bize geliyor ya ben onlara gidiyorum, çok seviyorum.

Türkiyeli mi Suriyeli mi?

Türkiyeli ama Mardinli. Nusaybin. Türkçe konuşuyoruz ama.

O Arapça biliyor mu?

Yok. Sadece Türkçe Kürtçe.

Çok sık gidip geliyor musunuz?

Evet.

Aileler peki? Komşuluk yapıyorlar mı?

Evet yapıyorlar, gidip geliyorlar bazen.

İlk taşındığınız zaman yardımcı oldular mı size?

Evet çok oldular hem de, bir sürü şey, eşya verdiler. Hani biz gelmeden önce duymuşlar bizim geldiğimizi bir sürü şey verdiler. Esmâ 12 (GEM).

Benzer bir durumu ise 14 yaşındaki Eymen şöyle ifade etmiştir:

Pendik'teki okulda arkadaşlarının seni üzecek davranışları oldu mu?

Hayır olmadı, hepsi Kürt'tü.

Az önce mahallede bizi istemiyorlar dedin, okulda öyle bir şey yaşadın mı?

Yok Pendik'te yoktu ama burada ki mahallede (Fatih) var. Eymen 14 (GEM).

Göçmenlerin ev sahibi ülkede kuracağı olumlu ilişkiler ve iletişim, karşılaşılabilecekleri riskleri azaltabilmektedir. Ancak iletişim kurulabilmesinde eğitim sürecinin ve tanışılacak kişilerin sayısı önemlidir (Ereş, 2015). Çocukların sosyal ilişkiler kurup birbirlerini tanıyabilmeleri için bir araya gelmeleri ve birlikte vakit geçirmeleri gerekli diyen GEM idarecisi yerel yönetimlerin Suriyeli çocuklar ile Türkiyeli çocukları bir araya getiren etkinlikler ve organizasyonlar yapmaları gerektiğini söylemektedir. Çocukların bir arada birbirilerini tanımasının ve paylaşımında bulunmasının önemli olduğunu vurgulayarak şöyle bir olay anlatmıştır;

“Esenler'de bir hafta boyunca çocuklarımıza bıçak çekildi, çantaları yırtıldı, çocuklar tahrik edilmeye çalışıldı. Bizim çocuklarımız savaştan çıkmış çocuklar, her şeyden vazgeçmişler, Allah korusun bir olay çıksa her şeylerini feda edebilirler. Bu büyük bir tehlikedir. Biz okullarımızda Arapça kursu açabiliriz, buraya Türkiyeli çocukları getirebilirler, biz çocuklarımızı götürebiliriz. Eğitim ortamında kaynaşma sağlanmalı.”⁹²
(Gem İdarecisi ile görüşmeden 6-5-2015).

⁹²Suriyeliler ile ilgili oluşturulan ön yargının etkisiyle oluşabilecek içe kapanma ve ayrışmayı şu şekilde anlatmaya devam etmiştir; “Bizim seviyemiz, yüksek, kültürlüyüz, bu okulda öğrenci velilerinin bir çoğu eğitilmiş. Örneğin dış doktoru bir velimiz tekstilde çalışıyor. Bize saygısızlık yapıyorlar; yaparlarsa konuşmayız, görüşmeyiz”

6.2.3 Kültürel ve Mekansal Bütünleşme

Göç edilen yerin mekansal özellikleri, göçmenlerin kültürleşme eğilimlerinde ve uyum süreçlerinde büyük bir öneme sahiptir. Kültürleşme sürecinde göç edilen yerde karşılaşılan sosyal bağlamın yanı sıra, fiziksel bağlamın etkisi kültürleşme üzerine yapılan çalışmalarda önemli yer tutmaktadır.

Kültürleşme süreci çok yönlü ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Göç edilen yerle bütünleşme, sadece göçmenlerin tamamlamaları gereken bir dönüşüm süreci değildir. Aynı zamanda göç edilen yerde yaşayanlar ve kamu otoriteleri için de bir dönüşüm sürecidir. Bu süreç kamu otoritelerine sorumluluklar yüklemektedir. Göçmenlerin göç ettikleri yerde ayrışma, marjinalleşme, kendi kültürlerinden bütünüyle vazgeçme ya da bütünleşme gibi kültürleşme stratejilerini tercih etmelerinden çok, kendilerine sunulan ve genellikle kolektif olarak sınırlandırıldıkları yaşama biçimlerine zorlanmalarından söz etmek mümkündür (Göregenli, Karakuş, 2015).

GEM'de okuyan 13 yaşındaki Ekrem, yukarıda özetlenen ve olması gereken çift yönlü dönüşümün eksikliği ve kamu politikalarının yetersizlikleri nedeniyle ailesiyle birlikte yaşadığı deneyimi şu şekilde anlatmıştır;

Mesela biz çok ev aradık, dediler nerelisiniz, dedik Suriye, dedi istemiyorum ben kiralamıycam. Suriyeli sevmiyorlar, hiç kimse sevmiyor. Mesela birine bir şey sorduğumda ilkinde söylemiyor, ikinci defa sorunca da kızıyorlar.

Senin başına hoş olmayan bir olay geldi mi?

Evet ben parka gitmiştim, bir adam baktı dediki, bana niye bakıyorsun, ben dedimki abicim ben sana bakmıyorum. Geldi bana vurdu, gitti belki de içmişti...

İnsanlar kendilik duygularını mekansal değişkenler üzerinden tanımlamakta ve yaşadıkları mekanları hissetmektedir. Kimlik ile mekanın sıkı bir ilişkisi vardır, mekandan bağımsız bir kimlik olamayacağı gibi, kimliksiz bir mekan da söz konusu değildir. İnsanlar içinde bulundukları mekanlarla ilişki kurmakta, onlara anlamlar yüklemekte ve içinde yaşadıkları bu yaşamsal çevre sayesinde kimliklerini

oluşturmaktadır. İnsan ve mekan arasında yaşanan bu, tanıma, anlamlandırma ve kimlik yaratma sürecine “yer kimliği” adını veren Proshansky (1978) olguyu; “*insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü*” olarak tanımlamaktadır. İnsanın kendilik duygusu yalnızca sosyal ilişkilerle oluşmamakta, aynı zamanda kişinin günlük yaşamını çevreleyen çok sayıda fiziksel ortam tarafından da yapılandırılmaktadır (Proshansky, 1978; Proshansky, Fabian ve Kaminoff, 1983'den aktaran: Göregenli, Karakuş, 2015).

Korpela (1989), ise yer kimliğine ilişkin daha sınırlı bir tanımlı tercih etmiş; yer kimliğini, “*bireylerin çevrelerini düzenlemedeki girişimleri sonucunda açığa çıkan psikolojik bir yapı*” olarak tanımlamıştır. Çevresel kullanımla ve tercihleri neticesinde, insanların kendilik duygularını yaratabileceklerini, bunu güçlendirebileceklerini ve kendilerini diğerlerine açıklayabileceklerini iddia etmektedir. Yazara göre bu psikolojik yapının merkezinde “ait olma” yatmaktadır, yere aitlik-ait olma yer kimliğinin tek bir yönü değildir ancak, gerekli temel ögesidir. Ryden ise (1993; 76) yer ve kimlik arasındaki ilişkiyi şu sözlerle iyi bir biçimde vurgulamaktadır; “*yerle olan derin etkileşim boyunca, insanlar kendilerini o yerin kavramlarıyla, o yere göre tanımlamaya başlayabilir, bu durum daha da genişletilirse, insanlar, çevrelerini saran ortam olmaksızın, gerçekten kim olduklarını ifade edemez hale gelebilir*” (aktaran: Göregenli, Karakuş, 2015).

Yer kimliğinin sosyal ilişkileri de içinde barındırdığını ifade eden Low ve Altman (1992) birçok yazarın yere olan bağlılığı diğer insanlara örneğin aile, arkadaşlar, topluluk ve kültüre dayandığı araştırmaların da bulunduğunu ve böylelikle sosyal ilişkilerin bağlılık sürecinde yerin kendisiyle eşit önemde veya ondan daha önemli olabileceğini belirtmektedir. Bağlılık yalnızca fiziksel varlık olan yerlere değil, genellikle diğer insanlarla kurulan ilişkiler aracılığıyla oluşan deneyimlere de dayandırılmaktadır (Riley, 1992'den aktaran; Göregenli ve Karakuş, 2015). Yer kimliği konusunda önemli çalışmaları olan Tuan (1977) ise yeri; “*kişinin deneyimine, sosyal ilişkilerine, düşüncelerine dayanan anlamın merkezi olarak*” kavramsallaştırmaktadır. Yerin sosyal,

kültürel, biyolojik tanımları yapılarak kişinin yer kimliği inşa edilmektedir (Dixon ve Durrheim, 2000'den aktaran; Göregenli, 2015). Nitekim anlamı olan yerler, sosyal bir bağlamda ve sosyal ilişkiler boyunca meydana gelmektedir, coğrafi olarak yerleşiklerdir ve aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel çevreleriyle ilişkilidirler ve insanlara bir “yer duygusu, öznel bir alansal kimlik” kazandırır (Gustafson, 2001'den aktaran; Göregenli, 2015).

Yere bireysel bağlılık süreci, çocukluk deneyimlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkabilmektedir. Birbirini gelişimsel olarak izleyen bağlılık aşamaları doğrultusunda çocuk, öncelikle aile içinde anne ve babasına kişisel bağlılık duyar, bu bağlılık olgunlaşma ve yaşanan ortama alışmayla birlikte akrabalara ve komşulara olan bağlılık olarak gelişir ve komşular, büyümekte olan bir çocuk için, “topluluğun mekansal sınırları” anlamına gelir (Fried, 2000'den aktaran; Göregenli, 2015).

Suriyeli mülteci çocuklar görüşmeler sırasında mekansal olarak Suriye'yi anlatmaları istendiğinde komşular ve arkadaşlar üzerinden Suriye'ye dair fikirlerini somutlaştırmışlardır.

Şam'ı biraz anlatabilir misin, nasıl bir yerdi?

Çok güzeldi. Yani orda her şey vardı, sokakta oynardık, bahçeler vardı...

Burada yaşadığın yerle orayı karşılaştırırsan, nerede daha mutluydun?

Hatta Şam buradan çok güzeldir. İstanbul da güzeldir. Burada Suriye'den daha rahatım. Yani İstanbul çok güzeldir, biz rahatız ama Suriye'de arkadaşlarımız vardı. Esra 12 (GEM).

Özellikle İstanbul'da aile sınırının dışına çıkıp çocukların ilk ilişki kurabilecekleri komşuluk ilişkileri birçok aile için problemli olduğu görülmüştür.⁹³

İstanbul'a gelmeden önce Lübnan'da yaşamış olan bir çocuğun “İstanbul mu Lübnan mı?” sorusuna yanıtı “İstanbul” olmuştur. Bunun nedenini ise, Lübnan'da hiç akrabaları olmadığını İstanbul'da ise bir sürü akrabaları olduğunu söyleyerek açıklamıştır.

Bu sosyo-mekansal yakın ilişkiler içerisinde, iç ve dış, tanıdık olan ile yabancı

⁹³Bkz: Sosyal ilişkiler ve uyum başlığı, komşuluk ilişkileri ile ilgili alıntılar.

olan arasında karşılaştırmalar yapılır ve bu karşılaştırmalar sonucunda iç dünyada “ev” duygusu, dış dünyada ise “ tehlike” duygusu yaşanabilir. Bu sosyal ve fiziksel etkileşimlerin duygusal yapısı, sosyo-kültürel bir çerçeve içinde gelişmiş olan katı bir grup kimliğine öncülük eder. İç grup olarak görülen yerler evde olma duygusunun yaşandığı, “aile” hissinin yaşanıldığı yerler olarak sembolize edilir. Zamanla yerler birer yerel alan olarak farklılaşır ve belirli rollerin yerine getirildiği alanlara dönüşürler (Fried, 2000). Fried’a (2000) göre yere ve topluluğa bağlılık, bireyin sosyal ilişkileri içerisinde köklenmektedir ve birçok insan, topluluk bağlılıkları içerisindeki sürekliliğe ihtiyaç duymaktadır (Göregenli, Karakuş, 2014).

Zorunlu göçler bir yerdeki yaşama sürekliliğini bozmakta ve insanların topluluk duygularını yitirmelerine sebep olmaktadır (Fried, 1982'den aktaran: Göregenli, Karakuş, 2014). Ayrıca ait olma duygusu ise, sıklıkla içerdekiler ve dışarıdakiler veya bizim mekanımız onların mekanı şeklindeki ayrımlar etrafında tanımlanmaktadır.

Yapılan görüşmelerde mültecilerin geri dönme düşüncesine sahip olmaları gelinen yerde mekansal bütünleşmeyi güçleştiren nedenlerden biri olduğu gözlenmiştir. Bunun yanı sıra sosyal mekanda meydana getirilen kümelenme bir diğer nedendir. Göç edenler genellikle gittikleri yerlerde akrabaları ya da tanıdıklarının olduğu alanlarda ikamet etmeyi tercih etmektedirler. Yüksek kiralar nedeniyle birden çok aile tek bir evde bir arada yaşamakta, bu da mültecilerin yoğunlukla yaşadığı bölgelerde tepkilere neden olmaktadır.

Türkiyelilerin size nasıl baktıklarını düşünüyorsun?

Kötüyüz!

Neden?

Bilmiyorum. Bayen 15 (GEM).

Görüşme yapılan çocuklardan GEM'lerde eğitim gören çocukların neredeyse hepsi “Suriye'ye dönmek ister misin?” sorusuna, “evet” yanıtını vermiştir. Eğitimden mahrum çocuklar ise bu soruya genellikle ya yanıtız bırakmış ya da Avrupa'ya gideceklerini söylemişlerdir. Devlet okullarında okuyan çocuklarda ise Türkiye'de kalma isteği daha baskın görülmüştür.

İnsanın ülkesi daha iyi benim için ülkem daha iyi... İstanbul çok güzel, ben Suriye'yi savaşız istiyorum, savaşı bir yer istemiyorum. Sündüz 11 (GEM).

Dönmek istiyorum ama..... (umutsuzlukla yanıtlıyor)

Ailen istiyor mu?

Hepimiz istiyoruz yani nasıl desem ama orada kalacak bir yer yok. Esmâ (12) (GEM).

Nerede yaşamak istiyorsun?

Suriye'de ama savaş yok olduğunda. Savaş var biz Türkiye, savaş yok biz Suriye'de. Esra 12 (GEM).

Suriye'ye dönmek istiyor musun?

Evet o benim istediğim tek şey. Haşim 13 (GEM).

Suriye'ye dönmek istiyor musun?

Evet.

Şam'ı hatırlıyor musun?

Evet evimizi hatırlıyorum, bizim evimizi babam yaptı, babaannem yaptı. Sidra 9 (GEM, devlet okulu).

17 yaşında 12. sınıf öğrencisi Neriman Suriye'de yaşadığı yeri anlatırken mekansal aidiyetini engelleyen etkenleri şöyle özetlemiştir:

Şam'da oturuyordum, evimiz çok güzeldi, çok büyüktü, ablamla yalnız bize ait odamız vardı. Kardeşlerimle bir kat yalnız bize aitti. İki katlıydı, bahçeliydi, dışarı çıkardık bir sürü arkadaşlarımız vardı, komşularımız çok vardı... sokaklarda çıkardık oynardık burada hiç yok. burada rahat olmuyor.

Yere bağıllık, insanların mekânlarla etkileşimlerinde genel olarak paylaştıkları bir eğilimi ve mekâna yönelik yaşadıkları duygusal bağı ifade etmektedir. Yer kimliği ise, insanın mekânla olan deneyiminde ve mekâna dair bağının gelişiminde, aidiyet ve kendileme sürecine işaret ederek, yer ve yere ilişkin anlamların benlik kavramının bir parçası haline gelmesini ifade eder. Yer kimliği, *“insanın çevresiyle (doğal ve yapılandırılmış çevre) ve diğer insanlarla ilişkilerinde beklentileri, tercihleri, duyguları ve değerleri tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini kendi yapısında birleştiren karmaşık bir olgu olarak”* tanımlar (Proshansky 1978’den aktaran; Göregenli ve Karakuş, 2015; 106).

Yer kimliği ve yere bağıllık kavramları insan ve mekân etkileşiminin anlaşılması açısından birlikte değerlendirilmesi gereken temelde farklı kavramlardır (Hidalgo ve Hernandez, 2001; Lewicka, 2008). Örneğin bir kişi, bir yerde yaşamaktan hoşlandığı veya buradaki komşuluk ilişkilerinden memnun olduğu için kalmaya karar vermiş olabilir, bağıllık hissedebilir fakat bu yeri kendi kimliğinin bir parçası olarak hissetmeyebilir. Başka biri ise, kendini başka bir yere ait veya özdeş hissederken; yaşadığı yere yüksek düzeyde bağıllığa sahip olmayabilir. Mekâna bağıllık ve aidiyet duygusu tek taraflı bireysel bir oluşum değildir; kişiler, kimlikler ve mekânlar arasındaki karşılıklı etkileşim kolektif bir oluşumu gerektirmektedir. Bu bağlamda mahalleye kıyasla daha geniş bir mekân ölçeği olarak kente bağıllığın anlaşılması, kent kimliği ve topluluğa bağıllık duygusu kavramlarının birlikte düşünülmesini zorunlu kılmaktadır (Göregenli, Karakuş, 2015; 106).

Suriyeli çocukların yere bağıllık ve yer kimliğinin oluşma süreci özellikle GEM'lerde eğitim gören çocuklar için zorlayıcı bir süreç olarak kendini göstermektedir. GEM'ler ilk kurulduğu günden bu yana “Suriye'yi yeniden inşa edecek devrimci düşünceye sahip nesli yetiştiriyoruz” şiarıyla yola çıktığı için (zamanla bu felsefenin zayıfladığı süreç içerisinde kendini göstermiştir) buradaki çocuklar travmatik hallerinden kurtulmakta nispeten daha fazla güçlük çekmektedirler. Çocukların üzerlerinde hissettikleri bu sorumluluğun onları çocuk hallerinden uzaklaştırdığı gözlenmiştir. Örneğin doktor olmak istediğini söyleyen bir çocuk, bunun nedenini Suriye'de çok fazla doktora ihtiyaç olduğunu söyleyerek açıklamıştır. Yapılan görüşmelerde en fazla görüşme

sırasında ağlama buradaki çocuklarda görülmüştür. Ayrıca kendi toplulukları içerisinde vakit geçirme, baskın toplum ile ilişki kurmalarını güçleştirmektedir. Yeni gelen yerdeki hissedilen yabancılik duygusunun GEM'deki çocuklarda daha kuvvetli olduğu tespit edilmiştir. Tüm bunların sonucu olarak çocuklar sosyo-mekansal ilişki kurma sürecinde psikolojik ve sosyolojik engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Yapılan görüşmelerde gözlemlendiği üzere aidiyet sorunsalının temelinde “ben kimim?” sorusu yatmaktadır. “ben kimim?” sorusunun ardına ise gizlenmiş birçok soru bulunmaktadır. “vatan” olgusu kişilerin kimliklerini bulmak için etken olan ve yöneltilen bu sorunun cevaplanması için var olan unsurlardan bir tanesidir. Kişilerin ve ailelerin zorunlu göç ile başlayan yeni hayatları eski yaşantıların gölgesinde yeşermektedir. “biz” ve “ötekiler” arasında beliren uçurum ise kişiyi adeta “vatansız” algısına kadar itmekte, aidiyet sorunu oluşturmakta ve kültürel değerlerin farklılığı arttıkça da kişilerin göç sancısı artmaktadır (Solaker, 2016).

Yapılan görüşmelerde çocukların nereyi evi olarak gördüklerine dair soruya cevapları da yüksek düzeyde “vatan” olgusu üzerinden somutlaşmıştır.

Türkiye'de kalmak istiyor musun?

Vatan hep daha iyi, dönmek istiyoruz ama savaş var ya o yüzden burayı tercih ediyoruz. Savaş biterse döneceğiz orası vatanımız. Tamam burada insanlar iyiler ama hep vatanın daha iyidir. Muhammed 9 (GEM).

Lazkiye mi İstanbul mu?

Lazkiye.

Neden?

İnsan vatanını unutmaz. Eymen 14 (GEM).

Suriye'ye dönmek istiyor musun?

Evet.

Neden?

Memleket, bizim memleketimiz.

Özledin mi?

Çok özledim.

Neyini özledin? Arkadaşlarımı, orada ağaçlar var, çiçekler var çiçekler... Taaam bu kadar büyük (eliyle boyutunu göstermeye çalışıyor).

Tarif eder misin yaşadığın yeri?

Elmaları ağaçtan alıp eve gidip yıkıyordum yiyordum, burada hiç ağaçtan bir şey almadım. Suzan 9 (eğitim dışı).

Suriye'ye dönmek istiyor musun?

Tabi ki ama şimdi değil.

Lazkiye mi İstanbul mu?

Çok zor bir soru. İstanbul'da daha fazla arkadaşım var ama yani Suriye daha bize yakın.

Ne anlamda daha yakın?

Yani Suriye vatanımız, onu bir yere atamayız. Bizim Suriye'de bir kişi çalışır tüm ailesine bakardı, burada herkes çalışıyor ancak ailesine bakabiliyor. Esma 13 (GEM).

Suriye mi, İstanbul mu?

Suriye çok güzeldir, Şam çok güzeldir. Çünkü o benim vatanım. Yani her tarafını seviyorum. Siz mesela seviyorsunuz İstanbul. Biz Araplar seviyoruz Suriye.

Şam'da oturduğun yeri biraz anlatabilir misin?

Çok güzeldi. Yani orda her şey vardı, sokakta oynardık, bahçeler vardı. Hatta buradan çok güzeldir. İstanbul da güzeldir. Burada Suriye'den daha rahatım ama Suriye'de arkadaşlarımız vardı. Esra 12 (GEM).

İstanbul çok güzel ama Şam'dan daha güzel değil. Şimdi sen mesela nereyi seviyorsun?

İstanbul.

Ben de doğduğum yer orayı seviyorum. Sidra 9 (GEM, devlet okulu).

Şam mı İstanbul mu?

Şam tabi ki. Daha rahat ve daha güzel İstanbul ama ben orada doğdum orayı çok özledim. Burası çok güzel, savaş yok ama ora memleketim. Sali 13 (GEM).

6.2.3.1. İstanbul'a Aidiyet

Suzan 9 (eğitim dışı): ***Sence İstanbul iyi mi kötü mü? Bazen iyi bazen kötü. İstanbul'un neyi kötü sence? Çalışmak.***

Bağlılık ve aidiyet çerçevesinde çocukların İstanbul'a dair algılarını ölçmek için de sorular sorulmuştur. Alınan yanıtlara göre İstanbul, çocuklar için çok büyük ve kalabalık bir şehir olmasının yanı sıra şehir ile ilgili farkındalıkları, yaşam zorluğu üzerinde somutlaşmıştır. Hemen her çocuk İstanbul nasıl bir şehir diye sorulduğunda “güzel ama yaşamak çok zor” yanıtını vermiştir. İstanbul ile ilgili oluşan fikirleri, yaşadıkları zorluklar ile neredeyse eş anlamlı hale gelmiştir. 13 yaşındaki Feyziye İstanbul ve Halep karşılaştırmasını “*Halep daha güzel, burada kira var orada kira yok bir de su parası yok orda*” şeklinde yapmıştır. Bu nedenle İstanbul'a bağlılık ve aidiyeti etkileyen unsurlardan en önemlisinin ekonomik koşullar olduğu görülmüştür.

Suriye daha iyi çünkü benim memleketim.

Hangi şehirde yaşamak daha kolay?

Suriye'de çok daha ucuz. Mesela Suriye'de ekmek 1 liraysa burada 5 lira. Çok pahalı. Ahmet 14 (GEM).

Suriye'ye dönmek istiyorum. Burada çok zor.

Neden?

Çok pahalı, en pahalı şehir. Abdurrahman 14 (GEM).

İstanbul'la ilgili her görüşmede çocukların bahsettiği zorlukların başında ev kiralari ve ev bulma zorlukları gelmiştir.

Sence İstanbul'da yaşamak kolay mı?

Hayır zor, niye çünkü pahalıdır! Çok pahalı yani. Ev kirası var, dükkan kirası var.

Kiranız yüksek mi?

He vallah...!

Ne kadar?

3 bin. Önce 2 bindi. Şimdi dedi 3 bin. Çok dolaştık baktık ev.⁹⁴ Ekrem 13 (GEM).

Yaşadığınız evi nasıl buldunuz, kimse size yardımcı oldu mu?

Çoook zordu. Biz, iki abim evlendiler hepimiz bir evde oturuyoruz, çünkü babam çalışmıyor, kiramız çoktu, araması çok zor oldu.

Peki şuan abinlerle birlikte mi yaşıyorsunuz?

Evet.

Ne kadar kira istiyorlar?

1000 TL.⁹⁵ Neriman 17 (GEM).

İstanbul'u ailesi ya da arkadaşlarıyla gezebilen çocukların daha yüksek düzeyde aidiyet hissettikleri soruların yanıtlarında görülmüştür. Örneğin 9 yaşındaki Sidra'nın yanıtları kente uyum sağlayan çocuklara örnek oluşturması açısından dikkat çekici bir örnektir.

İstanbul'daki akrabalarınıza gidiyor musunuz?

Evlerimiz yakın değil çok uzak, gemiyle gidiliyor.

Bindin mi gemiye hiç?

Evet bindim, çok büyük bir gemiye bindim, balıklar gördüm, onlara ekmek attım, çok güzeldi, çok balıklar geldi ekmek almak için.

Okula yalnız mı gidiyorsun?

Kardeşimle gidiyorum çünkü 10 dakkada okula gidiyorum.

⁹⁴ Amcası, amcasının ailesi ve kendi ailesi aynı evde yaşayan Ekrem ile görüşme Aralık 2015'de yapılmıştır.

⁹⁵ Görüşme Aralık 2015'te yapılmıştır. O dönemin kira bedelleri üzerinden değerlendirilebilir.

Yürüdüğün yol güvenli mi?

Evet güvenli. Ben dün arkadaşşıma gittim, onun evi Cerrahpaşı'da, okula gitmedim ona gittim oyun oynamak için ve Silivrikapı caddesini ben kendim yürüdüm.

Biliyor musun peki yolları?

Çok biliyorum Fatih'e gidebiliyorum.

Ama etrafta tehlikeli insanlar olabilir?

Evet ben yürüdüğüm zaman hep arkama bakıyorum, takip eden var mı hissettiğim zaman çabuk yürüyorum. Benim mobilem (cep telefonu) var, annem beni neredesin şimdi diye arıyor. Eğer arkamda biri yürüyorsa ben annemi arıyorum anne ne yapacağım diyorum annem söylüyor. Sidra 9 (GEM, devlet okulu).

Haftasonu bir gün ne yapıyorsun?

Derslere çalışıyorum, tatilde balık tutmaya gidiyorum.

Nereye gidiyorsun?

Avcılar 'da bir deniz var oraya gidiyorum.

Avcılar'a niçin gidiyorsun, Avcılar uzak sana?

Uzak ama balık tutmak için gidiyorum.

Kiminle gidiyorsun?

Ben ve arkadaşlarım.

Nereden duydunuz Avcılar'ı?

Ben Avcılar'a denize gittim, deniz buldum, gördüm orayı, güzelmiş, sonra balık tutmaya başladım.

Nasıl gidiyorsun?

Metrobüsle.

Tutabiliyor musun?

Evet zor değil ama bazen gelmiyor. Ahmet 14 (GEM).

Suriye (Halep) mi İstanbul mu hangisi daha güzel?

Suriye.

Neyi güzel?

Oranın parkı buranın parkı gibi değil, orada kelebek var, kelebek tuttum sonra uçup gitti. Cudi 12 (Eğitim dışı).

6.2.3.2. İstanbul'da Mekansal Kümelenme ve GEM'lerin Etkisi

İstanbul'da yaşamayı neden tercih ettiniz sorusunun en önemli iki yanıtından biri, “iş bulmak” diğeri ise “burada daha iyi okullar var onun için geldik” olmuştur. İstanbul'da Suriyeli sığınmacılar açısından mekansal kümelenme gelire, statüye, sınıfsal konuma göre farklılıklar göstermektedir.

Yerel yönetimlerin Suriyeli sığınmacılarla ilgili yürüttükleri çalışmaların, yerleşim açısından etkisi olduğu alan çalışması sırasında da görülmüştür. Buna Esenyurt Belediyesi ve Sultanbeyli belediyesi örnek verilebilir. Esenyurt belediyesi yardım çalışmalarının dışında GEM olarak kullanılabilmesi için prefabrik bir okul inşa etmiştir. Sultanbeyli belediyesi, mülteciler için bir koordinasyon merkezinin kurulmasına destek olarak, Suriyeli sığınmacıların kayıt altına alınıp ihtiyaçlarının belirlenmesi için önemli çalışmalar yürütmüştür.⁹⁶ Ancak yerel yönetimlerin mülteciler için çalışma yürütmesinin önünde önemli bazı engeller de mevcuttur. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse, bilindiği gibi, merkezi yönetim tarafından belediyelere genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan payın temel kriteri nüfustur. Belediyelerin sosyal yardım bütçeleri de belediye sınırları içerisinde ikamet eden Türk vatandaşlarının nüfusuna göre hesaplanmaktadır. Dolayısıyla mültecilere yardım sağlamak için belediyelere ek finansman sağlanmamaktadır. Bir diğer önemli sorun, Suriyeli mültecilere sağlanan yardımın Türk vatandaşları için planlanan sosyal yardım bütçesinden kullanılmasıdır. Bu durum yerel halkta tepkilere yol açmaktadır ve belediyeler mültecilere yardım konusunda isteksizlik yaşamaktadırlar.⁹⁷ Örneğin Zeytinburnu belediyesinden bir yetkili ile yapılan görüşmede, göçmenlere yapılan yardımı halkın tepkisinden dolayı gece saatlerinde, yerel halkın görmeyeceği şekilde yaptıklarını belirtmiştir. Ayrıca ilçede yaşayan halkın tutumu da

⁹⁶Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul'daki Yerel Yönetimlerin Rolü http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2017/01/Suriyeli-Topluluklarla-Etkile%C5%9Fim-Istanbuldaki-Yerel-Yonetimlerin-Rolu_Auveen-Woods-Nihal-Kayal%C4%B1.pdf (Erişim tarihi: 15-02-2017)

⁹⁷http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/Publication/Publication_465_KentMultecileriRaporu.pdf

göçmenlerin yerleşimlerini etkilemektedir. Giriş bölümünde verilen örneği tekrarlamak gerekirse Bayrampaşa ilçesi ve Esenler ilçesi komşu ilçeler olmasına rağmen Suriyeli göçmen sayısı açısından aralarında önemli bir fark vardır. Esenler'de yaşayan kişiler ile yapılan görüşmelerde bu durumun nedeni Bayrampaşa ilçesinde yaşayan halkın kendi toplulukları dışından gelenlere evlerini kiraya vermek istemedikleri şeklinde açıklanmıştır.⁹⁸ Ancak araştırma kapsamında yerel yönetimlerin yaklaşımlarından başka GEM'lerin mekansal kümelenmeye etki ettiği bulguları elde edilmiştir. Görüşme yapılan çocuklara yaşadıkları ilçeye neden yerleştikleri sorulduğunda çoğunlukla alınan yanıt *okula yakın olması* olmuştur.

Türkiye'ye geleli ne kadar oldu?

4 sene oldu.

İlk İstanbul'a mı geldiniz?

Önce Osmaniye'ye geldik.

Ne kadar kaldınız Osmaniye'de?

İki buçuk sene...

Kampta mı kaldınız?

Yok kampta değil.

Kampta hiç kaldınız mı peki?

Hayır.

Neden İstanbul'a geldiniz?

Babam düşündü burası daha iyi, iş okul.

Orada okula gidiyor muydun?

Evet ama çok iyi değildi.

Gittiğin okul geçici eğitim merkezi miydi yoksa Türkiye okulu muydu?

Suriye okuluydu (GEM). Suriye okulunda bir sene okudum, sonra okumadım, buraya geldikten sonra devam ettim okula. Bayen 15 (GEM).

GEM'lerin açıldığı ilk yıllarda okullar kurulduğu yerlerde Suriyeli sığınmacıları

⁹⁸Bu bilgi Esenler'de yaşayan kişilerin verdiği bir bilgidir. Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin yoğun yaşadığı bir ilçe olan Bayrampaşa'da konu ile ilgili görüşme yapılmadığı için konuyla ilgili araştırma yapılma ihtiyacı söz konusudur.

eken bir etkiye neden olmuştur. Okulların sayısı çok fazla olmadığı için ailelerin birçoğu okula yakın olmak maksadıyla okulların bulunduğu semtlere taşınmayı tercih etmişlerdir. Örneğin görüşme yapıldığı sırada Esenler’de bulunan okulun 1023 öğrencisinden 600 tanesinin ailesi Esenler’de yaşamaktaydı. Bu ailelerin önemli bir kısmı sadece okul için Esenler’e taşınmıştır. Öğretmenler de öğrenciler gibi görev yaptıkları okula yakın yerde oturmayı tercih etmişlerdir (GEM idarecisi ile yapılan görüşmeden 6-5-2015). Okullar kurulurken ise Suriyelilerin yoğun yaşadıkları yerler seçilememiş, okul olarak kullanılabilecek kiralık, ucuz bina bulunan yerler tercih edilmiştir.

Okulu aarken neden Esenler’i tercih ettiniz?

Tesadüf, tanıdıklar bina bulmuştu, kiralık bina arıyoduk.

Orada Suriyelilerin fazla olmasının bir etkisi oldu mu?

Yoktu o zamanlar Suriyeliler, 2012’deydi. Suriyeliler çoğaldı sonra.

Okulun etkisi oldu mu Suriyelilerin Esenler’de çoğalmasında?

Oldu, tabi ki... Okullar nüfusu çekiyor. (GEM İdarecisi ile görüşmeden 3 Kasım 2016).

Zeytinburnu’nda yaşamayı neden tercih ettiniz, akrabanız mı vardı?

Yakınlarımız yok ama oraya taşındık çünkü Emel Müşrik okulunda okuyacaktım. Sündüz 11 (GEM).

İstanbul’da ilk Fatih’e geldik.

Neden Esenler’e taşındınız?

Çünkü okula yakın olduğu için.

Fatih’teki okula neden gitmedin? Burayı istedim. Esma 13 (GEM).

Reyhanlı’dan neden İstanbul’a geldiniz?

Çünkü orada okul yok, burada en güzel okullar var.”

Peki Hasköy’den Karagümrük’e neden taşındınız?

Çünkü okul için. Hasköy okula çok uzak.

Hasköy'deyken hangi okula gidiyordun?

Kademoon adı.

Neden bıraktın orayı?

Çünkü güzel değil o okul.

Neyi güzel değil?

Öğretmen güzel değil... Haşim 13 (GEM).

Neden Esenler'e taşındınız?

Okul için.

Hanigi okul?

Kademoon. Sali 13 (GEM).

Başka sınır ülkelerine göç etmiş oldukları halde, bulundukları yeri terk edip Türkiye'deki GEM'lerde çocuklarının eğitim almasını sağlamak için Türkiye'ye gelen aileler ya da refakatsiz gelen çocuklar söz konusudur. Esenler Kademoon okulunda 9. sınıf lise öğrencileri ile yapılan toplu görüşmede 4 tane çocuk sadece Kademoon okulunda okumak için İstanbul'a geldiğini söylemiştir. Ürdünlü bir çocuk sadece bu okula gidebilmek için ailesi ile birlikte Ürdün'den İstanbul'a gelmiş, bir cemaat yurdunda kalan Davut Suriye'den tek başına İstanbul'a sadece eğitim için geldiğini anlatmıştır. Savaşın dolayı Fas'a sığınan başka bir öğrenci ve ailesi Fas'ta eğitim konusunda zorluk yaşayınca GEM'lerde okuyabilmek için ailece İstanbul'a gelmişlerdir. Toplu görüşme yapılan çocukların da belirttiği üzere, İstanbul dışında lise düzeyinde eğitim veren GEM sayısı çok fazla değildir, genellikle küçük yaştaki çocuklar için okullar açılmıştır. Yapılan toplu görüşmede çocuklar özellikle bu nedenle İstanbul'a geldiklerini de anlatmışlardır (Esenler GEM toplu sınıf görüşmesi, 12-05-2015).

6.2.3.3. Suriyeli Çocukların İstanbul'da Mekan Kullanımı

Mekan kullanımı aidiyet düzeyinin bir göstergesi olarak ele alınacak olursa, Suriyeli sığınmacı çocukların mekan kullanımı aidiyet ve aidiyetsizlik arasında, kültür ve kimlik arasında yaşadıkları gidiş gelişleri ve İstanbul'un bu bağlamda sahip olduğu imgeyi göstermektedir.

Genellikle çocukların mekan kullanımı ev ve okul arasındaki mesafede geçmektedir. Tek başına sokağa çıkabilecek ve sokakta vakit geçirebilecek çocukların birçoğu kamusal alanları (parklar, yeşil alanlar) kullanırken tedirginlik yaşamakta ve mekanlarla ilgili algılarını bu tedirginlik hali etkilemektedir.

GEM'lerde okuyan çocukların ailelerindeki içe kapanma eğilimi onların sokağa çıkma, sokakta akranlarıyla ilişki kurmalarını engellediği görülmüştür. GEM'lerde okuyan bir çok çocuk sokağa çıkmama nedenini mahallelerindeki çocukların “terbiyesiz konuşmaları”, “ahlaksız olmaları” sebebiyle annelerinin izin vermemesi olarak açıklamıştır.

Park var mı oturduğun mahallede?

Çukurbostan'a gidiyorum bisiklet sürüyorum.

Ama maalesef bu sabah baktım lastikleri patlak, bıçak sokmuşlar.

Kim sokmuş?

Çok kaba mahalledekiler.

Neden ama?

-Sessiz kalıyor.-

Sokakta oyun oynamana annen neden izin vermiyor?

Çünkü edepsiz kelimeleri öğrenmemi istemiyor, orada çok küfür söylüyorlar.

En çok hangi oyun oynamayı seviyorsun?

Bilgisayar oyunları. Abdurrahman 13 (GEM).

GEM'lerde okuyan çocukların en sık kullandıkları mekanlar arasında alışveriş merkezleri önemli yer tutmaktadır. Birçok çocuk boş zamanında AVM'lere gittiğinden söz etmiştir.

Tek başına dışarı çıkıyor musun?

Evet.

Nereye gidiyorsun?

Forum İstanbul'a gidiyorum (AVM). Arkadaşlarımla da gidiyorum, Marmara Forum'a gidiyorum. Haşim 13 (GEM).

Özellikle GEM'lerde okuyan bazı çocukların önemli bir kısmı sadece okul, ev ve Kuran kursunda vakit geçirmektedir.

Yalnız başına dışarı çıkıyor musun, geziyor musun?

Okul olduğu için dışarı çıkmıyorum, ama cumartesi ve pazar günleri Kuran kursu var oraya gidiyorum. Çukurbostan parkında (Fatih) oynuyorum bazen.

AVM'ye gidiyor musun?

Okul başladıktan sonra gitmedim.

Haftasonları?

Yok Kuran kursu var çünkü.

Kuran kursu nerde?

Yavuz Selim camiinde (Fatih). Eymen 14 (GEM).

Tek başına bir yerlere gidiyor musun?

Evet biraz. Parka gidiyorum, futbol oynuyorum sadece.

Buradaki Suriyeli arkadaşlarıyla (okuldaki arkadaşları) geziyor musunuz?

Bir defa gittik.

Nereye?

Olivium'a (AVM) gittik.

Bir yıl da bir kez mi?

Evet.

Evde bakkal market alışverişini kim yapıyor?

Ben, abim.

Babanın iş yerine gidiyor musun?99

Evet gidiyorum.

Ailenle gezmeye?

Hayır gitmiyoruz.

İstanbul'da nereleri biliyorsun?

Sadece Laleli.

Eminönü, Beyazıt?

Gitmedim, bilmiyorum. Abdurrahman 14 (GEM).

GEM'lerde okuyan çocukların mekan kullanımı genellikle okulla sınırlı, mahalle ya da sokaklarında vakit geçirme düzeylerinin diğer çocuklara göre düşük olduğu görülmüştür. Yaşadıkları mahalle ve sokaktan edindikleri arkadaşları ya hiç yoktur ya da çok azdır. Eğitimden mahrum çocukların ise sokakta geçirdikleri vakit çok fazladır. Bu durumun nedenlerine bakıldığında hemen hemen hepsinin anneleri (geleneksel aile yapısında hakim olan annenin çocuğun eğitimi ve günlük yaşamını düzenleyen kişi olması Suriyeli ailelerde de hakimdir) çalıştığı için (temizlik işleri, merdiven silme, tekstil atölyeleri vs.) bu çocukların sokağa çıkmasını engelleyecek herhangi bir otorite söz konusu değildir. Ayrıca çalışıyor olmak ya da para kazanma yollarını bulmak için de sokakta vakit geçirmek gerektiğini anlatmışlardır. Örneğin berber çıraklığı yapan bir çocuk iş olmadığı zamanlarda sokakta top oynadığını, mahalleden birilerinin çantasını taşımak, ya da alışveriş ihtiyaçlarını yaparak para üstünü almak için sokakta olduğunu anlatan çocuklar olmuştur. Eğitimden mahrum çocukların İstanbul'a dair sınırları ise yaşadıkları sokak ve ilçenin merkezi meydanından ibarettir. 10 yaşındaki Ahmet'e İstanbul'un neresini biliyorsun diye sorulduğunda, “*teyzemin evini, Dörtüolu, babamın çalıştığı atölyeyi, annemin sigara sarıp sattığı dükkani*” diyerek aslında yaşadıkları ilçe sınırları içerisinde kullandıkları mekanları sıralamıştır. Bu çocuklar için İstanbul bu mekanlardan ibarettir. Eğitimden mahrum sadece bir kaç çocuk deniz kenarına gittiğini söylemiştir.

Annenle babanla dışarı çıkıyor musunuz, geziyor musunuz?

Hayır sadece annem sigara götürdüğü zaman gidiyoruz. Sadece annemin işi yoksa bizi çıkartıyor, gezdiriyor.

Nereye götürüyor?

Nere olursa, teyzemlere, parka, ne zaman tatil olursa bizi parka götürüyor.

Peki baban sizi gezdiriyor mu?

Hayır babam sadece işe gidiyor. Ahmet 9 (Eğitim dışı).

İstanbul'u sevdin mi?

Evet.

İstanbul'u neyini seviyorsun?

Buradaki herkes bana para veriyor, şu mahalledeki insanlar bana para veriyor.

Neden sana para veriyorlar?

Ben gidiyorum sigara alıyorum bana para veriyor.

Bu annenle sizin sardığınız sigaralardan mı?

Hayır bakkaldan alıp veriyorum.

Anladım, senden sigara almanı istiyorlar sen de alıp veriyorsun sana para veriyorlar öyle mi?

Evet.

Komşunuz mu peki sigara aldığın kişi?

Evet, ev sahibimiz. Kim varsa, perşembe günü onların eşyalarını taşıyorum bana para veriyorlar. Bugün çarşamba mı?

Evet çarşamba..

Yarın perşembe kim varsa onların eşyalarını taşıyorum onlar da bana para veriyolar.

Ne taşıyorsun?

Ne olursa taşıyorum. Ahmet 9 (Eğitim dışı).

Esenler'den başka bir yere gezmeye gittin mi hiç?

Gittim, Bakırköy.

Başka nereye gittin?

Başka yere gitmedim.

Nasıldı Bakırköy biraz anlatır mısın?

Güzel, yüzüyorduk orada.

Sahile mi gittiniz?

Evet.

Yüzme biliyor musun?

Evet.

Kim öğretti?

Ablam öğretti.

Tek başına dışarı çıkıyor musun?

Hayır ablamla çıkıyoruz.

Nereye gidiyorsunuz çıktığınızda?

Sokakta oynuyoruz.

Anne babanla dışarı çıkıyor musunuz?

Evet. Nereye gidiyorsunuz? Parka gidiyoruz, Dört Yol'a (Esenler'in merkezi) gidiyoruz.

Başka?

Başka yok. Hüseyin 9 (eğitim dışı).

İstanbul'u geziyor musunuz?

Evet.

Nereye gidiyorsunuz?

Fatih, Esenler.

En çok nereyi beğendin?

Fatih. Sadece bir kere denize gittik. Rina 9 (eğitim dışı).

Devlet okullarında eğitim gören çocukların ise mekan kullanımlarına bakıldığında, okulda olumlu ilişkiler kurmuş olan çocukların mekan kullanımı çeşitliliğe sahiptir.

Arkadaşlarıyla gezmeye gidiyor musunuz?

Evet sinemaya gidiyoruz,

Yalnız mı buluşuyorsun arkadaşlarınızla?

Evet.

Nerelere gidiyorsun?

Kültür Merkezine, buz patenine. İlafl 12 (Devlet Okulu).

Hem devlet okulunda hem GEM'de eğitim alan 9 yaşındaki Sidra ile yapılan görüşme sırasında mekanın da içeriğine alan her sorudan sonra mekana dair detaylı açıklamalar yaptığı yanıtlar vermiştir. Örneğin hangi okula gidiyorsun sorusunun yanıtının ardından okulunun bulunduğu semt, mahalle ve yakın olduğu yerlerin bilgisi, babanın ne iş yapıyor sorusuna, yaptığı işin yanıtını verdikten sonra iş yerinin nerede olduğu ve nereye yakın olduğunun tarifini yapmıştır.

Tek başına sokağa çıkarsan nereye gidiyorsun, Bakkala gidiyor musun?

Evet gidiyorum çok gidiyorum, Bim'e gidiyorum.

Arkadaşlarınla bir yere gidiyor musun?

Ben cumartesi günü Kuran kursuna gidiyorum arkadaşım ile gidiyorum ve onun ablası. Onların evi Cerrahpaşa'da onlar ikisi evlerine gidiyorlar sonra ben ve kardeşim ikimiz eve geliyoruz.

Ailenle gezmeye gidiyor musunuz?

Evet gidiyoruz. Fatih'e, pazara, Bim'e gidiyoruz, parka gidiyoruz, böyle...

İstanbul'u çok gezdin mi?

Evet şimdi ben çok yerini biliyorum. Mesela ben Silivrikapı caddesini biliyorum, Sümbülefendi biliyorum, Silivrikapı caddesinde büyük bir kapı var ona gittim. Bir de Zeytinburnu'nu biliyorum, annemin arkadaşı orada oturuyor.

İstanbul'u seviyor musun?

Çok güzel ama Şam'dan daha güzel değil. Sidra 9 (devlet okulu, GEM).

Görüşmelerde görülmüştür ki kültürel farklılıklar da mekan kullanımına etki etmektedir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde en çok sevdikleri yerleri Sultanahmet, Eyüp Sultan Camii ve Süleymaniye olarak saymışlardır. Örneğin Taksim ile ilgili çocuklar “güzel ama Müslümanlıktan uzak” diyerek kendilerine kültürel olarak uzak olduğunu ifade etmişlerdir.

Zeytinburnu ve Fatih'ten başka bildiğin yer var mı?

Evet Topkapı, bir de neydi adı.. Taksim, bir de Aksaray... çok yer biliyorum.

Taksim'i nasıl buldun?

Çok güzel bir yer ama orda çok Müslümanlar yok.

Beğenmedin mi yani?

Ama çok güzel bir yer... manzara güzel...

Sultanahmet'e gittin mi?

Evet gittim, çok güzel yani... orası çok güzel bir yer bir de orda bir park vardı, park değil de ağaçlar vardı.

Tek başına dışarı çıkıyor musun peki? Yani mesela ekmek almak için bir şeyler almak için çıkıyorum. Çok yakın çünkü dükkan. Onun dışında çıkmıyor musun? Parka gidiyorum dedin ya annenle mi gidiyorsun?

Evet. Bir de her pazartesi de buraya geliyoruz camiye, namaz kılıyoruz. Orda annemin arkadaşları var onla görüşüyoruz. Parkta onun çocuklarıyla oynuyoruz.

Fatih'te mi?

Evet.

Hangi cami?

Sultan Süleyman. Sündüz 11 (GEM).

Çalışan çocukların ise mekan kullanımı ya çalıştıkları atölye ile sınırlı ya da okula gidiyorsa okul ve atölye arasındadır. Örneğin GEM'de eğitim gören Ahmet okul saatleri dışında bir çanta atölyesinde çalışmaktadır. İstanbul'u hiç gezmediğini söyleyen Ahmet'in tüm vakti okul ve atölyede geçmektedir.

Park var mı oturduğun yerde?

Var evet.

Gidiyor musun?

Sadece pazar günü bazen.

Gezmek için vaktin oluyor mu?

Hayır olmuyor. Ahmet 14 (GEM).

Görüşmeler sırasında kültürel farklılıkların da mekan kullanımını etkilediği kadar, kız çocukları ile oğlan çocuklarının mekan kullanımında farklılıklar olduğu görülmüştür.

Sokakta hiç oyun oynuyor musun?

Hayır oynamıyorum. Ben küçüktüm şimdi büyüyorum sokakta böyle haram (kıyafetinin kolunu gösteriyor). Ben büyüdüm şimdi hayatım değişti, sokakta oynamıyorum.

En sevdiğin oyun hangisi?

Koşmak, biri beni kovalamak ben kaçmak. Sidra 9 (devlet okulu, GEM).

Sonuç olarak göçmenlerin kentsel mekan kullanımları arttıkça, baskın grup üyeleriyle daha sık temas etmektedirler. Dolayısıyla bu bireyler ve gruplararası ilişkilerden edinilen deneyimlerin olumlu veya olumsuz olmasına bağlı olarak, kent kültürüne ilişkin strateji tercihleri de etkilenmektedir.

6.2.4 Gelecek Kaygısı/Umut Düzeyi

Uyumu zorlaştıran nedenlerden birisi de hissedilen kaygının yüksek olmasıdır. Araştırmada 12-16 yaş arası ergenlik çağındaki çocuklarda eğitime katılmama, kaçak çalışma, belirsizliklerle başa çıkmakta zorlanma en yaygın sıkıntılar olarak gözlenmiştir. Gelecek kaygısı hemen her çocukta gözlenirken GEM'lerde eğitim gören çocuklarda bu kaygının daha da fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Elinde bir güç olsa, bir şeyi değiştirebilecek olsan neyi değiştirmek isterdin?

Yaşımı küçültürdüm, daha küçük olmak isterdim.

Neden zaten küçüksün?

Daha da küçük olmak isterdim.

Büyümek istemiyor musun?

İstemiyorum.

Neden?

Bilmiyorum (Ağlayarak yaşamaya ve geleceğine dair korkusunu anlatmaya çalışmıştır). Bayen 15 (GEM).

Söylem düzeyindeki misafirliğin, geçici koruma adı altında hukuken resmileşmesine rağmen, gündelik hayatta yaşanan güvensizlik ve korkuyu aşmada yeterli olmadığı görülmektedir. Öyle ki, bu hissiyattan kaynaklanan ailesinin geçimini sağlayıp sağlayamayacağını bilememe kaygısı, hayat kurmayı ve mekanla ilişkiyi ciddi düzeyde etkilemektedir. Bu kaygının yanı sıra sınırdışı edilme ve her an kampa konulma ihtimali de Suriyelilerin dile getirdikleri gündelik korkuları arasında yer almaktadır. Yaşanılan kaygı ve tedirginlik düzeyine örnek olması için şöyle bir olay anlatılacaktır; 12 Ocak 2016 Sultanahmet'te gerçekleşen saldırı günü GEM'lerden birinde görüşme yapılmaktaydı. Saldırının failinin Suriye kökenli bir IŞİD militanı olduğu haberinin yayılmasıyla birlikte GEM öğretmenleriyle yapılan görüşme yarım bırakılmak durumunda kalmıştır. Çünkü militanın Suriye kökenli olması büyük bir tedirginlik yaratmıştır. Yoğun bir telefon trafiği başlamış ve gerginlik öylesine yükselmiştir ki görüşmeyi devam ettirmek mümkün olamamıştır. Bu olay sığınmacı olarak belirsiz bir biçimde yaşamının getirdiği kaygıyı açık bir şekilde göstermiştir.

GEM'lerde eğitim gören çocukların verdikleri yanıtlarda kaygı düzeylerinin yüksekliği nedeniyle geleceğe dair beklentilerinde endişe ve belirsilik hissinin yüksekliği dikkat çekerken, eğitimden mahrum ve devlet okullarında okuyanlarda ise daha düşük olduğu görülmüştür.

Gelecekte Türkiye'de hayatın iyi olacak mı?

Yok, olmayacak.

Neden?

İyi bakamıyorsun yani... Yok umut yok.

Neden umut yok?

Yani bakıyorsun konuşuyorsun, davranışları görüyorsun...

Kendini güvende hissediyor musun?

Hayır.

Neden?

Ben hissetmiyorum yani korkuyorum, ben insanlara çok bakamıyorum. Ekrem 13 (GEM).

Avrupa'ya gitmek istiyor musunuz?

Ailem istemiyor.

Sen?

Arkadaşım oraya gitti futbolcu oldu. Yani oyuncu olmak istiyorum.

Türkiye'de olamaz mısın?

Bilmiyorum ama olmak istiyorum.

Geleceğine dair bir korku yaşıyor musun?

Evet.

Neden korkuyorsun?

Bilmiyorum ama korkuyorum.

Geleceğin sence nerede, Avrupa, Türkiye, Suriye?

Burada.

Burada mı yaşamak istiyorsun gelecekte?

Mecbur...

Peki mecbur olmasan?

Suriye'ye giderim.

Sevmedin mi Türkiye'yi?

Sevmedim. Abdurrahman 14 (GEM).

9 yaşında eğitimin dışında kalan Ahmet yapılan görüşmenin neredeyse her anında farkında olmadan ailesiyle birlikte yaşadıkları zorluklara dair ipuçları vermiştir. Örneğin Türkçe öğrenme durumunu ölçmeyi amaçlayan soruya verdiği yanıt şöyledir;

Türkçeyi nasıl öğrendin?

Teyzemin oğlu var Muhammed o bana öğretti, sonra tüm evleri sordum, kaç para diye.

Evleri mi sordun?

Evet evleri sordum, eskiden 400'dü şimdi fazla.

Kiralık ev mi aradınız ailenle?

Evet.

Ev bulmadan önce nerede oturuyordunuz?

Teyzemlerde.

Sonra taşındınız mı?

Evet, şurda bi yerde.

Seviyor musun evinizi? *Evet seviyorum. Eskiden teyzemlerin evinden bir eve gittik, sonra bu eve geldik. Ahmet 9 (eğitim dışı).*

Çocukların tanımlayamadan ifade ettikleri kaygının yanı sıra aile merkezli endişenin de en başında, göç edilen ülkelerde çocuklarının kimliğine dair endişeleridir. Çocukların ailevi değerleri unutma endişesi ebeveynlerin en önemli kaygılarından birisidir. Hatta bu bağlamda, belli bir zaman sonra geri dönüş fikrini besleyen en önemli unsurlardan birisi de bu kaygıdır.

Ailelerin, çocuklarının Türkiye'deki geleceklerine dair kaygılarının çocuklara da yansıdığı gözlenmiştir. Özellikle bu kaygıya sahip çocukların belirttiği üzere aile bireyleri içerisinde en yüksek kaygı düzeyi kadınlarda mevcuttur. Kadınların çocuklarının geleceklerine dair kaygıları daha yüksek iken aynı zamanda çocukların dillerini ve kültürlerini unutacaklarına dair kaygı da yine annelerde daha yüksek düzeyde görülmüştür. Türkiye'deki geleceklerini güvende görmeyen ve Avrupa'ya gitme isteğine sahip çocukların bir çoğu bunun nedenini annesinin böyle düşündüğü olarak ifade etmiştir.

Avrupa'ya gitmek istiyor mu ailen?

Nasip olursa gideceğiz, orada yaşamak daha kolay olduğu için gitmek istiyoruz.

Peki sizin eğitiminizin bir etkisi var mı gitme isteğinizde?

Tabi var.

Var mı kafanızda bir ülke?

Annem Almanya çok istiyor.

Peki baban?

Babam kafasına hiç takmıyor. Babam düşünmüyor, annem düşünüyor yani...

Sen peki, büyüdüğünde nerede yaşamak istersin?

Bilmiyorum. Bazen düşünüyorum hangisi olduğunu bilemiyorum.

Türkiye'de kendini güvende hissediyor musun?

Yani bazen haberlerde çıkıyor biz korkuyoruz yani bizi buradan atacaklar diye.

Bazen kafamıza takıyoruz ama çok korktuğumuz bir şey yok. Esmâ 12 (GEM).

Avrupa'ya gitmek istiyor musun?

Yok.

Neden?

Burada daha iyi yaşıyoruz.

Ailende isteyen var mı?

Evet annem gitmek istiyor.

Neden?

Bizim için...

Türkiye'de güvende misiniz?

Hayır değiliz.

Güvensizlik hissinin sebebi nedir?

Gelecek kaygısı! Bayen 15 (GEM).

Avrupa'ya gitmek istiyor musun?

Bilmiyorum. Arkadaşım gitti, çok güzelmiş. Ama okul burada, arkadaşlarım, akrabalarım burada. Orada kimse yok. Konuşmasını bilmiyorum, burada biraz Türkçe öğrendik, konuşabiliyoruz...

Peki nereye gitti arkadaşın?

Almanya.

Ailen isteyen kimse var mı?

Hayır ailem istemiyor. Abim çalışıyor, burada Müslüman var, cami var, ezan duyuyoruz orada hiç yok.

Geleceğine dair bir korku yaşıyor musun?

Çok iyi olacak inşallah.

Kaygı duymuyorsun öyle mi?

Hayır duymuyorum, her şey çok güzel olacak sadece üniversite için korkuyorum.

Neriman 17 (GEM).

Güvensizlik ve kaygı hissini, sık sık Suriyelilerin ülkeden gönderilmesine ilişkin tartışmalar ve özellikle seçim, referandum dönemlerinde bu tartışmaların yoğunlaşması da etkilemektedir. Ayrıca Suriyelilere yönelik saldırıların artması, medyanın özellikle nefret söylemini körükleyecek biçimde kimlik vurgusu yaparak Suriyelilerle ilgili haberler yayınlaması güvensizlik hissini perçinlemektedir.

7. SONUÇ

Göç olgusu tüm toplumlarda karşımıza çıkan, hem toplumları hem de bireyleri derinden etkileyen bir olgudur. Göçün bireyler üzerindeki etkisi sadece göçmenler ile de sınırlı değildir. Göç edilen bölgenin yerli halkı da göç olayından etkilenmekte, iki taraf da göç ile birlikte bir değişim ve kültürleşme sürecine girmektedir. Göç ve göçmen araştırmalarından elde edilen veriler sosyal ve kültürel politikaların belirlenmesi konusunda çok önemlidir. Bu nedenle çalışmanın konusu, Suriye'den zorunlu göçle birlikte kendini daha açık bir biçimde gösteren mülteci çocukların eğitimi merkez alınarak belirlenmiştir.

Saha çalışması araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak gerçekleştirilen bu yüksek lisans tezi, kısıtlı bir örnekleme ulaşarak bir karşılaştırma yapmayı hedeflemiştir. Ancak çalışma sırasında görülmüştür ki Türkiye'de tarihi boyunca göçmen ve mülteci çocukların eğitimi konusunda hiçbir politika üretilmemiştir. 2011 yılında başlayan büyük akınla birlikte Türkiye'ye sığınmaya başlayan Suriyeliler, politika geliştiricileri ve diğer devlet mekanizmalarını Türkiye'nin bir göç ülkesi olduğu gerçeğiyle yüzleştirmiştir ve özellikle göçmen çocukların eğitimi konusunda acil çalışmalar yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Belirli bir yerleşim alanında yeni yaşam olanakları elde eden Suriyeli mültecilerin eğitim konusundaki davranışları çerçevesinde, kültürleşme eğilimleri ve uyum süreci yapılan çalışmada ele alınmıştır. Bu amaçla görüşme yapılan çocuklar GEM'lerde eğitim görenler, devlet okullarında eğitim görenler ve eğitimden mahrum olan çocuklar diye

kategorilere ayrılmıştır. Her biriyle yaklaşık bir saat süren derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çocuklardan başka GEM idareci/öğretmenleri, devlet okulu idarecileri ve Suriye merkezli STK temsilcileri ile görüşülmüştür. Çalışmanın en önemli kısıtlılığı İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ve İstanbul Valiliğinin gerekli bilgileri paylaşma konusunda çıkardığı zorluklardır. Bunun yanı sıra çalışmanın başlarında okullarda görüşme yapmak için gerekli iznin verilmesine rağmen okullarda çocuklarla görüşme yapma konusunda okul idarecileri sorun çıkarmışlardır.

Kültürleşme; değişik kültürlerde yetişmiş kişilerin birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olmalarından kaynaklanan kişisel değişimlerdir. Dolayısıyla bu değişim hem ev sahibi olan yerlilerde hem de göçmenlerde ortaya çıkmaktadır. Göçmenlerin terk ettikleri ve yerleştikleri bölge özellikleri, benzerlik ve farklılıkları, o ülkeyi terk etme sebepleri, yeni yerleştikleri ülkedeki yaşam alanları, etnik gruplara ve çok kültürlülüğe ilişkin görüşler, göç alan bölge vatandaşlarının tutumları, göçmenlerin çeşitli özellikleri ve göçmenlere sağlanan destek bu süreci etkileyen faktörlerdir.

Mülteciler/geçici sığınmacılar kendi ülkelerinden istemeden ayrılmakta, kültürleşme sürecini bir zorunluluk olarak yaşamakta, yeni geldikleri yerde sosyal destek ağları, iletişim biçimleri, mesleki durumları vb. değişmekte, kimi zaman kimliklerine ters düşen, ekonomik, dini, inanç, değer, davranış farklılıkları ile karşılaşarak, yeni kültürün değerlerini, normlarını ve dilini öğrenmek zorunda kalırlar (Berry vd., 1997; Berry, 2006; Safdar vd., 2009). Travmatik yaşantılar sonucu ülkelerini terk eden mültecilerin göç ettikleri yeni kültürel bağlamdaki kültürleşme süreçleri; sosyal, tıbbi, politik, finansal, eğitim vb. pek çok alanla bağlantılı olarak geniş çapta ele alınması gerekir (Voulgaridou vd., 2006; Sabbah, 2007; Safdar vd., 2009).

Suriye iç savaşı, II. Dünya Savaşından sonra yaşanan en büyük mülteci krizine neden olmuş, bunun neticesinde Türkiye dünyada en fazla sığınmacı nüfusuna sahip ülke haline gelmiştir. İstanbul ise Türkiye'de en fazla göçmen barındıran kentlerden biri olmuştur. Bu krizin ortaya çıkardığı birçok çözülmesi gereken sorunun (sağlık, barınma, istihdam vs.) yanı sıra eğitim en önemli sorunların başında gelmiştir. Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin yarısından fazlası eğitim çağında olup yine eğitim çağında olan bu nüfusun yarısından fazlası eğitimin dışındadır. Çalışma İstanbul'da yaşayan çocukların

eğitim ortamı tercihlerinin ve eğitim ortamının kültürleşme eğilimlerini yansıtıp yansıtmadığını göstermeyi amaçlamıştır. Ancak çalışma boyunca ağırlık, eğitim konusunda büyük bir yükü sırtlayan GEM'ler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu planlanan bir şey olmamasının yanı sıra çalışma sırasında çocuklara ulaşma konusunda karşılaşılan engeller, GEM'lerde çocuklara ulaşmanın nispeten kolay olması ve GEM idarecilerinin kolaylaştırıcı yaklaşımları araştırma sürecini bu yönde etkilemiştir. Çalışmanın başında GEM'ler hızlı bir şekilde açılıp devlet tarafından, açılması yönünde destekler verilirken, çalışmanın sonuna gelindiği 2017 yılında GEM'lerin tamamen kapatılması kararı alınmıştır. Suriyelilerin girişimiyle açılıp, çok kısa bir süre içerisinde kapatılacak olan GEM'ler büyük bir sorunun az da olsa çözümü niteliğini taşımıştır. Bu nedenle eğitim konusunda acil bir çözüm sunması açısından çok önemli bir örnek oluşturmaktadır. Başlarda Suriye'ye dönene kadar geçici bir çözüm olarak açılan bu okullar anadilde ve Suriye müfredatı ile eğitim vermesi nedeniyle büyük ilgi görmüştür.

Suriye'ye geri dönmeyi planlayan ailelerin çocuklarının eğitimlerine kaldıkları yerden devam etmesi için tercih edilen bu okullar, geri dönüş umudunun azalmasıyla birlikte çocuklarının asimile olmasını istemeyen, kendi dillerinde ve kültürlerinde eğitim almasını isteyen ailelerin tercihi olmaya başlamıştır. Bu noktada ise bu okulları tercih edenlerin kültürleşme eğilimlerini daha anlaşılır bir şekilde gösteremeye başlamıştır. Okulların kapatılacak olmasına gelen direncin yanı sıra, bazı GEM'lerin ücretlerinin yükselmesi ve eğitim kalitesinin düşmesiyle birlikte devlet okullarına geçişin olması, devlet okullarına teşviki artıran tedbirlerin alınması ve geri dönme umutlarının hızlı bir şekilde düşmesi, eğilimlerdeki değişimleri eğitim bağlamında etkileyen başlıca nedenlerden sayılabilir.

GEM'lerin tamamen kapatılıp bu çocukların devlet okullarına gitmesi hedeflenmiştir ancak devlet okullarında çözülmesi gereken çok büyük yapısal sorunlar mevcuttur. Dil bilmeme sorununun yanı sıra ayrımcılık başlıca problemlerdendir. Ardından ise öğretmenlerin formasyonlarının insan hakları temelinde eğitim konusundaki yetersizliği, alt yapı eksiklikleri gelmektedir. Birçok GEM yöneticisinin kaygısı bu okullar kapatıldıktan sonra çok daha fazla sayıda Suriyeli çocuğun eğitimin dışında kalacağı yönündedir. Bu nedenle yüksek sesle eleştiriler gelmekte ve “devlet bu okullarla

uğraşacağına sokaktaki çocukları eğitime dahil etmek için politika geliştiresin” denilmektedir. Bu eleştirilerin karşısında ise GEM'lerin kontrolü noktasında da sorunlar yaşanmaktadır. Saha çalışmasına başlanılan ilk zamanlarda, ne şekilde ve hangi ideolojik yaklaşımla eğitim verildiğinin bilinmediği ancak tahmin edilebildiği birçok “merdiven altı” okullarla karşılaşmıştır. MEB bu okullarda kontrolü sağlayabilmek için 2014/21 MEB Genelgesi çerçevesinde, istenen kriterleri taşıyan okullarla önce bir protokol imzalayarak akredite etmiş ve bu okullara MEB kadrosundan bir koordinatör atamıştır. Devlet okullarının binalarını eğitim saatleri dışında kullanılması zorunluluğunu getirerek ücret almalarını yasaklamıştır. Ek olarak bu okullarda öğretmenlik yapacak olan kişileri de MEB kurduğu bir komisyonla değerlendirerek kendisi atamaya başlamıştır. Ancak bu durumun beraberinde birçok sorunu getirdiği, GEM'lerde eğitimin kalitesinin düştüğü ve karmaşaya neden olduğu yapılan görüşmeler sırasında GEM yöneticileri tarafından ifade edilmiştir. Gelen en büyük eleştirilerden biri MEB'in uzun süreçte alacağı sonuçları düşünmeden kararlar aldığı yönündedir. Ancak eğitime ihtiyaç duyan öğrenci sayısının büyüklüğüne bakıldığında ortada çok önemli bir sorun olduğu açıkça görülmektedir.

Çalışmada görülmüştür ki GEM'ler çocukların eğitimi konusunda çok önemli bir rol oynamıştır ancak uyum süreçlerini sekteye uğratmıştır. Bu okullardaki “ideolojik yaklaşım”, devrim düşüncesine sahip, “Suriye'yi yeniden inşa edecek nesli yetiştirme” ideali çocukların travmatik savaş psikolojisinden çıkmalarını zorlaştırmıştır. Türkiye'deki akranlarıyla bir araya gelemeyen çocukların dil öğrenme, sosyal ilişkiler kurma konusunda sorunlar yaşadıkları görülmüştür.

Çok kültürlü bir yapıya sahip olan İstanbul'da yaşayan Suriyeli sığınmacı çocukların ve ailelerin tercih ettikleri eğitim ortamının, ev sahibi toplum ile bütünleşme eğilimlerinin bir göstergesi olabileceği yapılan bu çalışmada görülmüştür. Bunun yanı sıra yapılan çalışmanın yayıldığı uzun süreç (2 yıl) eğilimlerdeki değişimi de göstermiştir. Özellikle GEM'lerde eğitim gören çocuklara ulaşmakta yaşanan kolaylık çok daha fazla çocukla bir araya gelme ve görüşme olanağı doğurduğu için buralarda eğitim gören çocukların eğilimleri daha anlaşılabilir bir biçimde kendini göstermiştir. Aslına bakılırsa eğitim açısından taşıdığı yük göz önünde bulundurulduğunda buralardaki eğilimi ölçmek genel eğilimi anlamak açısından da önemlidir.

Tüm çalışma boyunca kültürleşme eğilimini belirleyen en önemli unsurun geçicilik/kalıcılık olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle süreç ilerleyip geri dönme ya da Avrupa'ya gitme fikrinin yerini kalıcılığın almasıyla birlikte eğilimlerde değişme kendini göstermeye başlamıştır.

Görüşmelerde tespit edildiği üzere eğer aile kırsal bir yerden göç etmişse, politik meselelerle, ülkelerinin geleceği ile ilgili değil de daha çok kendinin şu anki yaşamı ve yaşadığı çevreyi düşünüyorsa, Türkiye'deki ortam onun için yeterli olduysa, kendince iyi yaşam koşullarına sahip olduğunu düşünüyorsa gitmeyi göz önünde bulundurmamaktadır. Ancak eğer aileden gelen politik bir çizgi varsa bu çocuğa da yansımaktadır. Dolayısıyla bu çocuklar *“ben burda eğitimimi tamamlayacağım ve yarın ülkem inşa edilme noktasına geldiğinde ben orada rol alacağım”* diye düşünmeye başlamaktadır. Özellikle GEM'lerde yapılan görüşmelerde buna benzer bir eğilim olduğu görülmüştür. Ancak devlet okullarında ve eğitimden mahrum kalmış çocuklarda bu ve benzeri eğilimin nispeten daha düşük olduğu gözlenmiştir.

GEM'ler örneği az görülür bir biçimde acil bir çözüm olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle çok kısa bir süre içerisinde çok fazla okul açılmış ve bu okulların denetimi büyük bir organizasyona ihtiyaç duyurmuştur. Çünkü zamanla bu okullar hakkında MEB'e, çok yüksek ücret almaları, uyguladıkları müfredat vs. gibi nedenlerle birçok şikayet de gitmeye başlamıştır. 2014 yılında MEB'in uygulamaya başladığı genelge ile GEM'lerde denetimler başlamış ve farklı müfredat uygulamaları kaldırılmıştır. Eğitim veren öğretmenlerin ölçme değerlendirmeleri yapılarak atamalar merkezi olarak MEB tarafından yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu okullara MEB, 2016 yılı sonunda sözleşmeli Türkçe öğretmenleri atamaya başlamıştır.

Kendi imkanlarıyla bina bularak eski dershaneleri ya da iş hanlarını yüksek ücretlerle kiralayan okullar 2016'dan itibaren MEB okullarının binalarını örgün eğitim saatlerinin dışında kullanmaya başlamışlardır. Tüm yapılan uygulamalar GEM'lerin kısa bir süre içerisinde kapatılarak burada eğitim gören çocukların geçiş sürecini tamamladıktan sonra devlet okullarına teşvikini sağlamaktır. Ancak dil yetersizliği, asimilasyon korkusu, anadilde eğitim alma isteği nedeniyle GEM'ler hala yüksek oranda talep görmektedir.

Çalışmada GEM'lerde eğitim gören çocukların kültürleşme eğilimlerinin ayrılma stratejisine yakın olduğu görülürken bütünleşmeye doğru bir yönelimin de olduğu görülmüştür. Ayrılma stratejisi eğilimine en güçlü kanıtlarından biri de önemli bir engel olan dil problemi görüşme yapılan çocukların tamamına yakınında olmamasına, yani görüşülen çocuklarının hepsinin iyi düzeyde Türkçe biliyor olmasına rağmen GEM'lerde eğitime devam etme yönünde ısrarcı olmalarıdır. Ayrıca GEM'lerde okuyan çocukların geri dönme istekleri çok yüksekken birçoğunun Türkiyeli arkadaşı hiç yoktur.

Devlet okullarında eğitime devam eden çocukların bütünleşme eğilimi baskın görülürken, ilk olarak devlet okuluna başladığı halde birçok çocuğun GEM'lerin yaygınlaşmasıyla birlikte GEM'lere geçtiği ve anadilde kendi kültürlerinde eğitim alma yönünde strateji değiştirdikleri görülmüştür. Bunda da baskın toplumun tepkisi, mültecilere yaklaşımı, geliştirilen eğitim politikalarının yetersizliği gibi konular etkili olmuştur. Örneğin devlet okuluna kayıt ettirilen çocuklar Türkçe yetersizliği, öğretmen ilgisizliği, dışlanma vs. gibi nedenlerle ya sınıfları değiştirilip alt sınıflara alınmış ya da sınıfta kalmışlardır.

En büyük kitleyi oluşturan eğitimin dışında kalan çocuklar ile ilgili oluşan görüş bu çocukların marjinalleşme ve asimilasyona daha eğilimli olduğu yönündedir. Ancak tekrar belirtmekte fayda var görüşülen çocuklar sadece Esenler ilçesinde yaşayan küçük bir örneklemden oluşmaktadır ve bu çocuklarla ilgili kapsamlı araştırmalar ve çalışmalar yapılması zorunluluktur. Marjinalleşme ve asimilasyon eğilimi görüşünü ortaya çıkaran ise bu çocukların bir kısmının ne buranın kültürüne ne de kendi kültürlerine dair bir ilgilerinin olmadığı görülmesidir. Ayrıca kendi içlerine kapanan bu çocukların akraba çocuklarından başka hiç arkadaşları yoktur, tüm zamanlarını sokakta geçirmelerine rağmen arkadaş edinmemekte, dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Görüşmelerin neredeyse tamamında bu durum gözlenmiştir.

Her şeye rağmen en yüksek düzeyde dil öğrenme ve kendini ifade etme ise yine eğitimden mahrum çocuklarda görülmüştür. Görüşme yapılan çocukların yarısından çoğu ne Türkçe ne Arapça okuma yazma bilmemesine rağmen bir çocuk hariç hepsinin Türkçesi ileri düzeydeydi. Bir çocuğun Türkçe bilmemesinin nedeni ise hiç sokağa çıkmıyor olmasıdır. Bu çocuklar Türkçeyi sokakta, çalıştıkları yerlerde ve televizyondan

öğrendiklerini belirtmişlerdir. Yüksek düzeyde ekonomik zorluklar yaşayan bu çocuklar evde ya da atölyelerde çalışmak zorunda kalırken, ailelerinin yaşadığı tüm zorlukları birlikte yaşamaktadırlar. Görüşme yapılan çocuklardan biri (9 yaşında) Türkçe öğrenir öğrenmez emlakçılara gidip ev kiralarnı sorduğundan bahsetmiştir.

Türkçeyi düşük öğrenme düzeyi ise görüşmelerin yapıldığı sırada GEM'lerde görölmüştür. Çünkü bu çocuklar kendi toplulukları içerisinde çıkmadıkları için iletişim kurmada yaşadıkları zorluklar nedeniyle Türkçeyi daha geç öğrenmektedirler.

Devlet okullarında eğitim gören çocukların ise Türkçe öğrenme düzeyleri GEM'lerde eğitim gören çocuklardan daha ileri düzeydedir ancak okullarda yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma nedeniyle bu çocuklar da ilişki kurmakta zorluk yaşamaktadırlar. Devlet okulunda okuyup, ilgili ve farkındalığı yüksek bir öğretmenin sınıfında eğitim gören çocukların bulundukları ortama uyum sağlamaları ve sınıfındaki diğer çocuklarla ilişki kurma düzeylerinin daha yüksek olduğu görölmüştür. Ayrıca STK faaliyetlerinin daha yoğun olduğu ve çocukların bu STK'ların faaliyetlerine katıldığı bölgelerdeki çocukların da uyum düzeylerinde olumlu bir fark görölmüştür. Bunun örneği Beyoğlu ilçesinde yaşayıp devlet okulunda okuyan bazı çocuklarda gözlenmiştir. Araştırma sırasında Beyoğlu ilçesinde gerçekleştirilen bazı STK faaliyetlerine gözlemci olarak katılımcı olunmuş ve bu çocuklarla toplu görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi konusu hala öncelikli problem olmaya devam ederken, çalışmada da göröldüğü üzere büyük oranda yükü GEM'ler taşımaktadır. Türkiye'de yaklaşık 1 buçuk milyon eğitim çağında çocuk bulunmakta ve bunların yaklaşık 500 bini eğitimden mahrumdur. Eğitime ulaşabilenlerin de büyük oranı GEM'lerde eğitim görmektedir. Bu nedenle en çok ulaşılabilir olan çocuk GEM'lerde olduğu için en fazla sayıyı bu okullarda eğitim alan çocuklar oluşturmuştur. Eğitimden mahrum çocuklara toplu halde ulaşmak çok zor iken devlet okullarında okuyan çocuklara ulaşmanın zorluğu dağınık olması ve GEM'lerden daha az sayıda çocuğun devlet okullarında eğitim görmesidir. Bu nedenle çalışmanın ağırlık merkezi GEM'lerde eğitim gören çocuklardadır.

Araştırmanın temel sorularına özet bir şekilde cevap vermek gerekirse;

1) Sığınmacı çocukların kültürleşme eğilimlerinde eğitimin ve bulundukları eğitim ortamının etkisinin olduğu görülmüştür. Fakat bu eğitimden mahrum çocuklar için eğitime ulaşma açısından gösterilen çaba ve kalıcılık/geçicilik bağlamında kendini göstermiştir. Görüşme yapılan eğitimden mahrum çocukların tamamına yakını Türkiye'den yasal ya da yasal olmayan yollarla gitmeyi planladıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle Türkiye'de okula gitmenin gereksiz olduğunu söylemişlerdir.

Ayrıca devletin uyguladığı politikaların da kültürleşme eğiliminde belirleyici bir faktör olduğu da görülmüştür.

2) Suriyeli sığınmacı çocukların uyum süreçlerini etkileyen faktörlerin başında dil meselesi gelirken aslında en önemli etkenin sosyal ilişkiler olduğu görülmüştür. Sosyal ilişkiler konusunda başarılı olan çocukların dil öğrenme konusunda da daha başarılı ve stres düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Özellikle akran eğitiminin çocukların uyum sağlamaya katkısının yüksek olduğu birçok çocuğun deneyimlerinden de anlaşılmıştır. Kendi kültürlerine yakın, baskın kültür üyeleriyle bir arada olan sığınmacıların daha kolay uyum sağladıkları da yapılan görüşmelerde görülmüştür.

3) İstanbul'da, Suriyeli sığınmacıların mekansal olarak kümelenmelerinde Suriye okullarının etkisi olduğu yapılan görüşmelerde görülmüştür. 2012 yılından itibaren Suriye okullarının açılmaya başlamasıyla birlikte okula yakın olmak için okulların olduğu semtleri tercih ettiğini söyleyen birçok çocuk olmuştur. Bu okulların her ilçede olmamaları, okula ulaşımın zor ve pahalı olması, okulların olduğu semtlere bir çekim oluşturmuştur. Başka şehirlerden, hatta başka ülkelerden GEM'lerde eğitim görmek için taşınan aileler olmuştur. Zamanla okulların kalitesi de belirleyici olmuştur.

4) Mülteci çocuklar İstanbul'u yaşadıkları zorluklar üzerinden algılamaktadırlar ve İstanbul zorluklarla eş anlamlıdır. Özellikle kiraların yüksekliği, emek sömürüsü İstanbul dendiğinde ilk ifade ettikleri konular olmuştur. Ayrıca İstanbul'un büyük ve kalabalık olması, trafik diğer olumsuz yönleri olarak anlatılırken denizi görmüş olan çocuklar sıklıkla denizden bahsetmişlerdir.

KAYNAKÇA

Kitap

ABADAN-UNAT, N. 2006, Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Vatandaşlığa, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akçam, Z. 2006, AB Kapısında Türkiye'nin Göç Politikası: Yeni Açılımlar Ne Olmalı, *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 273-278, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları

Akçapar, Ş. 2012, Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsanı Boyutu. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İstanbul*, İletişim Yayınları

Aktar, A. 2000, "Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İstanbul, İletişim Yayınları

Alba, R. ve Nee, V. 2003, Remaking the American mainstream: Assimilation and the New İmmigration, Cambridge, Harvard University Press

Baklacioğlu, N. Ö. 2011, İltica Alanında Dolaylı Sınırdışı Pratiği Olarak "Entegrasyon", İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram Gözlem ve Politika, (Ed.) Özlen Çelebi, Saime Özçürümez, Şirin Türkay, Ankara, BMMYK

Berry, J. W. 2006, Contexts of Acculturation., *Acculturation Psychology*, (Ed.) D. Sam ve J. W. Berry, (Ed.) 27-42, Cambridge, Cambridge University Press.

BERRY, J. W. 2013, Kültürel Açından Çoğulcu Toplumlarda Bir Arada Yaşamak: Kültürleşme ve Çokkültürlülüğü Anlamak ve Yönetmek, *İnsan Gelişimi, Aile ve Kültür: Farklı Bakış Açıları*, (Ed.) S. Bekman ve A. Aksu-Koç, (Çev.) A. Onacak, 275-288, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları 35

Berry, J. W. 2003, Conceptual Approaches to Acculturation, *Acculturation, advances in theory, measurement, and applied research*, (Ed.) K. M. Chun, P. B. Organista ve G. Marin, 17-37, Washington, DC: American Psychological Association

Berry, J. W. Sam, D.L. 1997, Acculturation and Adaptation, *Handbook of Cross-Cultural Psychology*, (Ed.) J. W. Berry, M.H. Segall, Ç. Kağıtçıbaşı, 1.3. Social Behaviour And Applications, 291-326, Boston, MA:Ally and Bacon

Berry John W. 1980, Acculturation as Varieties of Adaptation, *Acculturation: Theory, Models and Findings*, (Ed.) A. Padilla, 9-25, Boulder Westview

Boos-Nünning, U., 2007, Almanya'daki Türk Kökenli Genç Göçmenlerin Topluma Entegrasyonu: Kültürlerarası Eğitim, *Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri*, (Der.) Ayhan Kaya ve Bahar Şahin, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 210

Castles, S. M. Miller, M. J. 2008, Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Ciğerci, N. 2012, Bursa Kırcalı Hattı: 1989'da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği", *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*, (Der.) S. Gülfer İhlamur – Öner, N. Aslı Şirin Öner, 112, İstanbul, İletişim Yayınları

Coşkun, H. 2016, Kültürlerarası Eğitim Türkiye ve Almanya Örneği, Ankara, Konrad-Adenauer-Stiftung

Crispino, J. A. 1980, The Assimilation of Ethnic Groups: The Italian Case, New York, Center For Migration Studies

Çağlar, A. Onay, A. 2015, Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz, *Göç ve Uyum* (Der.) Betül Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M. Murat Yücesahin, United Kingdom, Transnational Press London

Danış, D. 2010, İstanbul'daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar", *Türkiye'ye Uluslar arası Göç Toplumsal Koşullar ve Bireysel Yaşamlar*, (Ed.) Push B., Wilkoszewski T. İstanbul, Kitap Yayınevi

Doytcheva, M. 2009, Çokkültürlülük, (Çev.) Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul, İletişim Yayınları

Ekşi, N. 2014, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Erder, S. 2010, “Düzensiz” Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler, *Türkiye’ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar – Bireysel Yaşamlar*, (Ed.) Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski İstanbul, Kitap Yayınevi

Fabio, S. 2015, Göçmenlerin İtalya’da Entegrasyonu, *Göç ve Uyum*, (Der.) Betül Dilara Şeker, İbrahim sirkeci, M. Murat Yüceşahin, United Kingdom, Transnational Press London

Gaertner S. L. 1996, The Contact Hypothesis: the Role of a Common Ingroup Identity on Reducing Intergroup Bias among Majority and Minority Group Members, *What’s Social about Social Cognition?*, (Ed.) J. L. Nye – A. M. Brower, 230-260 Sage, London

GIDDENS, Anthony, 2000 Sosyoloji, (Çev.) Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınevi

Göregenli, M. Karakuş, P. 2015, Göç, Kente Bağlılık ve Bireycilik-Toplulukçuluk: Kültürel ve Mekansal Göstergeler, *Göç ve Uyum*, (Der.) Betül Dilara Şeker, İbrahim sirkeci, M. Murat Yüceşahin, United Kingdom, Transnational Press London

Görgenli, M. 2015, Çevre Psikolojisi İnsan Mekan İlişkileri, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Haydaroğlu, İ. P. 1990, Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar, Kültür Bakanlığı /1202 Kaynak Eserler /47 1990 Ankara, Başbakanlık Basımevi

Hortaçsu N. 2007, Ben Biz Siz Hepimiz, Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları

IOM (Uluslararası Göç Örgütü), 2009, Göç Terimleri Sözlüğü, No 18, Cenevre, Uluslararası Göç Örgütü (IOM),

http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf

İçduygu, A. 2012, Kentler Ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Kağıtçıbaşı, Ç. 2010, Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji, İstanbul Koç Üniversitesi Yayınları

Kastoryano, R. 2000, Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri, İstanbul, İletişim Yayınları

Kaya, A. Kentel, F. 2005, Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Köprü mü Engel mi?, Almanya-Türkleri ve Fransa-Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi

Kirişçi, K. Karaca, S. 2015, Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları, *Türkiyenin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, (Der.) M. Murat Edoğan, Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kirişçi, K. 2012, Turkey's New Draft Law On Asylum: What to Make of It?, *Turkey Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities*, (Ed.) Seçil paçacı Elitok ve Thomas Straubhaar, Hamburg, Hamburg University Press

Kymlicka, W. 1988, Çokkültürlü Yurttaşlık, (Çev.) A. Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları

Löffler, B. 2011, Integration in Deutschland, München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag

Masgoret, A.M. Ward C. 2006, Culture Learning Approach to Adaptation. *In The Cambridge Handbook of Adaptation Psychology*, (Ed.) D.L. Sam and J.W. Berry, 58 77. Cambridge, Cambridge University Press

Neumann, U. 2007, Eğitim ve Öğretim Sürecinde Bir Kaynak Olarak Çok

Dillilik, *Kokler ve Yollar Turkiye'de Goc Surecleri*, (Der.) Kaya, Ayhan ve Şahin Bahar, İstanbul İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 188

Özgür, N. 2012, Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskanlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, “G” Grubu, Mülteciler, “Tekne Mültecileri”, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*, (Der.) İhlamur, S.G., Öner, A.Ş. İstanbul, İletişim Yayınları

Park, R. E. Burgess, E. 1921, Introduction to Science of Sociology, Chicago, Chicago University Press, 735, http://www.gutenberg.org/files/28496/28496-h/28496-h.htm#Page_663

Portes, A. Rumbaut, R.G. 1990, İmmigrant America: A Potrait, California Univesity Of California Press

Sakaoğlu, N., 2003, Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları

Sam, D. L. 2006, Acculturation: Conceptual Background and Core Concepts, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, (Ed.) D. L. Sam ve J. W. Berry, 11-26, Cambridge, Cambridge University Press

Sam, D. Berry, J. W. 2006, Introduction, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, (Ed.), D. L. Sam ve J. W. Berry, 1-10, Cambridge, Cambridge University Press

Sirkeci İ. Yüceşahin M. M. Şeker, B. D. 2015, Uyum Çalışmalarına Giriş, *Göç ve Uyum*, (Der.) Betül Dilara Şeker, İbrahim sirkeci, M. Murat Yüceşahin, United Kingdom, Transnational Press London

Şeker, B. D. 2015, Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, (Der.) Betül Dilara Şeker, İbrahim sirkeci, M. Murat Yüceşahin *Göç ve Uyum*, United Kingdom, Transnational Press London

Şeker, G. 2015, Türkiye’de Kamu Yönetiminde Uyum Çalışmaları, *Göç ve Uyum*, (Der.) Betül Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M. Murat Yüceşahin, United Kingdom Transnational Press London

Unutulmaz, K. O. 2012, Gündemdeki Kavram: “Göçmen Entegrasyonu” – Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmaları*, (Der.) S. Gülfer İhlamur – Öner, N. Aslı Şirin Öner, İstanbul, İletişim Yayınları

Topkara-Karsu, S. 2009, Çokkültürlülük, Ulusal Kimlik ve Göçmen Entegrasyonu: Kanada’dan Dersler, *Yurt Dışındaki Türkler : 50. Yılında Göç ve Uyum* (Ed.) Dr. M. Murat Erdoğan, Ankara, Orion Kitabevi

Türker, D. Yıldız, A. 2015, Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik Entegrasyon Analizi, *Göç ve Uyum*, (Der.) Betül Dilara Şeker İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin, United Kingdom, Transnational Press London

Ward, C. 2001, The A, B, Cs of Acculturation, *The handbook of culture and psychology* (Ed.) D. Masumoto, 411–445, New York, NY: Oxford University Press

Yalçın, C. 2004, *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Anı Yayınları

Yıldız, A. 2007, “Ne Mutlu Türküm Diyebilene (Türk Ulusal Kimliğinin Etno Seküler Sınırları (1919 – 1938), İstanbul, İletişim Yayınları

Makale, Bildiri

Aktar, A. 1996, Varlık Vergisi ve İstanbul, İstanbul, Toplum ve Bilim 71

Aliyev, R. Öğülmüş, S. 2016, Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Kültürlenme Düzeylerinin İncelenmesi Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4 Sayı: 1

Arends-Tóth, J. ve van de Vijver, F. J. R. 2003, Multiculturalism and

Acculturation: Views of Dutch and Turkish Dutch, *European Journal of Social Psychology*, 33, 249-266.

Baştürk, Ş. 2011, “Uyum”dan “Dışlanma”ya: Yirmi Birinci Yüzyılda Göçmenler Ve Sosyal Politika, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 57, 515-548

Berry, J. W. ve Sabatier, C. 2010, Acculturation, Discrimination, and Adaptation Among Second Generation İmmigrant Youth in Montreal and Paris, *International Journal of Intercultural Relations*, Volume 34, 191-207

Berry J. W. 2005, Acculturation: Living Successfully in Two Cultures, *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697–712.

Berry J. W. 1997, Lead Article: Immigration, Acculturation, and Adaptation, *Applied Psychology: An International Review*, 46 (1), 5–34.

Berry, J. W. 2001, A psychology of İmmigration. *Journal of Social Issues*, 57, 615-631.

Berry J. W., Poortinga Y. H., Breugelmans S.G., Chasiotis A., Sam D. L. 2015, *Kültürlerarası Psikoloji Araştırma ve Uygulamalar*, (Ed.) Leman Pınar Tosun, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık

Berry, J. W. Kim, U. Minde, T. Mok, D. 1987, Comparative Studies of Acculturative Stress, *International Migration Review*, 21, 491-511.

Berry, J. W. 1974, Psychological Aspects of Cultural Pluralism, *Topics in Culture Learning*, 2, 17-22.

Bourhis, R. Y. Moise, L. C. Perreault, S. Senecal, S. 1997, Towards an İnteractive Acculturation Model: A Social Psychological Approach, *International Journal of Psychology*, 32(6), 369-386.

Çelik, H. 2016, Paralel Toplum Tartışmalarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Paralel Toplumun Alternatifi Ortak Toplumsal Yaşam ve Toplumsal Katılımcılıktır, *PoliTeknik, Göç Üzerine*, Herausgeber, ISSN 2198-8706.

Demir, O. Ö. Soyupek Y. 2015, Mülteci Krizi Denkleminde AB ve Türkiye: İlkeler, Çıkarlar ve Kaygılar, GLOBAL Analiz 6, Ankara, Global Politika ve Strateji Analiz

Danış, D. 2004, Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye, Birikim, No: 184-185, ss. 216-224.

Danış, D. Parla, A. 2009, Nafile soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri örneğinde göçmen, Dernek ve Devlet, Toplum Ve Bilim 114

Demes, K. A. Geeraert, N. 2014, Measures Matter Scales for Adaptation, Cultural Distance, and Acculturation Orientation Revisited. Journal of Cross-Cultural Psychology, 45(1), 91-109.

Dizman, A.O, 2012, Geçici Koruma Politikası ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı (Tepav)

Elitok, S. P. 2013, Turkish Migration Policy Over The Last Decade: A Gradual Shift Towards Better Management And Good Governance, Turkish Policy Quarterly, Volume 12, No 1.

Elmas, F. Y. Kutluay, M. 2011, Avrupa'yı Bekleyen Tehlike: Aşırı Sağın Yükselişi Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, No 11,

Ercan, M., 2016, Mülteci Krizi Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri ve Geri Kabul Anlaşması, Bölgesel Çalışmalar, Cilt 1, Sayı 1.

Eres, F. 2015, Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2): 017-030

Ereş, F 2014a, Göçmen Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Sorunları: Tokat Örneği. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Kocaeli Üniversitesi

Ereş, F. 2014b, Öğretmenlerin Göçmen Çocukların Eğitimine Yönelik Görüşleri, Eğitim

Yönetimi Forumu, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Farver, J. A. N. Bakhtawar, R. B. Narang, S. K. 2002, Acculturation and Psychological Functioning in Asian Indian Adolescents, Social Development, Volume 11, Issue 1, 11-29.

Fitzpatrick, J, 2000, Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime, The American Journal of International Law. 94. no. 2: 279-306. <http://www.jstor.org/stable/2555293>. Erişim Tarihi: 07.11.2015

Gençler, A. 2003, Almanya'nın Göçmen Politikalarında Yeni Yönelişler, Kamu-İş; C: 7, S: 2

Göregenli M. Karakuş P. 2014, Göç Araştırmalarında Mekan Boyutu: Kültürel ve Mekansal Bütünleşme, Türk Psikoloji Yazıları, 17 (34), 101-115.

Güllüpnar, F. 2014, Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 14 - Sayı/No: 1 (1-16)

Güner, C. 2007, İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı, Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 56, S: 4, 81-109.

Güngör, D. 2014, İkinci Kuşak Avrupalı Türklerde Psikolojik Entegrasyon ve Uyum: Çift Boyutlu Kültürleşme Temelinde Karşılaştırmalı Bir Derleme, Türk Psikoloji Yazıları, 17 (34), 16-31

Hernandez, M. Y. 2009, Psychological Theories of Immigration, Journal of Human Behavior in the Social Environment, 19(6), 713-729.

Hirschman, C. 1983, America's melting pot reconsidered, Annual Review of Sociology, Vol. 9, 397-423

Joppke, C. 1996, Multiculturalism and Immigration: A comparison of the United States, Germany, and Great Britain, Theory and Society, 25 (4), 449-500.

Joppke, C. 2007, Transformations of Immigrant Integration: Civic Integration and Anti-Discrimination in the Netherlands, France and Germany, *World Politics*, 59 (2), 243-273

Kabakuşak, D. 2014, Küresel Göç Yönetişimi Çerçevesinde Türkiye’de Göç Olgusunun Kurumsallaşması, *Quo Vadis: Sosyal Bilimler – Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı*, Artvin 15-17

Kanstroom, D. 1993, Wer Sind Wir Wieder? Laws of Asylum, Immigration and Citizenship in the Struggle for the Soul of the New Germany, *Yale Journal of International Law*, 18 (1)

Kaya, N. 2015, Türkiye’de Eğitim Sisteminde Renk, Etnik Köken, Dil, Din ve İnanç Temelli Ayrımcılık, *İstanbul Tarih Vakfı, Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG)*

Kirişçi, K. 2000, Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices, *Middle Eastern Studies*, 36, 3, 1-22

Kirişçi, K. 1999, Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi: Bilanço: 1923–1998, *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış, Tarih Vakıfları Yayını, İstanbul*, Volume: 1, s: 111–121.

Kirişçi, K. 1999 “Refugee Movements and Turkey”, *International Migration*, (29)4

Kuhlman, T. 1991, The Economic Integration of Refugees in Developing Countries: A Research Model, *Journal of Refugee Studies*, 4, 1: 1-20

Kuo, B. C. H. ve Roysircar, G. 2006, An Exploratory Study of Cross-Cultural Adaptation of Adolescent Taiwanese Unaccompanied Sojourners in Canada, *International Journal of Intercultural Relations*, 30, 159–183.

Lavenex, S. 2006, Shifting up and out: The Foreign Policy of European Immigration Control, *West European Politics*, 29: 2, 329 — 350

Mosselson, J. 2006, Roots & Routes: A re-imagining of Refugee Identity Constructions and the Implications for Schooling, Current Issues in Comparative Education, 9(1), 20–29

Nasuhbeyoğlu, T. 2007, Halen Varlığını Devam Ettiren Türkiye'deki Yabancı ve Azınlık Okulları, Pusula Derneği, (http://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/yabanc%C4%B1_okullar.pdf)

Odman, M. T. 2006, Mülteci Hukuku Türk Mülteci Politikası ve Uygulaması, Güncel Hukuk Dergisi, Sayı 26

Özer, Y. Y. Komşuoğlu, A. Ateşok, Z. Ö. 2016, Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 37

Özensel, E. 2012, Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:7, Sayı:1

Parlak, B. Şahin, U. 2015, Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlam Uygulaması Yönünden Analizi, Tesam Akademi Dergisi, . 2 (2). 65 - 79 ISSN: 2148 – 2462

Portes, A. Zhou, M. 1993, The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants, Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 74-96

Proshansky H. M. 1978, The City And Self-İdentity, Environment and Behavior, 10, 147-170

Redfield, R. Linton, R. Herskovits, M. 1936, Memorandum on the Study of Acculturation, American Anthropologist, 38, 149-152, 149-150.

Sam, D. L. ve Berry, J. W. 2010, Acculturation when individuals and groups of different cultural backgrounds meet. Perspectives on Psychological Science, 5(4), 472-481

Seydi, A. R. 2014, Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun

Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar, SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 31, ss. 267-305

Snauwaert, B. Soenens, B. Vanbeselaere, N. Boen, F. 2003, When integration does not necessarily imply integration: Different conceptualization of acculturation orientations lead to different classifications. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34, 231-239.

Solaker, A. A. 2016, Selam Berlin ve Moris Farfi'nin Genç Türk Adlı Eserlerinde Yabancı Olgusu ve Aidiyet Sorunsalı, Cumhuriyet University, Turkish Migration Conference

Szente, J. Hoot, J. Taylor, D. 2006, Responding to the special needs of refugee children: practical ideas for teachers. *Early Childhood Education Journal*, 34(1), 15–20

Şan, M. K. Haşlak, İ. 2012, Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1

Şeker, B. D. Aslan, Z. 2015, Eğitim Sürecinde Mülteci Çocuklar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 8(1), 86-105, 94 - 95

Topla, A. H. 2015, Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, İstanbul, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2 (1)

Usanmaz, G. G. S. 2013, “Türkiye deki Mültecilik Olgusu ve Festus Okey Vakası”, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 68-1

Uysal, A. 2016, Londra'daki Türkçe Konuşan Topluluğa Ait Çocukların Ulusaşırı Mekanlarda Duygusal Coğrafyaları, *Göç Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, ISSN: 2054-7110 | e-ISSN: 2054-7129

Uzun, E. M. Bütün, E. 2016, Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1

Verkuyten, M. 2010, Assimilation Ideology and Situational Well-Being Among

Ethnicminority Members, Journal of Experimental Social Psychology, 46, 269-275

Verkuyten, M. Martinovic, B. 2012, Social Identity Complexity and Immigrants Attitude Toward the Host Nation, The Intersection of Ethnic and Religious Group Identification. Personality and Social Psychology Bulletin, 38, 1165-1177.

Van Oudenhoven, J. P. Ward, C. Masgoret, A. M. 2006, Patterns of Relations Between Immigrants and Host Societies, International Journal of Intercultural Relations, 30(6), 637-651.

Ward, C. Rana-Deuba, A. 1999, Acculturation and Adaptation Revisited. Journal of Cross-Cultural Psychology, 30(4), 422-442

Yakushko, O. Watson, M. Thompson, S. 2008, Stress and Coping in the Lives of Recent Immigrants and Refugees: Considerations for Counseling. International Journal for the Advancement of Counseling, 30, 167–178

Yükleyen, A. Yurdakul, G. 2011, Islamic Activism and Immigrant Integration: Turkish Organizations in Germany, Immigrants & Minorities , 29 (01), 64-85.

Zeyneloğlu, S. Sirkeci, İ. 2014, Türkiye'de Almanlar ve Almancılar, Göç Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, sf. 77 – 118 ISSN: 2054-7110 | e-ISSN: 2054-7129

Zorlu, B. 2015, Suriye İç Savaşında Dört Yılda Neler Oldu? <http://bianet.org/bianet/siyaset/163049-suriye-ic-savasinda-dort-yilda-neler-oldu> (Erişim tarihi: 25-06-2015)

Yüksek Lisasn, Doktora Tezleri

Ceceli K. S. 2012, Çokkültürcülük Politikalarından Entegrasyon Politikalarına Geçiş: Hollanda'daki Türkiye Kökenli Göçmenler Üzerine Bir İnceleme, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Dalgakıran, E. 2014, Integration of Migrants in Europe: Role of Local Authorities and Migrant Associations, İstanbul, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, Avrupa birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Düzgaya, H. 2016, Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Entegrasyonu ve İstihdam Politikaları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

Erzurumlu, S. 2008, Çokkültürcülük Politikası ve Kanada’da Çokkültürcülük Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Hünler O. S. 2007, Factors Related to Psychological Problems and Life Satisfaction of Newcomer Turkish Immigrants in the Netherlands, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi

Khodaparast, N. 2008, The Acculturation Experience of Adult Iranian Immigrants in the United States, (Doktora Tezi), School of Professional Psychology, Massachusetts

Şeker, B D. 2005, Kente Göç Etmiş Bir Örnekleme Bireycilik Toplulukçuluk Ve Değerler Açısından Kente Uyum (kültürlenme) Süreçleri, İzmir Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi

Zafer B. A. 2015, 1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği), Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi

Rapor, Kanun, Genelge, Yönetmelik

AFAD, 2014, Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar Raporu, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3932/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadınlar_-2014.pdf (Erişim tarihi: 27-01-2016)

Af Örgütü, 2009, İki Arada Bir Derede Türkiye’deki Mültecilere Koruma Sağlanmıyor, <http://www.madde14.org/images/8/87/Uaoikiarada2009.pdf> (Erişim tarihi:

20-07-2015)

BMMYK, 1998, Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998 Bir İnsanlık Sorunu, Cenevre, Oxford University Press

BMMYK, 1998, Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, Ankara, BMMYK Türkiye Temsilciliği

Castles, S. Korac, M. Vasta, E. Vertovec, S. 2002, İntegration: Mapping The Field, Report of a Project Carried Out by the University of Oxford Centre for Migration and Policiy Research and Refugge Studies Centre Contracted by Home Office İmmigration Research and Statistics Service (IRSS)

ÇOÇA, 2015, Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri

Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu, GFK, 2016, Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması, İstanbul

ÇSGB, 2016, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Uygulama Rehberi, <http://www.calismaizni.gov.tr/media/1035/gkkuygulama.pdf> (Erişim tarihi: 20-1-2-2016).

Ekinci, M. U. 2016, Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu Raporu, Siyaset Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı (SETA)

EU (European Network of Education Councils), 2012, Migration and Education. Conference Proceeding Book”, Larnaca

Entzinger, Han ve Biezeveld, Renske, 2003, “Benchmarking in Immigrant Integration”, European Research Center on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER) Report, Erasmus University Rotterdam

Erdoğan, M. M. 2014, Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.

Genelge 2014/4, “Geçici Koruma Altındaki Yabancılara İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi” Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara

Halkların Köprüsü Derneği, 2016, 1. Alan Kurdi Çalıştayı, İzmir

Human Rights Watch, 2015, Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek, Amerika Birleşik Devletleri

Human Rights Watch 2016, AB-Türkiye Arasındaki Göç ve Mülteciler Anlaşmasıyla İlgili Soru ve Cevaplar, <https://www.hrw.org/tr/news/2016/03/07/287376> (Erişim Tarihi: 10-03-2016)

Human Rights Watch, 2017, Türkiye: Sığınmacıların Eğitime Erişimi Önündeki Engeller, <https://www.hrw.org/tr/news/2017/05/31/304376> (Erişim Tarihi: 31-05-2017)

İçduygu A. Erder S. Gençkaya Ö. F. 2014, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, İstanbul, MiReKoç Proje Raporları 1/2014 TÜBİTAK 1001_106K291, İstanbul, Koç Üniversitesi, Göç Araştırmaları Merkezi

İçduygu, A. 2014, Bir Siyaset ve Siyasa Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: *Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere*, MireKoç Raporları, (Ed.) Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ö. Faruk Gençkaya, İstanbul, Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi,

İçduygu, A. Sert, D. Karaçay, A. B. 2009, Türkiye'ye Yönelen Göç ve Sığınma Hareketleri ve Politikaları Üzerine Brifing, No 1, Mirekoç

İçişleri Bakanlığı, 2017, Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713(12-06-2016)

İçişleri Bakanlığı, 2016b “Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler” http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560 (12-

06-2016)

İç İşleri Bakanlığı, 2013. http://goc.gov.tr/files/_dokuman29.pdf , (Erişim tarihi: 14-06-2016)

İçişleri Bakanlığı, 2014, <http://www.goc.gov.tr/files/files/Gi%C3%A7ici%20Koruma%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Finin%20Getirdikleri.pdf> , (Erişim tarihi: 12-06-2016)

İçişleri Bakanlığı, 2015, Göç Strateji Belgesi. http://goc.gov.tr/icerik3/goc-strateji-belgesi_327_344_694 , (Erişim tarihi: 02.05.2016).

Kaya, İ. Eren, E. Y. 2015, Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu, Arda Kalanların hakları ve Yükümlülükleri, SETA Yayınları

Kaya, N. 2009, Unutmak mı? Asimilasyon mu? Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar, İstanbul, Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG), ISBN 978-1-904584-84-1.

Kılıç, T. 2014, Türkiye’de Mültecilerin Hukuki Durumu, Uyum Meselesi, Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu, (Ed.) Servet Karaca, Uğur Doğan, Mersin, Mersin Üniversitesi

Kirişçi K. 2014, Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı (Çev.) Sema Karaca, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, Ankara, USAK

Kutlu, Z. 2015, Bekleme Odasından Oturma Odasına, Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme, İstanbul, Anadolu Kültür ve Açık Toplum Vakfı

MEB, 2014, 2014/21 No'lu Yabancılarla Yönelik Eğitim – Öğretim Hizmetleri Genelgesi, Madde 4 b

İMEM (Millî Eğitim Bakanlığı), 2016, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Bilgi Edinme Sistemi (Erişim tarihi: 11-04-2016)

MIPEX, 2015, Migrant Integration Policy Index, Belgium, Migration Policy Group (MPG), ISBN: 978-84-92511-45-7

OECD, 2013, International Migration Outlook 2013, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/migr_outlook-2013-en (Erişim tarihi: 10-01-2016).

OECD, 2016, PISA Result in Focus, <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf> (Erişim tarihi: 20-11-2016)

OECD, 2015, Immigrant Students at School Easing the Journey towards Integration, <http://www.oecd.org/edu/immigrant-students-at-school-9789264249509-en.htm>

OHCH, 2014, [http://www.ohchr.org/en/Issues/Migration/Pages/Migration And Human RightsIndex.aspx](http://www.ohchr.org/en/Issues/Migration/Pages/Migration%20And%20Human%20RightsIndex.aspx) (Erişim tarihi: 10-01-2016)

ORSAM 2014, Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular Sonuçlar ve Öneriler, Orsam Rapor No 189, Ankara, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

ORSAM, 2012, Küresel Göç Ve Avrupa Birliği İle Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi, Ankara, ORSAM

Özçürümez S. 2013, AB'de Uyum Kavramsallşatırması, Göç Yönetimi Uyum Çalıştayı, Ankara, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, IOM.

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2012, Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu, 24. Dönem, 2. Yasama Yılı, Ankara, TBMM.

UNESCO, 2011, The Hidden Crisis: Armed Conflict and Education, Efa Global Monitoring Report, <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001907/190743e.pdf> (Erişim tarihi: 06.08.2015)

UNESCO, 2016, Global Education Monitoring Report c/o, No More Excuses: Provide Education to All Forcibly Displaced People, Policy Paper 26,

(<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002448/244847E.pdf>) (Erişim tarihi: 07-10-2016)

UNHCR, 2017, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/53946> (Erişim tarihi: 13-4-2017)

UNHCR,1967, Cenevre Sözleşmesi, Cenevre

UNHCR, 2013, A New Beginning: Refugee İntegration in Europe, www.refworld.org/pdfid/522980604pdf (Erişim tarihi: 15-07-2015)

UNİCEF, 2017 Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar Bilgi Notu, http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Children%20of%20Syria_01.2007_TR.pdf (Erişim tarihi: 13-04-2017)

UNİCEF, 2015, Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria Turkey, Lebanon, Iraq and Egypt, (http://www.oosci-mena.org/uploads/1/wysiwyg/150527_CAC_for_Syrian_children_report_final.pdf) Jordan (Erişim tarihi: 3-06-2016)

UNİCEF, 2016, Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar, Temmuz 2016 Bilgi Notu, http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiye'deki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar%20Bilgi%20Notu_Temmuz_2016.pdf (Erişim tarihi: 15-11-2016)

UNHCR, 2017, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> (Erişim Tarihi: 20-05-2017)

UNESCO, 2016, Global Education Monitoring Report c/o, No More Excuses: Provide Education to All Forcibly Displaced People, Policy Paper 26, France (<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002448/244847E.pdf>) (Erişim tarihi: 13-04-2017)

UNİCEF, 2016, Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar Bilgi Notu, (http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Nisan%202016_1.pdf) (Erişim tarihi: 10-04-2016)

UNİCEF, 2015, “Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria Turkey, Lebanon, Iraq and Egypt”, (http://www.oosci-mena.org/uploads/1/wysiwyg/150527_CAC_for_Syrian_children_report_final.pdf)
Jordan (Erişim tarihi: 3-06-2016)

YUKK, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği, No : 2014/6883, Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi : 22/10/2014 No : 29153 Yayımlandığı Düsturun Tertibi : 5 Cilt : 55, Ankara,

YUKK, 2013, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 3